

ВИХОВНА РОБОТА У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

*З досвіду викладачів
аграрних вищих навчальних закладів*

**Київ
«Агроосвіта»
2015**

УДК 371.2(046)
ББК 74.57я73
В 94

Укладачі: І.О. Лепеха, М.П. Хоменко, О.В. Невмержицький

Відповідальні за випуск методисти О.В. Невмержицький, Л.Л. Улезко (Державна установа «Науково-методичний центр інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності вищих навчальних закладів «Агроосвіта»)

Редактор

Л.М. Талюта

Пропонований збірник є узагальненим, систематизованим виданням доробків з досвіду виховної роботи викладачів аграрних вищих навчальних закладів.

Для заступників директорів з виховної роботи, викладачів, кураторів, вихователів, керівників художньої самодіяльності.

Рекомендовано до видання науково-методичною радою ДУ «НМЦ «Агроосвіта» (протокол від 15.10.2014 № 2)

© Державна установа «Науково-методичний центр інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності вищих навчальних закладів «Агроосвіта»

Всі права охороняються. Жодна частина цього видання не може бути відтворена в будь-якій формі без письмової згоди Державної установи «Науково-методичний центр інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності вищих навчальних закладів «Агроосвіта».

ЗМІСТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. ПЛАНУВАННЯ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ	8
<i>Власюк С.А.</i> Організація виховного процесу на факультеті економіки і підприємництва Уманського НУС	8
<i>Хмелянчишина Н.</i> Планування виховного процесу.....	14
<i>Великий В.М., Виноградова Т.І.</i> Запобігання правопорушенням у студентському середовищі	25
<i>Мороз О.М., Хандола Ю.М., Хандола О.Ю.</i> Педагогічна технологія навчання в малих групах для саморозвитку і самореалізації особистості студента.....	30
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ	36
2.1. З досвіду роботи кураторів груп	36
<i>Омельченко Л.В., Польшов В.А., Омельченко Г.Ю.</i> Роль кураторів на етапі адаптації студентів до нових умов.....	36
<i>Іванова І.Є.</i> Стратегічні аспекти вдосконалення виховної роботи куратора в системі підготовки висококваліфікованих фахівців АПК сучасного ВНЗ	43
<i>Бурдіна Н.О.</i> Виховання особистості в студентському колективі... ..	49
2.2. Виховна робота в гуртожитках	57
<i>Демченко І.А.</i> Організація виховної роботи в гуртожитку	57
<i>Базюк Г.М.</i> Роль студентської ради гуртожитку у формуванні активної життєвої позиції студентів	60
<i>Кліменко В.</i> Пріоритетні напрями організаційно-педагогічної діяльності в гуртожитках	64
2.3. Робота з батьками	68
<i>Савенко Ю.П.</i> Робота з батьками.....	68
<i>Кононенко Н.О.</i> Методика роботи куратора з батьками.....	80
2.4. Організація дозвілля студентів	93
<i>Білоцька О.М.</i> Виховна та просвітницька діяльність наукової бібліотеки ТДАТУ	93
2.5. Планування і організація роботи органів студентського самоврядування	101
<i>Жила В.І., Левкіна Р.В., Левкін А.В.</i> Студентське самоврядування як інструмент розвитку навчально-виховного процесу.....	101
<i>Рогіз А.О.</i> Студентське самоврядування в навчально-науковому інституті переробки харчових виробництв	105

<i>Уманчик В.В.</i> Планування і організація роботи органів студентського самоврядування.....	110
<i>Посунько Н.С.</i> Студентське самоврядування в гуртожитку.....	113
РОЗДІЛ 3. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ АДАПТУВАННЯ ПЕРШОКУРСНИКІВ	119
<i>Виноградова Т.І., Великий В.М.</i> Управління процесом адаптації першокурсників до умов навчання у ВНЗ.....	119
<i>Красуля Я.Г.</i> Психолого-педагогічні моделі роботи кураторів з адаптації першокурсників	129
<i>Токаленко З.В.</i> Роль психологічної служби ВНЗ в адаптуванні першокурсників	132
<i>Гриценюк С.С.</i> Психолого-педагогічні аспекти особливості адаптації студентів-першокурсників на початковому етапі навчання	135
<i>Ларіна Р.О.</i> Організація психолого-педагогічного супроводу адаптації студентів-першокурсників в умовах коледжу.....	139
<i>Заїка Л.С.</i> Психолого-педагогічні аспекти адаптації першокурсників до навчання в умовах вищого навчального закладу	156
РОЗДІЛ 4. ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ	160
<i>Вознюк О.М.</i> Основні аспекти громадянського виховання студентів у аграрному ВНЗ.....	160
<i>Короткіх О.Г., Головаш І.О.</i> Елементи національно-патріотичного виховання на заняттях економіки.....	167
<i>Братчикова О.В., Скопцова О.А., Маркова Т.Ю.</i> Сучасний погляд на національно-патріотичне виховання як фактор цілісного формування особистості.....	169
<i>Копоть І.Є., Вознюк О.М.</i> Патріотичне виховання майбутніх менеджерів засобами позаурочної діяльності (на прикладі мистецького проекту з нагоди святкування 200-річчя Тараса Шевченка)	172
<i>Додуріч С.М.</i> Краєзнавчо-пошукова діяльність як засіб формування патріотичних цінностей у юнацькому віці.....	177
РОЗДІЛ 5. СЦЕНАРІЇ ВИХОВНИХ ЗАХОДІВ, СПРЯМОВАНІ НА ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ, ПАТРІОТИЗМУ	184
<i>Коломинська Т.Б.</i> Лінгвістичний турнір до Дня української писемності та мови.....	184
<i>Філозон Л.В.</i> Цілує сонце рушники (літературно-музична композиція)	203

<i>Корецька Н.С., Рєка О.П.</i> Виховна година «Борітеся – поборете, Вам Бог помагає!» (вечір пам'яті героїв Небесної сотні).....	218
<i>Кисіль Г.В., Яцюк Н.М.</i> Сценарій відкритого виховного заходу «Невгасима свіча пам'яті».....	231
ЛІТЕРАТУРА	240

ВСТУП

Від того, яких фахівців готує навчальний заклад, сьогодні залежить потенціал нації. Саме тому освіта має стати одним із джерел підтримки нашої держави. Перед професійною освітою багато завдань, але найголовніше – виховувати гідних громадян, всебічно розвинених особистостей з широким світоглядом, високим рівнем інтелекту, здатних адаптуватися до вимог сучасного життя, висококваліфікованих фахівців, які могли б втілювати новітні перетворення у виробництво.

Проблема виховання майбутніх фахівців із вищою освітою на сьогоднішній день набуває особливої актуальності. Метою суспільства стає духовне вдосконалення особистості, на що акцентовано увагу в державних нормативних документах та актах. Зокрема, Закон України «Про вищу освіту» передбачає створення таких умов навчання та виховання, які б забезпечували «можливість інтелектуального, морального, духовного, естетичного і фізичного розвитку особи, що сприяє формуванню знаючої, вмілої та вихованої особистості».

Дбаючи про створення оптимальних умов для виховної роботи, не варто виносити завдання виховання за рамки навчального процесу. Треба зважати на дієвість і впливовість великого спектра форм діяльності, які сприяють формуванню всебічно розвиненої особистості. Це навчальні заняття, практика, наукові гуртки, творчі студії, екскурсії, походи, різноманітні форми і види суспільно корисної праці та ін.

Реалізувати завдання виховання особистості студента можливо лише за умови єдності трьох складових освіти – навчання, розвитку і виховання. Проте є деяка різниця в ролі навчання і виховання в становленні особистості фахівця: навчання діє на індивідуально-виконавчий зміст діяльності, формує знання, уміння і навички. Виховання ж формує ставлення, смисли діяльності. У діяльності викладача навчання і виховання нероздільні. Тому навчання, освіта – це основний, хоч і не єдиний шлях виховання.

Завдання виховання завжди включає в себе завдання організації спеціальної провідної діяльності, яка слугує виховній меті. У студентському віці – це навчально-професійна діяльність. Студентський вік охоплює і пізньодитячий, юнацький період, і частину дорослого етапу розвитку і становлення людини. Цей вік характеризується найбільш сприятливими умовами для психологічного, біологічного і соціального розвитку.

У цей період найвища швидкість пам'яті, реакції, пластичності у формуванні навичок. В особистості на цьому етапі домінують є становлення характеру та інтелекту.

Активно розвиваються морально-ціннісні й естетичні почуття. Швидко освоюються соціальні ролі дорослого. Формуються і закріплюються схильності і інтереси. Визначаються життєві цілі й прагнення.

Досягнення мети виховання можливе лише за умови комплексного підходу і залучення до цієї роботи всього професорсько-викладацького складу вищих навчальних закладів, адміністрації, органів студентського самоврядування та громадських об'єднань студентської молоді.

РОЗДІЛ 1

ПЛАНУВАННЯ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ

Організація виховного процесу на факультеті економіки і підприємництва Уманського НУС

Власюк С.А.

*к.е.н., доцент кафедри фінансів і кредиту,
заступник декана факультету економіки
і підприємництва*

Факультет економіки та підприємництва нині є провідним факультетом Уманського національного університету садівництва. Саме тут чисельно навчається переважна більшість студентів університету, а це означає, що виховний процес має бути організований на найякіснішому рівні.

Виховну роботу на факультеті та кафедрах централізовано покликані забезпечувати деканат факультету та Рада студентського самоврядування факультету, які працюють одразу у декількох напрямках: навчально-науковому, культурно-просвітницькому, спортивно-оздоровчому, інформаційному, соціально-побутовому відповідно до «Концепції національного виховання студентської молоді в Уманському національному університеті садівництва» (<http://www.udau.edu.ua/ua/activities/vixovnarobota/konceptziya-nacziionalnogo-vixovannya-studentskoyi-molodi.html>). До їх основних функцій також належить захист прав студентів та розширення сегмента зовнішніх зв'язків.

Виховна робота на факультеті економіки і підприємництва організовується та проводиться відповідно до:

- 1) семестрових планів виховної роботи;
- 2) індивідуальних планів роботи викладачів;
- 3) планів роботи кураторів груп.

Система виховних заходів орієнтована на:

- студентів усіх форм навчання під час вивчення предметів, які передбачені навчальним планом факультету економіки і підприємництва; студентів за напрямом підготовки бакалавр 6.030509 «Облік і аудит», 6.030504 «Економіка підприємства», 6.030505 «Управління персоналом та економіка праці», 6.030507 «Маркетинг», 6.030508 «Фінанси і кредит» та за освітньо-кваліфікаційним рівнем спеціаліст і магістр 7.03050401, 8.03050401 «Економіка підприємства», 7.03050701, 8.03050701 «Маркетинг», 7.03050801, 8.03050801 «Фінанси і кредит» 7.03050901, 8.03050901 «Облік і аудит» через цілеспрямовану виховну роботу кураторів – викладачів факультету економіки

і підприємництва; студентів, які проживають у гуртожитку, через відповідну виховну роботу викладачів факультету економіки і підприємництва;

- викладачів, які проводять на факультеті економіки і підприємництва заняття, з метою відбору і підготовки елітарної молоді для наступного зарахування в університет; школярів, під час проведення профорієнтаційної роботи співробітниками факультету економіки і підприємництва з метою підготовки професійно орієнтованої молоді для вступу до УНУС.

Основними завданнями виховної роботи є:

- виховання в студентських колективах професійної майстерності, формування активних навичок і потягу до творчості;

- формування інтелектуального розвитку студентів у процесі навчання; формування світоглядного розвитку студентів;

- настановлення і особистий приклад викладачів факультету економіки і підприємництва, утвердження поваги до принципів загальнолюдської моралі, правди, справедливості, патріотизму, доброти, стриманості, працелюбства, політичної поміркованості, інших добродійностей;

- виховання поваги до батьків, колег, співгромадян, культурно-національних, духовних, історичних цінностей України, її державного і соціального устрою; виховання дбайливого ставлення до навколишнього середовища (екологічне виховання);

- захист студентської молоді від будь-яких форм фізичного та психічного насильства, зокрема запобігання вживанню студентами алкоголю, наркотиків тощо.

Для реалізації заходів навчально-виховного характеру на факультеті економіки і підприємництва сформовано Раду з виховної роботи.

Керує Радою голова ради з виховної роботи факультету економіки і підприємництва, якому підпорядковуються заступники декана, куратори та старші куратори на потоках. За факультетом закріплені академічні групи студентів, які навчаються на 1-5 курсах. Діяльність кураторів спрямовується на поліпшення якості професійної підготовки та формування у майбутніх фахівців активної життєвої позиції ([http://www.udau.edu.ua/assets/files/docs/POLOZhENNYa-pro-kuratora\(1\).pdf](http://www.udau.edu.ua/assets/files/docs/POLOZhENNYa-pro-kuratora(1).pdf)).

Спираючись на актив академічної групи, вони виховують ініціативність, діловитість, відповідальність студентів і разом з тим сприяють формуванню їх високої громадської активності.

Виконання програми виховної роботи регулярно контролюється та заслуховується на вченій раді факультету економіки і підприємництва.

Основними формами виховної роботи, які розробляються і реалізуються факультетом економіки і підприємництва, є такі:

- участь у проведенні урочистого дійства «Посвята в студенти»; проведення мистецького конкурсу між студентами першого курсу «Таланти серед нас»;

- проведення святкового конкурсу, присвяченого Міжнародному дню студента;
- участь у проведенні фестивалю «Студентська весна» між студентами першого курсу факультету економіки і підприємництва, змагань КВК, проведення «Брейн-рингів», «Інтелект-шоу», «Акули маркетингу» тощо;
- проведення студентських наукових конференцій;
- робота з талановитою молоддю;
- проведення круглих столів з участю провідних викладачів та активу академічних груп;
- екскурсії визначними історичними місцями України, відвідування музеїв, театру, виставок;
- вечори відпочинку викладачів та студентів;
- проведення виховних заходів під час лекційно-практичних занять;
- проведення зустрічей з цікавими людьми (керівниками підприємств, підприємцями, банкірами, економістами, працівниками ДПІ, ПФУ, КРУ та ін.);
- проведення кураторами бесід зі студентами на морально-етичні теми;
- індивідуальна робота кураторів з окремими студентами;
- відвідування кураторами студентів, які проживають у гуртожитку;
- письмовий та телефонний зв'язок зі студентами та їх батьками.

Куратори академічних груп зосереджують свою увагу на наданні допомоги активу в плануванні та проведенні організаційної і навчально-виховної роботи, спрямованої на досягнення якісних показників успішності, підтримання дисципліни та підвищення громадської активності студентів.

Куратор надає практичну допомогу студентському активу: в організації систематичного інформування студентів про внутрішню і зовнішню політику держави, міжнародні проблеми та новини в економічному та культурному житті області, міста та університету; в проведенні аналізу поточної успішності групи і виробленні заходів її поліпшення; в організації тематичних зустрічей із фахівцями народного господарства, бізнесменами, працівниками культури, медицини, правоохоронних органів; залученні студентів до спортивно-масової роботи, художньої самодіяльності, виконання громадських доручень згідно з індивідуальними здібностями кожного студента в тій чи іншій сфері.

Поряд із виконанням робіт з індивідуальної організації навчального процесу студента, куратор здійснює реалізацію традиційних функцій виховної роботи в процесі навчання та позанавчальний час у таких формах:

- виховання у студентів демократичних цінностей, розвиток ініціативи та відповідальності;
- формування у студентської молоді навичок організаторів;
- науково-пошукова, художньо-творча, культурно-виховна, спортивно-масова, туристсько-краєзнавча робота;
- екологічне виховання студентів;

- проведення індивідуальних бесід і консультацій на морально-етичні теми;
- педагогічне керівництво самостійною роботою студентів.

Головні орієнтири виховної роботи на факультеті економіки і підприємництва полягають у тому, щоб через спілкування й урізноманітнення видів навчально-практичної діяльності створити умови для саморозвитку і самовиховання студента. Виховна робота здійснюється з педагогічним передбаченням, прогнозуванням, плануванням, а для цього кожному викладачеві важливо знати студента.

У практиці роботи факультету інструментами педагогічної діагностики під час вивчення особистості студента є індивідуальні бесіди, анкети, експерименти, ділові ігри тощо.

Ефективність виховної роботи в студентських групах можна оцінювати за результатами навчання.

Виховна робота зі студентами здійснюється через Раду студентського самоврядування факультету, у складі якої перебуває близько тридцяти студентів різних курсів та спеціальностей, які поділено відповідно секторам, наявним у її структурі. Керує роботою голова РСС, якого щорічно обирають на загальнофакультетських зборах більшістю голосів. Організаційну роботу виконують два заступники голови та секретар.

Наведена система виховних засобів на факультеті економіки і підприємництва реалізується через відповідні семестрові та річні плани виховної роботи (<http://www.udau.edu.ua/ua/activities/vixovna-robota/plan-zaxodiv-u-2014-rocz.html>).

ПЛАН **організаційно-виховної роботи факультету економіки** **і підприємництва зі студентською молоддю на 2014/2015 н.р.**

№ з/п	Заплановані виховні заходи	Виконавці	Термін виконання
1	2	3	4
1. Організаційна робота			
1.1.	Удосконалити структуру управління виховним процесом факультету	декан	09.2014
1.2.	Провести анкетування студентів 1-го курсу	заступник декана	09.2014

1	2	3	4
1.3.	Провести збори батьків студентів 1-го курсу	декан, заступник декана, куратори 1-го курсу	09.2014
2. Позааудиторна виховна робота			
2.1.	Розробити систему заходів, обов'язкових для включення до планів виховної роботи в академгрупах залежно від року навчання	заступник декана з виховної роботи	протягом періоду
2.2.	Проводити кураторські години в закріплених академгрупах	куратори	за розкладом
2.3.	Екскурсії на виробництво, музеї, історичними місцями Черкащини та України	куратори	протягом періоду
2.4.	Організація конкурсу «Кращий на потоці» з-поміж студентів 1-5 курсів	старші куратори курсів	щорічно
2.5.	Організація естетико-художнього виховання студентів (зустрічі у літературно-музичних вітальнях, естетичне оформлення приміщень, залучення студентів до участі у різних заходах)	куратори	протягом періоду
2.6.	Розвивати політичні, правові, екологічні, трудові навички студентів шляхом організації роботи клубів, гуртків, лекцій, бесід, конкурсів, олімпіад, зустрічей з провідними фахівцями України та зарубіжжя	куратори	протягом періоду
3. Виховна робота в гуртожитку			
3.1.	Відвідування гуртожитку та проведення бесід на морально-етичні теми	викладачі факультету	регулярно протягом року та періоду

1	2	3	4
3.2.	Надання допомоги в обладнанні гуртожитку		за необхідності
3.3.	Проведення конкурсу «Кімната року»	студ. рада гуртожитку	щорічно
4. Індивідуальна виховна робота			
4.1.	Налагодження контактів з батьками студентів	куратори	регулярно протягом року та періоду
4.2.	Відвідування студентів, які проживають у сім'ях та на квартирах	куратори	за необхідності
4.3.	Проведення бесід на морально-етичні теми з окремими студентами	куратори	за необхідності
4.4.	Проведення індивідуальної роботи з особливо талановитими студентами	лектори, куратори	протягом періоду

Планування виховного процесу

*Хмелянчишина Н.
Коледж Подільського
державного аграрно-
технічного університету*

Стрижнем усієї системи виховання в Україні є національна ідея, яка відіграє роль об'єднуючого, консолідуючого фактора у суспільному розвитку, спрямованого на вироблення життєвої позиції людини, становлення її як особистості, як громадянина своєї держави.

Інтегруючою основою національної системи виховання є спільність історико-географічного походження мови, культури і традицій, усвідомлення своєї приналежності до українського суспільства. Кожен з цих чинників визначає єдність поколінь сучасних, минулих і майбутніх, сприяє формуванню громадянина-патріота.

Сучасне виховання в Україні має забезпечувати прилучення молоді до світової культури й загальнолюдських цінностей. За своїми формами й методами воно спирається на народні традиції, кращі надбання національної та світової педагогіки.

Ідеалом виховання є гармонійно розвинена, високоосвічена, соціально активна й національно свідомою людиною, що наділена глибокою громадянською відповідальністю, високими духовними якостями, родинними й патріотичними почуттями, є носієм кращих надбань національної та світової культури, здатна до саморозвитку і самовдосконалення.

Вищі навчальні заклади мають здійснювати підготовку свідомої національної інтелігенції, сприяти оновленню і збагаченню інтелектуального генофонду нації, вихованню її духовної еліти, примножувати культурний потенціал, який забезпечить високу ефективність діяльності майбутніх спеціалістів.

В основу проведення виховних заходів у Коледжі ПДАТУ покладено завдання виховання громадської позиції, національної свідомості і гідності, формування високої духовної культури, розвиток світоглядного та високого інтелектуального рівня студентів, формування правової грамотності, естетичних якостей, фізичних здібностей, підготовка до активної виробничої праці, зміцнення здоров'я і захисту Батьківщини тощо.

З метою реалізації функції педагогічного впливу впроваджуються в практику форми виховної діяльності в системі профілактичних заходів: забезпечення належних умов для навчання і відпочинку, проживання студентської молоді в гуртожитках.

Виховна робота в коледжі визначається Концепцією системи національної освіти і виховання студентів та спрямована на становлення демократично орієнтованої, але відповідальної, моральної і самодостатньої особистості, на гуманізацію, наповнення навчально-виховного процесу толерантними, взаємошанобливими стосунками між усіма його учасниками.

Виховання студентів здійснюється на основі комплексного плану виховної роботи в коледжі, що охоплює як загальноколеджівські заходи, так і заходи, що проводяться кураторами академічних груп, загальноміські заходи, регіональні заходи.

***Комплексний план виховних заходів Коледжу ПДАТУ
на 2014-2015 н.р.***

№ з/п	Назва заходу	Дата проведення	Відповідальний за проведення
1	2	3	4
1.	Розробити і затвердити план виховної роботи 1.1. Узгодити і затвердити: • План виховної роботи кураторів груп. • План роботи методичної комісії кураторів груп. • План виховної роботи в гуртожитку. • План роботи студентської ради	до 12.09.2014	заступник директора з виховної роботи, куратори груп, вихователі, голова студ. ради
2.	Розробити і затвердити план роботи ради з профілактики правопорушень 2.1. Скласти і затвердити: • Графік чергування викладачів у гуртожитку. • Графік чергування викладачів у навчальному корпусі	до 05.09.2014	заступник директора з виховної роботи
3.	Брати участь у міських і районних заходах з нагоди Дня Незалежності України	24.08.2014	адміністрація коледжу, представники студ. самоврядування
4.	Обговорювати на педрадах результати навчально-виховної роботи	наприкінці I та II семестрів	адміністрація

1	2	3	4
5.	Проведення Дня знань	01.09.2014	заступник директора з виховної роботи, куратори
6.	Організувати екскурсію з першокурсниками у Стару фортецю	20.09.– 26.09.2014	куратори перших курсів
7.	Обрання старост, органів студентського самоврядування коледжу та гуртожитків. Вибори студради	протягом вересня	заступник директора з виховної роботи, куратори, вихователі
8.	Адаптація студентів нового прийому <i>Основні завдання:</i> • Допомогти студентам нового прийому правильно оцінити свої сили, виробити бажання застосовувати їх з максимальною віддачею. • Прищеплювати любов до обраної професії. • Допомогати студентам нового прийому піднятися на більш високий рівень освіченості і загальної культури, професійної кваліфікації та громадської активності	протягом вересня – жовтня	куратори груп
9.	Збори в групах та бесіди про положення навчального закладу, історію коледжу, традиції та правила внутрішнього розпорядку	вересень	куратори груп 1-го курсу
10.	Анкетування студентів і батьків	вересень – жовтень	куратори груп 1-го курсу
11.	Вступ до спеціальності «Що я знаю про обрану професію»	вересень – жовтень	куратори груп 1-го курсу

1	2	3	4
	(знайомство з кваліфікаційною характеристикою)		
12.	Початок ведення «Літопису групи», фотографування групи	вересень	куратори груп 1-го курсу
13.	Збори мешканців гуртожитку, на яких ознайомити студентів нового прийому з правилами проживання в гуртожитку, з їх правами та обов'язками	вересень	вихователі
14.	Провести бесіди: «Я – першокурсник», «Історія нашого міста», «Права і обов'язки студентів», «Як користуватись бібліотекою і працювати в читальній залі», «Вчись організувати свій день»	протягом жовтня – грудня	куратори груп 1-го курсу
15.	Забезпечення умов самореалізації особистості відповідно до її здібностей, суспільних та власних інтересів <i>Основні завдання:</i> • Формування навичок самоврядування, соціальної активності і соціальної відповідальності. • Підвищення успішності і навчальної дисципліни	протягом року	куратори груп, психолог
16.	Організація і проведення загальних зборів студентів з питань успішності і поведінки	протягом року	голова студради
17.	Організація чергування на дискотеках та вечорах відпочинку	протягом року	голова студради
18.	Проведення нарад старост та членів академсекторів навчальних груп	двічі на місяць	голова студради

1	2	3	4
19.	Робота з батьками <i>Основні завдання:</i> Спільна цілеспрямована робота з виховання шляхом залучення батьків до навчально-виховного процесу	протягом року	Куратори груп
20.	Ознайомлення з сімейним станом студентів з метою цілеспрямованої виховної роботи	вересень – жовтень	куратори груп
21.	Індивідуальні бесіди з батьками з метою виявлення особливостей у поведінці або стану здоров'я дітей	вересень	куратори груп
22.	Загальні збори студентів, які проживають у гуртожитку із запрошенням батьків	двічі на рік	вихователі
23.	Індивідуальна робота з батьками студентів з «групи ризику»	протягом року	куратори груп
24.	Інформувати батьків про результати навчання та дисципліни їх дітей	протягом року	куратори груп
25.	Організація і проведення батьківських зборів у групах з питань: - відповідальність батьків за виховання дітей; - спільна робота батьків, колективу коледжу з виховання молоді; - актуальні проблеми виховання молоді на сучасному етапі; - спільна робота сім'ї та педагогів з профілактики правопорушень, наркоманії, алкоголізму та СНІДу	двічі на рік	куратори груп

1	2	3	4
Морально-правове виховання			
Основні завдання:			
• прищеплення поваги до Конституції України, її державних символів, знання та дотримання законів; • прищеплення і розвиток моральних якостей, переконань і потреби поводити себе згідно з моральними нормами; • спонування студентів до активної протидії проявам аморальності, правопорушень, бездуховності, антигромадянської діяльності; • забезпечення духовної єдності поколінь, виховання поваги до батьків, старших, культури та історії рідного народу; • утвердження принципів загальнолюдської моралі: правди, справедливості, милосердя, доброти та інших добродійностей			
26.	Лекція для студентів 1-го курсу «Правове коло першокурсника»	жовтень	куратори груп
27.	Зустрічі з працівниками правоохоронних органів	протягом року	заступник директора з виховної роботи, куратори
28.	Спільні рейди перевірки гуртожитку із службами у справах неповнолітніх, працівниками правоохоронних органів	протягом року	заступник директора з виховної роботи
29.	Засідання ради з профілактики правопорушень	протягом року	заступник директора з виховної роботи, голова циклової комісії юридичних дисциплін
30.	Тиждень з правових знань (за окремим планом)	лютий	завідувач відділу «Правознавство», куратори груп
31.	Виховні години: «Протидія терористичним проявам», «Стежинка добра», «Школа виживання. Як себе поводити у військовий час», «Добро починається з тебе»	протягом року	куратори груп

1	2	3	4
32.	Бесіди: «СНІД. Не залишайся байдужим», «Моральний ідеал та його місце в житті», «Комп'ютерна залежність чи розвага», «Людино, хто ти на землі?», «Людина починається з добра», «Творіть добро, щоб кращим став цей світ», «Милосердя в твоєму житті»	протягом року	куратори груп
33.	Студентська благодійна акція «Ми – діти однієї країни»	протягом року	голова волонтерського руху
Національно-патріотичне виховання			
Основні завдання:			
• формування національної свідомості, любові до рідної землі, свого народу, бажання працювати задля держави, готовність її захищати; • забезпечення духовної єдності поколінь, виховання поваги до батьків, жінки-матері, культури та історії свого народу; • формування високої мовної культури, оволодіння українською мовою; • прищеплення шанобливого ставлення до культури, звичаїв, традицій українців та представників інших націй, які живуть в Україні; • виховання духовної культури особистості, створення умов для вибору нею своєї світоглядницької позиції; • утвердження принципів вселюдської моралі, правди, справедливості, патріотизму, доброти, працелюбності та моралі; • виховання поваги до Конституції, законодавства України, державної символіки; • формування глибокого усвідомлення взаємозв'язку між ідеями свободи, правами людини та її громадянською відповідальністю; • формування екологічної культури людини, гармонії її відносин з природою; • розвиток індивідуальних здібностей і талантів молоді, забезпечення умов їх самореалізації			
34.	Проведення Міжнародного дня грамотності	вересень	голова циклової комісії мови і літератури

1	2	3	4
35.	До Дня партизанської слави «Партизанський опір на території України»	вересень	голова циклової комісії соціальних дисциплін
36.	Акція «Листівка воякові»	вересень	заступник директора з виховної роботи
37.	До Дня писемності та мови Літературно-музична композиція «Мово рідна, слово рідне»	листопад	голова циклової комісії мови і літератури
38.	Участь у міських заходах з нагоди історичних подій	протягом року	заступник директора з виховної роботи
39.	До Дня пам'яті жертв голодомору і політичних репресій в Україні акція «Запали свічку»	листопад	голова циклової комісії соціальних дисциплін
40.	Акція «Студентство – рушійна сила суспільства»	листопад	заступник директора з виховної роботи, куратори
41.	День пам'яті «Небесної сотні»	лютий	заступник директора з виховної роботи, куратори
42.	Шевченківські дні	березень	голова циклової комісії мови і літератури, куратори
Художньо-естетичне виховання			
<i>Основні завдання:</i>			
• виховання у молоді естетичних поглядів, культури поведінки; • вироблення умінь власноруч примножувати культурно-мистецьке надбання народу, відчувати й відтворювати прекрасне у повсякденному житті			
43.	Організація культурного дозвілля студентів: дискотеки, вечори відпочинку	протягом року	куратори, голова студради
44.	Вечори відпочинку в гуртожитку	протягом року	вихователі, голови студрад гуртожитків

1	2	3	4
45.	Вечори, конкурси, вікторини на місячниках циклових комісій (за планом циклових комісій, планом виховних заходів коледжу)	протягом року	заступник директора з виховної роботи, викладачі
46.	Бесіди: • «Пісня – колиска нашого народу»; • «Т.Г. Шевченко – художник»; • «Символи рідної землі в народних піснях»	протягом року	куратори груп
47.	Експерсії у Старе місто	протягом року	викладачі, куратори груп
48.	2.3.7. Організація перегляду театральних вистав	протягом року	заступник директора з виховної роботи
Трудове виховання			
Основні завдання:			
• формування творчої, працелюбної особистості, умілого господаря, що володіє відповідними навичками та вміннями, професійною майстерністю; • вміння самотійно, на основі сучасних знань про ринкову економіку застосовувати власні здібності у системі виробництва, науки, освіти; • прищеплення любові до обраної професії			
49.	Організація прибирання аудиторій та закріплених ділянок біля коледжу та гуртожитку	протягом року	заввідділів, куратори груп
50.	Організація занять у гуртках технічної творчості, предметних гуртках	протягом року	куратори груп, керівники гуртків
51.	Свято хліба (до Дня працівника сільського господарства)	листопад	заввідділів «Виробництво і переробка продукції рослинництва»
52.	Експерсії на підприємства, у фермерські господарства, виставки сільськогосподарської техніки	протягом року	заввідділів, куратори

1	2	3	4
53.	Виховні години: • «Хліб – скарб найбільший на землі»; • «Ми працю славимо»	протягом року	куратори груп
Фізичне виховання			
Основні завдання: • утвердження здорового способу життя як невід'ємного елемента загальної культури особистості; • забезпечення повноцінного розвитку молоді, охорона й зміцнення її фізичного, психічного та духовного здоров'я			
54.	Залучення студентів у спортивні секції і організація їх занять	вересень	викладачі фізичного виховання
55.	Оформлення медичних груп	до 05.10.2014	медсестра
56.	Участь спортивних команд коледжу в районних і обласних змаганнях	протягом року	викладачі фізичного виховання
57.	Спортивне змагання «Козацькі забави»	грудень 2014	викладачі фізичного виховання, куратори груп
58.	Бесіди: • «Особиста гігієна»; • «Спорт – це здоров'я»; • «Здоровий спосіб життя – як цього досягти»	протягом року	куратори груп
Екологічне виховання			
Основні завдання: • виховання екологічної культури особистості; • розуміння гармонії відносин з природою; • усвідомлення себе частиною природи, почуття відповідальності за неї як за національне багатство, основу життя на землі; • виховання свідомого виконання норм поведінки в природі, яке виключає нанесення збитків, забруднення навколишнього середовища; готовності до природоохоронної діяльності			
59.	Ознайомлення з нормативними документами уряду України з питань екології навколишнього середовища	протягом року	куратори груп
60.	Залучення студентів до озеленення території коледжу, наведення на ній чистоти та порядку	протягом року	куратори груп

1	2	3	4
61.	Бесіди: • «30 цікавих фактів про воду»; • «Душа природи чуйна і ласкава»	протягом року	куратори груп
62.	Екологічна акція «Чисте місто»	двічі на рік	волонтери
Загальні заходи			
63.	Години національного виховання	протягом року	куратори груп
64.	Організація благодійної допомоги пенсіонерам, ветеранам ВВВ, дітям-сиротам	протягом року	голова волонтерського руху
65.	Організація дня студентського самоврядування	листопад	голова студради
66.	Активна участь у святкуванні знаменних дат країни	протягом року	заступник директора з виховної роботи
67.	Організація чергування викладачів, навчальних груп у корпусі та їдальні	протягом року	заступник директора з виховної роботи
68.	Організація навчальних груп для допомоги Навчально-практичному центру (тваринницька ферма, машинно-транспортний двір, збирання врожаю)	протягом року	заступник директора з виховної роботи
69.	Участь у міських заходах, які проводяться з участю ВНЗ I-II рівня акредитації	протягом року	заступник директора з виховної роботи
70.	Організація зустрічі випускників коледжу	травень	заступник директора з виховної роботи
71.	Організація випускного вечора	червень	заступник директора з виховної роботи, заввідділів

Запобігання правопорушенням у студентському середовищі

*Великий В.М., Виногорова Т.І.
Херсонський державний аграрний
університет*

У роботі розглянуто проблему розробки та впровадження системи заходів з профілактики правопорушень у студентському середовищі.

Актуальність зумовлено потребою визначити дієві напрями профілактичної роботи зі студентами.

Мета: проаналізувати проблему профілактики правопорушень у студентському середовищі та запропонувати систему заходів нейтралізації причин і умов, що сприяють правопорушенням.

Профілактика правопорушень – це діяльність, що спрямована або побічно сприяє усуненню криміногенних чинників і включає систему правових і виховних, соціально-економічних, суспільно-політичних та організаційних заходів, спрямованих на виявлення, усунення або нейтралізацію причин і умов, що сприяють правопорушенням, активну боротьбу з антигромадською поведінкою, перевиховання порушників соціальних норм.

Запобігання правопорушенням мають бути загальними та конкретними формами та реалізовувати такі функції: регулятивну, охоронну, виховну, методичну.

Регулятивна функція передбачає запровадження певного порядку, покладання дієвих обов'язків на всіх учасників навчального процесу.

Охоронна функція – створення умов, які оберігають (відмежують) студентство від негативних криміногенних впливів. Іноді останнім, але обов'язковим заходом реалізації охоронної функції є виключення з вищого навчального закладу. Найбільш часто виключення застосовується до осіб, що грубо порушили статутні норми і у край рідко за таку провину, як поява в громадському місці в нетверезому стані.

Відрахування з ВНЗ може стати результатом і у зв'язку з набуттям чинності вироку суду. На практиці ж буває так, що ректор ВНЗ опиняється в складному становищі, отримавши копію вироку про умовне засудження студента, в якому вказано, що студент «зобов'язаний продовжувати навчання». Однак залишення в колективі правопорушника не завжди доцільне. На нашу думку, суд не повинен ставити подібні вимоги стосовно студентів-правопорушників і тим самим обмежувати права керівників ВНЗ. Подібні рекомендації можуть бути доречними лише відносно осіб, що не мають загальної середньої освіти, а вища освіта не є обов'язковою в Україні.

Виховна функція – формування у студента високої правосвідомості, виховання пошани до права, закону. У системі виховних впливів значне місце посідають ті, що мають моральний вплив, а саме: заохочення, зауваження, догана, громадське засудження (в цьому випадку до процесу виховання долучається і студентська громада) і т. інше.

Методична функція – розробку пропозицій і рекомендацій щодо подальшого вдосконалення форм і методів правового виховання у ВНЗ, підвищення правової культури вихователів, а також з'ясування шляхів найбільшого впливу права на свідомість, пошук результативних виховних засобів.

Визнаними засобами, що сприяють розвитку соціальної активності, політичної свідомості майбутніх фахівців, формуванню їх професійних і громадських якостей, етично – естетичного виховання є факультети суспільних професій, центри дозвілля, клуби за інтересами. Хоч ВНЗ мають великі матеріальні проблеми в їх обслуговуванні, все ж таки у всіх ВНЗ регіону вище зазначені форми дозвілля мають не випадати з поля зору адміністрації ВНЗ.

Успіх профілактичної роботи залежить багато в чому від добре налагодженої системи контролю; від загального – за всім комплексом профілактичних заходів, до індивідуального – за поведінкою окремої особи.

У ВНЗ слід підняти на належний рівень інститут куратора, якому відведено в цьому не останню роль. Становлення колективу академічної групи багато в чому залежить від діяльності куратора як організатора. Куратор має чітко визначити мету діяльності, вказати шляхи їх досягнення, сформулювати працездатний актив групи, підготувати його до здійснення покладених на нього обов'язків і здійснювати постійний контроль за роботою всієї групи.

Звертаючи увагу на процес становлення міжособових відносин, куратор може запобігти утворенню мікрогруп студентів, що мають асоціальну спрямованість, ізоляції окремих студентів від групи. У міру створення активу куратор має, спираючись на нього, спрямовувати роботу органів студентського самоврядування і життєдіяльність всієї групи. Дослідження показують, що там, де робота куратора поставлена добре, рівень правопорушень низький.

Ще однією з форм участі громадськості в профілактичній роботі ВНЗ є збори академічної групи (курсу). Моральне засудження осіб, що порушують навчальну дисципліну, правила мешкання в гуртожитку, інші норми, що регламентують правила поведінки студентів у ВНЗ, часто сприяють виправленню особи; академічна група може виходити з клопотанням перед ректором про відрахування студента з вищого

навчального закладу, що припустився відхилень від установлених норм, або залишити його на перевиховання в колективі.

Академічна група як найближче оточення студента може зафіксувати дуже важливий момент, коли в поведінці студента починають виявлятися стійкі зміни з негативною спрямованістю особи, які означають антисоціальну переорієнтацію його свідомості. У переході від антигромадських думок до правопорушення часто чимале значення мають особисті контакти і впливи людей, що займаються протиправною діяльністю, і справжній колектив може помітити негативний вплив подібних контактів, блокувати їх, і тим самим запобігти правопорушенням.

Можна виокремити і низку інших конкретних запобіжних заходів:

- взаємодія із соціальними службами для сім'ї та молоді, наркодиспансером – розробка та реалізація з ними спільних профілактичних програм;
- створення служб студентської зайнятості (працевлаштування), які б забезпечували студентів роботою у вільний від навчання час (як на цивільно-договірних засадах, так і за трудовими угодами);
- створення студентських правоохоронних формувань: оперативних студентських загонів, студентських служб безпеки, студентських чергових (допомога в здійсненні пропускового режиму – недопущення асоціальних осіб на територію ВНЗ, факультету);
- охорона громадського порядку під час проведення молодіжних культурно-масових заходів, святкових заходів і студентських дискотек;
- створення і зміцнення серед працівників і студентів ВНЗ атмосфери спокою і стабільності, підвищення довіри до підрозділів, що забезпечують порядок на території ВНЗ;
- зниження кількості правопорушень, скоюваних на території ВНЗ, підвищення оперативності реагування на заяви і повідомлення про правопорушення за рахунок нарощування сил правопорядку і технічних засобів контролю за ситуацією в громадських місцях ВНЗ;
- активізація участі і поліпшення координації діяльності органів студентського самоврядування і структурних підрозділів ВНЗ, які беруть участь у запобіганні правопорушенням;
- зустрічі студентів з працівниками міліції, прокуратури, судів;
- виявлення молодіжних протиправних угруповань;
- запобігання проявам тероризму й екстремізму. Розробка програми формування толерантної свідомості у сучасного студента. Підготовка і забезпечення видання наукової, науково-популярної і науково-освітньої літератури з питань толерантності, миролюбності і віротерпимості;
- зниження «правового нігілізму» в студентському середовищі, розробка системи стимулів для ведення законослухняного способу життя;

- розробка пропозицій і рекомендацій щодо вдосконалення системи профілактичної роботи, підготовка методичних матеріалів кураторам груп щодо запобігання правопорушенням серед студентів;
- проведення тематичних занять щодо профілактики правопорушень у студентському середовищі в системі роботи Школи кураторів;
- розвиток міжвишівської і міжвідомчої співпраці в організації роботи з профілактики правопорушень;
- аналіз і координація роботи з профілактики правопорушень, що проводиться у ВНЗ і на факультетах;
- профілактика правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин;
- вдосконалення системи соціальної профілактики, залучення студентів до волонтерської роботи та запобігання правопорушенням серед неповнолітніх;
- призначення відповідальних або помічників деканів факультетів з безпеки і профілактики правопорушень. Проведення спільних заходів щодо профілактики правопорушень з органами студентського самоврядування: профспілковою організацією студентів, Школою лідерства, волонтерським рухом, студентськими радами гуртожитків;
- створення цілодобового «Телефону довіри» для студентів і працівників ВНЗ, що опинилися в складній життєвій ситуації;
- формування бази даних про студентів, схильних до здійснення правопорушень, вживання наркотичних або психотропних засобів, а також тих, хто потребує підсиленої уваги та допомоги;
- регулярне наповнення вишівських ЗМІ інформацією про новини «тривожної хроніки», тематичними публікаціями про «кримінальну ситуацію» у навчальному закладі, нормативними і методичними матеріалами з питань профілактики правопорушень, екстремізму і наркоманії;
- виготовлення інформаційних буклетів для студентів першого курсу «Про порядок в університеті»;
- вивчення досвіду роботи зарубіжних ВНЗ з організації профілактичної роботи серед молоді;
- проведення соціологічних досліджень (опитувань) щодо проблем правопорядку, профілактики правопорушень, екстремізму, наркоманії на території ВНЗ та в гуртожитках;
- здійснення моніторингу дозвілля студентської молоді і на основі його результатів більш активний розвиток пріоритетних напрямів у межах позанавчальної діяльності;
- установа в корпусах ВНЗ і гуртожитках кнопок екстреного виклику групи швидкого реагування;

- створення пропускних систем ВНЗ на базі системи контролю й управління доступом з використанням електронних пропусків;
- розробка і реалізація системи заходів з поліпшення освітленості доріг і тротуарів, внутрішніх територій ВНЗ, дворових територій, під'їздів у студентському містечку, а також інших місць масового переміщення працівників і студентів;
- включення до колективного договору заходів, спрямованих на профілактику правопорушень, підтримку формувань з охорони громадського порядку та їх матеріальне стимулювання й оснащення.

Розробка і затвердження вишівських нормативно-правових документів: Типового положення про раду з профілактики правопорушень факультету, Положення «Про пропускний і внутрішньооб'єктний режими», Положення «Про організацію масових заходів», Положення «Про розвиток у ВНЗ охоронно-пожежної сигналізації, систем відеоспостереження, контролю і управління доступом, тривожного сповіщення і екстреного зв'язку з черговими службами», пам'ятки студентам і працівникам про порядок дій у разі здійснення відносно них правопорушення (окремо для студентів-іноземців), пам'ятки про дії працівників і студентів в умовах надзвичайних ситуацій.

Розробка системи оцінювання ефективності профілактичної роботи, яка має включати як кількісні показники:

- кількість правопорушень, скоєних студентами і працівниками як на території ВНЗ, так і за його межами;
- кількість заходів, реалізованих у рамках програми;
- кількість студентських загонів охорони правопорядку, які ефективно працюють на факультетах та у гуртожитках, – так і якісні показники:
  - рівень правової компетентності студентів;
  - оцінювання студентами рівня спеціальної профілактичної роботи, що проводиться на факультетах та у гуртожитках;
  - рівень нормативно-правового забезпечення профілактичної роботи, рівень взаємодії ВНЗ з правоохоронними органами міста й області.

Педагогічна технологія навчання в малих групах для саморозвитку і самореалізації особистості студента

Мороз О.М., Хандола Ю.М., Хандола О.Ю.

*Харківський національний технічний
університет сільського господарства
імені Петра Василенка*

У наш час однією з основних проблем вищої школи є підвищення якості освіти шляхом створення сприятливих умов для розвитку особистості, що здатна до саморозвитку та самовдосконалення. Природним є те, що коли людина шукає себе у власному середовищі та відкриває свою суттєвість, обдарованість, потенціал, вартості, динамічність. Тому важливим фактором виховання студентів є організація позанавчального виховного процесу, від якого залежить не тільки навчання, а й розвиток їхніх моральних, національних уподобань і переконань, отже на вищі навчальні заклади покладається особлива відповідальність щодо підготовки майбутніх фахівців.

Особливо важливу роль у процесі самореалізації студента відіграють професійні навички викладача, адже перед ним стоїть завдання перетворення студента, як об'єкта виховання, в суб'єкт, здатний до самоосвіти, саморозвитку. Виконання цих функцій вимагає від професорсько-викладацького колективу високого професіоналізму. Під цим поняттям криється не тільки знання своєї дисципліни, але й здатність до вирішення педагогічних проблем. Педагог має не тільки контролювати хід навчального процесу, не тільки залучати студента до науково-дослідної роботи, наукового пошуку, а й формувати соціально-особистісні компетенції, об'єднувати молодь у соціально активні групи, студентські клуби.

Французький педагог П. Мейріє сказав: «Ми хочемо поставити у центр педагогічної турботи суб'єктивну динаміку кожного учня і кожного студента». Учений використовує непопулярний у педагогічному середовищі вислів «будування вільної особистості», резюмуючи таким чином провідну ідею нового підходу до професійного розвитку особистості в системі європейської освіти. Ливейє-Ріян чітко визначає особистісну позицію, назвавши її гуманістичною: «Говорити про гуманізм – означає воскресити в пам'яті увесь потужний потік американської психолого-педагогічної думки, витоки якої у філософській екзистенціальній феноменології, що водоспадною лавиною, з часів останньої світової війни, приголомшила європейську професорську свідомість».

З професійно-педагогічної точки зору в цілісному баченні світу для сучасного викладача суттєвим є гуманне ставлення до студента, спрямованість на студентські потреби і інтереси. Тому завданням нинішнього дня для педагога є допомога студентові в організації

навчальної і інших видів діяльності та чітке розмежування тих видів навчальних робіт, які виконуються в аудиторії та у позааудиторний час. Характер взаємин викладача зі студентами визначається основними цілями педагогічної діяльності викладача та мірою їх узгодженості з цілями навчально-професійної діяльності студентів. Цими цілями є:

1) організація й керівництво процесом оволодіння студентами програмними професійними знаннями, вміннями й навичками з обраної спеціальності;

2) забезпечення студентів всією необхідною для досягнення першої мети інформацією, наочними посібниками та іншими навчальними засобами;

3) проведення навчального процесу таким чином, щоб він сприяв максимально можливому розвитку загальних психологічних і розумових здібностей.

Нині студентська молодь перебуває в епіцентрі перехрещення багатьох культур – етнічної, світової, міської чи сільської, елітарної чи масової, правової, соціальної, політичної тощо. Саме тому виховання у ВНЗ є визначальним чинником і обов'язковою складовою полікультурної освіти, бо абстрактне виховання, не пов'язане з традиціями, менталітетом, потребами українського соціуму, не може бути реалізовано повноцінно; воно не може сприяти формуванню цілісної особистості. Тому потрібні нововведення для відновлення виховного потенціалу вищих навчальних закладів. Це нововведення у соціокультурному просторі ВНЗ, у формах виховної роботи, це зміни самих суб'єктів освітнього процесу, які були б здатні реалізувати базові завдання виховання нового типу.

У створенні виховної системи вищого навчального закладу мають бути враховані основні положення сучасної психології і педагогіки з проблеми формування особистості, які зводяться до такого:

по-перше, головним, визначальним фактором у розвитку особистості є соціальне середовище і та роль, яку вона відіграє в системі суспільних відносин. Ця роль визначає позицію особистості і її психологічні настанови;

по-друге, формування особистості відбувається в активній різноманітній діяльності – навчальній, науковій, громадській, виробничій, яка розвиває її здібності і конкретні якості;

по-третє, ставлення особи до самої себе, до природи, суспільства, тобто формування світогляду, виробляється під впливом соціального середовища і конкретного колективу, який оцінює, стимулює і спрямовує її діяльність. У процесі діяльності її в колективі розвиваються моральні почуття і закріплюється досвід колективістської поведінки.

Керувати процесом становлення і вдосконалення особистості в умовах вищої школи можна тільки з урахуванням складної діалектики цього процесу, тобто врахування тих змін, які виникають в особистості

під впливом виховання, і тих суперечностей, без подолання яких неможливе становлення громадянськості і моральності; суперечностей між особистістю і колективом, а також усередині самої особистості; між бажаннями і можливостями, волею і почуттям.

В умовах сучасного вищого навчального закладу виникає феномен соціального середовища, яке має великий виховний вплив на особистість, створює об'єктивну основу для встановлення нових суспільних відносин, формування соціальної свідомості і поведінки особистості.

Завдання педагогів полягає в тому, щоб усвідомити і виробити механізм впливу колективу на кожну особистість і визначити умови, в яких він може бути реалізований максимально.

Так, у вищому навчальному закладі соціальні цілі виховання трансформуються в педагогічну систему як цілісний комплекс елементів, що перебувають у певних логічних зв'язках, утілених, насамперед, у колективних відносинах.

Але завдання виховання і коло інтересів студентів ширші за ту чи іншу спеціальність, тому й система виховання є ширшою, гнучкішою і різноманітнішою, ніж рамки навчального процесу. Захоплення студентів різноманітні: в позаурочний час вони об'єднуються за інтересами у гуртки, клуби, різні команди.

Такі об'єднання – найефективніший шлях виявлення самостійності і творчості. Вони мають добровільний характер, можуть змінювати зміст і форми роботи і побудовані за принципом самодіяльності. Кожний студент має змогу проявити свою ініціативу і внести свою частку в спільну справу. Інакше кажучи, тут окреслюється конкретна роль, у якій проявляються і розвиваються здібності кожної особистості.

Взаємодія між членами колективу ґрунтується на засадах взаємно розподіленої відповідальності, а міжособистісні відносини сприяють відчуттю психологічного комфорту і створюють можливості для особистого зростання. Створення умов, потрібних для гармонізації командної діяльності та взаємин у межах академічної групи, можливе завдяки сучасному специфічному інструменту – team-building (технології командоутворення).

Team-building (тімбілдінг) – комплекс заходів, спрямованих на зміцнення команди, поліпшення взаємин у колективі, виявлення комунікативних проблем з наступною їхньою ліквідацією. Одна з функційтімбілдінгу – це виявлення несумісних людей та визначення способів їх неконфліктної взаємодії. Застосуваннятімбілдінгу дозволяє вирішити низку задач: викликати повагу і довіру між однокласниками, згуртувати колектив навколо спільних цілей, підтримувати дружні взаємини у колективі та пізнати один одного у неформальній обстановці.

Засобитімбілдінгу, які можуть бути застосовані для управління поведінкою у групі, – це квести, зустрічі, виїзди та інші заходи на дозвіллі

з більшою чи меншою часткою екстриму. Кожна з названих позицій визначає ступінь самостійності студентів у такому об'єднанні, незалежно від того, чи будуть вони тільки виконавцями чи творцями колективної роботи. Але в усіх випадках роль викладача має бути керівною.

Головне, про що не можна забувати, – це про міру втручання в діяльність таких об'єднань, бо перевищення міри може приглушувати ініціативу і самостійність студентів. А особливістю педагогічної системи вищої школи і є високий ступінь активності і самостійності студентів, високий ступінь їхньої відповідальності за свою діяльність і своє майбутнє.

Тому педагогічні цілі (що і кого ми хочемо виховати) мають бути трансформовані в психологічні: всі педагогічні впливи мають бути стимулами, що породжують позитивні мотиви вчинків, дій, взаємин у студентському середовищі.

Педагогічна система вищого навчального закладу забезпечує стимулювання різних видів діяльності. Стимули є зовнішнім поштовхом для пробудження і розвитку її мотивів. Складність діалектики взаємодії стимулів і мотивів ми не можемо висвітлити повністю, проте підкреслюємо, що викладач-педагог розрізнятиме і вміло користуватиметься стимулами як прямими (похвала, добра оцінка, надання права вибору, виділення конкретних результатів), так і посередніми (залучення до пошуку, звертання до честі і гідності), як матеріальними (надання місця в гуртожитку, стипендії, путівки до спорт-табору та інших матеріальних пільг), так і духовними (присудження першого місця, почесного звання та ін.) Ефективним застосування стимулів може бути тільки тоді, коли враховуються ті психологічні зміни, які відбуваються в кожній конкретній особі.

У навчальній діяльності студент проходить від найпростіших відчуттів здивування до пристрасті в пошуках істини, у моральних переживаннях – від задоволення, захоплення до найскладніших почуттів відповідальності, обов'язку, честі, совісті. Це не означає, що виконання роботи має давати тільки насолоду. Обов'язковим важелем діяльності є зусилля. Будь-яка робота, яку людина виконує з усвідомленням її корисності і з почуттям відповідальності, породжує напруження сил, пов'язаних з мобілізацією знань, подоланням перешкод. Вона не тільки розвиває сили або розум, а й формує такі якості, як працелюбність, старанність, ініціативу, цілеспрямованість. Цінність цих якостей визначається можливістю їх перенесення на всі інші форми діяльності.

Таким чином, педагогічна система вищої школи покликана забезпечувати керування формуванням особистості, що входить у структуру різних відносин під час виконання різних видів діяльності з інтересів групи.

Заслуговує на увагу ідея закріплення кураторів групи на всі роки навчання у вищій школі. Ця практика має на меті створення послідовної системи виховної роботи, коли продовжується розвиток системи впливів з

курсу в курс з урахуванням конкретного становища і рівня розвитку колективу та змін у психології і взаєминах студентів.

Така система, безумовно, підвищує відповідальність кураторів, проте має низку вразливих місць, переважно, організаційного характеру, бо один викладач не має навчальних занять у групі протягом усього періоду навчання, що зменшує контакти і послаблює вплив куратора. Оскільки навчальна діяльність студентів є основною і в ній проявляються особливості окремих студентів і всієї групи, то часто за відсутності навчальних контактів взаємини куратора з групою набирають формального характеру, що послаблює можливість його безпосереднього впливу. Певна річ, у кожному ВНЗ можна знайти таких кураторів, які без особливих зусиль зберігають добрі взаємини з групою, незважаючи на відсутність навчальних контактів. Проте, абсолютна більшість викладачів негативно висловлюються проти такої практики: адже за відсутності навчальних контактів доведеться витратити значно більше часу і зусиль для пізнання студентського середовища, а часу на ці спеціальні види виховної роботи в куратора бракує. І ще одна обставина: можливі випадки, коли куратор не знаходить «ключа» до групи; у такому разі доцільно його замінити. Дуже часто виховний вплив куратора на першому курсі великий, але з часом з різних причин зменшується. У такому разі заміна куратора може дати групі новий заряд.

Піклуючись про головне, про наступність у виховній роботі, слід вживати й інших організаційних заходів, до яких треба вдаватися в процесі керування виховною роботою. До них можна віднести, насамперед, створення перспективного плану виховної роботи на всі роки навчання, в якому має конкретно реалізуватися ланцюг послідовних засобів впливу з урахуванням змін у розвитку студентів.

На кожний навчальний рік створюють конкретний план організації навчально-виховного процесу, який має, насамперед, координувальні функції з урахуванням специфіки роботи на кожному курсі. Наявність такої програми є передумовою для прийнятності в розвитку колективу незалежно від зміни керівників.

До системи засобів згуртування колективу входить також формування правил і законів колективного життя. Ідеться про своєрідні, що виникають у процесі загального руху і спілкування, правила, які не насаджують і навіть не впроваджують; вони виникають поступово як результат сублимації моральних стосунків. Правила, які є майже афоризмами, іноді колективними девізами, свідчать про накопичені сили колективу, про його здорову атмосферу.

Форми роботи з розвитку особистості у вищій школі дуже різноманітні: це творчі об'єднання, розвиток акторських здібностей у колективах художньої самодіяльності, студентські спортивні, наукові

клуби, вечори, зустрічі, дискусії і т. інше. Куратор групи підказує і спрямовує цю роботу в середовищі студентів.

Студентська група або об'єднання за інтересами може проводити різноманітні виїзди, тематичні зустрічі, чи навіть веб-семінари. Зрозуміло, що такі вечори слід проводити з активною участю і на основі самодіяльності та ініціативи студентів, щоб вони надавали не тільки інформацію, задоволення і насолоду, а й сприяли до саморозвитку та самовдосконалення у майбутній своїй діяльності фахівця. Цю роботу очолити можуть не тільки запрошені фахівці в певній галузі, а й усі ті викладачі, які мають знання, смаки і певні здібності. Це забезпечить додатковий глибокий педагогічний вплив викладача на формування особистості студента.

Яскравим прикладом такого студентського об'єднання є клуб байкерів «Motobrothers», який працює і набирає обертів у Харківському національному технічному університеті імені Петра Василенка, в Навчально-науковому інституті енергетики та комп'ютерних технологій.

Це студентське товариство згуртувало прихильників мотоциклів, не просто як засобу пересування, а як невід'ємної частини певного стилю життя.

Кожний студент, абітурієнт чи викладач, маючи бажання та певні навички, має реальну можливість стати повноправним учасником клубу мотоциклістів або ж його прихильником.

Сьогодні мотоклуб «Motobrothers» включає в себе багатьох студентів університету, але першими його учасниками були Деревянко Андрій, Рюмшин Антон та Пономаренко Сергій. Саме вони під керівництвом дирекції Навчально-наукового інституту енергетики та комп'ютерних технологій об'єднали навколо себе студентів з усього університету, які також прагнуть нових вражень.

Учасники мотоклубу відвідують мотофестивалі та подорожують містами України, так на рахунок клубу вже є подорожі до Полтави, Сум, Балаклеї, Краснокутського дендропарку, Старого Мерчику, Шаровки. Остання подорож студентів була присвячена ознайомленню з місцями та технікою бойових часів і відбулась у Національному меморіальному комплексі «Висота маршала І.С. Конєва». Там окрім екскурсійної частини заходу, колектив клубу влаштував відпочинок на природі: варили польову кашу та слухали тематичну доповідь Рюмшина Антона про мотоцикли часів Великої Вітчизняної війни.

Отже, організація продуктивної взаємодії викладача і студентів та створення студентських гуртків і клубів сприяє підвищенню ефективності навчального процесу ВНЗ, створенню умов для самореалізації, самовизначення особи студента та розкриттю творчого потенціалу особистості.

РОЗДІЛ 2 ОРГАНІЗАЦІЯ ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ

2.1. З досвіду роботи кураторів груп

Роль кураторів на етапі адаптації студентів до нових умов навчання

*Омельченко Л.В., Польотов В.А., Омельченко Г.Ю.
Харківський національний технічний університет
сільського господарства імені Петра Василенка*

У початковий період навчання студентів у ВНЗ відбувається процес адаптації до умов навчання. Процес адаптації першокурсників до умов навчання у ВНЗ є складним та багатограним, зумовлений взаємодією психологічних, соціальних і біологічних факторів. Пріоритетним напрямом у вихованні студентства є всебічний та гармонійний розвиток особистості, здатної до саморозвитку, самовиховання і самореалізації у суспільстві, яка керується загальнолюдськими цінностями, глибоко розуміє традиції свого народу та примножує їх.

Серйозні зміни, що сьогодні відбуваються в усіх сферах соціального життя, зачіпають широкий спектр взаємин суспільства і особистості. З одного боку, ці відносини стають більш жорсткими, що вимагають конкурентоспроможності всіх суб'єктів, хто бере участь в них, з іншого – дають можливість для вільного самовизначення, самореалізації людини на основі адекватного вибору способів вирішення своїх соціальних проблем.

Основну масу студентів, які навчаються у вищих навчальних закладах становлять юнаки та дівчата 18–25 років. Студентство – частина дорослого населення, яка об'єднується поняттям «молодь» і виховання якої є обов'язком педагогів вищої школи. Студентська діяльність – це нова форма суспільної практики. Усі проблеми, що виникли перед старшими школярами як суто теоретичні та віддалені, стають для студентів проблемами практичними. Перехід від старшого шкільного віку до вищівського супроводжується труднощами, часто – зміною звичайних умов життя. Навчання у вищому навчальному закладі – період найбільш інтенсивного розквіту інтелектуальних та моральних сил людини. Ушинський К.Д. називав вік від 16 до 23 років найбільш вирішальним періодом у житті людини. Він писав: саме тут завершується період утворення окремих уявлень, і якщо не всі вони, то значна частина їх групується в одну мережу, достатньо простору, щоб віддати рішучу перевагу тому чи іншому напрямку думок людини та її характеру. Важливо, щоб матеріал, який у цей час вливають у душу юнаків був доброї якості. Період з 18 до 23 років характеризується найбільшими

змiнами, що визначаються високими показниками росту iнтелектуальних функцiй. У 18–21 рiк на особливостi психомоторики впливає динамiчне збудження. До моменту вступу до вищого навчального закладу бiльшiсть юнакiв та дiвчат досягають фiзичної зрiлостi. Однак психологiчний розвиток особистостi триває. У розвитку нервової системи виникають новi структури. У зв'язку з цим перебудовується дiяльнiсть ранiше сформованих структур. У дiяльностi центральної нервової системи старшокласникiв завдяки постiйній змiнi в одному й тому самому порядку одних i тих самих дiй, способiв, вчинкiв виникають певнi зв'язки умовних рефлексiв, якi потрiбно змiнювати, пристосовувати з переходом до вищого навчального закладу до нових умов, нових вимог. Пластичнiсть нашої нервової системи забезпечує цей перехiд, але перебудова вiдбувається у кожного студента та студентки по-рiзному – швидко або повiльно, важче або легше, залежно вiд iндивiдуальних особливостей студентiв, пiдготовленостi до цього переходу школою, сiм'єю, органiзацiєю нового для них вишiвського життя та iншими факторами.

За дослiдником А.К. Гришановим, пiд адаптацiєю слiд розумiти процес приведення основних параметрiв, iх соцiальний та особистiсний характер до стану динамiчної рiвноваги з новими умовами вишiвського середовища як зовнiшнього фактора вiдносно студента.

Адаптацiя несе на собі характернi особливостi конкретної ситуацiї на рiвнi підсистеми вiдносно виховання, яке розглядається на рiвнi суспiльства загалом як система. Для успiшної адаптацiї потрiбний належний рiвень знань, водночас спецiальнi знання далеко не завжди є обов'язковою умовою для процесу виховання людини. I не завжди рiвень культури, вихованостi людини безпосередньо впливає на його адаптацiю, хоча адаптацiя без засвоєння норм, що визначаються вихованням, фактично неможлива.

Отже, (за А. К. Гришановим), адаптацiя – це процес активного пристосування i вольової реалiзацiї засвоєних норм i цiнностей в умовах конкретної ситуацiї. За вiдсутностi волi й усвiдомлення ми спостерiгаємо не адаптацiю, а зовнiшнє пристосування, яке призводить до конформної поведiнки. Iндивiд у такому разi створює видимiсть прийняття норм i цiнностей, насправдi ж вiн тiльки поступається перед груповим тиском.

Адаптацiя носить колективний характер (конкретнi умови певного ВНЗ), це безперервний процес, який не припиняється нi на день, також цей процес вiдбувається з коливаннями, навiть упродовж одного дня можуть бути перемикання в найрiзноманiтнiшi сфери (дiяльнiсть, спiлкування).

Для визначення психологiчних особливостей типiв особистостi студентiв потрiбно з'ясувати саме цi поняття. Психологiчний тип особистостi – концептуальна модель, що включає суттєвi та спецiфiчнi соцiально-психологiчнi особливостi певної групи людей, якi проявляються в iх дiяльностi.

Дослідники виділяють такі типи:

1. Суспільно-цілісна спрямованість і високий рівень розвитку особистості. Ті студенти, що належать до цього типу, спроможні у ситуації вибору надати перевагу спільним інтересам, їм властиві моральна чистота, значна духовна енергія, прагнення до постійного культурного зростання, інтелігентність. Студенти, що належать до цього типу, не песимісти, вони в змозі об'єктивно оцінювати навколишній світ, бачать у ньому не лише негативне а й позитивне, спрямовані на конструктивне розв'язання найскладніших проблем.

2. Студенти з переважною споживацькою спрямованістю особистості, споживацькими ідеалами визначають активну цілеспрямованість діяльності з метою їх задоволення. Для багатьох характерним є прагнення до «веселого» студентського життя з мінімальним напруженням і максимальним щохвилинним задоволенням. Слід зазначити, що така позиція охороняється від зазіхань більш свідомих однокурсників.

3. Групу войовничого споживацтва характеризує прагнення вирішувати власні проблеми за рахунок інших, що закономірно призводить до появи деформованого – злочинного типу особистості. Таким студентам властива руйнівна спрямованість.

У школі навчання – це дозоване засвоєння навчального матеріалу на кожен урок; у вищому навчальному закладі це навчальний процес, що має науково-пошуковий, творчий характер, пов'язаний з глибоким самостійним засвоєнням знань, дозованих не на урок, а на семестр, пов'язаний з опануванням нових методів роботи у вищому навчальному закладі. Психологічна адаптація студентів до навчального процесу у ВНЗ включає цілу низку аспектів, за якими стоять різні зони труднощів, з якими доводиться стикатися студентам на початковому етапі навчання у ВНЗ.

Навчання є основою діяльності студента, а успішність у навчанні – одним з головних критеріїв його адаптованості. Студенти перших курсів, набуваючи статусу самостійних дорослих людей, залишаються у своїй більшості за віком, психологією, розвитком, світоглядом і життєвим досвідом близькими до учнів старших класів середньої школи. Тому навчально-виховна робота на першому курсі має проводитися з урахуванням вікових особливостей студентів, рівня їх підготовки, а також специфіки ВНЗ або факультету. Перехід вчорашніх школярів від класно-урочної системи навчання до переважно самостійних занять нерідко відбувається досить боляче, а часто і з великими ускладненнями. Не всі з них справляються із подоланням цих труднощів та швидко перебудовують звичні форми навчальної роботи.

Однак недостатня психологічна та практична невідповідність багатьох випускників середньої школи до вишівських форм і методів навчання приводить не тільки до їх неуспішності. «Психологічна

непідготовленість до вишівських форм навчання, – пише В.П. Кондратова, – може сприяти поступовому накопиченню розумової, психологічної втоми, що негативно відбивається на загальному самопочутті студента, ослаблює його увагу, пам'ять, мислення, волю, без оптимального стану яких неможлива успішна навчальна діяльність». Труднощі, що відчувають першокурсники у зв'язку з переходом на нові форми та методи навчальної роботи, закономірні.

Специфіка адаптації першокурсника визначається тим, що його життєві орієнтири та інтереси зосереджуються переважно на навчанні у ВНЗ або залишаються тісно з ним пов'язаними. Рушійним моментом соціально-психологічної адаптації є певна розбіжність між особистими планами, звичками, здібностями студента і тим становищем, яке він займає в групі, на курсі, у ВНЗ, тими вимогами, що ставляться до нього як студента. Звідси бере початок прагнення, характерне для більшості першокурсників, – зміцнити своє становище самовідданою навчальною працею, завоювати авторитет активною участю в громадському житті курсу і навчально-наукового інституту, науковій роботі й т. інше. Можна назвати два головних критерії соціально-психологічної адаптації, по-перше, – це успішність, почуття задоволеності результатами навчальної роботи, по-друге, – це, так званий, соціальний успіх, який полягає як в освоєнні нових умов життя, так і завоюванні авторитету в студентському колективі і у викладачів ВНЗ.

Важливу роль у процесі соціально-психологічної адаптації відіграє студентська академічна група. Взагалі група є одним з найбільш вирішальних мікросоціальних факторів формування особистості, а також одним з найбільш дієвих засобів виховання. Тут відбувається трудове, ідейне і моральне виховання, формуються колективістські риси особистості студента. Великий вплив справляє група на формування етичної культури, почуття відповідальності за доручену справу, причетності до діяльності і традицій вишівського колективу. Те, як складатимуться взаємини першокурсника з групою, значною мірою впливатиме на швидкість та ефективність його адаптації у ВНЗ. Труднощі в цьому аспекті адаптації викликані тим, що існують значні відмінності між соціальною ситуацією, яку покинув першокурсник, і ситуацією, до якої йому доведеться адаптуватися. Різноманітність взаємин, які виникають між людьми в процесі тривалого взаємного спілкування, становить дві основні системи: систему ділових і систему особистісних взаємин. І якщо у школярів основою формування мікрогруп більшою мірою виступають міжособистісні взаємини, то серед студентів, у яких, як правило, вже сформувалося коло друзів поза університетом, більш актуальними є ділові стосунки. До того ж, оцінювання міжособистісних взаємин у групах знижується зі збільшенням віку студентів. Характерною особливістю первинного вишівського колективу є те, що коли учні стають

студентами, вони потрапляють у середовище, де ніхто нічого не знає один про одного і де навіть студенти, які в класі були «ізгоями», можуть проявити свої здібності та зайняти певний статус у групі. Отже, середовище студентського колективу на початку є більш сприятливим для саморозкриття і самореалізації, оскільки його новизна знімає деякі емоційні бар'єри, дещо нейтралізує складні установки, стереотипи поведінки, стимулює переоцінювання цінностей.

У процесі становлення колективу велике значення мають такі соціально-психологічні явища, які значно впливають на адаптацію першокурсника в ньому: самоствердження, суспільна думка, колективні настрої, традиції і т. інше. Велике значення має самоствердження особистості в новому колективі, тобто її прагнення зайняти та утримувати в системі психологічних взаємин у колективі певну позицію, яка б забезпечувала цій особистості повагу, визнання, довіру, підтримку з боку інших членів колективу. Прагнення до самоствердження у новоствореній групі студентів може призвести до боротьби між її членами за лідерство. У такому випадку психологічно скрутно доводиться тому першокурснику, який звик бути лідером у школі, а в студентському колективі не виграв цієї боротьби. Такий студент може почувати себе відірваним, обмеженим у життєдіяльності колективу. Причиною виникнення такої проблеми є те, що людина не може одразу отримати той статус у групі, який був у шкільному класі, її прагнення отримати бажаний статус не збігається з бажанням групи. Тому, коли колишній лідер стає «аутсайдером» у новій групі, це боляче впливає на його особистість.

У деяких випадках молоді люди не спроможні чинити опір тиску групи. Зміна статусу, протидія груповим нормам спричиняють відчуття незахищеності, дискомфорту. Іншим елементом психології колективу, що впливає на адаптацію першокурсника в ньому, є суспільна думка. Вона впливає на особистість, всю групу, на формування її звичаїв, традицій, інтересів, норм. Вона виявляється у формі оцінювання, бажань, засудження чи схвалення, вимоги і т. інше. Дуже важливо, щоб академічна група була щодо кожного з її членів референтною, тобто справляла значний вплив на формування переконань студентів, їх особистісних установок, ставлення до оточення, навчання тощо. Для цього потрібно, щоб група формувалася як згуртований, об'єднаний спільними цілями, чітко діючий колектив, думкою якого дорожитиме кожний з його членів.

Як відомо, кожна студентська група створює свої певні закони, правила, яких мають дотримуватися всі її члени. Нехтування цими правилами веде до зневаги, ігнорування колективом такого члена групи. Особливо проблемним це стає тоді, коли група обирає стиль навчання із середньою (або низькою) успішністю, не прагне підвищити успішність і регулярно відвідувати заняття. Студентам, які не є конформістами, які не мають

бажання дотримуватися думок та вимог інших, досить важко звикнути до перебування у такій групі. Ці обставини можуть викликати внутрішній конфлікт особистості, адже перед нею постає важка проблема вибору, яка, як правило, є травмуючим фактором. На ефективність адаптації першокурсника до нових умов навчання впливає також і колективний настрій, тобто спільне переживання, тривалий емоційний стан, що впливає на прояв особистості, якість загальної та індивідуальної роботи.

У колективних настроях на перший план виступає емоційна реакція на навколишні події. Тому, якщо в студентській групі переважатимуть позитивні, доброзичливі настрої, то адаптація студента в ньому відбуватиметься більш швидко та ефективно.

Значну допомогу студентам у подоланні труднощів, багатьох з яких можна уникнути, має надавати педагог-куратор. Головне його завдання – створення згуртованого колективу студентів академічної групи, формування студента як майбутнього фахівця. Студентська молодь, особливо на перших курсах, не має ще життєвого досвіду, не навчилась самостійно здійснювати головні функції колективу – навчальну і виховну. Куратор має враховувати, що вчорашній школяр за роки навчання звик до того, що в суспільних та навчальних справах первинного колективу він постійно отримував допомогу з боку класного керівника. Тому роль куратора на першому курсі полягає перш за все у згуртуванні колективу, подоланні роз'єднаності та відчуженості у взаєминах між студентами.

На першому курсі до складу груп входять люди, різні за віком, походженнями, особистими якостями, інтересами, однак у них є спільна діяльність, єдині прагнення, тому краще говорити про ступінь сформованості колективу на першому курсі, його згуртованості. Нехай академічна група тут і не відповідає всім формальним показникам, які визначає колектив, однак вона являє собою не щось інше, як колектив, який є важливим фактором і разом з тим результатом соціально-психологічної адаптації першокурсників до нових умов навчання у вищому закладі освіти.

Студент-першокурсник, за суттю, вперше включається в групу собі рівних, які іноді не проявляють тієї терпимості, яка властива дорослим відносно дітей. За таких умов важко знайти душевний спокій та рівновагу, такі потрібні для напруженого навчання у ВНЗ. Поки студенти визначатимуться, відсутність стабільності у міжособистісних взаєминах заважає їм діяти з ритмічністю і зосередженням, що є обов'язковим для виконання навчального навантаження.

Основною фігурою в процесі соціально-психологічної адаптації першокурсників, в системному підході до виховання можна назвати відповідальних викладачів – кураторів груп. Куратор – ключова фігура під час проведення виховної роботи зі студентами, особливо зі

студентами першого курсу. Робота кураторів в ХНТСУГ імені Петра Василенка будується відповідно до Положення про куратора студентської групи, яке затверджує ректор ВНЗ. Куратору слід ретельно вивчити Положення та ознайомити з ним студентів. Вести виховну роботу із сучасною студентською молоддю дуже непросто. До ВНЗ приходять юнаки та дівчата, які вирости і сформувалися в пострадянський період, коли школи стали мало займатися вихованням учнів, роль сім'ї впала, а суспільне виховання практично зникло. Молодим викладачам належить разом зі старшими колегами взяти участь у формуванні та впровадженні нової системи взаємин між педагогічним складом та студентами.

Професійна діяльність педагога вищої школи має свої специфічні особливості, які зумовлені метою професійної освіти, специфікою навчального процесу у ВНЗ, віковими особливостями аудиторії та тим, що педагог вищої школи водночас виступає у декількох ролях: як педагог-викладач певної навчальної дисципліни, як науковець-дослідник, як керівник навчально-пізнавальної діяльності студентів, як куратор-організатор студентської групи.

Провідна роль у вихованні, процесі соціалізації студентів належить куратору академічної групи. Куратор для студента є чи не найголовнішим агентом соціалізації. Він виконує декілька функцій: дидактичну, організаційну, управлінську, виховну, громадсько-педагогічну, комунікативну. Крім того він розробляє заходи зі самовдосконалення кожного студента.

Таким чином, ми можемо зробити висновок, що всі сторони процесу адаптації є дуже важливими для нормальної діяльності студента у ВНЗ. Тому з перших днів навчання у ВНЗ студентам має надаватися допомога, спрямована на подолання труднощів, що виникають в усіх аспектах їхньої адаптації.

Ефективність впливу на студентів великою мірою визначається єдністю змісту, методів, форм діяльності, їх відповідністю меті й завданням виховання. Та якими б не були форми роботи куратора студентської групи і корисні справи студентів, їх виховна ефективність визначається не кількісними показниками, а тим, який слід вони залишають у серцях молоді, який вплив справляють на їх свідомість, почуття і волю.

Куратори академічних груп мають активізувати свою роботу, стати для студентів не тільки наставниками, але й друзями, яким довіряють, щоб студент відчував себе членом великої університетської родини. Формальне ставлення куратора до організації виховної роботи, проведення заходів для звіту, розмови взагалі чи безпредметне моралізування не можуть дати бажаних результатів, сприяти істотним змінам у свідомості та поведінці студентів.

**Стратегічні аспекти вдосконалення виховної роботи куратора
в системі підготовки висококваліфікованих фахівців АПК
сучасного ВНЗ**

Іванова І.Е.

*Таврійський державний
агротехнологічний університет*

"Головна мета національного виховання — набуття молодим поколінням соціального досвіду, успадкування духовних надбань українського народу, досягнення високої культури міжнародних взаємин, формування у молоді незалежно від національної належності особистісних рис громадян Української держави, розвиненої духовності, фізичної досконалості, моральності, художньоестетичної, правової, трудової, екологічної культури".

**Державна національна
програма "Освіта"**

Сьогодні для комфортного та продуктивного спілкування із сучасним студентом потрібно визначитися з завданням, яке поставлено перед куратором Державною національною програмою «Освіта», системою професійної підготовки фахівців у вищих навчальних закладах та суспільством взагалі.

Займаючись такою складною сферою діяльності як виховання, потрібно згадати програму А.С. Макаренка, він писав: «Я під цілями виховання розумію програму людської особи, проблему людського характеру, причому в поняття характеру я вкладаю весь зміст особистості, тобто і характер зовнішніх проявів, і внутрішньої переконаності, і політичне виховання, і знання, геть усю картину людської особи; я вважаю, що ми, педагоги, повинні мати таку програму людської особи, до якої ми повинні прагнути».

Куратор – це людина, мета якої з перших днів допомогти студентові зорієнтуватися та влитися в нову сферу життя – студентство. Куратор – викладач, наставник, старший товариш.

У виховній роботі зі студентською молоддю варто використовувати різні форми та підходи (безпосередньо навчальну, виробничу діяльність, участь у громадських справах, спілкування у побуті), що допомагають реалізувати програму людської особистості студента, так звану, позитивну програму характеру. Вона базується на здатності «проектувати особистість студента».

Висока культура мислення, спілкування, мовлення, поведінки, зовнішності, жести, міміка, темп і ритм роботи, володіння основами психотехніки, морально-духовні цінності, інтелігентність та багато

іншого – це той духовний капітал куратора-педагога, який є живильним джерелом виховання студентів.

Вважаю, що куратор своєю особистістю впливає на формування у студентів певних компонентів загальнолюдської і професійної культури, особливо це важливо на першому курсі. «У вихованні, – писав К.Д. Ушинський, – все має базуватися на особі вихователя, тому що виховна сила виливається тільки з живого джерела людської особистості. Ніякі статuti і програми, ніякий штучний організм закладу, хоч би як хитро він був придуманий, не може замінити особистості в справі виховання». Тому, моя стратегія поведінки в I–II-му семестрах навчання молоді була спрямована на підтримку та допомогу для комфортної орієнтації в новій сфері життя – «Студентство». Саме на початковому етапі спілкування обов'язково ретельно контролювати навчальний процес, а також формувати культуру відпочинку студента.

Академічна група з високою духовністю та позитивним психологічним кліматом має більше потенційних можливостей для формування фахівця високого рівня будь-якої сфери. Цим пояснюється активний графік заходів, представлених у кураторському журналі в першому семестрі навчання (екскурсії до світової пам'ятки давньої культури Кам'яна Могила, екологічного осередку Страусина ферма, меморіального комплексу, присвяченому обороні від німецьких загарбників по лінії «Ватан» та ін.), а також участь у факультетських та університетських заходах представників групи.

Основною формою діяльності, яка забезпечує виховання особистості студента, становлення його професіоналізму, є різні види навчальних занять. В ієрархії цілей групи, де я є куратором, сформульовано три рівні цілеутворення, що реалізуються в межах колективу: глобального – контроль навчання студента, етапного – відпочинок студента, оперативного – на рівні конкретних ситуацій у групі, що потребують втручання.

З метою удосконалення навчального процесу та поліпшення практичної підготовки студентів у межах кураторської діяльності за підтримки деканату АТЕ ТДАТУ студенти ОКР «Агрономія» 04.11.2013–06.11.2013 відвідали виставку «Агрофорум 2013», що відбулася у м. Києві. Експерсії професійного спрямування, як позааудиторні форми виховання посідають значне місце в системі формування всебічно розвиненої особистості студента.

Спостереження за студентами показало, що всі студенти на добровільних засадах були охоплені різними формами і видами діяльності поза межами суто навчальної роботи (на виставці «Агрофорум 2013» молодь активно знайомила з новими технологіями вирощування сільськогосподарських культур та привезла до дому багато літератури

професійного спрямування), що є основою формування професійних якостей майбутнього фахівця аграрної сфери.

У межах проекту «Я агроном – висококваліфікований фахівець своєї справи!» студентами 41 АГ під керівництвом куратора організовано та проведено факультетський захід у формі ділової гри для студентів 1, 2, 3, 4 курсів напряму «Агрономія» з теми: «Стратегія удосконалення технологічних заходів, що використовуються в НДЦ «Лазурне» ТДАТУ, або як успішно захистити виробничу практику студенту-агроному».

Метою цього заходу було показати студентам факультету АТЕ зміст, обов'язковість і статус виробничої практики та робітничої професії «Плодоовочівник» для студентів-агрономів у системі навчального процесу та практичної підготовки, що реалізується в межах нашого навчального закладу.

Виховна педагогічна технологія, що інтегрується в академічну групу куратором Івановою І.Є. базується на впровадженні методу «Проектів».

Психологом університету Красулею Я.Г. було зазначено, що саме обраний метод «ПРОЕКТІВ» забезпечує гармонійний зв'язок між собою підготовчого етапу заходу та його кульмінації – збір інформації за проблемним питанням, розподіл обов'язків кожного представника групи, забезпечення високого рівня подання матеріалу, створення позитивного психологічного мікроклімату в групі під час проведення заходу.

Саме метод «Проектів» допомагає формувати успішну особистість студентів, використовуючи особисто-орієнтовний підхід, виконання якого здійснюється через колективні творчі справи. Останні сприяють реалізації у студентів своїх природних нахилів, здібностей та потреб, можливості саморозвитку та формуванню висококваліфікованого фахівця аграрної сфери.

У вищих навчальних закладах мають створюватися оптимальні умови для задоволення різноманітних суспільно-позитивних і корисних потреб молоді людини. Якщо цього не робити, то вона задовольняє їх за межами прийнятної культури, вдаючись до сурогатів, аморальних засобів. На прикладі особистого досвіду, хочу зазначити, що не треба нав'язувати студентів примусове формування у нього рис і якостей, які є доцільними з погляду суб'єктів виховання. Завдання куратора-викладача ВНЗ як вихователя полягає в розкритті перед студентом широкого спектра варіантів цікавого проведення часу поза межами університету в гуртках Клубу культури та дозвілля ТДАТУ. На початковому етапі спілкування зі студентами у 2011 році було проведено анкетування з метою виявлення творчих пріоритетів молоді. Така форма діагностування творчих здібностей дала мені змогу більш свідомо пропонувати напрями творчого розвитку студентам в межах нашого ВНЗ. Сьогодні ми вже можемо оголосити певні

перемоги в цьому напрямі! Конкурс «Дебют першокурсників» – 1 місце на факультеті АТЕ; композиція «Сільське подвір'я» до свята «День українського козацтва» – 1 місце участь у флешмобі на тему сільське подвір'я на факультеті АТЕ; в межах тижня до Дня студента групу було визнано в номінації «Краща кураторська група» факультету, студентів групи нагороджено в номінаціях «Кращий музикант» – Іванкова Богдана, «Кращий голос факультету» – Черемшинську С., Шабанову Г., «За відмінне навчання» та «Міс ТДАТУ 2014» – Калитку А.

Важливе місце у системі виховання студентської молоді посідають засоби виховання, духовної культури (художня і наукова література, засоби масової інформації, предмети образотворчого мистецтва, кіно, театр), форми і види виховної роботи (збори, конференції, ігри, спортивна діяльність та ін.), які використовуються у процесі виховної роботи. Із перерахованих засобів виховання під час формулювання плану роботи на семестр у межах кураторської діяльності студенти ТДАТУ обрали таке: кіно, спортивна діяльність, ігри, збори (відвідування кінотеатру м. Мелітополя формату 3D з переглядом обраного відеоматеріалу, спортивні ігри та активний відпочинок на природі з виїздом до Криму – Алушти, Києву).

Виховання має відбуватися на кожному квадратному метрі педагогічної території, тому турбота про високу культуру оформлення й утримання навчальних приміщень закладу, території, гуртожитків – це важливий спосіб виховання загальнолюдської і професійної культури майбутніх фахівців (проведені такі заходи: колективний підхід до створення композиції «Сільське подвір'я» – свято «День українського козацтва»; участь групи у конкурсі на найкращу та найінформаційнішу стінгазету до дня боротьби зі СНІДом; підготовка стінгазети із поздоровленням викладачів для святкування Дня вчителя впродовж років навчання; також студенти 31 академічної групи є активними представниками ДНД факультету АТЕ ТДАТУ). На цьому етапі спілкування використовувалася педагогіка співробітництва, партнерства. В її основі лежить принцип прийняття людини такою, якою вона є, якою її створила природа.

У системі роботи зі студентською молоддю важливе місце мають посідати такі засоби виховання, як свята, вечори дозвілля, конкурси і т. інше. Куратор групи та організатор подібних заходів має дбати про їх виховну доцільність, педагогічну спрямованість. Залучення студентів до процесу підготовки та проведення дозвільних, розважальних заходів – це також своєрідна школа виховання і становлення професіоналізму майбутніх керівників аграрної сфери. Слід зазначити, що до III-го семестра в групі сформулювався потужний студентський актив, в умовах якого можна планувати довготривалі екскурсії. У 2013 було організовано екскурсії до АР Крим та м. Києва, які мали морально-

духовне й естетичне підґрунтя, базувалися на засадах загальнолюдської і національної культури.

У процесі виховної роботи іноді виникає проблема із засобами впливу, які негативно діють на особистість молодої людини: низькопробні фільми, телевізійні передачі, гірші зразки явищ масової культури, негідна поведінка окремих людей і т. інше. Ізолювати людину від такого негативного впливу практично неможливо. Вихід у тому, щоб, по-перше, формувати куратору у кожній особистості якомога раніше стійкі переконання в доцільності. Діяти відповідно до моральних норм, які б чинили опір, несприйняття негативних впливів, використовуючи форму діалогу. По-друге, стосовно конкретних негативних дій формувати критичне ставлення до них.

Як свідчить тестування, проведене в межах групи психологом ТДАТУ Красулею Я.Г., рівень благополуччя взаємин у колективі варто оцінювати як добрий. Академічна група знаходиться на середньому рівні з тенденцією до високої стадії розвитку. Виходячи з отриманих психологом даних діагностики взаємодії в малій групі, можна стверджувати, що в цьому колективі взаємодія знаходиться на середньому рівні за всіма досліджуваними показниками. На підставі цього мною як куратором було отримано рекомендації для формування позитивного клімату в групі та поліпшення особистих якостей кожного студента, а також взаємодії в межах групи.

Однією з перших рекомендацій виступає: залучення всіх студентів незалежно від статусного положення в групі в активну діяльність; друге – проведення консультаційної підтримки студентів в особистих проблемах; третє – проведення тренінгів та ролевих ігор з метою поліпшення внутрішньо-групової взаємодії.

Враховуючи вищенаведене, 24.02.2014 – 28.02.2014 в межах свята «Масляна» разом з телекомпанією міста було організовано благодійну акцію «Врятуй життя онкохворої молоді», в якій взяли участь всі представники академічної групи. Студентам 31 групи АГ вдалося за 60 хвилин зібрати понад 2000 тис. грн та запалити вогонь милосердя в серцях багатьох студентів університету! Акція тривала тиждень. Зібрані гроші було передано 21-річній Гарбері Юлії (м. Мелітополь).

На мою думку, педагог має володіти значним спектром методів виховання, глибоко розуміти психолого-педагогічні засади кожного з методів і виявляти педагогічну мудрість та майстерність застосовуючи той чи інший метод щодо конкретної особистості з огляду на реальні обставини.

Методи виховання, що використовувалися під час спілкування зі студентами зазначеної групи можна представити у вигляді схеми (рис. 1).

Рис. 1. Структура методів виховання, що використовується для студентів 31 АГ

Слід зазначити, що діагностика розвитку малої групи дала можливість установити, що стадія розвитку 31 АГ групи – кооперація (Мерехтливий маяк). Тобто взаємовідношення опосередковуються особисто значимою за своїми установами змістовністю групової діяльності.

У групі виявлено високий рівень підготовленості до вирішення поставлених завдань, але активність більшості студентів має «мерехтливий» характер, тобто у більшості членів групи прагнення до активної діяльності підкріплюється зовнішніми стимулами.

Враховуючи вищенаведене, психологом ТДАТУ Красулею Я.Г. було констатовано, що, визначаючи самопочуття кожної особи в групі, її задоволеністю групою – кожен студент долучений до активної діяльності.

У процесі виховання не буває однакових ситуацій і стандартних підходів до використання тих чи тих методів. Багато тут залежить від знань, таланту, досвіду і творчості вихователя.

Тому слушною залишається думка А.С. Макаренка: «...Ніякого засобу не можна розглядати відокремлено від системи. Ніякого засобу взагалі, хоч би який ви взяли, не можна визнати ні добрим, ні поганим, якщо ми розглядатимемо його окремо від інших засобів, від цілої системи, від цілого комплексу впливів».

Щире побажання Вам, шановні педагоги: шукайте, пробуйте і будете Ви нагороджені за свою працю любов'ю та визнанням своїх студентів.

Виховання особистості в студентському колективі

*Бурдіна Н.О.
ВП «ГТХП ЛНАУ»*

«Дуже добре, що всі ми різні і що ніхто з моменту народження не кращий за інших»

Людина є вінцем живої природи. Та природа не творить людини як цілісної особистості, вона лише закладає основи і певні передумови для формування особистості. Людина є багаторівневою системою, яка виявляється у діалектичній взаємодії біологічних і соціальних факторів. Людина, вступаючи в життя шляхом практичної, соціальної і трудової діяльності, впливається у світ соціального досвіду, який є багатомісним надбанням людства і виступає головною школою становлення її як особистості.

Виховна робота – це один із пріоритетних напрямів усього навчально-виховного процесу і поєднує в собі цілий комплекс заходів, спрямованих на виховання особистості, громадянина, патріота своєї держави, людини всебічно розвиненої, інтелектуальної, інтелігентної, вихованої.

У нашому навчальному закладі першочергову увагу приділяємо національному і патріотичному вихованню, формуванню свідомого і відповідального ставлення до життя, поведінки, власного здоров'я, здоров'я близьких людей, збереження довкілля, активної життєвої позиції, утвердження найкращих моральних, духовних якостей, виховання здорових смаків і значення свого місця у суспільстві.

Виховання особистості – це процес цілеспрямований, багатогранний за завданнями і змістом, складний щодо формування і розкриття внутрішнього світу вихованця, різноманітний за формами, методами і прийомами, безперервний, тривалий у часі (людина виховується протягом всього життя).

Поняття «особистість» характеризує суспільну сутність людини, пов'язану із засвоєнням різноманітного виробничого і духовного досвіду суспільства, що визначається залученням людини до конкретних суспільних, культурних, історичних відносин.

Структура особистості багатогранна. Найхарактернішими її компонентами є скерованість (вибіркове ставлення людини до дійсності); можливості (сукупність здібностей, яка забезпечує успіх діяльності); характер (комплекс сталих психічних властивостей людини, що виявляються в її поведінці та діяльності, у ставленні до себе, суспільства); самоуправління (утвердження самосвідомості особистості, що здійснює

саморегуляцію: підсилення або послаблення діяльності, самоконтроль, корекцію дій і вчинків, планування життя й діяльності).

Особистість характеризують такі ознаки:

- розумність (визначає рівень інтелектуального розвитку);
- відповідальність (рівень розвитку почуття відповідальності, уміння керувати своєю поведінкою, аналізувати свої вчинки і відповідати за них);
- свобода (здатність до автономної діяльності, прийняття самостійних рішень);
- особиста гідність (визначається рівнем вихованості, самооцінювання);
- індивідуальність.

Особистість визначають неповторні фізичні якості, психічні процеси, темперамент, риси характеру, здібності, її потреби, інтереси. Їх позначають на її пізнавальній діяльності, навчанні, праці, вчинках, ставленні до себе, взаєминах з іншими.

Реалізація виховної роботи у студентських групах, виховання особистості здійснюється через інститут кураторів. Застосовуючи в своїй роботі гуманістичні технології виховання, куратори мають вплив на формування єдиної культури навчального закладу, забезпечують психологічні та організаційно-педагогічні умови для створення в технікумі комфортного середовища як ключового компонента соціальної ситуації розвитку особистості. Поєднуючи в своїй роботі викладацькі та виховні функції, куратор реально здійснює цілісний освітній процес, створивши систему тих специфічних взаємокомунікацій, що становлять собою соціальну ситуацію гармонійного професійно-особистісного розвитку майбутніх фахівців.

Освіта формує цінності особистості у вигляді стереотипізованих ціннісних уявлень цього суспільства. Її важливе завдання полягає у тому, щоб система цінностей освіченої людини мала не фрагментарний, а цілісний характер. Це означає, що у навчально-виховному процесі розвиваються базові цінності. Інші цінності можуть утворюватись, видозмінюватись, підпорядковуватись.

Тому, перед кураторами академічних груп ставлю завдання забезпечити підготовку:

- обізнаної особистості, яка вміє реалізовувати свої знання на практиці;
- інноваційної особистості з інноваційним типом мислення, здатної сприймати зміни та навчатися впродовж усього життя;
- самодостатньої розвинутої особистості, для чого треба наблизити виховання та освіти до конкретної особистості;
- демократично налаштованої особистості, що передбачає залучення її до громадської, творчої діяльності, навчання тощо;

- глобалістичної особистості, яка зможе пристосувати найкращі досягнення інших країн до українських реалій;
- технологічної особистості, яка взаємодіє з розподіленими інформаційними ресурсами на підставі сучасних інтерактивних засобів комунікаційних технологій;
- ціннісно-зорієнтованої особистості, яка виробляє цінності в процесі усвідомлення своїх інтересів та переваг;
- патріота України, який розуміє свою належність до етнічної спільноти, засвоює культуру, традиції та звичаї свого народу і усвідомлює себе як носія національних властивостей;
- культурної особистості, яка є толерантною та вміє взаємодіяти з людьми різних національностей, обмінюватися думками, ідеями, досвідом, почуттями тощо.

В організації виховного процесу завжди нагадую кураторам про умови його результативності, а саме:

- формування моральності особистості відбувається на основі діяльності людини та її спілкування з оточенням;
- співвіднесення зовнішніх впливів із індивідуальними особливостями особистості;
- знання джерел і рушійних сил самовизначення особистості.

До нас в технікум приходять вже сформовані особистості з власним багажем моральних якостей і задатків, визначеним світоглядом, своїми думками і поглядами. Вони вже сформували свою позицію і погляд на життя під впливом школи, батьків і оточення. І моя задача, як заступника директора з виховної роботи, задача кураторів груп – максимальна корекція негативних моральних якостей та рис характеру і всебічний розвиток особистості. Ми – викладачі, куратори груп, представляємо важливу ланку соціалізації наших студентів і слідом за загальноосвітньою школою продовжуємо розкривати їм загальнолюдські цінності – життя, добро, істину, красу; намагаємося формувати у них активну громадянську позицію, правову культуру, поведінку, толерантність, відповідальність за свої вчинки. Тим більш, що світовий досвід показує, що ринок вимагає фахівців інтелектуально розвинених, духовно багатих, таких, що володіють високим рівнем знань, здатних самостійно приймати важливі рішення, передбачати можливі наслідки своїх дій, як для себе особисто, так і для колективу загалом.

Вихователям – кураторам груп, завжди нагадую про таке:

- чітко уявляти свою роль у формуванні свідомості студентів;
- група завжди чимось схожа на куратора, в ній віддзеркалюються наші перемоги і невдачі;
- вихователь має сам бути вихованим;
- бути для студентів цікавою особистістю;

- повага студентів до куратора будується на взаємоповазі;
- байдужість – найбільше зло у виховному процесі;
- той, хто не любить дітей, не має права бути їх наставником;
- вміло організовувати актив групи;
- коли куратор групи працює без вогника, його робота стає нудною і одноманітною;
- пошук нового – це головне в педагогічній роботі;
- виховувати студентів потрібно так, щоб вони не відчували, що їх виховують;
- виховує не сама виховна година, а підготовка до неї;
- не можна лізти в душу студента, якщо він цього не бажає;
- практика засудження проступків, як правило, ефекту не дає, а ефект створення системи загальних цінностей і норм поведінки, значимість роботи визначає ставлення до неї;
- не забувати хвалити на людях, а робити зауваження наодинці;
- форма покарання має відповідати величині проступку;
- схвалення роботи не буває ніколи зайвим, але має бути за певні добрі вчинки;
- форми вимог різноманітні і не зводяться лише до сліпого виконання волі куратора групи;
- прохання – одна із найефективніших форм вимог;
- активна позиція куратора групи формує активну позицію вихованців, байдужість призводить до байдужості і безвідповідальності;
- непомічений проступок веде до наступного;
- вимоги до норм поведінки у навчальному закладі мають ставитися до всіх однакові. В іншому випадку виховна робота куратора групи буде зводитися нанівець.

Виховна робота в студентській групі багатогранна і різноманітна, що вимагає певних якостей від куратора. Куратор має бути людиною, яка фанатично віддана своїй праці та має високий рівень авторитету і поваги серед студентської молоді, людиною винахідливою і цікавою. Лише такі якості дають можливість бути лідером у групі і проводити ефективно виховні заходи щодо формування високих моральних якостей у студентів, чіткої життєвої позиції, правильного світогляду. Саме на це акцентую увагу кураторів, цього намагаюсь їх навчити.

Складною і відповідальною є робота куратора на першому курсі. Школяр у минулому, входить до нової, незвичної атмосфери, з іншими проблемами та іншою орієнтацією навчального процесу. Процес адаптації

його до нових умов – складний процес, і завдання куратора полягає в тому, щоб допомогти першокурснику пройти період адаптації без невиправданих затрат.

Основну увагу на першому курсі спрямовую на вивчення особистості студента, виявлення активу групи та вдосконалення його роботи, формування згуртованого колективу групи, засвоєння студентами особливостей навчальної діяльності, прищеплення навичок самостійної роботи, роз'яснення важливої ролі вивчення суспільних дисциплін, а також спеціальних у підготовці майбутнього фахівця.

Перед кураторами з першого дня роботи в групі поставила такі завдання: розкрити кожного студента, тісний зв'язок з батьками студентів, створення колективу.

Знайомство з групою рекомендую почати з перегляду справ (особових), шкільної характеристики, бесіди з батьками і постійного нагляду за студентами групи, звертати увагу на інтереси студентів, особливості біографії.

На перших зустрічах з групою куратори розповідають про технікум, традиції, правила, заочно представляють студентам викладачів.

У період адаптації треба підтримати студентів-новачків, заспокоїти їх, вселити надію на успіх.

Згуртованість групи починається з першого загального заходу (виставка квітів). Важливим моментом є вибір старости групи. Тут я керуюся двома принципами – «хто би зміг» і «хто би хотів».

Група і куратор – це як велика сім'я. Що більше часу проводити разом, то група згуртованіша. Варіантів багато (музеї, екскурсії, туристичні походи, участь у заходах). Але ставку вважаю доречним ставити на індивідуальний підхід. У всіх справах на перше місце треба ставити участь кожного.

Індивідуальний підхід – це виховання з опорою на особистісні якості.

Принцип індивідуального підходу у вихованні потребує, щоб куратор групи:

1. Постійно вивчав і добре знав індивідуальні особливості темпераменту, риси характеру, погляди, смаки, звички своїх вихованців.

2. Вмів діагностувати і знав реальний рівень сформованості таких важливих особистих якостей, як спосіб мислення, мотиви, інтереси, ціннісні орієнтації, життєві плани і т. інше.

3. Постійно залучав кожного студента до виховної діяльності, що забезпечуватиме прогресивний розвиток особистості.

4. Своєчасно виявляв і усував причини, які можуть завадити досягненню виховної мети. Якщо ці причини не вдалось виявити своєчасно, то оперативно реагувати, змінюючи тактику впливу, залежно від обставин, що склалися.

5. Максимально використовував активність самої особистості.

6. Поєднував виховання зі самовихованням, допомагав у виборі мети, методів, форм самовиховання.

7. Розвивав самостійність, ініціативу, самодіяльність вихованців. «Якщо педагогіка хоче виховувати людину в усіх відношеннях, – писав К.Д. Ушинський, – то вона має попереду пізнати її також у всіх відношеннях... Вихователь має прагнути пізнати людину такою, якою вона є в дійсності, з усіма її слабкостями і в усій її величі, і усіма її буденними, дрібними потребами, і з усіма її великими духовними вимогами».

Вивчення особистості студента не самоціль, а обов'язкова умова для успішності навчання і виховання. Вивчаючи студентів, треба враховувати те, що студент не тільки об'єкт виховання, а й його суб'єкт. Це означає, що кожен студент є активним учасником виховного процесу, особою, яка усвідомлює своє власне становлення, виявляє самодіяльність, творчість, ініціативу, відповідає за свою працю, поведінку, вміє оцінювати себе з точки зору інтересів суспільства, не тільки турбується про виховання членів свого колективу, а й відповідає за нього.

З метою всебічного і систематичного вивчення студентів куратори застосовують прямі й непрямі методи. До першої групи методів відносимо педагогічне спостереження, педагогічний експеримент, бесіди, аналіз результатів діяльності студентів.

До другої групи методів – узагальнення незалежних характеристик і метод соціометрії.

Педагогічне спостереження куратори здійснюють у процесі повсякденного і систематичного спілкування зі студентами. Предметом постійної уваги є ті студенти, у поведінці яких мають місце ті чи інші відхилення від норми і правил моралі, виявлення причин цих відхилень для їх подолання.

Педагогічний експеримент дає можливість спонукати кожного студента до таких стосунків, які дозволяють вивчати його всебічно, стимулювати формування у нього позитивних рис і гальмувати прояви негативних.

Індивідуальна бесіда покликана допомагати студентові пізнати себе таким, яким він є в дійсності, правильно оцінити ті чи інші свої вчинки, виправляти в разі необхідності свою поведінку, інакше кажучи, допомагати студентові краще «пізнати себе й виховувати себе».

Готуючись до бесіди, куратори завчасно визначають її мету, передбачають бажані результати. Також треба пам'ятати, що бесіда не має перетворюватися в якусь спеціальну процедуру виховального моралізування. Бесіда має бути довірливою і тактовною, вона може набувати характеру дискусії з тих чи інших питань життя навчального закладу, групи, їхньої роботи, місця і волі студентів у ній, сприяти самовихованню, розвивати у студента здатність розуміти і переживати те, що сьогодні він став кращим, ніж був учора.

Бесіди треба проводити не лише з окремими студентами, а також з активом групи і усією групою. Бесіди з активом – старостою групи, профоргом – допомагають глибше орієнтуватися в житті колективу групи, у взаєминах між його членами, краще вивчати стан громадської думки в групі, дисципліну окремих студентів, окреслювати заходи з подальшого згуртування студентів, створення сприятливої атмосфери для навчання та розвитку.

Треба прагнути до того, щоб в обговоренні змісту бесіди брали активну участь самі студенти. У проведенні бесіди з групою надзвичайно важливо розгортати критику і самокритику в колективі, утверджувати дух самокритичності, непримиримості до недоліків.

Кураторові групи надзвичайно важливо знати студента таким, яким він є в дійсності, тобто його об'єктивну оцінку. Одержати таку оцінку допомагає узагальнення незалежних характеристик. На основі зіставлення даних власного спостереження з даними, одержаними з інших джерел, складається об'єктивне уявлення про того чи іншого студента, про його позитивні або негативні риси, без знання яких не можна забезпечити індивідуальний підхід у вихованні, знайти шляхи і засоби піднесення рівня вихованості студентів, прищеплення йому умінь і навичок правильності поведінки, його життєвих орієнтирів.

Виявити справжні взаємини між студентами групи можна за допомогою анкетування, методу соціометрії. Суть методу полягає в тому, що студенти відповідають на непрямі запитання. Наприклад, студенту пропонується назвати партнера, з яким би він бажав займатися спільною справою, бути в трудовому загоні, товаришувати і т. інше.

Аналізуючи відповіді, складаю уявлення про моральний клімат у групі, про позитивний чи негативний статус окремих студентів, реальні стосунки між студентами, виявляю студентів, які користуються чи не користуються авторитетом у товаришів, виконують роль неофіційних «лідерів», роблю висновки про шляхи і засоби згуртування колективу, підвищення ефективності всієї виховної роботи зі студентською групою.

Для того, щоб правильно і ефективно побудувати роботу, вважаю доречним вивчити:

- кожного студента своєї групи: стан здоров'я, загальний розвиток, нахили, запити та інтереси, особливості уваги, культури мови, сприйняття, мислення, ступінь самостійності на навчальних заняттях, здатність переборювати труднощі;
- риси характеру (чесність, правдивість, організованість, дисциплінованість, відповідальність за доручену справу), взаємини з колективом, участь у громадському житті, ставлення до викладачів, товаришів, особливості темпераменту;
- системність і ґрунтовність знань, участь у позалекційних заходах, читацькі інтереси, захоплення спортом, технікою, художньою творчістю;

- умови життя сім'ї, сімейні взаємини, стан виховання в сім'ї, ставлення до батьків, рідних, участь у трудових справах.

Грунтовне вивчення студентів – важлива передумова здійснення різнобічної виховної роботи і успішного виконання куратором своїх виховних функцій.

Принципи, яких рекомендую дотримуватись у роботі кожного куратора:

- не переконувати, а розуміти;
- не контролювати, а стимулювати;
- не наказувати, а давати поради;
- не принижувати, а вселяти впевненість;
- не криком, а гумором;
- не звинувачувати, а захищати.

Пропоную кураторам на перших батьківських зборах провести з батьками таку бесіду: «Розкрийте своїх дітей». Всі батьки мають розкрити позитивні якості своєї дитини, особливість її характеру, на що треба звернути увагу.

1. Складаючи паспорт групи, рекомендую тактично з'ясувати такі відомості:

- стан родини;
- умови життя;
- взаємини між батьками.

2. Практика показала, що батьківські збори потрібно проводити на початку вересня. Це найкращий час для знайомства куратора з батьками і встановлення взаємин з ними.

3. З батьками обговорюються всі питання, які можуть виникати в процесі навчання їх дітей, складається певний план роботи за участю батьків.

4. Вважаю доречним:

- проводити батьківські збори разом зі студентами;
- організувати спільні зустрічі «за чашкою чаю»;
- брати участь у виховних годинах;
- проводити разом зустрічі 8 Березня, Нового року.

5. На мою думку, потрібно доносити до батьків не тільки проблеми і негатив, але й ділитися радіщами студентського життя, шанувати їх та студентів. Актив групи вітає батьків з ювілеями, днями народження та іншими святами.

6. Батьки – це справжня сила, яка допомагає долати всі негаразди в житті групи, а іноді і технікуму.

2.2. Виховна робота в гуртожитках

Організація виховної роботи в гуртожитку (з досвіду роботи вихователя)

*Демченко І.А.
Шевченківський коледж
Уманського НУС*

«Если ты знаешь средства укрепить
тело, закалить волю, облагородить
сердце, изощрить ум и уравновесить
рассудок, – значит ты воспитатель»
Ш. Летурно

Вихователь є безпосереднім організатором виховної роботи в гуртожитку, основою якої є формування у студентської молоді високих моральних, естетичних категорій, доброзичливості, чесності, людяності, формування національної свідомості і людської гідності, активності та відповідальності, підвищення культури студентів, утвердження здорового способу життя, виховання екологічної культури.

Відповідно до плану виховної роботи вихователя вся робота проводиться за такими напрямками:

- організаційна робота;
- національно-патріотичне виховання;
- морально-правове виховання;
- художньо-естетичне виховання;
- трудове виховання
- фізичне виховання;
- проблеми сімейного життя і сексуальне виховання;
- екологічне виховання.

Поселення студентів у гуртожиток завжди відбувається за участю вихователя. Це дає можливість краще пізнати першокурсників, познайомитись з їхніми батьками. Пізніше ці знання про студента, його захоплення, потреби, проблеми, хобі допоможуть знайти шлях до його свідомості і сприйняття ним порад і настанов вихователя, спрямованих на користь. З перших днів навчання особлива увага приділяється першокурсникам, процесу їх адаптації до нових умов життя. З цією метою проводяться загальні збори студентів, які мешкають у гуртожитку, на яких вони ознайомлюються з правилами внутрішнього розпорядку. У гуртожитку проводяться численні бесіди з першокурсниками як в індивідуальному, так і загальному порядку: «Ти – студент», «Права і

обов'язки студента». Для кращого вивчення студентів проводиться анкетування, яке дає змогу дізнатись про особисті якості, здібності, склад сім'ї, стан здоров'я першокурсників, ступінь вихованості і культури, який у багатьох випадках бажає бути кращим. На цьому етапі виховання дуже важливі є поступовий перехід студента першокурсника від дитинства до дорослого самостійного життя. І поведінка вихователя в зв'язку з цим має бути м'якою, толерантною, без, так званих, «гострих кутів». З цього приводу дуже влучно сказав Жан-Жак Руссо: «Не виховуйте мудрецов, если будете убивать в детях шалунов».

Вихователь організовує роботу студентського самоврядування в гуртожитку. Рада гуртожитку обирається загальними зборами студентів у кількості 10 – 12 осіб. Вплив вихователя на Раду гуртожитку є коректним. На засіданнях Ради гуртожитку, на які запрошують порушників, студенти дуже активно переймаються проблемою дотримання як навчальної, так і загальної дисципліни в гуртожитку: ставлять питання, дають поради, цікавляться мотивами здійснення того чи іншого негативного вчинку, тобто намагаються зрозуміти свого товариша, який оступився і знайти причини такої поведінки. У цьому полягає головна роль Ради гуртожитку – вирішення соціальних проблем.

Хвилюють членів Ради гуртожитку і різноманітні побутові проблеми. Постійно проводяться рейди-перевірки «Готуємось до зими», «Збереження майна», «Економія води та електроенергії».

У полі зору вихователя знаходяться студенти всіх курсів, організація їхнього побуту, навчання, ставлення до майбутньої професії, поведінка в колективі, проведення дозвілля.

Головним для вихователя гуртожитку є підтримання тісного зв'язку з батьками студентів, інформування їх про успіхи і порушення дисципліни.

Головною умовою нормального спільного проживання в гуртожитку студентів є панування атмосфери доброзичливості і взаємодопомоги. Цьому питанню слід приділяти максимальну увагу, вчити студентів цивілізовано вирішувати всі конфліктні ситуації.

У своїй роботі вихователь гуртожитку може використовувати такі форми виховної роботи, як бесіди, диспути, вечори відпочинку, засідання клубу за інтересами.

Дуже болючою на сьогоднішній день є проблема фізичного здоров'я молоді. Піклуючись про здоров'я студентів, ведеться пропаганда здорового способу життя. З цього питання можна проводити низку бесід: «Особиста гігієна підлітка», «У полоні нікотину», «Ворог підступний і безжальний», «Жінка і сигарета», «Зупинись, поки маєш шанс», «Увага – наркоманія!», «Життя, обірване голкою», «У полоні в «зеленого змія», «Допоможи собі та рідним» і т. інше.

Велику увагу слід приділяти психічному здоров'ю студентів, цікавитися психологією студента-підлітка, допомагати йому усвідомлювати себе особистістю, вірити у свої сили, позитивно мислити. З цією метою проводяться бесіди «Як вибратися із «чорної» смуги», «Захист від стресу», «У чому сенс життя?», «Підліток і самогубство», «Шукаймо себе у собі», «Задумай бажання».

Аристотель писав: «Что молодо, не может оставаться спокойным». Ми працюємо з молоддю 15–18 років. Це дуже важливий і важкий період становлення характеру і особистості молодої людини, який характеризується підвищеною збудженістю, нестриманістю, бурхливою енергійністю, юнацьким максималізмом, бажанням будь-якими засобами самоутвердитися серед товаришів, що нерідко призводить до негативних вчинків, порушень дисципліни. У роботі зі студентами, які схильні до правопорушень, у першу чергу треба з'ясувати причини такої поведінки, мотиви вчинку.

Роботу зі студентами, які потребують підвищеної педагогічної уваги, дітьми-сиротами, можна назвати «грою на тонких струнах». Тут дійсно треба застосовувати максимум делікатності, особливої обережності і толерантності. Діти до нас приходять різні. І часто нам, вихователям, доводиться не тільки стикатись із дикими помилками виховання батьків таких студентів, а й виправляти їх. Дуже допомагає в роботі періодичне нагадування студентові про ті вміння і навички, якими він вже володіє. Адже це теж досягнення, яке додає впевненості. Робота з такою категорією студентів не може бути запланованою, це робота душі і серця.

«Мета виховання – щоб сутність людини спрямувати на благо» – писала французька письменниця Жорж Санд. Допомогти молодій людині пізнати себе, знайти свої можливості, відкрити приховані таланти, навчити її постійно займатись самоаналізом, контролювати свої дії і нести відповідальність за свої вчинки, привчити її до позитивного мислення, до щоденної праці над собою – ось пріоритетні завдання вихователя гуртожитку.

Роль студентської ради гуртожитку у формуванні активної життєвої позиції студентів

*Базюк Г.М.
Рогатинський державний
аграрний коледж*

Упродовж попередніх тисячоліть людство загалом і кожна етнічна група зокрема творили величезний скарб-теорію і практику виховання молодого покоління. Ці надбання акумульовані в народній педагогіці. В умовах розбудови Української держави особливого значення та актуальності набуває створення такої виховної системи, в якій би ефективно здійснювалась основна мета виховання – формування гармонійно розвинутої і суспільно активної особистості, з науковим світоглядом, високим моральним потенціалом, духовно багаті і фізично досконалої.

В основу виховної роботи в студентському гуртожитку покладено Концепцію виховання дітей та молоді в національній системі освіти, комплексні заходи щодо реалізації молодіжної політики в Україні та інші нормативно-правові документи.

Організаційно-виховна робота має системний характер. Виховна робота в гуртожитку проводиться згідно з річним і місячним планами роботи вихователя.

Вивчаємо анкетні дані поселених у гуртожиток студентів та їх оточення. Студенти заповнюють анкету мешканців студентського гуртожитку, в якій відображаються всі дані про студента.

Вступ до коледжу є для більшості першокурсників новим періодом життя і водночас вимагає активного пристосування до умов студентського буття. Першокурсник має пережити цю зміну обставин життя, включитись учасником у нові і незвичні події. Різний перехід від адаптованого і відносно комфортного життя під опіком батьків та вчителів до менш детермінованого ззовні студентського життя першокурсників часто розпочинається з критичних обставин. Проблема пристосування першокурсників до нового етапу життя завжди болюча та повторюється з року в рік.

Адаптація, тобто пристосування, зміна звичайної домашньої обстановки потребує часу і роботи вихователя. Коли студенти в стінах гуртожитку зустрічають повагу, дружелюбність з боку оточення. Це пов'язано з тим, що життя студента будується за іншими нормами і правилами.

Виховувати сучасних юнаків та дівчат, а особливо коли їм 15–18 років, нелегко. Вони вважають себе дорослими, їм непотрібні поради, підказки, допомога збоку батьків, вихователів, педагогів.

Більшість з них вважають себе вже досить самостійними. Причина такої швидкої дорослості пов'язана з тривалим перебуванням за межами дому, самостійним прийняттям рішень щодо своїх проблем (часто неадекватно). Особлива увага приділяється студентам нового набору.

Індивідуальна робота

Безумовно, серцевиною виховного процесу є особливості дитини, тому вихователь має поважати почуття власної гідності кожного студента, його індивідуальну життєву мету, запити, нахили, інтереси, характер. Створити сприятливі умови для його самовизначення, самореалізації та розвитку.

Роздуми, постійний пошук, розуміння відповідальності та важливість роботи з колективом, намагання робити її цікавою і для молоді, і для себе допомогли мені визначити пріоритет одних проблем над іншими, знайти шлях їх вирішення, прогнозувати та діагностувати підсумки.

Особливу увагу я приділяю дітям, які потребують посиленої уваги. Працюю над недопущенням переживань цими дітьми своєї «нездатності», байдужості до навчання, праці; не притуплюю почуття чесності та гідності.

З дітьми-сиротами, напівсиротами і дітьми, позбавленими батьківської опіки та любові, веду відверті й душевні бесіди, адже є речі, які неможливо говорити в присутності третьої людини. Потрібно знайти час і відчути момент, коли дитина готова вести цю розмову. Встановити зв'язок між серцем, тільки за такої умови спілкування приноситиме задоволення.

Велике значення для студентів має спілкування, тому намагаюся якомога більше проводити індивідуальних бесід, обговорення прочитаних книжок, переглянутих телепередач, фільмів. Ведеться індивідуальна робота зі студентами, схильними до порушення дисципліни, правил проживання у гуртожитку. Студентів, які порушують правила проживання, викликаємо на засідання студентської ради гуртожитку, проводимо індивідуальні бесіди, повідомляємо батьків і керівників групи.

Співпраця з батьками

Сімейно-родинне виховання – перша природна і постійно діюча ланка виховання. Без поліпшення сімейно-родинного виховання не можна домогтися значних змін у подальшому громадському вихованні молоді. У сім'ї закладається духовна основа особистості, її моралі, самобутність національного світорозуміння.

Родинне виховання – це перевірений віками досвід національного виховання дітей у сім'ї. Воно є могутнім джерелом формування світогляду національного духу, високої моральності, трудової підготовки, громадянського змушнення, глибоких людських почуттів любові до матері і батька, бабусі і дідуся, роду і народу, шани рідної мови, історії та культури.

Крім індивідуальної роботи з дітьми потрібно мати зв'язок із їхніми батьками. Для цього проводяться батьківські збори. Крім того, намагаюся

встановити індивідуальний контакт з кожною родиною, а також телефонний зв'язок, індивідуальні зустрічі та бесіди з батьками.

Так ми-педагоги зрозуміліші батькам, а батьки нам. Таким чином налагоджується взаємодія, взаєморозуміння. Педагогічний досвід допоміг зробити однозначний висновок: основний рушійний фактор у вихованні дитини – сім'я.

Хай як ефективно я не будувала свою роботу, потрібних результатів воно не отримає, коли не буде справжнього виховання в родині, сім'ї.

Вихователі і батьки мають добре знати особливості дитини; фізичне й психологічне здоров'я, стійкість нервової системи, реакції на ті чи інші види подразнень, інтереси та можливості. Внаслідок спільної діяльності вихователя і батьків розширюється сфера організованого впливу на молодь.

Формуванню активної життєвої позиції студентів сприяє робота в органах студентського самоврядування – студентської ради гуртожитку. У складі ради працюють навчально-виховна, інформаційна, естетична та господарча комісії. Членів студентської ради залучають до участі в формуванні керівних органів і плануванні роботи, до того ж вони беруть активну участь у підготовці й проведенні культурно-масових заходів, організують чергування по гуртожитку, виходять з пропозиціями щодо заохочення студентів за успіхи у навчальній та громадській роботі.

На початку навчального року обирають новий актив студентської ради, актив поверхів (старост, заступників старост, санітарні трійки, фізорги). Періодично проводять чергові заняття студентської ради, позачергові засідання студентської ради, де викликають на засідання порушників правил проживання.

Студентська рада працює згідно з планом роботи на навчальний рік. Реалізація основних завдань і принципів виховання здійснюється за загальноприйнятими уявленнями у низці пріоритетних напрямів. Найбільш важливими серед них є: громадянсько-патріотичне, трудове, морально-правове, естетичне, фізичне, сімейне, екологічне. Ці напрями тісно пов'язані, доповнюють один одного і утворюють цілісну систему виховання. Ця система знаходить свої відображення у виховних заходах, які проводять у гуртожитку.

Головне покликання їх – пробудження й поглиблення інтересу студентів до різних галузей культури і видів діяльності. До пізнання себе і свого місця в колективі, виявлення і розвитку талантів і здібностей, стимулювання винахідливості, підприємливості, ініціативи, організації розумного дозвілля й відпочинку.

Особливу увагу у виховній роботі приділяють проблематиці правового виховання. Проводять бесіди:

- «Склад правопорушень та його ознаки»;
- «Юридична відповідальність»;

- «Самогубство серед молоді та їх застереження».
- У гуртожитку проводять культурно-масову роботу:
- «Вечір знайомства (де студенти нового набору демонструють свої таланти)»;
  - «Брейн-ринг»;
  - «Поле чудес»;
  - «Суд над шкідниками здоров'я»;
  - «Андріївські вечорниці»;
  - конкурс «Містер Х»;
  - конкурс «Міс гуртожитку»;
  - конкурс «Кохання з першого погляду»;
  - конкурс «Козацькі розваги».

Трудове виховання спрямоване на формування творчої, працелюбної особистості, вмiлого господаря, який має володіти вмінням, професійною майстерністю на основі сучасних знань про ринкову економіку і здатний самостійно віднайти в системі виробництва сферу докладання власних здібностей. Студенти прибирають кімнати, приміщення, займаються впорядкуванням та озелененням території. З-поміж студентів – організовано бригаду, роботу якої спрямовує рада гуртожитку. Все це сприяє бережному ставленню до державного і власного майна. Існує в гуртожитку і система чергування згідно з графіком, складеним вихователями.

Організовуємо санітарною трійкою рейди-перевірки санітарного стану кімнат, виставляємо оцінки. Наприкінці місяця за оцінками за місяць ми нагороджуємо кращу кімнату на поверсі, щопонеділка – санітарний день (проводимо генеральне прибирання) у гуртожитку.

Виховання не терпить примусу і тиску. Лише можливість вільного вибору, демократична, радісна атмосфера забезпечують становлення людини й громадянина, а інтелектуальна та емоційна насиченість життя студентства допомагає кожному визначитись у майбутньому. Залишатися особою і мати активну соціальну позицію, критичне ставлення до дійсності, яке виявляється у постійній потребі самостійно осмислювати й усвідомити те, що відбувається у світі, країні та прагнути зробити життя кращим, такий підхід до сучасного студента є актуальним для нашого гуртожитку, адже гуртожиток є тим феноменом соціального середовища, який має великий виховний вплив на студента, створює об'єктивну основу для формування особистості майбутнього кваліфікованого фахівця, господаря своєї землі, всебічно і гармонійно розвинутої людини.

Тому, вся виховна робота спрямована на виховання національної свідомості, правової грамотності, моральних принципів, естетичних поглядів, фізичних якостей, а також розвитку художньо-естетичних смаків та творчих здібностей студентів.

Пріоритетні напрями організаційно-педагогічної діяльності в гуртожитках

Кліменко В.
*ВП «Старобільський технікум
Луганського національного
аграрного університету»*

Головна мета виховання студентів: різнобічний розвиток особистості майбутнього конкурентоспроможного фахівця з вищою професійною аграрною освітою, високою культурою, якостями громадянина-патріота, інтелігента, соціально активної особистості.

Головне завдання виховної діяльності – створення умов для активної життєвої позиції студентів, громадянського самовираження і самореалізації, максимального задоволення потреб студентів у інтелектуальному, культурному і моральному розвитку.

Пріоритети виховання:

- формування особистісних якостей, обов'язкових для ефективної професійної діяльності;
- вироблення чіткої громадянської позиції, правової й політичної культури, патріотичної свідомості, поваги до української держави і любові до народу;
- формування у викладачів ставлення до студентів як до суб'єктів власного розвитку (педагогіка співробітництва);
- виховання моральних якостей, інтелігентності, орієнтація на загальнолюдські цінності й високі гуманістичні ідеали культури;
- прищеплення вмінь і навичок керування колективом у різних формах студентського самоврядування;
- формування у молодих людей потреби у здоровому способі життя, зміцненні здоров'я;
- виховання поваги до традицій навчального закладу, викладачів, наставників, залучення до технікумівських справ, формування почуття колективізму й солідарності;
- збереження й збільшення історико-культурних традицій технікуму.

Визначальними у виховній системі нашого навчального закладу є не кількісні показники, а спосіб життя колективу, його творчий дух, традиції, визнання унікальності, неповторності кожної особистості. Адже виховання досягає своєї мети, якщо воно є особистісно зорієнтованим, тобто сприяє розкриттю внутрішньої природи молодої людини, відкриває шляхи до самореалізації особистості, а пріоритет особистості стає центральною ціннісною орієнтацією як вихователів, так і вихованців.

Пріоритетним напрямом організаційно-педагогічної діяльності є індивідуальний підхід у вихованні особистості студентів, стимулювання їх внутрішніх сил до саморозвитку і самовиховання. Анкетування, соціологічні опитування, індивідуальні бесіди дають змогу викладачам технікуму вивчити рівень вихованості, потреб, інтересів кожного студента. У своїй діяльності педагогічний колектив дотримується вимог науково-педагогічних принципів виховного процесу: науковості, гуманізму, демократизму, добровільності.

Реалізація особистісно зорієнтованого підходу до виховання в технікумі перебуває в прямій залежності від виховної роботи в гуртожитку. Адже гуртожиток є тим феноменом соціального середовища, який має великий виховний вплив на студента, створює об'єктивну основу для формування особистості майбутнього кваліфікованого фахівця, господаря своєї землі, всебічно і гармонійно розвиненої людини. Час проживання у гуртожитку для більшості юнаків та дівчат збігається з періодом становлення, формування характеру, поглядів, звичок, із зміною умов життя, системи стосунків з оточенням, фізичним становленням.

Відсутність контролю збоку сім'ї поєднується в цей час з нестачею життєвого досвіду, знань, нестійким світоглядом. Тому вся виховна робота й спрямована на виховання національної свідомості, правової грамотності, моральних принципів, естетичних поглядів, фізичних якостей, а також розвитку художньо-естетичних смаків та творчих здібностей студентів.

У системі виховної роботи в гуртожитку важливе місце займають вихователі. Їх робота складна й багатогранна. Вона охоплює всі сторони формування особистості майбутніх молодших спеціалістів. Вихователі сприяють створенню в гуртожитку здорового морально-психологічного клімату, організують проведення засідань самоврядування, постійно проводять індивідуальну роботу зі студентами, співпрацюють з їх батьками, особливу увагу приділяють студентам, які потребують підвищеної педагогічної уваги. Проводять виховні заходи у вигляді диспутів, тематичних лекцій та бесід, залучають студентів до розвитку їх творчих здібностей у гуртках. Усі вихователі відзначаються високими моральними якостями, володіють педагогічною майстерністю й організаторськими здібностями, забезпечують позитивний виховний вплив на студентів.

Ініціатором і організатором більшості виховних заходів є рада гуртожитку. Її обирають з-поміж найбільш авторитетних і активних студентів. Рада гуртожитку є суспільним органом самоврядування і покликана здійснювати допомогу адміністрації, профкому в організації позакласної роботи, поліпшення побутових умов студентів. Вона забезпечує підтримання правил внутрішнього розпорядку гуртожитку,

керує роботою з самообслуговування, проводить щотижневі рейди перевірки санітарного стану, організовує конкурси-огляди на кращу кімнату, виховує в студентів почуття відповідальності за збереження державного майна, пильнує за економію світла, води.

Незначні порушення є предметом розгляду ради гуртожитку, більш серйозні порушення чи конфліктні ситуації розглядаються на засіданнях старостату та педради, до складу якої входить актив ради. Це сприяє формуванню почуття господаря й господарської відповідальності, підприємливості, викоріненню шкідливих звичок.

Реалізація основних завдань і принципів виховання здійснюється за загальноприйнятими уявленнями у низці пріоритетних напрямів. Найбільш важливими серед них є: національно-патріотичне, громадянсько-правове, трудове, моральне, художньо-естетичне, фізичне, сімейне, екологічне. Ці напрями взаємопов'язані, доповнюють один одного і утворюють цілісну систему виховання. Ця система знаходить своє відображення у виховних заходах, які проводяться в гуртожитку. Головне покликання їх – пробудження й поглиблення інтересу студентів до різних галузей культури і видів діяльності, до пізнання себе і свого місця в Україні, виявлення і розвитку талантів і здібностей, стимулювання винахідливості, підприємливості й ініціативи, організація розумного дозвілля й відпочинку.

Вже стало доброю традицією зустрічатися в актовому залі гуртожитку з мешканцями, обговорювати свої проблеми, спілкуватися, відпочивати з друзями, слухати музику. Стали традиційними вечори: «Давайте ближче познайомимось», «Дні іменинників», «Осінній бал», «Новорічне шоу», «Любовь – таинственная фея», «Гуморина року». Саме тут багато років розвиваються культурно-естетичні смаки студентської молоді, прищеплюється любов до мистецтва, музики, танцю.

Виховання не терпить примусу і тиску. Лише можливість вільного вибору, демократична, радісна атмосфера забезпечують становлення людини й громадянина, а інтелектуальна та емоційна насиченість життя студентства допомагає кожному визначитись у майбутньому. Цьому саме й сприяє система гурткової роботи в гуртожитках.

Донести до кожного студента тепло родинного вогнища допомагає гурток «Рука в руці». Крім пізнавального аспекту роботи, слід звернути увагу на ті вміння, яких набувають студенти: як стати гарною господинею, як приймати гостей, володіння навичками перших кроків у сімейному житті, формування вміння спілкування у різних життєвих ситуаціях. Але проблема молоді, підготовленої щодо мистецтва, музики, танців, співу, сьогодні значно більша, ніж 10 років тому. Лише одиниці студентів мають музичну освіту, навички сучасного та народного танцю.

Основне – є бажаючі, і вони мають можливість відвідувати танцювальний гурток та гурток естрадної пісні «Юні таланти».

Пріоритетним аспектом виховної роботи визначена орієнтація на українську культуру, мову, національно-патріотичні традиції. Звернення до фольклорних традиційних свят сприяє вирішенню питання масового залучення студентів до участі в них, оскільки народні свята не поділяють їх на «учасників» і «глядачів». Це такі свята, як «Прийшов Святий Миколай», «Масляна», «Покрова», «Великдень».

Правове виховання у гуртожитку спрямоване на формування правової культури – прищеплення поваги до прав і свобод людини, забезпечення духовної єдності поколінь, виховання поваги до батьків, старших, оволодіння знаннями і дотримання законів України. З цією метою на базі гуртожитку проводяться виховні години кураторами груп, зустрічі з працівниками кримінальної міліції м. Старобільськ та центру сім'ї і дітей з питань «Соціальний захист молоді», «Відповідальність неповнолітніх за скоєний злочин».

Систематично в гуртожитку проводяться зустрічі з адміністрацією технікуму, працівниками правоохоронних органів, практичним психологом, лікарем з питань здорового способу життя, осуду пияцтва, куріння, наркоманії, викорінення лихослів'я, порушень громадського порядку, злочинності. Наприклад: «Вплив алкоголю, куріння та наркотиків на підлітковий організм», «Молодь обирає здоровий спосіб життя», «Що ми повинні знати про ВІЛ/СНІД», «Гендерна психологія та гендерне виховання». Такі зустрічі впливають на формування здорового способу життя.

Не менш важливим напрямом роботи є фізичне виховання та формування здорового способу життя, адже фізичне виховання – це невід'ємний елемент загальної культури людини. Повноцінний фізичний розвиток особистості, формування її фізичних здібностей, зміцнення здоров'я, гармонія тіла і духу, людини й природи – основа фізичного виховання. Рівень фізичного розвитку, показники здоров'я студентів не задовольняє. І тому велика увага приділяється спортивно-масовій роботі в гуртожитку: змагання з шахів, тенісу, армреслінгу, баскетболу, футболу.

2.3. Робота з батьками

Робота з батьками

Савенко Ю.П.

*Маловисторонський коледж
імені П.С. Рибалка Сумського НАУ*

Виховання є головною сферою діяльності старших поколінь, отже до батьків обставини життя ставлять вельми вагомі соціально-психологічні, педагогічні вимоги. Серед них почуття відповідальності перед людьми за виховання дітей в ім'я майбутнього, фізичне здоров'я батьків, що має забезпечити народження здорового потомства і створити достойні умови для розвитку й виховання дітей, генетична грамотність, достатня психолого-педагогічна культура; любов до дітей, володіння справжнім авторитетом, знання надбань народної педагогіки у вихованні дітей, створення в сім'ї умов для всебічного розвитку особистості, здатність формувати в сім'ї культ матері та батька, добре розвинені почуття материнства та батьківства.

Безпосередній тісний контакт з батьками педагогічного колективу важко переоцінити. Він дає викладачам знання про особистісні якості студентів: фізичне й психічне здоров'я, стійкість нервової системи, реакції на різні подразники, інтереси та можливості тощо. У період навчання важливо поєднувати елементи наукової педагогіки та родинно-національні традиції виховання молодого покоління.

З досвіду роботи хочу зазначити, що встановлення контактів із сім'єю, батьками студентів, уміла організація роботи з ними – це запорука всіх починань. Це складна і важлива справа, яка потребує високого рівня психолого-педагогічної підготовки, вміння різними способами впливати на студентів і їхніх батьків. Починаючи виховання студентів нового набору, ставлю перед собою завдання щодо роботи з батьками студентів, а саме, прагну забезпечити максимальну участь батьків у навчально-виховному процесі, щоб разом приділяти особливу увагу індивідуальному розвитку та самовихованню студентів у новому колективі.

На перших батьківських зборах я знайомлюсь з батьками та студентами групи, обмінююся контактними телефонами для постійного зв'язку. А також, проводячи першу бесіду з батьками, оформляю розгорнутий аналіз відомостей про родину студента.

1. Прізвище, ім'я, по батькові батьків студента:

- батька;
- матері.

2. Адреса родини.

3. Склад родини (потрібне підкреслити): повна родина (батьки, діти), повна складна (батьки, діти, батьки батьків), неповна (один із батьків офіційно не живе в родині).

4. Кількісний склад родини: _____, зокрема дітей _____ із них хлопців _____, дівчат _____; студент групи старший чи молодший у родині.

5. Віковий склад родини:

- батьків;
- дітей.

6. Ким і де працюють дорослі члени родини.

7. Освіта членів родини:

- батька;
- матері.

8. Чи має хтось із дорослих членів родини педагогічну освіту, вказати, який ВНЗ закінчили (педагогічне училище, педагогічний інститут, курси тощо).

9. Житлові умови.

Чи має студент постійне місце для занять?

Стисла характеристика членів родини

1. Інтереси та схильності членів родини.

2. Улюблені заняття:

- батька;
- матері.

3. Ставлення до роботи:

- батька;
- матері.

4. Як у родині відпочивають?

5. Сімейні свята та традиції.

6. Чи допомагають старші брати та сестри у вихованні.

7. Ставлення у родині до дідусів і бабусь.

Також я знайомлю батьків з правилами внутрішнього розпорядку коледжу та способами нашої співпраці. Поряд з цим пропоную батькам низку анкет для кращого розуміння традицій та прагнень родин, з якими мені доведеться працювати, чого очікувати від батьків й їхніх дітей.

Анкета для батьків «Ми і наші діти»

1. Склад вашої сім'ї?
2. Якому дозвіллю Ви віддаєте перевагу?
  - заняттю спортом;
  - відвідуванню кіно і театру;
  - читанню книг;
  - відвідуванню кафе, ресторанів;
  - застольним зустрічам з друзями;
  - перегляду телепередач;
  - відвідуванню змагань, матчів;
  - перебуванню у колі сім'ї.
3. Як часто Ви проводите дозвілля зі своїми дітьми?
  - щодня;
  - щосуботи;
  - щонеділі;
  - ніколи;
  - іноколи;
  - під час відпустки;
  - за першої можливості.
4. Яку сферу (вид) трудової діяльності Ви б рекомендували своїй дитині?
5. Яку суму кишенькових грошей, на ваш погляд, може мати син/донька? _____
6. Які стосунки у вашій сім'ї?
  - дуже добрі;
  - добрі;
  - не дуже добрі;
  - погані.
7. Які стосунки особисто у вас із сином /донькою?
  - довірливі;
  - спокійні;
  - напружені;
  - конфліктні.
8. Як часто ваша сім'я збирається разом?
  - щодня;
  - щонеділі;
  - зрідка;
  - під час сімейних свят;
  - на дачі;
  - під час відпустки.
9. Чи знаєте ви, яку громадську роботу виконує ваш син/донька в коледжі? _
10. Яку громадсько-педагогічну роботу Ви виконуєте в коледжі?

11. Як часто Ви буваєте в коледжі, де вчиться ваша дитина?
12. Які труднощі Ви відчуваєте у вихованні дитини?
- діти вас не розуміють;
  - діти не беруть до уваги ваших вимог;
  - вам не вистачає часу на спілкування;
  - не знаєте, як діяти в тому, чи іншому випадку;
  - не знаєте, як реалізувати рекомендації викладачів, куратора;
  - є розбіжність думок щодо виховання у сім'ї;
  - діти роблять все на зло;
  - не маєте достовірної інформації;
  - не можете знайти спільної мови з викладачами;
  - не можете досягти єдності вимог з викладачами і всіма членами сім'ї.
13. Хто, на вашу думку, має найбільше займатися вихованням дітей?
- сім'я;
  - громадські організації;
  - коледж;
  - вулиця;
  - трудові колективи;
  - студентський колектив;
  - друзі.
14. Назвіть домашні обов'язки вашого сина/доньки
15. З яких питань ваш син/донька розмовляють з вами відверто? Як часто?
16. Чи цікавиться ваш син/донька вашою роботою?
17. Чи достатньо, на вашу думку, вашого педагогічного світогляду для виховання власних дітей?
- так;
  - ні.
18. За що цінують вашого сина/доньку його друзі, знайомі?
19. Чи знаєте Ви імена друзів та знайомих вашого сина/доньки?
20. Чи бере ваша дитина участь у плануванні сімейного бюджету?
21. Чи впевнені ви у благополучному переборенні вашими сином/донькою «важкого» періоду переходу до дорослості?
- так;
  - є певні сумніви;
  - важко сказати.
22. Чи завжди ви знаєте, де в цей час знаходиться ваша дитина?
- знаю;
  - можу здогадуватись; важко сказати.

Анкета для батьків

1. Чим цікавиться Ваша дитина?
2. Якому заняттю віддає перевагу вдома/на вулиці?

3. Які запитання і як часто ставить Вам дитина?
4. На які теми любить фантазувати Ваша дитина?
5. Чи можете Ви навести приклад вирішення Вашою дитиною якихось завдань, проблем?
6. Чи звертається Ваша дитина за допомогою під час вирішення завдань? Якщо так, то до кого найчастіше?
7. Чи вважаєте Ви, що у Вашої дитини є здібності?
У чому вони проявляються?
8. В якому віці виявились нахили до вибору майбутньої спеціальності?

Анкета для батьків

1. Яку інформацію Ви хотіли б отримати на батьківських зборах?
2. Які питання виховання Вас особливо хвилюють?
3. Яку пресу Ви читаете? _____
4. Чим Ви можете допомогти куратору в роботі зі студентами групи? _____
5. На що слід звернути особливу увагу викладачу, куратору під час роботи з Вашою дитиною? _____

Тест для батьків

«Хто ви для своєї дитини: батько чи приятель?»

1. *Ваша дочка вимагає переключити телевізор з фільму, який вам дуже подобається, на програму рок-музики. Ваші дії?*
  - а) виконуєте прохання й дивитесь рок-шоу разом із нею;
  - б) відповідаєте, що вона мусить почекати, поки закінчиться фільм;
  - в) обіцяєте купити для неї портативний телевізор;
  - г) записуєте фільм на відео, а дочці дозволяєте дивитись рок-шоу.
2. *Ви бачите в своїх дітях:*
  - а) людей, рівних собі;
  - б) тих, хто може допомогти вам заново пережити свою молодість;
  - в) маленьких дорослих;
  - г) тих, хто постійно потребує ваших добрих порад.
3. *Ви – батько середніх років і пишаєтеся своєю шевелюрою. Яку зачіску ви носите?*
  - а) котра більш за все вам личить;
  - б) котра відповідає останній моді;
  - в) котра копіює зачіску улюбленої зірки;
  - г) котра копіює стиль сина (дочки).

4. *Поговоримо про ваш вік:*

- а) діти знають, скільки вам років;
- б) ви не визнаєте та не підкреслюєте різницю у віці між вами та дітьми;
- в) ви приховуєте свій вік від дітей;
- г) ви наполягаєте на тому, що знаєте більше, тому що старші.

5. *Як ви одягаєтесь?*

- а) наслідуєте стиль улюбленої рок-зірки сина (дочки);
- б) намагаєтесь наслідувати стиль сина (дочки), гадаючи, що це допоможе встановити більш тісний зв'язок між вами;
- в) вибираєте той одяг, який найкраще за все вам личить;
- г) дотримуєтесь молодіжної моди, тому що так ви почуваете себе молодшим.

6. *Як ви вчините, якщо помітите, що син-підліток носить у вусі сережку?*

- а) вважатимете, що це його особиста справа;
- б) почнете жартувати над його жіночністю;
- в) скажете, що це модно, не бажаючи, щоб він вважав вас старомодним;
- г) купите таку саму сережку та начепите її, аби скласти сину компанію.

7. *Син (дочка) включає музику на повну гучність, а ви:*

- а) затуляєте вуха ватою і робите свої справи;
- б) зменшуєте гучність;
- в) миритесь із тим, раз уже йому (їй) так хочеться;
- г) кажете, що це дуже гарно, хоч насправді музика майже б'є вас по голові,

8. *Під час суперечки з дітьми ви:*

- а) рідко говорите, що вони помиляються, побоюючись, як би вони не почали вами нехтувати взагалі;
- б) погоджуєтесь змінити позицію, тому що подальша суперечка марна;
- в) дозволяєте їм мати останнє слово, адже життя таке коротке;
- г) визнаєте, що вони мають рацію, якщо не дійсно так.

9. *Діти запросили в гості однолітків, а ви:*

- а) надаєте їм право робити те, що вони хочуть;
- б) складаєте їм компанію, намагаючись триматися на рівних;
- в) запитуєте гостей, чи вважають вони своїх батьків такими ж веселими, як ви;
- г) ні в що не втручаєтесь, але даєте зрозуміти, що ви завжди поруч, на випадок, якщо щось таки трапиться.

10. Діти збираються на дискотеку, але вас не запрошують, а ви:

- а) не дивуєтесь, тому що вони знають, як вам важко витримати ці нові танці;
- б) сумуєте, тому що хотіли потанцювати разом з ними;
- в) ображаєтесь, тому що вони не хочуть поділитися з вами своїми веселощами;
- г) засмучуєтесь, тому що готувались похизуватись у нових джинсах і металевих витребеньках.

11. Коли ви намагаєтесь поводитися так, начебто ви не старші своїх дітей, чому ви так робите?

- а) аби бути з дітьми в гарних стосунках;
- б) тому що це дозволяє скоротити різницю у віці;
- в) тому що це може довше утримати сім'ю разом;
- г) тому що це для вас природно.

12. У стосунках зі своїми дітьми ви:

- а) поводитесь з ними як із дорослими;
- б) поводитесь з ними як із маленькими;
- в) намагаєтесь бути їхнім приятелем;
- г) поводитесь так, як це належить батькам.

Шкала оцінювання: відповідь а) – 3 бали; б) – 2 бали; в) – 1 бал; г) – 0 балів.

Полічіть ваші бали:

36-25 балів. Ви, мабуть, гадаєте, що весело проводите час із дітьми, намагаючись бути з ними на рівних у всьому. Та це зараз. Пізніше ви можете поплатитись, ви занадто переграєте, взявши на себе роль приятеля власних дітей, ставлячи їх нарівні з вами. Адже більшість дітей чудово це розуміють, а як результат, як вважають експерти, приховано зростає їхня нервозність. Бути просто приятелем замало. Дітям потрібне керівництво. Вам треба зрозуміти, що з різницею у віці нічого зробити не можна, і важливо усвідомити, що саме ви покликані забезпечити своїм дітям почуття перспективи та наступності, знання суспільних коренів і вибір місця в житті.

24-14 балів. Ваші діти, схоже, так і не знають достеменно, як же їм з вами правильно поводитися. Ви явно намагаєтесь їм потакати, а потім, коли вам це потрібно, намагаєтесь увійти в роль батька. Рано чи пізно ви захочете наполягти на своєму в чомусь важливому, і це викличе у дітей гнів, розгубленість і непокірність. Та ви зайшли ще не так далеко і можете припинити гру в приятеля, аби показати дітям зразок зрілої та відповідальної поведінки. І нехай вас не турбує побоювання, що діти вже

не так любитимуть вас, якщо ви почнете стверджувати себе в батьківській ролі.

13-0 балів. Так тримати, пане (або пані) середній батько! Ви відчайдушно намагаєтесь зрозуміти та оцінити настрої та потреби своїх дітей, що весь час змінюються. Іноді піддаєтесь спокусі поступитись їм. У цьому немає нічого поганого, тому що, судячи зі всього, ви досить розумні й знаєте як будувати стосунки з дітьми на ваших, а не на їхніх умовах. Сварки неминучі, однак діти вас люблять, поважають і бачать у вас люблячого та надійного батька. За удачі на вас чекає таке сімейне щастя, яке дозволяє нам витримати сучасне життя з його стресами та розчаруваннями.

Тест «Які ви батьки»

Вам потрібно вибрати одну з трьох відповідей:

- A. Можу і завжди так роблю.
- B. Можу, але не завжди так роблю.
- B. Не можу.

Чи можете Ви:

1. У будь-який момент залишити свої справи і зайнятися дитиною?
2. Порадитися з дитиною, незважаючи на її вік?
3. Зізнатися дитині у помилці, яку Ви допустили у ставленні до неї?
4. Вибачитись перед дитиною у випадку своєї неправоти?
5. Стримати себе, якщо вчинок дитини роздратував вас?
6. Поставити себе на місце дитини?
7. Повірити хоча б на хвилинку, що Ви добра фея?
8. Розповісти дитині про випадок зі свого дитинства, який показує Вас у негативному світлі?
9. Завжди стримуватись від слів, здатних боляче вразити дитину?
10. Пообіцяти дитині, що виконаєте її бажання за достойну поведінку?
11. Надати один день, коли вона робила б усе, що їй заманеться і поводила б себе так, як схоче, а Ви ні в що не втручатиметесь?
12. Не відреагувати, коли Ваша дитина вдарила, грубо штовхнула або просто незаслужено образила іншу дитину?
13. Встояти проти дитячих прохань і сліз, якщо впевнені, що це – примха, скороминуча забаганка?

Відповідь «А» оцінюється у 3 бали, відповідь «Б» – в 2 бали, відповідь «В» – в 1 бал.

Якщо Ви набрали від 30 до 39 балів, це означає, що дитина – найбільша цінність у Вашому житті. Ви прагнете не тільки зрозуміти, а й пізнати її, поважаєте її, дотримуєтесь найпрогресивніших принципів

виховання і постійної лінії поведінки. Інакше кажучи, Ви дієте правильно і можете сподіватися на позитивні результати.

Сума від 16 до 30 балів: піклування про дитину для Вас – питання першорядне. Ви маєте здібності вихователя, але не завжди застосовуєте їх послідовно і цілеспрямовано. Часом Ви занадто суворі, в інших випадках – надміру м'які, крім того, Ви схильні до компромісів, котрі послабляють виховний ефект. Вам слід серйозно замислитись над своїм підходом до виховання дитини.

Менше ніж 16 балів свідчить про те, що перед Вами постали серйозні проблеми стосовно виховання дитини. Вам бракує або знань, або бажання і прагнення виховати дитину як особистість, а можливо, і того, й іншого. Бажано порадитись з фахівцями-педагогами та психологами, ознайомитися з літературою з питань сімейного виховання. Не забувайте, що формування особистості дитини – дуже складний і відповідальний процес. Ось чому успішне виконання батьківського обов'язку приносить людині найвище моральне задоволення.

Велику роль, на мою думку, відіграють педагогічні поради батькам для здійснення бесід з дітьми, кращого розуміння їхньої поведінки та своєчасної допомоги та втручання під час проблемних ситуацій. Кожному роздаю пам'ятки та пояснюю важливість цієї інформації. *Наприклад:*

Поради американського психолога доктора Віктора Клайна:

1. Не марнуйте часу дитини.

У ранньому дитинстві мозок найкраще сприймає нове, накопичує знання. Отже, подбайте, щоб життя дитини не було нудним, одноманітним, безрадіним. Створивши сприятливе середовище, можна підвищити коефіцієнт розумового розвитку.

2. Формуйте самоповагу.

Власний образ, закріплений свідомістю, є визначальним на роботі, під час вибору друзів, у сім'ї. Висока самооцінка додає сміливості, впевненості, вміння ризикувати. Діти мають усвідомити, що успіх та майбутній добробут залежить від них самих.

3. Навчіть дитину спілкуватися.

Є шість умов, за яких у дитини виробляються корисні навички: щира любов до батьків, приязне ставлення до оточення, зовнішня привабливість (одяг, манери), можливість спостерігати за правильним соціальним спілкуванням (поведінка батьків, викладачів), висока самооцінка, достатній запас слів, вміння підтримувати розмову.

4. Пильнуйте, щоб дитина не стала «телеманом».

Сидіння перед телевізором гальмує у дітей розвиток лівої півкулі головного мозку. А нею визначається розвиток мовлення. Отже, з часом у дитини можуть виникнути ускладнення під час спілкування. «Телемани»

швидше реагують, але миттєва реакція, позбавлена осмислення, не завжди корисна.

5. Виховуйте відповідальність, порядність.

Потрібно не просто пояснювати, що добре, а що погане, а й закріплювати гарні навички, карати за негідні вчинки. Прикладом має слугувати зразкова поведінка батьків.

6. Навчіть дитину шанувати сім'ю.

Добрі стосунки, любов і повага в сім'ї виховують краще, ніж будь-які лекції.

7. Подбайте про гарне оточення.

Якщо ви живете на соціально-психологічному смітнику, дітям важко буде вийти з нього, розповсюджуючи пахощі троянди. Оточення впливає на моральні орієнтири, поведінку дітей. Тому уважно придивіться, з ким товаришують ваші діти, поцікавтесь репутацією навчального закладу, до якого вони ходять.

8. Будьте вимогливими.

Діти з високою самооцінкою, почуттям власної гідності, вмінням робити щось краще за інших, виховуються, як правило, в сім'ях, де до них ставлять високі вимоги. Але не будьте тиранами.

9. Привчайте дитину до праці.

Певною мірою ви можете запрограмувати життєвий успіх своїх дітей. Не слід надмірно оберегати своїх синів і дочок від труднощів. Нехай вони зрозуміють, що шлях до успіху вимагає певних зусиль.

10. Не робіть за дітей те, що вони можуть зробити самі.

Нехай вони все перепробують, нехай вчаться на власних помилках, звикають робити щось для інших. Якнайбільше спілкуйтесь з дітьми.

Батькам у стосунках зі своїми дітьми слід зменшувати хворобливість їх переживання з приводу невдач, допомагати їм емоційно переборювати ситуації, які пов'язані з навчальними оцінками.

Похвала їм необхідна, але треба вказувати на помилки, недоліки, неточності.

Як ставитись до оцінки в сім'ї? Як зробити так, щоб ваше ставлення позитивно впливало на вашу дитину, а не ще більше її пригнічувало?

Правило 1: заспокойтесь. Сконцентруйте свою увагу на диханні: один, два, ... десять... Відчуйте спокій, рівновагу. Згадайте про свої колишні «успіхи». «Постійте в черевиках» своєї рідненької дитини. А ось тепер можна починати розмову, а може, тільки послухати дитину, співчуваючи її бідам, а може, допомогти розібратись у складній теоремі, а може... Пам'ятайте, що спілкуватися в люті, роздратуванні – все одно, що включити в автомобілі «газ» і відразу натиснути на гальма.

Правило 2: не поспішайте. Старий, одвічний педагогічний гріх. Ми очікуємо від дитини всього і зараз. Ми вимагаємо негайних успіхів, іноді не отримуємо їх, але при цьому не уявляємо, як нашкодили. Нам потрібно, щоб дитина вчилася сьогодні добре, ми примушуємо її – вона вчиться, але стає «зубрил кою» і ненавидить учіння, коледж, а може й ... вас.

Правило 3: безумовна любов. Ви любите свою дитину, незважаючи на її успіхи у коледжі. Вона відчуває вашу любов і це допомагає їй бути впевненою в собі і подолати невдачі. А як же ставитися до невдач?.. Вони вас засмучують і... все.

Правило 4: не бийте лежачого. Двійка, а для когось і четвірка – достатнє покарання, тому недоцільно двічі карати за одні і ті самі помилки. Дитина очікує від батьків не докорів, а спокійної допомоги.

Правило 5: щоб позбавити дитину недоліків, намагайтеся вибрати один – той, якого ви хочете позбавитися найбільше, і говоріть тільки про нього.

Правило 6: вибирайте найголовніше. Порадьтеся із дитиною, почніть з ліквідації тих шкільних труднощів, котрі більш значущі для неї самої.

Правило 7: головне – хваліть виконавця, критикуйте виконання. Дитина схильна будь-яку оцінку сприймати глобально, вважати, що оцінюють всю її особистість. У ваших силах допомогти відокремити оцінку її особистості від оцінки її роботи.

Основою в роботі з батьками вважаю довіру один до одного. Батьки мають довіряти мені і вірити, що я так само як і вони хочу тільки найкращого для їхньої дитини. За кожної можливості я дякую батькам за розуміння і співпрацю. Дякую студентам за їхніх чудових батьків.

Батьки не мають боятися навчального закладу (згадайте відсутність оптимізму на обличчі батьків, коли ви повідомляєте їм про запрошення на чергові зібрання). Батьки не мають відчувати себе у навчальному закладі гостями. Намагаюся ніколи не вживати термін «викликати» батьків до навчального закладу! Якщо моя зустріч з батьками буде для студента карою, розраховувати на повноцінне співробітництво передчасно...

Часто навчаюся у батьків, адже куратор – це не завжди той, хто знає більше, а той, хто знає щось інше. На жаль, сьогодні батьківські збори – найпоширювана форма взаємодії куратора та сім'ї. Але й тут дотримуюся простих правил, що може істотно стимулювати процес залучення батьків до навчального закладу.

▪ Ніколи не дорікаю батькам, які не приходять на збори. Завжди щиро радію їхній появі у навчальному закладі.

- Обов'язково називаю батьків по імені, не кажу «мама Тані Петренко». Інакше може скластися враження, що батьки важливі для мене тільки в такій ролі.

- На зборах намагаюся говорити про проблему, а не окрему дитину. А от хвалю – персонально і всіх. Знаходжу кілька теплих слів для кожного студента. Вони змінюються, засвоюють нові галузі. І часто набагато успішніше, ніж це здається на перший погляд.

- Особливо ефективно, якщо мені вдасться проаналізувати, чого досягли студенти з моменту нашої останньої зустрічі з батьками, а в чому так і не вдалося підняти планку. Виявлення проблеми має бути конструктивним: ось є проблема, для її вирішення непогано було б зробити такі й такі справи; зі свого боку, а я зі свого спробую...

Важливим у своїй роботі вважаю систематичний зв'язок з батьками та постійне інформування їх про успіхи дитини. Для цього окрім телефонних розмов практикую «Зошит зв'язку з батьками», в якому я письмово повідомляю кожному з батьків оцінки, пропуски занять та відгуки викладачів про навчання студента.

Також важливо висловлювати подяки за активність у громадському житті колективу коледжу студентів та поради і зауваження. Зошит заповнюється два рази на місяць та студенти відвозять їх своїм батькам для ознайомлення, а вони в свою чергу письмово відповідають мені. Також у нашому навчальному закладі створено «Електронний щоденник», до якого кожен день вносяться оцінки студентів і батьки можуть ознайомитися з ними, використовуючи мережу Інтернет.

Усі вищезазначені заходи спрямовані на підвищення рівня психолого-педагогічної культури батьків, зміцнення взаємодії навчального закладу та сім'ї, на посилення її виховного потенціалу, а також залучення батьків до виховання у студентів любові до обраної спеціальності.

Отже, всі методи і форми роботи ефективні, коли вони приносять позитивний результат у вихованні особистості, а цього можна досягнути лише тоді, коли сім'я і навчальний заклад ставлять перед собою єдині завдання і разом їх виконують.

Методика роботи куратора з батьками

Кононенко Н.О.

*Аграрно-економічний коледж
Полтавської державної аграрної академії*

Батьки і діти... Діти і батьки –
Нерозділимо і довічне коло.
Ми засіваємо життєве поле.
І не на день майбутній – на віки.
Між нас не ляжуть вирвами роки,
Бо наша кров пульсує в нашій долі,
Батьки і діти... Діти і батьки –
Нам нічого ділити на спільнім полі.

Взаємини сім'ї і навчального закладу регламентуються державними документами. Стаття 50 Закону України «Про освіту» називає батьків у числі рівноправних учасників навчально-виховного процесу. Без допомоги батьків педагогам важко домогтися успіхів у формуванні особистості майбутніх фахівців. Батьки, діти, викладачі – нероздільний трикутник.

Робота куратора вимагає глибокої підготовки, достатніх знань психології студентів, педагогічної майстерності. У великій справі виховання людини не має бути рутини і застою. Треба багато творчих прагнень та кропіткої праці, щоб досягти успіху у цій справі.

Робота з батьками не має обмежуватися лише викликами їх для того, щоб повідомити про неуспішність чи недисциплінованість студента. Потрібно регулярно проводити батьківські збори, інколи доручати кому-небудь з батьків робити доповіді на виховних годинах у групі, ділитися спогадами з життя, особливо тим батькам, які є відомими людьми (новатори, герої праці, герої України). Такі бесіди мають велике виховне значення. Треба запрошувати батьків на культпоходи студентів, на вечори, що проводяться у коледжі. Куратор має і сам відвідувати батьків, щоб познайомитися з умовами проживання студентів, вияснити домашню обстановку, поспілкуватися зі студентом та його рідними у сімейному колі. Куратор може підказати батькам ті чи інші міри впливу на студента, виробити з ними спільний план його виховання. Слід прагнути до того, щоб батьки якомога більше знали про успіхи своїх дітей, про масові заходи, що проводяться у коледжі, щоб їхній зв'язок з коледжем був міцним. Велику допомогу у створенні дружнього спаяного колективу групи можуть надати і ті батьки студентів, робота яких пов'язана з майбутньою спеціальністю їх дітей. Їх можна залучити до проведення

різних заходів, спрямованих на виховання у студентів почуття любові до своєї майбутньої спеціальності. Звичайно, кожен учитель якоюсь мірою пов'язаний з батьками студентів, але цей зв'язок має епізодичний характер. Куратор же підтримує постійний і систематичний зв'язок з батьками студентів. Цей зв'язок необхідний для забезпечення єдності виховного впливу на студентів з боку коледжу та сім'ї. Зустрічаючись з батьками, куратор знайомить їх з вимогами навчального закладу, домовляючись про методи та прийоми впливу на студентів. Він прагне того, щоб усі батьки були уважними та турботливими наставниками своїх дітей. Більшість батьків добре розуміють та підтримують вимоги викладачів, правильно виховують своїх дітей та надають велику допомогу коледжу в його складній та багатогранній роботі щодо виховання молодого покоління. Але є і такі батьки, які, замкнувшись у тісному сімейному колі, протиставлять вимогам суспільного виховання свою особливу лінію, свій стиль стосунків із дітьми. Деякі батьки балують своїх дітей, стараються задовольнити всі їх потреби, відсторонюють їх від праці. В таких сім'ях діти не беруть участі навіть у нескладній домашній роботі. У них розвивається лінь і капризна вимогливість. Все це відбивається і на їх навчанні. Студенти погано навчаються, не виконують домашніх завдань.

Виявляючи ці недоліки, куратор вживає заходи педагогічного характеру. Він пояснює батькам, що особиста участь дітей у посильній домашній праці сприяють формуванню у них добрих якостей розвитку волі та характеру. У сімейному та шкільному вихованні інколи відсутня узгодженість, що ускладнює процес формування світогляду та поведінки студентів. Тільки тісна співпраця навчального закладу та сім'ї дозволить перебороти окремі протиріччя між педагогічним та сімейним вихованням. Не дивлячись на відносно дорослий вік студентів, сім'я все ж таки залишається дуже важливим осередком виховання. Тому проводиться виховна робота і серед дорослих, серед батьків. І це врешті-решт виховання самих студентів. Практика показує, що особливості дітей дуже залежать від характеру сімейних стосунків.

Педагогічне керівництво процесом виховання спрямоване та те, щоб у сім'ї продовжувалося та закріплювалося те, що робить навчальний заклад, формуючи особистість. Куратор відіграє особливо велику роль у об'єднанні зусиль начального закладу, сім'ї та суспільства у складній і відповідальній справі – у вихованні молодого покоління. Він несе педагогічні знання, допомагає батькам краще виконувати їхню благородну роль у вихованні дітей.

Для того щоб робота з батьками давала найбільший ефект, слід використовувати різні форми зв'язку з ними. Найбільш доцільними нам представляються такі форми:

1. відвідування сім'ї студента,
2. листування з батьками студентів,
3. запрошення батьків до коледжу,
4. батьківські збори,
5. бесіди та лекції для батьків,
6. консультації,
7. робота з батьківським комітетом.

Відвідування сім'ї студента – дуже поширена та ефективна форма індивідуальної роботи з батьками. Перше відвідування сім'ї студента зазвичай відбувається на початку навчального року. Метою першого відвідування є попереднє знайомство з домашніми умовами та побутом студента. Слід мати на увазі, що кожна сім'я – це великий і складний світ. У кожній родині свої звички, традиції, свої стосунки. У всьому цьому треба добре розібратися, виявити сильні та слабкі сторони виховання дітей. Для того щоб бесіда з батьками була конкретною та змістовною, потрібно перед відвіданням родини поспілкуватися з викладачами, зібрати матеріал про успішність та поведінку студента. Про час відвідування родини слід попередити батьків через студента, але іноді куратор приходить у родину і без попередження, наприклад, студент захворів чи пропустив декілька занять з невідомих причин, здійснив поганий вчинок – куратор приходить у сім'ю, щоб провести бесіду з батьками та студентом.

Іноді цей метод здається застарілим і неактуальним відносно саме студентів, а не учнів школи. Але зв'язок з батьками дорослих дітей має велике значення, адже студенти прагнуть самостійності, у них відбуваються активні процеси самоствердження та становлення особистості. Студенти стоять на порозі зрілості і вимагають до себе особливого підходу. Під час відвідування сім'ї студента нерідко можна виявити, що у коледжі він бере активну участь у громадських справах, а в дома веде себе по-іншому, нікому не допомагає, виявляє грубість до членів родини. Регулярно відвідуючи родину, куратор накопичує цінні матеріали про студентів. Разом з тим, він намагається зробити так, щоб батьки стали найближчими помічниками навчального закладу.

Зазвичай куратори записують у журналі роботи куратора дату відвідування сімей, зміст бесіди з батьками, відмічають, які поради були надані з виховання студента. Правильно чинять і ті педагоги, які не тільки дають поради, але й прислухаються до пропозицій батьків. Неприпустимим є повчальний тон, читання нотацій батькам, треба намагатися прихилити їх до себе, здобути їх довіру та відвертість.

Але оскільки не всі студенти групи – жителі нашого міста і куратор не має змоги відвідати тих батьків, які живуть дуже далеко, то

застосовують **листування з батьками**. Воно дає змогу інформувати батьків про успішність та поведінку студентів. Для листування з батьками використовуються приватні та офіційні листи, а також поштові картки з регулярними повідомленнями один раз на місяць про успішність та поведінку студента.

Приємним моментом для батьків та заохоченням для студентів є листи-подяки наприкінці навчальних семестрів та окремих курсів з відмітками про успіхи у навчанні та зразкову поведінку. Листування з батьками, що проживають у межах міста, доцільно замінити **телефонними розмовами**. Для цього, звичайно, слід мати інформацію про робочі та домашні телефони батьків. У окремих випадках маємо змогу повідомити батькам про передані через студентів підсумкові оцінки з фахових дисциплін та проконтролювати, чи надали студенти своїм батькам інформацію про батьківські збори та інше.

Оскільки куратор не завжди може регулярно відвідувати сім'ї студентів, то **батьки запрошуються до навчального закладу** для бесіди про виховання їхньої дитини. Такі зустрічі дозволяють спільно вирішити багато складних питань з виховання та навчання. Запрошувати батьків треба не тільки після того, як студент порушив дисципліну чи став погано навчатися. Зустрічі куратора з батьками не тільки корисні, але й в деяких випадках необхідні. Вони дають змогу налагодити більш тісний зв'язок між навчальним закладом та сім'єю та своєчасно вживати заходів для запобігання недолікам у навчанні та поведінці студентів. Зустрічатися з батьками в навчальному закладі корисно не тільки куратору, але й викладачам-предметникам для того щоб намалювати цілісну картину поведінки студента у стінах коледжу. Якщо до коледжу запрошують батьків недисциплінованих студентів, то завжди слід пам'ятати, що такі батьки потребують в першу чергу не нотацій та повчань, а кваліфікованих порад та дружньої допомоги. Спокійна ділова бесіда про розумні міри впливу на студента принесе набагато більше користі ніж докори та скарги. І звичайно слід пам'ятати, що частіше батьки студентів будуть з'являтися у стінах коледжу, то ефективнішою буде виховна робота і то менше спостерігатиметься неприємних сюрпризів.

Батьківські збори студентської групи – це найбільш поширена форма зв'язку куратора зі сім'єю студента. З досвіду можемо стверджувати, що батьківські збори доцільно проводити два рази на семестр: на початку навчального року та наприкінці кожного семестру.

Добре підготовлені та уміло проведені збори допомагають батькам краще організувати виховання дітей, наших студентів. Не варто обмежуватися лише повідомленням інформації про успішність та стан дисципліни. Доцільно знайомити батьків також з планом роботи куратора,

з тим щоб залучати їх до співпраці та активної взаємодопомоги. Треба заздалегідь попередити батьків про порядок денний зборів. Це дасть змогу батькам добре продумати та розповісти на зборах про свої труднощі у вихованні дітей, поділитися своїм досвідом. Не треба перетворювати батьківські збори на осуд батьків неуспішних та недисциплінованих студентів, бо на такі збори батьки стараються не приходити. В деяких випадках можна проводити і спільні збори батьків та студентів. Перший напрямок таких зборів – це демонстрація студентами батькам своїх досягнень у навчанні, а також участі у роботі різних гуртків, спортивних секціях та художній самодіяльності. Але іноді спільні збори батьків разом зі студентами проводяться тоді, коли у групі трапляються якісь надзвичайні ситуації, розв'язати які неможливо у робочому порядку окремо тільки з батьками або тільки зі студентами. Як правило, це – неприємні ситуації. І тільки відверта розмова куратора, батьків і студентів та викладачів-предметників щодо яких ця ситуація виникла, може призвести до вичерпання конфлікту.

Іноді у великій аудиторії батьки не мають можливості чи переживають певні незручності, щоб відверто поговорити з куратором, тому доцільно проводити **консультації та бесіди з батьками в індивідуальному порядку.**

Під час консультацій, лекцій чи бесід батьки мають змогу поговорити з педагогом, упевнитися у правильності чи хибності своїх методів виховання. Крім того, не всі батьки мають можливість ходити на батьківські збори, призначені на той чи інший час, тому у зручний час для куратора та батьків, а також окремих викладачів-предметників і можна проводити бесіди та консультації з батьками. У процесі спілкування з батьками студентів куратор виявляє **батьківський актив**, який допомагає йому у вихованні та навчанні. Деякі батьки часто відвідують навчальний заклад, регулярно знайомляться з педагогічною літературою, беруть активну участь у проведенні батьківських зборів. З них поступово і формується **батьківський комітет**. Сила батьківського комітету дуже велика. Якщо батьківський комітет приймає певне рішення, яке потім підтримується на батьківських зборах, то це вже певний внутрішній закон. Разом з куратором та викладачами батьківський комітет турбується про культурне та розумне використання вільного часу студентів, екскурсій та походів, про участь студентів у художній самодіяльності. Крім того, батьківський комітет може взяти на себе фінансову організацію вищезгаданих заходів (куратор обговорює разом зі студентами та їх батьками можливості здійснення певних поїздок, екскурсій та інше). Деякі батьки можуть надати серйозну допомогу навчальному закладу в організації позакласної роботи зі студентами. Вони можуть керувати певними гуртками, надавати допомогу у трудовому вихованні студентів

та підготовці їх до виробничої діяльності. З цією метою дуже доцільні зустрічі з батьками-новаторами виробництва, передовиками сільського господарства, які сприяють як вихованню студентів, так і зміцненню матеріальної бази коледжу для практичного навчання.

Тому у світлі всього вищевикладеного слід твердо пам'ятати, що в аудиторії сидять уже досить дорослі юнаки та дівчата, а не діти, і куратор, який активно працює лише сам, не залучаючи до співпраці студентів та їхніх батьків, не зможе досягти успіхів у своїй педагогічній діяльності та вихованні молоді.

Нижче ми подаємо деякі матеріали, які можна використати кураторові у роботі з батьками.

Анкета № 1

«Ми і наші діти»

1. Який склад Вашої сім'ї?
2. Якому дозвіллю надає перевагу Ваша дитина?
  - а) Заняття спортом;
  - б) Відвідування кіно, театру, концертів, цирку;
  - в) Читання книг;
  - г) Відвідування кафе, ресторанів;
  - д) Застольні зустрічі з друзями;
  - е) Перегляд телепередач;
  - є) Відвідування змагань, матчів;
  - ж) Сімейне коло;
  - з) Спілкування з друзями;
  - и) Відвідування гуртків.
3. Як Ви проводите вільний час із своєю дитиною?
  - а) Відвідуємо театр, кіно, концерти, цирк;
  - б) Відвідуємо виставки, музеї;
  - в) Разом виїжджаємо за місто;
  - г) Працюємо на дачній ділянці;
  - д) Їдемо до родичів в село;
  - е) Розмовляємо;
  - є) Ходимо на прогулянки;
  - ж) Не проводимо вільний час разом.
4. Як часто Ви проводите дозвілля із своєю дитиною?
  - а) Один раз на тиждень;
  - б) Один раз на 2-3 тижні;
  - в) Один раз на місяць;
  - г) Один раз на півроку;
  - д) Під час відпустки;

- е) Майже завжди;
  - є) Ніколи.
5. Чому не проводите дозвілля із своєю дитиною?
- а) Немає вільного часу;
  - б) У дітей немає вільного часу;
  - в) Вільний час дітей не збігається із моїм;
  - г) Нецікаво.
6. Які стосунки у Вас із Вашою дитиною?
- а) Дуже добрі;
  - б) Довірливі;
  - в) Спокійні;
  - г) Напружені;
  - д) Конфліктні.
7. Чи подобається Вашій дитині бути у Вашому колі?
- а) Так;
  - б) Не завжди;
  - в) Ні;
  - г) Не знаю.
8. Чи ділиться з вами дитина своїми проблемами, радощами, невдачами?
- а) Так;
  - б) Не завжди;
  - в) Ні.
9. Яку громадську роботу виконує Ваша дитина у коледжі ?
10. Чи розумієте Ви своїх дітей?
- а) Повністю;
  - б) Частково;
  - в) Не розумію.
11. Скільки часу залишається у Вашої дитини на дозвілля?
- а) Достатньо;
  - б) Мало;
  - в) Не залишається.
12. Яка форма дозвілля найбільше по душі Вашій дитині?
- а) Спілкування з батьками;
  - б) Прогулювання;
  - в) Проводити час з друзями;
  - г) Займатися спортом;
  - д) Займатися музикою, слухати музику;
  - е) Займатися технікою;
  - є) Відвідувати театри, кіно, концерти, цирк;
  - ж) Читати;
  - з) Дивитися телепередачі;

- д) Грати в комп'ютерні ігри;
  - е) Танцювати.
13. Чи допомагає Ваша дитина Вам, іншим членам родини?
- а) Так;
  - б) Іноді;
  - в) Ні;
  - г) Немає потреби.
14. Як Ви думаєте, чи буде ваша дитина у майбутньому наслідувати Ваші методи виховання?
- а) Так;
  - б) Частково;
  - в) Ні;
  - г) З певними змінами.
15. Чи знає ваша дитина, яку роботу Ви виконуєте?
- а) Так;
  - б) Ні;
  - в) Не зовсім добре знає.
16. Чи завжди Ви знаєте, де знаходиться Ваша дитина?
- а) Так;
  - б) Ні;
  - в) Важко сказати.
17. Які члени Вашої сім'ї є найбільшим авторитетом для Вашої дитини?
- а) Батько;
  - б) Мати;
  - в) Бабуся;
  - г) Дідусь;
  - д) Інші.
18. Кому належить вирішальний голос у Вашій сім'ї?
19. Чи даєте Ви дитині кишенькові гроші?
20. Чи допомагаєте Ви дитині у виконанні домашніх завдань?
- а) Так;
  - б) Ні;
  - в) Не завжди.
21. Які навчальні дисципліни даються Вашій дитині найлегше?
22. До чого Ваша дитина має найбільші здібності?
23. Чи з радістю Ваша дитина йде (їде) до коледжу?
24. Спадає з віком чи підвищується інтерес Вашої дитини до навчання?
25. Що, на Вашу думку, є причиною спаду інтересу дітей до навчання?
Які шляхи вирішення цієї проблеми Ви можете запропонувати?
26. Що Вам дається найкраще у вихованні вашої дитини? Поділіться, будь ласка, досвідом.

Анкета № 2

«Ти і твої батьки»

1. *Який склад Твоєї сім'ї?*
2. *Якому дозвіллю Ти віддаєш перевагу?*
  - а) Заняття спортом;
  - б) Відвідування кіно, театру, концертів, цирку;
  - в) Читання книг;
  - г) Відвідування кафе, ресторанів;
  - д) Застольні зустрічі з друзями;
  - е) Перегляд телепередач;
  - є) Відвідування змагань, матчів;
  - ж) Сімейне коло;
  - з) Спілкування з друзями;
  - и) Відвідування гуртків.
3. *Як Ти проводиш вільний час із батьками?*
  - а) Відвідуємо театр, кіно, концерти, цирк;
  - б) Відвідуємо виставки, музеї;
  - в) Разом виїжджаємо за місто;
  - г) Працюємо на дачній ділянці;
  - д) Їдемо до родичів у село;
  - е) Розмовляємо;
  - є) Ходимо на прогулянки;
  - ж) Не проводимо вільний час разом.
4. *Як часто Ти проводиш дозвілля із своїми батьками?*
  - а) Один раз на тиждень;
  - б) Один раз на 2-3 тижні;
  - в) Один раз на місяць;
  - г) Один раз на півроку;
  - д) Під час відпустки;
  - е) Майже завжди;
  - є) Ніколи.
5. *Чому не проводиш дозвілля зі своїми батьками?*
  - а) У батьків немає вільного часу;
  - б) У мене немає вільного часу;
  - в) Вільний час батьків не збігається із моїм;
  - г) Нецікаво.
6. *Які стосунки у Тебе з батьками?*
  - а) Дуже добрі;
  - б) Довірливі;
  - в) Спокійні;
  - г) Напружені;

- д) Не хочу говорити.
7. Чи подобається Тобі в колі Твоїх батьків?
- а) Так;
  - б) Не завжди;
  - в) Ні;
  - г) Не знаю.
8. Чи ділишся Ти із своїми батьками проблемами, радощами, невдачами?
- а) Так;
  - б) Не завжди;
  - в) Ні.
9. Яку громадську роботу виконуєш Ти у коледжі?
10. Чи розуміють Тебе батьки?
- а) Повністю;
  - б) Частково;
  - в) Не розуміють.
11. Скільки часу залишається у Тебе на дозвілля?
- а) Достатньо;
  - б) Мало;
  - в) Не залишається.
12. Яка форма дозвілля Тобі найбільше по душі?
- а) Спілкування з батьками;
  - б) Прогулювання;
  - в) Проводити час із друзями;
  - г) Займатися спортом;
  - д) Займатися музикою, слухати музику;
  - е) Займатися технікою;
  - є) Відвідувати театри, кіно, концерти, цирк;
  - ж) Читати;
  - з) Дивитися телепередачі;
  - д) Грати в комп'ютерні ігри;
  - е) Танцювати.
13. Чи допомагаєш Ти батькам, іншим членам родини?
- а) Так;
  - б) Іноді;
  - в) Ні;
  - г) Немає потреби.
14. Чи будеш Ти в майбутньому так виховувати своїх дітей, як це роблять батьки?
- а) Так;
  - б) Частково;

- в) Ні;
- г) З певними змінами.

15. Чи знаєш Ти, яку роботу виконують Твої батьки?

- а) Так;
- б) Ні;
- в) Не зовсім добре знаю;
- г) Не виконують.

16. Чи завжди батьки знають, де Ти знаходишся?

- а) Так;
- б) Ні;
- в) Важко сказати.

17. Які члени Твоєї сім'ї є для Тебе найбільшим авторитетом?

- а) Батько;
- б) Мати;
- в) Бабуся;
- г) Дідусь;
- д) Інші.

18. Кому належить вирішальний голос у Твоїй сім'ї?

19. Чи дають Тобі батьки кишенькові гроші?

20. Чи допомагають Тобі батьки виконувати домашні завдання?

- а) Так;
- б) Ні;
- в) Не завжди.

21. Які навчальні дисципліни даються Тобі найлегше?

22. До чого у Тебе найбільші здібності?

23. Чи з радістю Ти ходиш до коледжу?

24. Які проблеми виникають у Тебе в коледжі?

Обов'язки батьків

Батьки та особи, які їх замінюють, **зобов'язані:**

1. Постійно дбати про фізичне здоров'я та психічний стан дітей, створювати належні умови для розвитку їх природних здібностей;
2. Поважати гідність дитини, виховувати працелюбність, почуття доброти, милосердя, шанобливого ставлення до Батьківщини, рідної мови, культури, сім'ї, повагу до національних, історичних та культурних цінностей українського народу;
3. Виховувати повагу до законів, прав, основних свобод людини;
4. Відвідувати батьківські збори;

5. Брати участь у класних позаурочних заходах, допомога у їх проведенні.

Заповіді батькам

1. Коли говорите – говоріть з любові.
2. Коли мовчите – мовчіть з любові.
3. Коли караєте – карайте з любові.
4. Майте в серці корінь любові, тільки тоді вони дадуть паростки доброї людини.
5. Живіть прикладом для дітей.
6. Не допустіть ніколи ворожнечі вдома.
7. Будьте пастирями дітей. Стережіть дітей та їх невинність.
8. Учíte дітей і не допускайте їх у світ без способу, як на хліб заробити.
Пам'ятайте! Кому Бог дав діти, тому також дає на діти. Будьте ошадні і працьовиті, нехай діти вчатся!!!

Десять «золотих правил» для батьків

1. Не марнуйте часу дитини.
2. Формуйте самоповагу.
3. Навчіть дитину спілкуватися.
4. Пильнуйте, щоб дитина не стала «телеманом».
5. Виховуйте відповідальність, порядність.
6. Навчіть дитину шанувати сім'ю.
7. Подбайте про гарне оточення.
8. Будьте вимогливими.
9. Привчайте дитину до праці.
10. Не робіть за дітей те, що вони можуть зробити самі.

Меморандум (те, що треба пам'ятати) від вашої дитини

1. Не псуйте мене. Я чудово знаю, що не маю одержувати все, про що прошу. Я просто перевіряю вас.

2. Не бійтеся виявляти твердість щодо мене. Я віддаю перевагу цьому. Це дозволяє мені знайти своє місце.

3. Не застосовуйте силу у стосунках зі мною. Інакше це навчить мене думати, що сила – це єдине, що має значення. Я з розумінням сприйму те, що ви керуватимете мною.

4. Не давайте обіцянок: може виявитися, що вам не вдасться їх дотримати. Це підірве мою довіру до вас.

5. Не робіть за мене те, що я можу зробити сама. Інакше я почуватиму себе немовлям, я продовжуватиму вимагати, щоб ви мене обслуговували.

6. Не робіть мені зауваження в присутності інших людей. Я сприйму ці зауваження, якщо ви говоритимете зі мною наодинці.

7. Не намагайтесь обговорювати мою поведінку під час конфлікту. Чомусь у цей момент я погано чую і ще гірше ставлюся до можливості порозуміння. Давайте обговоримо цю поведінку трішки пізніше.

8. Не прискіпуйтесь і не бурчіть. Бо інакше мені доведеться прикинутися глухою, щоб якось захиститися.

9. Не уникайте моїх прямих і чесних запитань. Інакше ви побачите, що я припинила питати і шукаю цікаву для мене інформацію в іншому місці.

10. Ніколи не вважайте, що вибачитись переді мною – нижче вашої гідності.

11. Не дозволяйте моїм страхам збуджувати у вас тривогу, бо інакше я дійсно злякаюсь. Продемонструйте мені мужність.

12. Не забувайте, що мені потрібні розуміння і підтримка, але немає потреби говорити вам про це, чи не так?

13. Ставтеся до мене так, як ви ставитеся до своїх друзів. Тоді я теж буду вашим другом.

2.4. Організація дозвілля студентів

Виховна та просвітницька діяльність наукової бібліотеки ТДАТУ

*Білоцька О.М.
Таврійський державний
агротехнічний університет*

*«Виховання є мистецтво, застосування якого
повинне удосконалюватися багатьма поколіннями»
(І. Кант)*

Світ не стоїть на місці, усе рухається і розвивається: технології, виробництва і, звичайно, освіта та методики навчання та виховання. Це – закон життя. Сучасний етап розвитку системи вищої освіти України характеризується її реформуванням, пошуком шляхів приведення змісту до відповідності світовим стандартам та особистісним запитам студентства.

Підготовка майбутніх фахівців у вищій школі є складним, комплексним процесом, важливим компонентом якого є виховання молоді. У Таврійському державному агротехнологічному університеті (ТДАТУ) виховна робота здійснюється на основі Державної національної програми «Освіта» (Україна ХХІ ст.), Національної доктрини розвитку освіти в Україні та Концепції виховної роботи в ТДАТУ, що розроблена в університеті.

Вищі навчальні заклади працюють на перспективу. Майбутні фахівці покликані утверджувати загальнолюдські та національні морально-духовні цінності. Вони мають усвідомлювати, що наукові знання, нові виробничі технології мають сенс лише за умов, коли вони спиратимуться на високий рівень морально-духовної вихованості їх носіїв.

У ТДАТУ проводиться комплексний підхід до системи виховання молоді з залученням до цієї роботи всього професорсько-викладацького складу, адміністрації, органів студентського самоврядування, громадських об'єднань студентської молоді та структур культурно-дозвіллевої діяльності університету, до яких належить наукова бібліотека, Центр культури та дозвілля ТДАТУ, музей. Функції щодо виховання в університеті розподіляються згідно з місцем учасників у структурі організації виховної діяльності. Всі вони працюють на різних рівнях: університету, факультетів та курсів, студентської ради, гуртожитків за планом виховної роботи, який затверджує ректор.

Бібліотека вищого навчального закладу – особлива бібліотека. Її користувачами, в більшості, є студенти, молодь. Свою діяльність бібліотека здійснює за декількома напрямками. Найголовніші з них:

інформаційна, освітня, культурно-просвітницька та виховна. В останній час з'явилася ще одна важлива функція бібліотеки – комунікаційна.

Бібліотека як основний культурно-інформаційний підрозділ університету, велику увагу приділяє набуттю і поширенню культурних та духовних, моральних та етичних цінностей серед студентської молоді. У своїй діяльності вона покликана :

- забезпечити духовний розвиток особистості студента;
- розширити світогляд молодої людини;
- сформувати у молоді національну самовідданість, зацікавленість витоками своєї культури та історії;
- формувати у свідомості молоді переваг здорового способу життя;
- плекати повагу до своєї ALMA MATER, зберігати та розвивати її традиції.

Виховання людини, підготовка її до життєдіяльності в інформаційно-технологічному, науковому суспільстві набуває світового масштабу, глобальної, першочергової значущості. Для забезпечення завдань виховання студентства в університеті, наукова бібліотека щорічно проводить понад 200 культурно-просвітницьких заходів. До цієї роботи вона підходить творчо, використовуючи різноманітні форми роботи. В арсеналі бібліотеки: літературно-тематичні вечори, презентації, інформаційні, історичні та патріотичні години, тематичні медіаогляди, година-реквієм, зустрічі з цікавими людьми, флешмоби.

Наукова бібліотека ретельно складає плани виховної та просвітницької роботи, враховуючи усі її напрями. Особлива увага завжди приділяється студентам – першокурсникам. Колишні учні, а нинішні студенти перших курсів розпочинають свою життєдіяльність у новій для них ситуації (нова форма організації навчання, зміна місця мешкання, нове оточення, особливості спілкування і т. інше). Для цієї категорії користувачів у вересні проходить **місячник першокурсника**, який має назву «**Сходинки до знань з бібліотекою**». Місячник насичений різноманітними заходами – екскурсії, виставки-перегляди з історії і сьогодення університету, отримання комплекту підручників, тематичні бесіди в групах «Студентство: історія та сучасність», «Там, де плекають аграріїв» (історія ТДАТУ). Головним заходом місячника є медіапрезентація бібліотеки «**Бібліотечна стежина в освіті**», яка проходить у Центрі культури і дозвілля ТДАТУ для студентів – першокурсників усіх факультетів. Фахівці НБ у медіаформаті знайомлять першокурсників з бібліотекою, її інформаційними ресурсами і послугами, які надаються користувачам сьогодні.

Бібліотека університету є не тільки засобом забезпечення доступу студентів до знань та інформації, але і просвітницьким осередком, який сприяє вихованню гармонійної, морально досконалої особистості, відкритої до інтелектуального та творчого розвитку. Через художнє слово,

музику, постійне спілкування з літературою, книгозбірня як центр інтелектуального життя багато робить для підвищення загальної культури студентської молоді.

Масштабні виховні та культурно-просвітницькі заходи до знаменних та пам'ятних дат на велику аудиторію студентів останні роки стали традицією. Всі вони проходять у Центрі культури і дозвілля університету з використанням відео-, фото-, кінодокументів, музичним супроводом. Теми таких заходів, як правило, є визначними подіями у житті нашого краю або країни загалом.

До 70-річчя визволення м. Мелітополя від німецько-фашистських загарбників для студентів перших та других курсів пройшла патріотична година **«Пам'ять серця жива»**. Понад 600 студентів, які зібралися в залі ЦКІД, мали змогу доторкнутися до історичного минулого, дізнатись про події, що відбувались в окупованому фашистами місті. Затамувавши подих, вони спостерігали за кадрами документальної хроніки подій 1941–1943 років у м. Мелітополі. Пам'ять загиблих героїв Великої Вітчизняної війни присутні вшанували хвилиною мовчання.

Літературно-історична година-реквієм **«Голгофа голодної смерті»** була присвячена пам'яті мільйонів українських селян, які загинули мученицькою смертю від голоду, пам'яті українських сіл і хуторів, які щезли зі землі після великої трагедії ХХ століття – Голодомору. Година-реквієм супроводжувалася жахливими кадрами документального відео та фотохроніки 1932 – 1933 років. Для посилення емоційного впливу на молодь, фахівці наукової бібліотеки підбрали вірші про період Голодомору. Зі сцени вірші декламували студенти, бібліотекарі. Супровід музики та вражаючих документальних кадрів нікого не залишив байдужим. Пам'ять безневинно померлих від голодної смерті присутні вшанували хвилиною скорботи, запаливши свічки пам'яті. Свічка пам'яті за загиблими в роки Голодомору буде горіти вічно в серцях кожного українця.

До річниці Чорнобильської трагедії для студентів всіх курсів і факультетів у ЦКІД було проведено урок-реквієм **«Дзвони Чорнобиля»**. Головними героями заходу були безпосередні учасники тих подій – 7 викладачів та співробітників університету. Демонстрація документального фільму про чорнобильські події, пронизливі вірші і спогади учасників тих подій підсилювало сприйняття страшної трагедії.

Серед патріотичних заходів запам'ятався ще один – патріотична година **«Солдати Афганської війни»**, присвячений 25-річчю виведення радянських військ з Афганістану. Було все – пісні про Афган, пронизливі вірші, спогади про земляків, які загинули на чужій землі. Головним героєм був безпосередній учасник тих подій в Афганістані, підполковника десантних військ, орденоносця **Макаренка Григорія Антоновича**. Такі зустрічі з реальними героями вражають студентів найбільше.

Затамувавши подих, вони слухали його спогади, вдивлялися в кадри кінохроніки. Дорогою ціною розплачувалися наші солдати і командири за цю війну. А ціною було життя. І кожна смерть – це трагедія.

Саме такі заходи сьогодні вкрай потрібні молоді. Останніми роками відбулось певне зміщення акцентів у проведенні виховної та просвітницької роботи. На зміну пафосним композиціям, сухим лекціям прийшли нові форми роботи, більш змістовні, живі, емоційні. Саме в цьому руслі ми спрямовуємо свою роботу. Усі заходи проводяться не для «галочки». Кожен захід, кожен сценарій пропускається через серце. Для посилення емоційного впливу на студентів використовуємо музику, відео, художнє слово. Ми співпрацюємо зі студкомом, який активно бере участь у багатьох заходах наукової бібліотеки.

Сьогодні серед загальносвітових проблем далеко не останнє місце займає криза читання молоді. Бурхливий розвиток комп'ютерних технологій, посилення впливу інтернет-культури і телебачення призвели до різкого падіння інтересу молоді до високохудожньої літератури і до друкованого слова загалом. Книга, яка впродовж століть була основою інтелектуального і духовного розвитку, стрімко втрачає свої позиції у житті сучасної молоді.

Сьогодні є занепокоєння в українському суспільстві, а найбільше – в професійному середовищі бібліотечних працівників і освітян, що тотальна віртуальна система знищить традиційні бібліотеки, друковану книгу, але цього не станеться. Бібліотеки трансформуються разом зі змінами, які виникають у суспільстві. Бібліотека допомагає студентові включити книгу в контекст реального життя.

Щорічно у квітні бібліотека проводить День книги. Цього року бібліотека відзначила День книги заходом нового формату – **ФЛЕШМОБ «Скажи книзі – Так!»**.

Мета акції «Скажи книзі – Так!» – залучення молоді до книги, читання. А для цього всі засоби прийнятні і навіть не зовсім звичайні, але популярні серед молоді, такі як флешмоби. Студенти, бібліотекарі в образі застиглих скульптур «Людина, яка читає» привернули увагу студентів і викладачів університету. А це означає – мета досягнута!

Для популяризації бібліотеки, її послуг, формування її позитивного іміджу щорічно проводиться **Тижень бібліотеки**. Кожного року тема Тижня змінюється. Цього року тема була дуже актуальною – **«Бібліотек@ – територія єдності»**. Екскурсії у бібліотеці, на виставки та перегляди з фонду рідкісних та цінних видань, знайомство із залом електронних ресурсів привертають увагу не тільки студентів університету. Гостями Тижня стають студенти коледжів міста та школярі місцевих шкіл.

Особливе місце в організації виховної та просвітницької роботи бібліотеки відводиться розв'язанню завдань професійного виховання,

метою якого є формування у студентів поваги до обраної спеціальності, вироблення потрібних для неї рис, умінь і навичок, розвиток творчого потенціалу майбутнього фахівця.

На українській землі, тисячі років тому нашими предками була створена найдавніша хліборобська культура. І з того часу за Україною навіки закріпилася слава світової житниці. Наш ВНЗ навчає майбутніх аграріїв, і багато хто з випускників досягли в аграрній сфері чималих висот. Студенти, які навчаються у виші сьогодні, мають знати своїх героїв, знати з кого брати приклад. Нашим знаменитим випускникам та землякам Дмитру Моторному, Андрію Головку та героям-аграріям України було присвячено годину-портрет **«Зірки нашої землі: аграрії – Герої України»**. Захід проводився напередодні Дня працівників сільського господарства для студентів 1–3 курсів у великому залі ЦКІД, що додало йому більшої урочистості.

Бібліотека в інформаційному середовищі університету виконує дуже важливу функцію – збирання, збереження і поширення історичної та наукової спадщини закладу. Працівники наукової бібліотеки докладають чимало зусиль, щоб не тільки зробити доступним для користувача книжковий фонд бібліотеки, але й надати відомості про історію, розвиток науки в університеті, про сам навчальний заклад, його вчених, діяльність наукових шкіл тощо. Всі ці надбання ми використовуємо в просвітницьких та виховних заходах зі студентами. В заходах, присвячених Дню університету (вересень), Дню науки, наукова бібліотека демонструє досягнення університету. Це виставка-портрет **«Наука в особах та особистість у науці»**, присвячена окремим періодам в історії університету. Перший розділ називався *«Перший...»* і був присвячений першому професору, орденоносцю, д.с.-г.н. Я.Я. Вербіну, який працював в нашому навчальному закладі з 1936 по 1946 рік. За великі наукові досягнення в 1939 році його було нагороджено Орденом Трудового Червоного Прапора. Студентам були представлені архівні документи, репринтні видання 1939 року, підручники з агрономії, які написав Я.Я. Вербін.

Другий розділ називався *«Наукова плеяда 1960–1980 років»*. Фотографії науковців цього періоду, стислі біографічні нариси, монографії, підручники, авторські свідоцтва – ось невеликий перелік представлених джерел другого розділу. Розділ *«Університетська наука на сучасному етапі»* – це демонстрація досягнень сьогоднішніх науковців.

Серед заходів, які популяризують університет, його досягнення – віртуальна виставка **«Жінки в науці та освіті»**, присвячена жінкам-докторам наук ТДАТУ та серія віртуальних подорожей **«Життєвий шлях на освітянській ниві»**, присвячена видатним викладачам, науковцям нашого університету. Всі ці матеріали використовуються на різних просвітницько-виховних заходах бібліотеки і університету.

Традиційно щороку, навесні в університеті проходить **Шевченківський тиждень – свято свободи, весни і вільнодумства**. 2014 рік став особливим – країна святкувала 200 річчя від дня народження видатного українського поета, письменника, художника та мислителя Тараса Григоровича Шевченка. Наукова бібліотека долучилась до обласної культурологічної акції «Великий син великого народу». Бібліотечний проект **«Університет читає Шевченка»** підхопили студенти і викладачі. Найкращі поетичні твори Великого Кобзаря декламували студенти, бібліотекарі та викладачі. Все дійство було зафільмовано, оформлено музичним супроводом і викладено в YouTube.

Немає в людини місця дорожчого, ніж те, де вона народилась, землі, на якій зростає... Щоб по-справжньому любити рідний край, його слід добре знати, вивчати його історію, мову, культуру. У зв'язку з цим одним з пріоритетних напрямів патріотичного виховання молоді є краєзнавство. Краєзнавчий напрямок набув особливого звучання сьогодні, коли значно активізувалися процеси національно-культурного відродження. Фахівцями наукової бібліотеки підготовлено і проведено в студентських групах та гуртожитках медіаподорожі **«Степова перлина України», «Пам'ятники Запорізької області», «Преобразование уездного городка Мелитополя»**. Медіаподорожі також викладено на сайті наукової бібліотеки для ознайомлення в режимі он-лайн.

Значна частина культурно-просвітницьких заходів проводиться на кураторських годинах. Заходи проводяться в координації з деканатами та кураторами груп. Кураторські години надають можливість бібліотекарям поспілкуватися зі студентами на різноманітні теми. Саме до таких спілкувань бібліотекарі розробляють медіазаходи за темами: «Народжені в Україні», «Napoleon: образ Наполеона в літературі», «Мастер (М. Булгаков)», «Титани відродження (Леонардо, Рафаель...)», «Славний гетьман України (Б. Хмельницький)», «Студентство: історія та сучасність», «Таємниці душі М. Гоголя», «Их именами названы улицы нашего города», «Загадка геніальності», «Премія геніїв (лауреати Нобелівської премії)», «Еліта нації (видатні вчені України)», «Етика спілкування» тощо. До визначення тем подібних заходів ми залучаємо студентів. Нам цікаво, що хвилює сучасного студента, світ його роздумів, уподобань, прагнень.

Просвітницько-виховна робота зі студентами проводиться не тільки в стінах університету. Велика кількість заходів проходить у бібліотеках гуртожитків. Теплі та затишні бібліотеки стали просвітницьким майданчиком для цікавих зустрічей та спілкування. Саме для гуртожитків було започатковано цикл заходів **«Зустріч з цікавими людьми»**. Гостями бібліотеки були ветерани Афганської війни, правознавці, винахідники, інспектори ДАІ, психологи, поети і письменники, просто цікаві люди.

Студентам запам'яталися зустрічі зі заслуженим працівником сільського господарства Шабалою М.О. Тема зустрічі: **«Сучасна молодь: яка освіта їй потрібна?»**, доцентом Петровим В.О. – **«В космічному дзеркалі»**, к.т.н Малютою С.І. – **«Винахідники ТДАТУ»**. Молодий учений з активною життєвою позицією, випускниця програми ім. Хьюберта Хамфрі Держдепартаменту США Мироничева О.С. розповіла про освіту та будівництва кар'єри в США.

У гуртожитку проходять також літературно-музичні вечори. Цікавим заходом став вечір до Дня Святого Валентина. Під час заходу звучали вірші, поеми та пісні про кохання. На заході присутні дізнались історію свята, цікавим був аналіз творів художньої літератури «Дафніс і Хлоя», «Тристан і Ізольда», «Ромео і Джульєтта» та сучасних авторів – Гавальди, Ахерн, Марка Леві. Музичний супровід гітари створив теплу та затишну атмосферу вечора.

Популярною формою роботи бібліотеки стали години спілкування. Такі зустрічі спонукають студентів до роздумів, іноді переживань, радості відкриття чогось нового, непізнаного. Приємно бачити студентську молодь, яка після заходів не відпускає гостя, ставить питання.

До Всесвітнього дня родини бібліотека провела годину спілкування **«Узы Гименея или тайны семейной жизни»**. Цікавий екскурс в історію виникнення сім'ї і шлюбу, представлена добірка «Кращі книги про сім'ю» стали початком заходу. Викладач кафедри «Соціології та філософії», психолог Ольга Вікторівна Крупенко зупинилась на питаннях психологічної сумісності подружніх взаємин та проблем досягнення взаєморозуміння молодих сімей. Викладачем-психологом було розглянуто приклади деяких життєвих ситуацій та надано практичні поради. Студенти активно брали участь в обговоренні різних сімейних ситуацій.

Щороку, складаючи нові плани, ми завжди аналізуємо якість і ефективність проведених за рік заходів. Малоефективні з них – удосконалюємо або приймаємо рішення, замінити на щось більш цікаве та корисне для студентів. Бібліотека завжди в русі, вона тримає руку на пульсі швидкоплинного часу. Вибір теми, форми проведення заходів має схилитися на користь тих, у яких студенти виступають не пасивними слухачами, а найактивнішими учасниками. Досвід роботи дає підставу вважати, що саме ті заходи, сценарії, які передбачають залучення до активної участі найбільшої кількості їх учасників, користуються серед студентів найбільшою популярністю.

Запорука вдалих цікавих просвітницько-виховних заходів – професіоналізм бібліотечних фахівців, любов до своєї справи. Бібліотекарі наукової бібліотеки – фахівці високого рівня, які володіють багатим досвідом проведення різноманітних бібліотечних заходів. Останніми роками більшість бібліотечних працівників виступають у

статусі бібліотекарів, педагогів, сценаристів, режисерів. Творчий підхід бібліотекаря до своєї справи, прагнення до самовдосконалення, поповнення свого професійного багажу є незмінною складовою для впливу на духовний розвиток молоді. Специфіка виховної роботи – це забезпечення здорового морально-психологічного клімату, теплих взаємин у системі «бібліотекар – студент», відчуття психологічного комфорту. У процесі виховної роботи значне місце належить спілкуванню бібліотекаря та студентів: спілкуванню, яке засноване на принципах партнерства, взаєморозуміння та взаємоповаги.

Можна з впевненістю сказати, що наукова бібліотека є інформаційним і культурно-просвітницьким центром університету, яка виконує свою високу місію – виховання студентської молоді, формування її світогляду, сприяння створенню інтелекту нації задля майбутнього нашої держави.

2.5. Планування і організація роботи органів студентського самоврядування

Студентське самоврядування як інструмент розвитку навчально-виховного процесу

*Жила В.І., Левкіна Р.В., Левкін А.В.
Харківський національний технічний
університет сільського господарства
імені Петра Василенка*

Студентське самоврядування відіграє надзвичайно важливу роль у функціонуванні будь-якого вищого навчального закладу. Саме через це в рамках програми «Tempus» воно визначене одним із пріоритетів для України у сфері управління вищими навчальними закладами.

За часів незалежної України студентському самоврядуванню виповнилося вже понад 15 років, але традиції та інноваційні технології збагачуються й сьогодні. Девізом сучасного самоврядування є такий «Навчальний заклад для студентів», а не «Студенти для навчального закладу».

Кожен орган студентського самоврядування обов'язково має свій статут, який чітко окреслює його повноваження та питання обрання і функціонування. Він обирається всім студентством університету. Таким чином наявність органів студентського самоврядування є невід'ємною вимогою функціонування вищого навчального закладу та визначальною ознакою демократичного університету.

Самоврядування як одна з форм «народовладдя» – це свого роду метод управління, який ґрунтується на самоорганізації, саморегулюванні та самодіяльності. Воно базується на тих самих принципах, що й демократія: пріоритет більшості, формальна рівність, вільний вияв інтересів, загальноприйняті права і обов'язки, поєднання елементів представництва та прямого волевиявлення.

Органи студентського самоврядування є організаціями, які представляють інтереси всіх студентів вищого навчального закладу. Ними керують молоді люди, які чудово розуміють спільні проблеми студентства. Основним статутним завданням таких організацій є захист прав і інтересів студентів, гармонізація взаємин між студентами і викладачами.

Самоврядування у вищому навчальному закладі – це добровільна і самостійна громадська діяльність студентів з виконання функцій управління вищим навчальним закладом, яка визначається ректором (адміністрацією), деканатами і здійснюється студентами відповідно до мети і завдань, які стоять перед студентськими колективами.

Одна з умов успішного навчання – це віра не лише в себе (хоч це надзвичайно важливо), а й у друзів, викладачів, націю, суспільство загалом. А для цього студента, як і кожного громадянина, потрібно почути. І студентське самоврядування дає таку можливість особистості, що формується. Своя позиція може бути не просто висловлена, її можна відстоювати в дискусіях із керівництвом і впроваджувати в життя разом зі своїми однодумцями.

Основним завданням органів студентського самоврядування є забезпечення і захист прав та інтересів студентів у всіх сферах їх діяльності:

- навчально-виховній роботі;
- науковій роботі;
- культурно-освітній роботі;
- фізкультурно-масовій роботі;
- студентському побуті та дозвіллі.

Таким чином воно покликане забезпечити виконання студентами своїх обов'язків, впливати на дисциплінованість та результативність навчання, питання задовільного матеріально-технічного забезпечення гуртожитків, підтримання в них порядку, дисципліни.

Те, наскільки швидко органи студентського «самоврядування» перетворюються на органи самоврядування, залежить від співучасті студентів та демократичної налаштованості адміністрації ВНЗ. Бо, розглядаючи питання про студентське самоврядування, не слід забувати, що саме демократичні принципи обрання до цих органів, їх ефективне функціонування, забезпечення їхніх гарантій – це невід'ємна умова зближення з Болонським процесом, приведення національного законодавства до відповідності європейським у сфері молодіжної політики.

Чи є проблеми в молодого українського студентського самоврядування порівняно із західним досвідом? Безумовно. Це й потреба удосконалення нормативно-правової бази, відсутність достатніх фінансових можливостей як запоруки свободи та самостійності дій. Наприклад, австралійський досвід: 13,5 євро – законний внесок кожного студента на розвиток студентського самоврядування; польський досвід: обов'язковість фінансового та матеріального забезпечення функціонування органів студентського самоврядування з бюджету навчального закладу закріплено законом.

Наступна проблема – відсутність подекуди демократичної політичної культури – культури участі, відсутність чіткого механізму взаємодії та співпраці між органами студентського самоврядування і адміністрацією, з іншими студентськими організаціями та органами студентського самоврядування інших ВНЗ.

Наступна проблема – це самі безпосередні учасники та «очевидці» студентського самоврядування – студенти. Адже людський фактор часто є вирішальним. Хоча кількість молоді, котра бере участь в органах студентського самоврядування, й збільшується, але досить високим залишається й рівень байдужості студентів до їх діяльності.

Імовірніше за все, причину такого стану справ треба шукати не в загальному песимізмі, соціальній апатії та зневірі студентства, а в недостатній поінформованості щодо діяльності його органів. Пасивність студентства породжена «інформаційною порожнечою». Перспективним тут є пропагування самої ідеї, можливо, створення сайтів, видання різноманітних інформаційних матеріалів, які б роз'яснювали студентам завдання та можливості органів студентського самоврядування у ВНЗ. Ще одна проблема – це низький рівень довіри та низький авторитет у лідерів органів студентського самоврядування: колегій, рад, парламентів. І в цьому вина не тільки студентів, а й представників студентського самоврядування. Адже є приклади використання ними посад не для захисту прав студентства, а як «плацдарм» для власної управлінської кар'єри: здорові амбіції можна в таких випадках вітати, але доти, доки можливості студентського самоврядування використовуються для колективу, а не у виключно особистих цілях.

Для порівняння, органи студентського самоврядування в університетах Європи є не просто представницькими, вони активно захищають студентські інтереси всюди, де про них йдеться. Вони виступають у ролі своєрідних посередників між адміністрацією університету та студентською громадою, забезпечуючи їх ефективне спілкування.

Кожен орган, а це може бути сенат, парламент, союз, рада, обов'язково має свій статут, який чітко окреслює його повноваження та питання обрання і функціонування. Його обирає студентство університету. Наявність органів студентського самоврядування в університетах Західної Європи є невід'ємною вимогою функціонування вищого навчального закладу та визначальною ознакою демократичності університету.

Цікавим є досвід діяльності польських органів студентського самоврядування, які, окрім реального вирішення, за допомогою цього інституту власних проблем мають закріплене законом право брати участь у вирішенні загальноуніверситетських справ. Для цього студентська громада обирає своїх представників до колегіальних органів, які функціонують при університеті. Це – Сенат університету і його комісії, наукова рада, контрольно-ревізійна комісія, бібліотечна рада тощо. Згідно із законом максимальна кількість студентів, яку можуть обрати до колегіальних органів «державного» університету, становить 25% загального складу колегіального органу.

Крім того, студентське самоврядування на рівні академічної групи у Польщі переважно відсутнє. Це зумовлено тим, що академічних груп із постійним особовим складом, за деяким винятком, просто не існує, бо студенти значну частину предметів обирають за власним бажанням і через це постійно опиняються в нових групах. На думку одного з польських студентів, для виборів у студентські ради властива повна відкритість і прозорість виборчого процесу, хоча не у всіх університетах цих принципів дотримуються самі функціонери органів студентського самоврядування. Наприклад, вибори у Вищій торговельній академії відбуваються за участю студентів як денного, так і заочного відділень, а також аспірантів і докторантів, але за наявності різних квот. Кандидати чи групи кандидатів формують команди та проводять передвиборчі кампанії, виступаючи з публічними промовами, роздаючи навіть невеличкі подарунки.

Суттєвою особливістю органів студентського самоврядування в Польщі, на відміну від України, є їх потужна матеріальна база і фінансово-правова незалежність від адміністрації навчального закладу. Річний бюджет органів студентського самоврядування, наприклад Варшавського університету становить близько 200 тис. доларів на рік. Ці кошти, згідно із Законом про вищу освіту, щороку обов'язково виділяють з бюджету університету на діяльність самоврядування. До цієї суми долучають добровільні пожертви та внески спонсорів. Площа приміщень, які займає студентське самоврядування Варшавського університету, дорівнює 450 м². Кошти, які виділяються, витрачаються на діяльність центральних органів студентського самоврядування університету, зокрема на: утримання приміщення та апарату; діяльність їх на відділеннях і факультетах, які самостійно розпоряджаються частиною виділених коштів; гранти для студентських товариств і об'єднань, які діють при університеті.

Отже студенти об'єднують свої зусилля в організації діяльності студентських гуртків, товариств, об'єднань, клубів за інтересами, що формують багатогранно розвинуту особистість, стимулюють активність майбутнього громадянина, виховують толерантного співрозмовника, здатного зрозуміти позиції будь-кого.

Однією з важливих функцій органів студентського самоврядування, спрямованих на вдосконалення навчально-виховного процесу, є організація співробітництва зі студентами інших вищих навчальних закладів та молодіжними організаціями, що сприяє розвитку впевненості в собі, взаємозбагаченню професійним і життєвим досвідом, обміну знаннями та ідеями. Формуються в майбутніх лідерах навички співпраці з керівниками та виконавцями різного рівня, збільшується коло партнерів – однодумців, і водночас студенти досягають власних цілей, йдучи на компроміс та вміло наполягаючи на своїх інтересах.

Студентське самоврядування в Навчально-науковому інституті переробки харчових виробництв

Рогіз А.О.

*Харківський національний
технічний університет
сільського господарства
імені Петра Василенка*

Згідно з новою редакцією Закону України «Про вищу освіту» органам студентського самоврядування надано значну кількість повноважень як на рівні інститутів факультетів, так і на рівні університету. *Студентське самоврядування* – це самостійна суспільна та громадська діяльність студентів із реалізації функцій управління вищим навчальним закладом, яку визначають ректорат (адміністрація), деканати (відділення) та здійснюється студентами відповідно до мети й завдання, що стоять перед студентськими колективами, функціонує з метою забезпечення виконання студентами своїх обов'язків і захисту їхніх прав та сприяє гармонійному розвитку особистості студента, формуванню у нього навичок майбутнього організатора, керівника.

Життєдіяльність студентського самоврядування ННІ ПХВ регламентується Положенням про Студентське самоврядування ХНТУСГ, яке визначає статус, мету і сфери діяльності, органи управління і основні принципи навчально-наукової та сільськогосподарської роботи.

Метою діяльності Студентського самоврядування є представництво та захист соціально-економічних, творчих, духовних та інших інтересів студентської молоді.

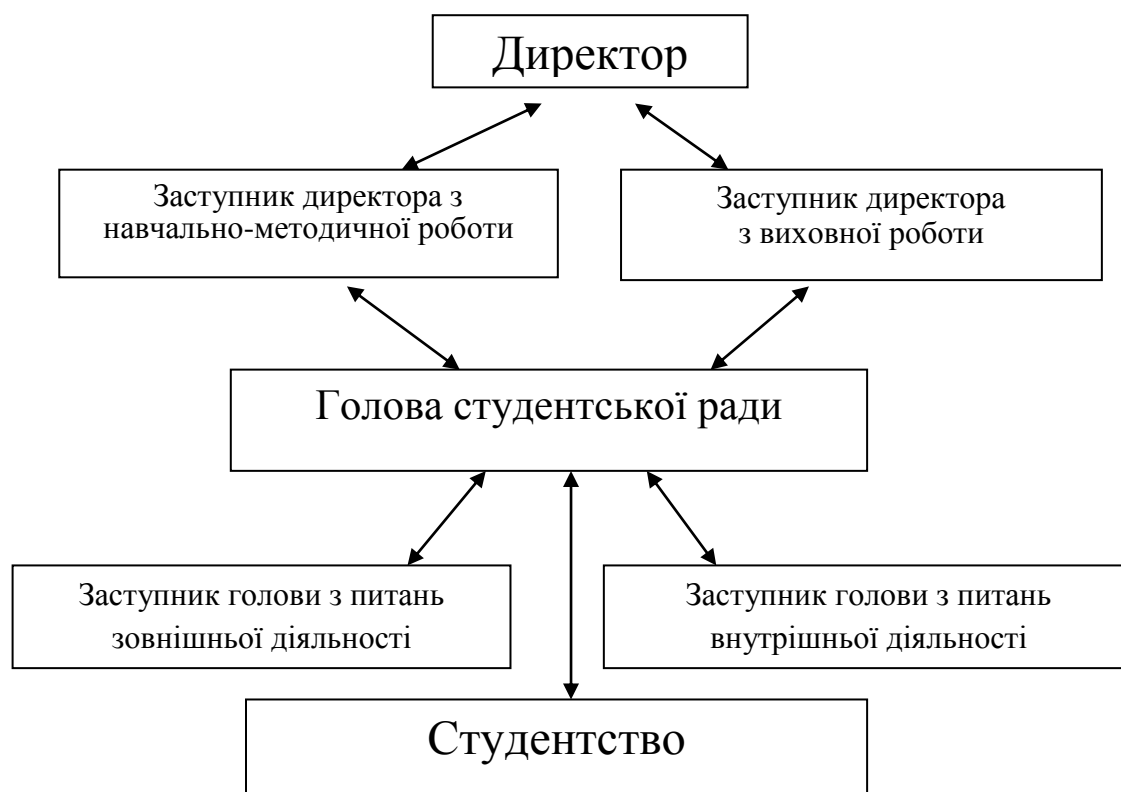
Основними завданнями, які постають перед Студентським самоврядуванням є:

- забезпечення і захист прав та інтересів студентської молоді;
- участь в обговоренні та вирішенні питань удосконалення освітнього процесу, науково-дослідної роботи, призначенні стипендій, організації дозвілля, оздоровлення, побуту та харчування;
- проведення організаційних, просвітницьких, наукових, спортивних, оздоровчих та інших заходів;
- участь у підготовці та розробці пропозицій до програм з найважливіших питань суспільного становища, правового і соціального захисту студентської молоді;
- участь у підготовці та реалізації проектів, спрямованих на розв'язання соціально-економічних, правових, освітніх, культурних та інших проблем студентської молоді;

- сприяння розширенню Всеукраїнського співробітництва у сфері освіти, культури, праці, соціального становлення та розвитку студентської молоді.

- виконання інших функцій, передбачених Законом України «Про вищу освіту» та Положенням про студентське самоврядування.

Для вирішення поставлених завдань було розроблено структурну схему студентського комітету ННІ

Рис.1. Структурна схема співпраці студентського комітету з органом управління ННІ

Усі питання, що виникають у студентського колективу інституту, колегіально вирішуються на конференції студентів, яка скликається не менше ніж один раз на рік. Рішення конференції вважається правомірним, коли в її роботі бере участь не менше двох третин делегатів, обраних у місцевих осередках (ННІ, групах тощо). Представництво делегатів визначається органом, який скликає конференцію (не менш ніж один делегат від 20 студентів). Рішення конференції вважається прийнятим, коли за нього проголосувало понад половину присутніх делегатів. Конференція є повноважною за умови присутності двох третин делегатів від її складу.

На Конференції вирішуються такі питання:

- Ухвалюють Положення про студентське самоврядування вищого навчального закладу, вносить до нього зміни і доповнення у порядку,

передбаченому Положенням, визначають структуру, повноваження та порядок проведення прямих таємних виборів представницьких та виконавчих органів студентського самоврядування.

- У разі потреби, розглядають та вирішують питання про реорганізацію або ліквідацію студентського самоврядування та його органів.

- Заслуховують звіти представницьких, виконавчих органів студентського самоврядування, дає їм відповідну оцінку.

- Затверджують склад студентського комітету та з нового складу обирають голову.

- Затверджують символіку студентського комітету університету.

- Приймають рішення з найважливіших питань студентського життя.

- Виконують інші функції, передбачені цим Положенням.

Рішення на Конференції приймаються простою більшістю голосів.

Організаційною формою роботи є засідання членів студкому, де розподіляються повноваження, узгоджується план роботи на наступний рік і т. інше. Засідання відбуваються не менше ніж один раз на місяць. На засідання головою студкому або рішенням членів комітету можуть бути запрошені гості з правом дорадчого голосу. Засідання студентського комітету є повноважним у разі присутності на ньому простої більшості членів від його загального складу.

Студентський комітет ННІ ПХВ утворює сектори, які реорганізує та ліквідує голова студкому за згодою комітету. У складі комітету можуть діяти постійні чи тимчасові комісії. Голова комісії призначається головою студкому. Для прикладу:

- Сектор з питань науки та навчання.
- Сектор з культурно-масової та організаційної роботи.
- Сектор молодіжної політики.
- Побутово-господарський сектор.
- Спортивно-масовий сектор.
- Центр інформації та преси.
- Сектор з волонтерської діяльності.

Кожен із секторів має свої повноваження та права.

Повноваження сектору науки та навчання:

- Координує діяльність наукових студентських гуртків.
- Бере участь в організації і проведенні студентських олімпіад на рівні інституту та університету.

- Спільно з адміністрацією інституту розробляє наукові заходи (конференції, «круглі столи»).

- Розробляє і реалізує наукові проекти.

- Веде реєстр переможців олімпіад і найактивніших студентів різних наукових заходів.

- Рекомендує студентів для участі в науково-практичних конференціях всіх рівнів тощо.

- Проводить рейтинг успішності груп і інститутів за результатами сесій.

- Веде реєстр відмінників навчання.

- Надає інформацію про наукове життя інституту та університету на вимогу адміністрації та ЗМІ ВНЗ.

Повноваження сектору культурно-масової та організаційної роботи:

- Організовує змістове дозвілля студентів.

- Здійснює та налагоджує, а також розробляє та реалізує культурно-масову роботу та заходи в інституті спільно з дирекцією, кафедрою культури та студентським клубом.

- Співпрацює з іншими навчальними закладами та організаціями міста в сфері культури та культурно-масових заходів.

- Займається туристичною діяльністю: формує і координує студентські туристичні команди, проводить туристичні походи тощо.

- Пропагує інформацію про здоровий спосіб життя.

- Разом з профспілковим комітетом комітет інституту сприяє оздоровленню студентів.

- Відповідає за організацію необхідної кількості учасників на заходах усіх рівнів, включаючи робочі групи для роботи на сцені.

Повноваження сектору молодіжної політики:

- Проведення молодіжної політики серед студентів інституту.

- Забезпечує захист прав і свобод студентів інституту.

- Займається добіркою, вивченням та роз'ясненням студентам законів України та нормативно-правових актів, наказів і розпоряджень ректора, директора, які стосуються університету та інституту студентів зокрема.

- Вносять пропозиції адміністрації інституту щодо призначення цільової матеріальної допомоги, премій студентам інституту.

- Контролює виконання обов'язків студентами.

- Займається пошуком спонсорської допомоги для проведення студентських заходів.

- Надає інформацію ЗМІ ВНЗ та рядовим студентам університету про рішення дирекції, Ради ННІ, студентського комітету щодо питань, які стосуються життя студентів університету.

Відділ соціального захисту молоді:

- Проводить соціологічні дослідження і опитування студентів інституту з метою визначення їхньої думки з того чи іншого питання.

- Надає інформацію про студентів пільгових категорій.
- Організовує лекції, семінари для студентів інституту про різноманітні захворювання (СНІД тощо), шкідливість паління, пияцтва, наркоманію.

Відділ національно-патріотичного виховання:

- Пошук нових шляхів організації студентського дозвілля, що відповідають вимогам часу, національним та духовним традиціям українського народу.

- Забезпечення культурного й духовного розвитку особистості, виховання осіб, які навчаються в інституті, в дусі українського патріотизму й поваги до Конституції України.

- Організація проведення і участь у щорічних святах, присвячених Дню Перемоги, Дню визволення Харкова, Дню визволення України тощо.

Повноваження побутово-господарського сектору:

- Спільно з адміністрацією вирішує питання поліпшення умов навчання і проживання студентів.

- Створює та контролює роботу студентських комісій з питань побуту в гуртожитку університету.

- Слідкує за санітарно-гігієнічним станом гуртожитків університету.

- Надає інформацію, що стосується роботи сектору, на вимогу адміністрації і ЗМІ ВНЗ.

Повноваження сектору з волонтерської діяльності:

- Організовує заходи щодо пропаганди здорового способу життя.

- Надає допомогу соціально незахищеним людям та тим, хто потрапив в складні життєві обставини.

- Співпрацює із закладами здоров'я та організаціями міста в сфері культури та культурно-масових заходів.

- Допомогає в організації проведення волонтерських заходів.

- Займається пошуком спонсорської допомоги для соціально незахищених людей.

Комісія з питань гуртожитків

До складу комісії з питань гуртожитків за посадами входять голови студентських рад гуртожитків університету. Діяльність комітету регулюється Положенням про студентську раду гуртожитку.

Виходячи з вище означеного, студентський комітет інституту з оптимізмом дивиться у майбутнє і завжди стоятиме на варті інтересів студента, готовий плідно працювати для розвитку ННІ та університету загалом.

Планування і організація роботи органів студентського самоврядування

Уманчик В.В.

*Уманський національний університет
садівництва*

Самоврядування в Уманському національному університеті садівництва – це самостійна громадська діяльність студентів із реалізації функцій управління вищим навчальним закладом, яка погоджується з ректоратом, деканатами і здійснюється студентами відповідно до мети і завдань, що стоять перед студентськими колективами.

Студентське самоврядування університету здійснюється на рівні академічної групи, факультету, гуртожитку. Залежно від контингенту студентське самоврядування може здійснюватися на рівні курсу, спеціальності, студентського містечка.

Вищим органом студентського самоврядування є конференція студентів університету, на якій затверджується Положення про студентське самоврядування, обирається виконавчий орган, визначається його структура і термін повноважень, заслуховується його звіт.

Розпорядження голови Ради студентського самоврядування є обов'язковими для виконання членами органів студентського самоврядування в межах своїх повноважень згідно з чинним законодавством.

Голова Ради студентського самоврядування обирається на Конференції студентів університету таємним голосуванням більшістю голосів.

Голова Ради студентського самоврядування:

1. Підписує рішення, ухвалені на засіданнях Ради студентського самоврядування.

2. Скликає позачергові засідання Ради студентського самоврядування.

3. Здійснює контроль за діяльністю органів студентського самоврядування і т. інше.

Секретар Ради студентського самоврядування:

1. Веде протокол засідань Ради студентського самоврядування.

2. Разом із головою Ради студентського самоврядування підписує від імені студентської ради усі види угод та інші документи.

3. Організовує роботу секретаріату.

Секретаря Ради студентського самоврядування обирає Рада студентського самоврядування з-поміж студентів за поданням голови Ради студентського самоврядування.

Заступника голови Ради студентського самоврядування обирає Рада студентського самоврядування з-поміж студентів університету за поданням голови Ради студентського самоврядування.

Заступник голови:

1. Здійснює повноваження голови Ради студентського самоврядування відповідно до розподілу обов'язків між ними.

2. Здійснює відповідно до розподілу обов'язків керівництво роботою напрямів діяльності ради.

3. Здійснює інші повноваження за дорученням голови ради .

Президія студентської ради – вищий представницький орган студентської ради, до складу якого входять голова студентської ради, секретар, заступники голови студентської ради.

План роботи секторів Ради студентського самоврядування на навчальний рік – це впорядкований перелік заходів з детальним описом та обґрунтуванням потреби їх проведення, запланований членами відповідного сектору Ради студентського самоврядування та погоджений з керівником відповідного сектору.

План роботи сектору Ради студентського самоврядування надається керівником сектору Ради студентського самоврядування на початку навчального року протягом двох тижнів для формування загального плану роботи ради на навчальний рік.

У Раді студентського самоврядування ведеться розподіл обов'язків серед членів ради. У Раді існують сектори, до кожного з яких входять члени Ради студентського самоврядування. Той, хто очолює певний сектор несе відповідальність за своєчасне виконання завдання в тому чи іншому секторі, сприяє діяльності всіх повноважень, а голова таким чином оцінює ефективність діяльності цього сектору і виносить пропозиції про поліпшення і розвиток того чи іншого сектору.

При Раді університету діють такі сектори:

1. Сектор спорту і оздоровлення.
2. Сектор науки і навчання.
3. Культурно-просвітницький центр.
4. Соціально-побутовий сектор.
5. Сектор інформатизації і соціальних досліджень.
6. Сектор працевлаштування та профорієнтації.

На кожному засіданні Ради студентського самоврядування обговорюють актуальні питання життєдіяльності студентських колективів університету, що стосується навчальної, наукової роботи, організація дозвілля студентів, захист інтересів студентів. На засіданні розглядають пропозиції щодо того, як заохотити більшу кількість студентів до активного життя та участі в студентських справах, акціях. Таким чином, Рада студентського самоврядування є унікальним органом, де студенти

можуть показати всі свої таланти, здібності, показати себе із кращої сторони, що дає їм змогу стати більш самостійними і виховати у собі відповідальність, тим самим відкрити нові здібності і стати більш ерудованими у теперішньому, зовсім інноваційному XXI столітті.

На рахунку Ради студентського самоврядування значиться безліч конкурсів та змагань: «Міс університету», «Найкращий студент року», «Кубок ректора з КВН», «Козацькі забави», «Кубок ректора з волейболу» та інші; благодійних акцій: «Збережи своє кохання», на допомогу дітям-сиротам «Подаруй дитині іграшку», «Час творити добро», акція на допомогу АТО «Переможемо разом» та інші.

Раду студентського самоврядування активно підтримує адміністрація ВНЗ, ректорат та профспілковий комітет. Саме вони сприяють організації різних конкурсів, заходів та акцій, надаючи матеріальну допомогу для організації та заохочення студентів.

Студентське самоврядування в гуртожитку

*Посунько Н.С.
Каховський державний
агротехнічний коледж*

Більшу частину свого вільного часу студенти бувають у гуртожитку. І саме бажання зробити життя цікавим, різнобарвним, багатогранним, красивим і корисним спонукає вихователів створити гуртожиток, де панує, працює і щороку вдосконалюється студентське самоврядування, де кожен студент може сказати, що «гуртожиток – це мій дім, мені тут спокійно, затишно, цікаво».

Студентське самоврядування вводить особистість у світ лідерства, формує соціальні мотиви поведінки, ціннісні орієнтації на суспільну активність, розширює сферу соціального спілкування, розвиває самодіяльність та ініціативу студентів, мотиви самовизначення, вдосконалює вміння свідомо керуватися поставленою метою, забезпечує можливість самостійно приймати рішення і поводитись на їх основі, культивує в студентській молоді позицію, за якої вона є господарем власних дій, учить конструктивно впливати на довкілля та себе самого (почуватися активним суб'єктом життєдіяльності, не задовольнятися пасивною роллю стороннього спостерігача).

Студентське самоврядування містить потужний виховний потенціал.

Студентське самоврядування сприяє:

Рис. 1. Роль студентського самоврядування в гуртожитку КДАК

Створенню міцного, організаційно дійового колективу сприяє створення чіткої системи студентського самоврядування, яке є способом організації життя студентського колективу гуртожитку, залучення студентів до планування, організації, контролю та підбиття підсумків їх виховної та суспільно корисної діяльності.

Щоб студентське самоврядування було реальним, а не фіктивним, позитивно впливало на життя і розвиток студентського колективу, педагогам та вихователям доцільно потурбуватися про забезпечення таких умов:

- органи самоврядування мають діяти не від нагоди до нагоди, а щоденно, як постійний фактор життя;
- довіра до студентського самоврядування;
- поєднання самостійності студентського самоврядування з вимогливістю до нього з боку педагогів та відповідальністю за справи, які входять до сфери його компетенції;
- кваліфікована, тактовна педагогічна допомога студентському активу у виконанні своїх функцій.

Справжній колектив завжди багатий добрими традиціями, якими пишаються вихованці. Вони об'єднують колектив, створюють своєрідний моральний каркас його структури.

Отже, тактовне втручання вихователя в характер студентських взаємин, їх удосконалення, сприяння виникненню адекватних традицій – важливий шлях створення колективу.

Створення студентського самоврядування в гуртожитку – не є засобом звільнення вихователів від педагогічних обов'язків і завантаження ними студентів. Це спроба розширити діапазон діяльності вихователів і молоді – членів єдиного колективу, можливостей для їхньої співдружності, творчого пошуку й ініціативи.

Значну роль у стимулюванні до суспільно корисної діяльності, участі у самоврядуванні відіграє дотримання педагогом-вихователем певних правил, а саме:

1. Не командувати, а співпрацювати із студентами, враховуючи їх природне прагнення до самостійності, незалежності, бажання проявити свою ініціативу.

2. Відповідно до рівня розвитку студентського колективу поступово змінювати тактику управління, розвивати демократію, самоврядування, встановлювати співробітництво з вихованцями.

3. Показником правильного керівництва студентським самоврядуванням є наявність у колективі здорової громадської думки з найважливіших питань життя колективу.

4. Дотримуватись контролю, самоконтролю, коректності.

5. Вчити студентів терпляче ставитись до недоліків інших, прощати нерозумні дії, нанесені образи.

6. Постійно турбуватись про зміну характеру і видів колективної діяльності, що дозволяє вводити студентів у нові стосунки.

Завдяки існуванню виховної системи відбувається об'єднання студентського колективу, перетворення його на єдиний цілеспрямований організм. Стимулом дій цього організму стає усвідомлення кожним студентом своєї відповідальності за життя спільноти. Студентський колектив гуртожитку стає для студента рідною сім'єю. Коли потрапляєш до навчального закладу, у гуртожиток, насамперед звертаєш увагу на чистоту, затишок у приміщеннях. І дуже добре, коли студенти самі докладають до цього руки.

Вихователі мають робити все можливе, щоб органи студентського самоврядування працювали компетентно, відповідально й водночас користувалися певними правилами. Завдяки тому, що студенти, беручи участь у відповідальних справах, бачать, наскільки їх ефективність залежить від внеску кожного, значно зростають їхні ініціативність та активність, відповідальність за всіх і за себе.

Нерідко в роботі із студентським самоврядуванням припускаються таких типових помилок:

- відсутність бажання і вміння співпрацювати із студентським самоврядуванням;
- ігнорування прав та обов'язків органів самоврядування, їхньої думки під час розв'язання найважливіших питань життя студентського колективу;
- нерозуміння своїх функцій і функцій студентського самоврядування;
- упереджене ставлення до членів студентського самоврядування, відсутність терплячості й витримки у стосунках з членами студентського самоврядування.

На думку В. Сухомлинського, висока виховна ефективність взаємин між особистістю та колективом досягається, якщо «це – гуманні, людські взаємини між учнями, між вихователями і вихованцями, і на цій основі єдині поняття про добро і зло».

Аналізуючи детально студентське самоврядування стає зрозумілим те, що для багатьох – це спосіб набути досвіду перед тим, як іти працювати, розвинути певні позитивні якості або риси характеру, самореалізуватися й завоювати повагу серед оточення.

Студентське самоврядування є ознакою розвиненого громадянського суспільства, підтвердження високого рівня самосвідомості.

Працюючи з молоддю в гуртожитку коледжу не один рік, дійшла висновку, що студентське самоврядування значно сприяє й ефективному

розвитку професійної кар'єри, формуванню громадянської позиції та позитивних особистісних якостей.

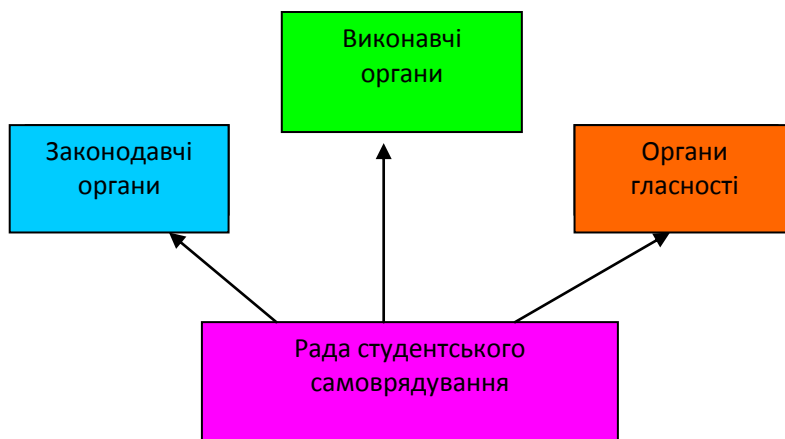
Мета і завдання органів студентського самоврядування в гуртожитку:

1. Різнобічний розвиток, самовдосконалення та самореалізація студентів.

2. Формування у студентів почуття відповідальності, свідомого ставлення до участі у розв'язанні важливих проблем.

3. Сприяння реалізації інтересів, можливостей, бажань студентів.

Ефективною формою студентського самоврядування в гуртожитку є рада, яка є громадським органом самоврядування і покликана здійснювати допомогу педагогічному колективу у плануванні роботи, в організації поліпшення побутових умов проживання, організації дозвілля студентів, дотриманні правил внутрішнього розпорядку гуртожитку.

Рис. 2. Структура Ради студентського самоврядування гуртожитку № 3 КДАК

Найвищим органом Ради самоврядування є загальні збори студентів гуртожитку, які скликаються не рідше одного разу на рік. У період між зборами вищими органами є рада.

На першому засіданні новоствореної ради обирають голову цього органу гуртожитського самоврядування, заступник та секретар.

Голова студентського самоврядування:

- планує та веде засідання ради гуртожитку;
- розподіляє обов'язки між членами ради;
- співпрацює з вихователями гуртожитку, із студентським парламентом коледжу;
- звітує перед радою гуртожитку;
- поводить себе толерантно, дотримується норм культури спілкування.

Заступник голови студентського самоврядування гуртожитку:

- за відсутності голови виконує його обов'язки;
- допомагає голові виконувати його обов'язки;
- є найближчим співробітником, помічником голови;
- контролює виконання рішень ради.

Секретар:

- протоколює засідання;
- збирає й фіксує цікаві пропозиції студентів, що надходять до ради гуртожитку.

Члени ради гуртожитку:

- збирають ідеї, пропозиції студентів щодо поліпшення роботи гуртожитського самоврядування і представляють їх на засіданні ради;
- очолюють або працюють у комісіях ради.

Рис. 3. Склад студентської ради гуртожитку № 3

Виконавчими органами є сектори: ідейно-патріотичний, побутовий, навчальний, культурно-масовий, спортивний, екологічний, дисципліни та порядку. Орган гласності – редколегія.

Досвід переконливо показує: студентська рада – це ефективна форма підготовки гідного і прогресивного майбутнього.

Студентське самоврядування розкриває широке поле для самовиховання. Воно сприяє розвитку в студентів суспільної активності, відповідальності, готовності до вирішення життєвих та соціальних завдань, з якими вони зіткнуться у житті, дає можливість залучитися до спільних справ, координувати свої дії з іншими членами колективу, набути певних практичних навичок, потрібних для майбутнього життя у соціумі.

Успішність виховної роботи в гуртожитку неможлива без умілого педагогічного керівництва вихователя, спрямованого на формування в

студентів високих людських якостей, громадянської самосвідомості, виховання творчої особистості, створення максимально сприятливих умов для прояву та розвитку здібностей і таланту, утвердження й розвитку національно-культурних і професійних традицій навчального закладу.

Студентське самоврядування відіграє значну роль у процесі духовного становлення особистості, засвоєння нею соціальних нормативів поведінки. У цьому контексті розвиток студентського лідерства є також ефективним засобом запобігання девіантній поведінці дітей та молоді.

Поради для студентського самоврядування

1. Думку викладай розважливо, якщо потрібно – повтори.
2. Часу не марнуй, пропозиції внось стислі й чіткі.
3. Не бійся, що вносиш ідеї прості – з банку ідей відберуться золоті.
4. Сміливіше внось свої пропозиції задля прийняття ефективного колективного рішення.
5. Чітко втямиш – краще зробиш.
6. Всіляке діло величає результат. Не соромно помилятись – соромно не вміти й не бажати виправитись.
7. Перш ніж прийняти рішення, навчись бездоганно виконувати його.
8. Твори, фантазуй сміливіше – шукай шляхи виконання рішень.
9. Не відкладай на завтра вирішення питання, яке треба і можна вирішити сьогодні.
10. Прийняв рішення – виконуй! Доручив іншим – довіряй!

РОЗДІЛ 3

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ АДАПТУВАННЯ ПЕРШОКУРСНИКІВ

Управління процесом адаптації першокурсників до умов навчання у ВНЗ

*Виногорова Т.І., Великий В.М.
Херсонський державний аграрний
університет*

У роботі порушено питання особливостей адаптації студентів-першокурсників, розглянуто проблему готовності до навчання, проаналізовано фактори дезадаптації та умови успішної адаптації до навчання у ВНЗ.

Актуальність. Проблема адаптації особистості до нових умов життя є надзвичайно актуальною в будь-який період, бо етап вступу до ВНЗ вважається одним з найбільш важких у житті першокурсників.

Мета: проаналізувати особливості адаптації студентів-першокурсників, визначити фактори, що порушують процес адаптації (зумовлюють прояви дезадаптації), та такі, що сприяють успішній адаптації, закономірності психологічної адаптації особистості.

Навчання в інституті для сучасної молоді є одним з найважливіших періодів життя, особистісного зростання і становлення висококваліфікованого фахівця. Відповідно до Болонської конвенції навчання у вищому закладі освіти стає більш складним за формою і за змістом. Перехід від системи шкільного навчання до системи навчання у ВНЗ сприймається багатьма абітурієнтами як важкий період навчання. Більшість набутих умінь і навичок під час навчання в середній школі навіть наполовину не задовольняють ті вимоги, які ставить перед першокурсниками система навчання у ВНЗ. Тому адаптаційний період, який розпочинається з перших днів навчання у ВНЗ, є дуже важливим етапом, який має пройти кожен першокурсник. Неперервність та наступність процесу навчання мають бути обов'язковими на будь-якому етапі. Але перехід до системи навчання у ВНЗ є дуже складним для багатьох студентів. Тому адаптаційний період першокурсників має розглядатися всебічно і з урахуванням психолого-педагогічного, організаційного та соціально-побутового аспектів.

Процес адаптації у ВНЗ має бути чітко спланованим, цілеспрямованим і проходити під педагогічним керівництвом викладачів ВНЗ.

Більшість студентів, які вступили до вищого навчального закладу на перший курс, як правило, стикаються з цілою низкою проблем, серед яких перше місце посідає проблема психологічної адаптації. Потреба в

психологічній адаптації людини виникає, перш за все, зі зміною діяльності людини та її соціального оточення. Так само і студент-першокурсник потребує відповідної психологічної адаптації в університеті. Здатність до адаптації визначає здатність до подолання різних перешкод у пошуку власного місця у життєвому просторі, що є вирішальним фактором успішного розвитку молодшої людини.

Студент-першокурсник – молода людина, що стоїть на порозі самостійного життя, зафарбованого не тільки світлими тонами. Нам відомо, якими складними і заплутаними є мотиви бажань і вчинків, як по-різному оцінюють їх товариші, наставники; як неоднаково складаються у людей взаємостосунки; як не відразу формуються навички роботи, навчання і життя у новому колективі; як неоднаково ставиться до себе залежно від різних життєвих перипетій. Скільки людей, стільки й способів переживання, коли на життєвому шляху не все гаразд.

Як допомогти йому зрозуміти головний секрет професії? У майбутньому, крім знань, насамперед, знадобиться вміння і навички роботи з людьми, адже будь-який фахівець не зможе виконати покладених на нього функцій, якщо він не тонкий психолог, не педагог, не дипломат.

В останнє десятиліття проблема адаптації першокурсників до навчання у ВНЗ привертає увагу дослідників та науковців. Накопичено значний теоретичний і методичний матеріал, що забезпечує оптимізацію адаптаційного процесу. Так, у роботах Т.В. Алексєєвої, А.В. Булгакова, Л.Є. Варфоломєєвої, В.Г. Васяновича, С.А. Ворожбіт, О.Є. Галуса, М.Г. Горліченко, С.О. Гури, Л.І. Дябел, С.С. Избаш, Г.Й. Михайлишина, В.В. Перетятко, Л.Л. Петльованої, В.В. Петренко, І.Л. Плаксієнко, Д.О. Порох, С.В. Смолук, О.Г. Солодухової, В.Ю. Стрельцової, О.А. Чалої, Л.А. Чернишова, Є.С. Царьова розкриваються основні проблеми, пов'язані із входженням до нового дидактичного середовища, а також пропонуються основні шляхи подолання дезадаптації першокурсників у стінах вищої школи.

Наприкінці ХХ ст. було визначено декілька підходів до вивчення процесу адаптації студентів. Так, Гришанов А.К. і Цуркан В.Д. під адаптацією студента розуміють процес приведення основних параметрів його соціальних і особистісних характеристик відповідно до стану динамічної рівноваги з новими умовами вишівського середовища як зовнішнього фактора відносно студента. До основного змісту процесу адаптації студентів молодших курсів, на їх думку, належать: формування нового ставлення до професії, засвоєння нових навчальних форм, оцінок, способів і прийомів самостійної роботи, пристосування до нового типу навчального колективу, його звичаїв і традицій, пристосування до нових умов побуту, нової студентської культури, нових форм використання вільного часу тощо. У процесі пристосування до умов середовища людина

набуває нові моделі і стратегії поведінки. Сиомичев А.В. визначає адаптацію як процес пристосування індивідуальних і особистісних якостей до життя і діяльності людини до змінених умов існування. У сфері адаптації студентів як основні напрями навчальної діяльності він виділяє пізнавальний і комунікативний аспекти.

Більшість дослідників сходяться на наступному розумінні соціально-психологічної адаптації – це пристосування індивіда до нових умов соціального середовища і його результат. Вміння адаптуватися в різних обставинах характеризує процес становлення і розвитку особистості, її професійного зростання.

У навчальній діяльності проблема адаптації розглядається з позицій взаємодії суб'єкта освітнього процесу з певним освітнім середовищем. Найбільше адаптаційне навантаження виникає під час вступу до школи, ліцею, коледжу, ВНЗ чи зміни навчального закладу. При цьому, незважаючи на розбіжності у цільовому, змістовному та процесуальному компонентах, на кожному освітньому рівні адаптація до навчальної діяльності має спільні завдання, пов'язані із засвоєнням студентом нових форм та методів навчання, налагодження стосунків із навчальним колективом та викладачами, засвоєння норм та цінностей навчального закладу тощо.

Значущість самооцінки студента як показника його здатності до навчальної адаптації зазначає Бабахан Ю.С. Учений звертає увагу на формування у студентів здатності оцінювати власні можливості, як стосовно завдань, що перед ними ставляться, так і стосовно розпорядку та правил, що визначають їх виконання. Як результат реалізації адаптаційного потенціалу в процесі адаптації досягається певний стан особистості – адаптованість як результат, підсумок процесу адаптації. Цей процес є тривалим. Зазвичай в адаптації студента-першокурсника і групи, до якої він входить, до нового соціокультурного середовища виокремлюють чотири стадії:

Початкова стадія, під час якої студент усвідомлює, як він має діяти у навчальному середовищі, але ще не готовий визнати та прийняти систему цінностей нового середовища ВНЗ і прагне дотримуватися колишньої системи цінностей.

Стадія терпимості, коли індивід та нове середовище виявляють взаємну терпимість до систем цінностей та зразків поведінки один одного.

Стадія акомодатії – визнання та прийняття індивідом основних елементів системи цінностей нового навчального середовища за одночасного визнання деяких цінностей індивіда новим соціокультурним середовищем.

Стадія асиміляції – повний збіг систем цінностей індивіда, групи та середовища.

Аналіз вітчизняних досліджень, присвячених проблемі адаптації першокурсників, показує, що в полі зору українських науковців перебувають питання визначення психологічних механізмів та чинників адаптації сучасних першокурсників, взаємозв'язок стратегій адаптації із психологічними особливостями студентів.

Основою гуманістичного підходу до адаптації студента є виховання у них відповідальності у ставленні до свого життя. Беручи до уваги конституціональні, індивідуально-психологічні фактори, що впливають на процес адаптації, викладач має наголошувати на тому, що саме студент несе відповідальність за власне життя, в якому він може стати його володарем незалежно від матеріального становища, соціального походження чи психологічних особливостей. Студент не має бути пасивним споживачем допомоги. Він займає активну позицію щодо свого навчання, знайомиться із правилами, нормами та вимогами університету. Специфіка навчальних дисциплін також сприяє розробці власних норм поведінки під час їх опанування, розуміння того, що подолання труднощів адаптації є частиною його життєвого досвіду. В.П. Казміренко виділяє чотири сфери, в які занурюється особистість студента під час навчання у ВНЗ. Ці сфери мають свої закони та вимоги, правила гри, до яких студент має адаптуватися.

1. Адаптація до нового навчального середовища – пристосування до умов і вимог у ВНЗ, до необхідності самостійної організації навчальної діяльності, форм і навичок, потрібних для наукової і навчальної роботи у вищій школі. Типовими адаптаційними проблемами у цьому напрямі є хибні припущення, очікування та ілюзії щодо навчання у ВНЗ, відсутність навичок організації самостійної навчальної діяльності, розподілу часу, емоційна залежність від оцінки викладача.

2. Адаптація до нового соціально-психологічного середовища – пристосування до студентського середовища, що передбачає побудову стосунків, взаємин, взаємостосунків з оточенням, у студентських групах, спільнотах. Типовими адаптаційними проблемами є страх спілкування з керівництвом ВНЗ, деканату, необізнаність із нормами поведінки та стандартами, прийнятими серед студентів, зневажливе ставлення до студентів із сільської місцевості, проблеми у міжособистісних контактах, проблема комфортності відносно групи

3. Адаптація до нового когнітивного та дидактичного простору, до якого входить інтелектуально-дидактична та пізнавально-інформаційна адаптація до навчання у ВНЗ за сферою відповідно до фаху. Типовими адаптаційними проблемами у цьому напрямі є проблеми поверхового засвоєння знань, пов'язаних із великою кількістю інформації та невмінням та небажанням її опрацювати; труднощі із засвоєння нового матеріалу; мотивацією до навчання; невизначеністю власної стратегії навчання.

4. Адаптація до нової системи соціальних цінностей і відповідальності. Цей напрям включає в себе соціально-фахову адаптацію як прийняття вимог до майбутньої професійної діяльності. Подолання страху перед майбутньою професійною діяльністю, невміння застосовувати свої знання на практиці, слабка професійна мотивація.

Відомо, що в процесі розвитку особистості майбутнього фахівця головну роль відіграє початковий етап навчання у ВНЗ. Складність його полягає в тому, що у студента відбувається перебудова всієї системи ціннісно-пізнавальних орієнтацій особистості, освоюються нові способи пізнавальної діяльності та формуються певні типи та форми міжособистісних зв'язків і стосунків. Що ефективніше пройде адаптація студентів до навчання у вищому навчальному закладі (ВНЗ), то вище буде психологічний комфорт, навчальна мотивація, спрямованість та характер навчальної діяльності на старших курсах. Якщо процес адаптації не проходить своєчасно, то розвиток незадоволеності навчанням у ВНЗ та порушення психічних функцій відбувається за принципом посилюючого зворотного зв'язку: що більше накопичується порушень, то більше вони збільшують процес подальшої дезадаптації. Починаються порушення і з боку здоров'я. Перекручене або недостатньо розвинене подання про себе веде до порушення адаптації, що може супроводжуватися підвищеною конфліктністю, нерозумінням своєї соціальної ролі, зниженням працездатності, погіршенням стану здоров'я.

Випадки глибокого порушення адаптації можуть призводити до розвитку хвороб, зривами у навчальній, професійній діяльності, асоціальних вчинків.

Аналіз психолого-педагогічних досліджень проблеми адаптації дає змогу виділити її основні напрями:

- професійна адаптація у ВНЗ – процес залучення особистості до професії, який виражається в надбанні знань, умінь, навичок, потрібних для майбутньої професії, пристосування до структури вищої школи, загального змісту та окремих компонентів навчального процесу;

- дидактична адаптація – пристосування студентів до нової для них системи навчання. Пристосування може проходити як відносно швидко, так і відносно повільно. Оперативна адаптація залежить, по-перше, від забезпечення зв'язку методів навчання у загальноосвітній і вищій школах, по-друге, від самостійності та творчого мислення, які мають бути рисами особистості першокурсника, по-третє, від повної зорієнтованості в професії й стійкого бажання оволодіти програмою вищої школи;

- соціально-психологічна адаптація – пристосування до групи, стосунків у ній, формування особистого стилю поведінки, стилю взаємодії з ровесниками та викладачами.

Розглядаючи психолого-педагогічний аспект адаптаційного періоду слід зазначити потребу чіткого і всебічного вивчення інтелектуальних можливостей першокурсників, а також базову підготовку, отриману в середній школі. Одним із особливих завдань психолого-педагогічного аспекту адаптаційного періоду навчання у вищому навчальному закладі є вивчення індивідуальних особливостей першокурсників. Також значну увагу слід приділити оцінюванню академічних здібностей та їх професійній належності, що суттєво вплине на хід психолого-педагогічного фактора для адаптації студентів на початковому етапі навчання.

Низький рівень академічних здібностей студента не лише призводить до затягнення адаптаційного періоду навчання, а й негативно відображається на процесі навчання. Саме такі студенти потребують цілеспрямованої психолого-педагогічної допомоги. Інформація щодо індивідуальних особливостей молодшої людини має допомогти на початковому етапі скоординувати процес навчання у ВНЗ таким чином, щоб сприяти розвитку як інтелектуальних, так і академічних здібностей студента; зниженню рівня особистої тривожності щодо обраного вищого навчального закладу та омріяної професії; ефективному спілкуванню, з метою згрупування академічних груп та виявлення першокурсників із властивостями дезадаптації. Така робота прискорить проходження адаптаційного періоду та зміну стратегії «пасивного навчання» на активність у навчальній діяльності.

Із перших днів навчання у вищому навчальному закладі можна вказати на чіткий поділ студентської молоді. Одна частина вчорашніх абітурієнтів, поставивши перед собою мету, не тільки отримати диплом, а й мати глибокі і міцні знання з обраної професії, творчо підходять до процесу навчання, з готовністю сприймають труднощі перших кроків, що призводять до загальної активності у пізнавальній діяльності та прискорюють проходження адаптаційного періоду навчання у ВНЗ. Інша частина першокурсників, формально підійшовши до питання навчання у ВНЗ, не сприймаючи серйозно нові вимоги та зміну системи навчання, ставлять під загрозу не лише розвиток інтелектуальних здібностей, а й саме навчання в обраному ВНЗ. Саме такі студенти мають низький рівень розвитку академічних здібностей. Вони неспроможні чітко організувати своє навчання, швидко та правильно реагувати на вимоги викладачів ВНЗ. Як правило, у таких першокурсників низький рівень самоконтролю та самосвідомості, що ускладнює процес проходження адаптаційного періоду у ВНЗ.

Ускладнення у період адаптації першокурсників до навчання у ВНЗ можна пояснити не лише незадовільним рівнем шкільної підготовки, а й відсутністю у них елементарних навичок самостійної роботи з науковою

літературою, творчого підходу до написання конспекту, виконання лабораторних, практичних робіт.

Невміння правильно та чітко організувати свій навчальний процес, призводить до того, що з перших днів навчання у ВНЗ студенти стикаються, на їх погляд, із надто великим навчальним навантаженням та обсягом самостійної роботи.

Успішність навчання у ВНЗ залежить від академічних здібностей та можливостей студентів швидко адаптуватися в новому навчальному середовищі.

Усунення перешкод, пов'язаних з низьким рівнем шкільної підготовки та нерозумінням першокурсників стратегії навчання у ВНЗ, слід здійснювати на початковому етапі навчання студентів у ВНЗ.

Організація самостійної роботи студентів під керівництвом викладача є одним із головних моментів, які слід застосовувати під час адаптаційного періоду першокурсників. Він дає змогу не тільки краще познайомити студентів із основами самостійної роботи, вміння правильно використовувати лекційний матеріал, виділяти головні елементи опрацьованого. Викладач може допомогти в підготовці до перших практичних або семінарських занять студентам, які мають низький рівень академічних здібностей.

Проведення індивідуальних та групових консультацій надає можливість більш чіткої та структурованої допомоги з боку викладачів. На таких консультаціях є можливість індивідуального підходу до студентів із низьким рівнем розвитку академічних здібностей, яким надто важко самостійно перейти на новий рівень навчання у ВНЗ. Для таких студентів потрібним на першому етапі не лише додаткова інформація з боку викладача, але й регулярний контроль.

Ще одним із факторів, який впливає на адаптаційний період студентів, є соціально-побутовий. Цей фактор відіграє чи не найважливішу роль в адаптації студента до нових умов проживання та спілкування у ВНЗ. Навчання у ВНЗ потребує формування невеликих груп студентів для виконання різних колективних завдань, що вимагає від студентів навичок колективної роботи, які спонукають їх до спілкування, що є обов'язковим для згуртування академічної групи. Формування студентського осередку в перші роки навчання у ВНЗ відбувається хаотично. Академічні групи складаються зі студентів із різних соціальних прошарків населення і одним із основних завдань, яке вони мають подолати, є завдання спілкування. Вони пов'язують труднощі адаптації в новому колективі з невмінням швидко налагоджувати стосунки з іншими одногрупниками, бояться бути не зрозумілими, або такими, що не сприймаються в новому колективі.

Значна частина першокурсників не тільки змінили колектив, в якому навчалися, але також змінили і місце проживання, що безпосередньо зменшує контроль з боку батьків. Це, в свою чергу, призводить до негараздів, оскільки у студентів ще не цілком сформувалося поняття самоконтролю. Побутові труднощі дестабілізують нервово-психологічні чинники людини та ставлять першокурсників перед вибором: чи влаштувати побут, чи віддати всі зусилля на навчальну діяльність у ВНЗ.

З першого дня навчання у ВНЗ студент потрапляє до навчальної групи, де зібрані колишні школярі з різними характерами, амбіціями, цілями, самооцінкою тощо. В цих умовах дуже важко адекватно сприймати не тільки навколишню дійсність, а й, навіть, самого себе. Виявлення своєї особистості, займання своєї соціальної позиції в колективі, який починає формуватися, адаптація власної поведінки щодо рольових очікувань студентів-одногорупників не у всіх загострює і уповільнює процес адаптації першокурсників, а також відбувається легко й одразу. Як правило, це важкий і тривалий період розвитку колективу. Крім цього, різниця між сільською і міською молоддю у питаннях виховання, ставлення до життя і життєвих цінностей, різниця у рівні можливостей для самореалізації ще більше формування адекватної системи стосунків і спілкування.

Українська дослідниця Н. Хазратова весь комплекс складнощів першокурсників кваліфікує як «кризу першого курсу», обґрунтовуючи це колосальною зміною цінностей, світогляду загалом. Особливих складнощів зазнають студенти, необізнані з умовами проживання в місті, так само як і з умовами навчання, що спричиняє відчуття власної безпорадності, дезорієнтації в ситуації. А це, в свою чергу, призводить до побоювання стати об'єктом кепкувань з боку інших. Цей страх обмежує дії новачка, робить його замкнутим, сором'язливим, скутим, змушує занурюватись і, як наслідок, може призводити до важких криз і патологічних наслідків.

Робота з адаптації першокурсників до навчальної діяльності у ХДАУ проводиться з урахуванням усіх груп факторів, що впливають на адаптацію студентів: соціологічних (вік, соціальне походження, освіта), педагогічних (рівень педагогічної майстерності, організація навчального процесу, матеріально-технічна база університету), психологічних (інтелект, спрямованість, особистісний адаптаційний потенціал, становище у групі).

Важливою дидактичною умовою адаптації першокурсників ХДАУ є дисципліна «Психологія і педагогіка», яка вивчається на першому курсі багатьох факультетів.

Для поліпшення дидактичної та соціальної адаптації потрібно формувати гнучкість і мобільність студентів, тобто їх обізнаність,

здатність швидко орієнтуватися в ситуації, уміння знаходити потрібну інформацію. Цей процес має відбуватися під керівництвом фахівців шляхом надання потрібної інформації із застосуванням активних методів навчання.

Дослідження психологів вказують, що за психічного навантаження у переважної більшості студентів першого курсу всі механізми адаптаційного бар'єра загострюються і молода людина стає зібранішою, в її діях виникає особлива обережність, чіткість, посилюються процеси мислення, прискорюються реакції на навколишнє, поліпшується пам'ять, концентрація увага. Викладач має уникнути ситуації, коли настає прорив бар'єра адаптації – організм студента не витримує навантаження і відповідає на нього нервовим зривом, психічною травмою, депресією, тривожним станом. Тому теоретичні знання закріплюються під час проведення практичних занять з цього курсу. А це у свою чергу допоможе під час навчання і в подальшому.

Адаптаційний курс «Університетська освіта», впроваджений в університеті також реалізує інформаційно-просвітницьку функцію. Викладачі надають потрібну інформацію про особливості адаптації до нових умов навчання в університеті, організують обговорення основних труднощів життєдіяльності першокурсника та шляхів їх подолання, визначають способи та засоби оптимізації взаємодії з мікро- та макросередовищем, досліджують запити першокурсників на психологічну допомогу.

Окремою темою курсу є розгляд основних ризиків життєдіяльності студента та здоровий спосіб життя як засіб запобігання їм. Для висвітлення цих важливих питань залучають провідних фахівців міських медичних установ та громадських організацій з метою здійснення профілактичних заходів із запобігання негативних явищ у студентському середовищі. Наприклад, в усіх групах першого курсу були організовані лекції та бесіди з лікарями з приводу запобігання зараженню ВІЛ-інфекцією, боротьби з наркоманією та використання засобів контрацепції.

Під час вивчення дисципліни «Вступ до фаху», крім опанування системою теоретичних знань, передбачено проходження студентами професійної практики, проведенням у процесі навчання тренінгів із формуванням професійних умінь і навичок, спілкування із фахівцями.

З перших кроків входження у студентське середовище колишній абітурієнт на Посвяті у студенти знайомиться із представниками адміністрації університету, деканату, куратором студентської групи. Саме робота куратора спрямована на роботу з першокурсниками з метою їх адаптації до університетського життя. З метою психолого-педагогічної підготовки, куратори ХДАУ беруть участь у тренінгах, тематичних заняттях, обмінюються досвідом із колегами. Надання інформаційної, психологічної та методичної допомоги кураторам психологами та помічником ректора з

виховної роботи у групових зустрічах має своє продовження в індивідуальному консультуванні як кураторів, так і батьків, студентів, які особливо потребують психологічного супроводу. Психолого-педагогічний супровід об'єднує зусилля викладачів та старшокурсників.

Особлива увага у ХДАУ приділяється проведенню науково-педагогічної практики, яка проводиться з магістрами агрономічного, економічного, рибогосподарсько-екологічного факультетів, під час якої магістри виконують цілу низку завдань з навчальної, методичної, організаційної та виховної роботи. Під час виконання цих завдань велика увага приділяється допомозі кураторам у проведенні соціометричних досліджень, підготовці та проведенню кураторських годин, роз'яснювальній роботі, проведенні позааудиторної роботи, що включає організацію різних свят, конкурсів, екскурсій, виїздів на природу, передачі власного досвіду раціонального використання часу та зусиль на підготовку до занять.

Велику увагу приділяють роботі зі старостами академічних груп. Традиційна функція старости академічної групи має важливе значення для розвитку групової динаміки, побудови ефективного взаємозв'язку студентів з викладачами, у соціальних аспектах адаптації першокурсників. Тому зі старостами проходять окремі заняття з метою інтенсифікації адаптаційного курсу, розвитку їх комунікативних навичок та лідерських ролей.

Магістри проводять дослідження (анкетування, бесіди з першокурсниками, аналіз звернень до кураторів, фахівців-психологів) особливостей соціально-психологічної адаптації студентів до навчання та виявляють коло типових адаптаційних проблем. Така робота спрямована на згуртування студентів окремих груп, факультетів та ВНЗ загалом. Також магістри допомагають викладачам у підготовці методичних посібників та рекомендацій.

Психолого-педагогічний супровід першокурсників може мати комплексний характер, відбуватися з урахуванням усіх груп чинників та бути результатом об'єднання зусиль різних підрозділів ХДАУ.

Поліпшення взаємодії різних підрозділів університету, гнучкість і варіативність форм роботи, розширення контактів з усіма суб'єктами освітнього процесу – умова подальшої реалізації програми адаптації першокурсників у ХДАУ, формування освітнього середовища університету.

Національна доктрина розвитку освіти України визначила державним пріоритетом в освіті особистісно орієнтоване навчання і виховання, що передбачає психологізацію навчально-виховного процесу на основі об'єктивної діагностики та підвищення психологічної компетентності адміністрації університету, науково-педагогічних працівників, студентів. Ці завдання можуть бути розв'язані із залученням фахівців-психологів та активної роботи всіх викладачів та кураторів.

Психолого-педагогічні моделі роботи кураторів з адаптації першокурсників

Я.Г. Красуля
Таврійський державний
агротехнологічний університет

Вступаючи до вищого навчального закладу, студенти стикаються з низкою проблем, що пов'язані з недостатньою психологічною готовністю до нових умов та організації навчального процесу у ВНЗ.

Зі вступом до вищого навчального закладу юнаки та дівчата потрапляють у нові, незвичні для них умови, що неминує спричиняє ламання динамічного стереотипу та емоційні переживання. Це пов'язано з тим, що в школі і вдома діти знаходяться під постійним контролем батьків, учителів. Студенти не звикли до самоконтролю. А також специфіка процесу навчання основною частиною полягає на самостійну роботу студента, яка визначається різницею в методах навчання і його організації та може породжувати негативний ефект, званий бар'єром між викладачем і студентами.

Соціально-психологічна адаптація нерідко ускладнює дидактичну, оскільки вимагає переключення уваги з навчання на спілкування. Всі ці сторони одного процесу тісно пов'язані між собою. Кожна з них має свої характерні риси й особливості і відіграє важливу роль у житті першокурсника. Зважаючи усі труднощі адаптації студента до навчального процесу у ВНЗ, можна виділити аспекти адаптації першокурсника:

1. Соціально-психологічний, пов'язаний з труднощами в засвоєнні нових соціальних норм, установленні та підтриманні студентом певного соціального статусу в новому колективі;
2. Дидактичний, пов'язаний з пристосуванням до нової дидактичної ситуації, що відрізняється від шкільної формами та методами організації навчального процесу;
3. Мотиваційно-особистісний визначає формування позитивних навчальних мотивів і особистісних якостей;
4. Психофізичний, що передбачає пристосування функцій і реакцій організму до вимог нового середовища;
5. Професійний, що передбачає формування любові до обраної спеціальності, поступове набуття професійних умінь та навичок.

Адаптація студентів в умовах вищого навчального закладу є складним, багатоаспектним, динамічним процесом. Що вимагає особливого підходу у навчально-виховній роботі, поєднуючи зусилля психології, педагогіки, фізіології та інших наук. Особливо важливим є

питання реалізації психолого-педагогічних моделей роботи кураторів з адаптації першокурсника з урахуванням вікових особливостей студентів, рівня їх підготовки, а також специфіки ВНЗ або факультету. Тому проводиться низка заходів щодо організації роботи з кураторами та студентами-першокурсниками.

Оскільки специфіка освітніх процесів у ВНЗ виявляється в складному, суперечному сплетінні індивідуального та колективного. З одного боку, викладач один на один спілкується з академічною групою і це спілкування постає його індивідуальною творчістю зі студентами. З іншого – студенти спілкуються і домовляються між собою.

У навчально-методичній сфері перед студентами проходять різні викладачі, тому взаєморозуміння викладачів між собою відіграє велику роль у навчальному процесі. І ефективність впливу кожного з них багато в чому залежить від злагодженості, взаємозумовленості їх зусиль. Залежно від цього формується соціально-психологічний клімат у відповідній групі. У Таврійському державному агротехнологічному університеті проводяться моніторинг якості взаємин викладачів зі студентами, між самими студентами, де було б досліджено якість педагогічного спілкування.

На психолого-педагогічних семінарах викладачі з психологом виявляють проблемні питання, що виникають у взаєминах між студентами та викладачами, виявляють чинники виникнення проблем у взаєминах. Проводяться конкурси на кращого куратора групи та кращу групу.

Для поліпшення роботи з першокурсниками психолог проводить різноманітні психологічні методики на соціально-психологічну адаптацію першокурсників (виявлення рівня адаптованості, дезадаптованості, домінування або залежності майбутнього фахівця) та досліджує протягом навчання академічну групу на :

- виявлення характеру внутрішньогрупових процесів та рівня взаємодії студентів у малій групі;
- дослідження психологічного мікроклімату певної групи;
- вивчення рівня прийняття інших, що дозволяє виявити ступінь активності у міжособистісних взаєминах.

На підставі проведеної роботи надаються кураторам груп – першокурсників загальну психолого-педагогічну характеристику групи та психологічний портрет кожного члена групи. Оскільки майстерність спілкування куратора як партнера й полягає в тому, щоб допомогти студентам стати активними співучасниками взаємодії навчального процесу та спілкування між собою. Також розробляються рекомендації на кожну групу щодо роботи зі студентами на кураторських годинах (проведення ролевих ігор, «круглих столів», походів, бесід, поїздок).

Для студентів організуються психолого-педагогічні майстер-класи на тему: «Ділове та аффілактивне спілкування», «Стратегія

комунікативної поведінки», «Лабіринт спілкування». Проводяться рольові ігри «Дискусія з прихованими ролями» (розвинути вміння визначати стилі поведінки за взаємодії, їх ефективність під час прийняття рішень), «Командна робота» (оптимізація міжособових стосунків, поліпшення психологічного клімату у команді).

Проводиться тренінг розвитку навичок ефективної роботи у команді, де студенти мали можливість спробувати себе у ролі керівників, викладачів, кураторів груп. Позналилися з методом «Важливо не те, що ми кажемо, а як; вміння слухати не тільки слова».

Професійна адаптація в умовах ВНЗ є процесом формування у студентів інтересу до обраної професії, прагнення досконало оволодіти нею. А також у розвитку особистості майбутнього фахівця особливе значення має формування позитивних мотивів та дійових цілей, оскільки мотиви та цілі є найважливішим детермінантами діяльності майбутнього фахівця.

Роль психологічної служби ВНЗ в адаптуванні першокурсників

Токаленко З.В.

*Брацлавський агроекономічний
коледж ВНАУ*

Студентство в Україні становить вагому частку суспільства, яка зайнята специфічною працею – навчанням. Молода людина, як правило, вступає до вищого навчального закладу відразу після закінчення середньої школи, потрібно активно розвивати соціальні структури, які сприятимуть успішній соціалізації та професійному становленню студентської молоді.

Вступаючи до вищого навчального закладу, студенти стикаються з низкою проблем, що пов'язані з недостатньою психологічною готовністю до нових умов навчання, з руйнуванням роками вироблених установок, навичок, звичок, ціннісних орієнтацій вихованців середньої школи і виробничих колективів, втрати роками закріплених взаємин з колективом та формуванням нових навичок, а також з невмінням здійснювати психологічну саморегуляцію власної діяльності та поведінки.

Зі вступом до вищого навчального закладу юнаки і дівчата потрапляють у нові, незвичні для них умови, що неминує спричиняє ламання динамічного стереотипу і пов'язаних з ним емоційних переживань.

Нерідко соціально-психологічна дезадаптація породжує втрату сформованих позитивних установок і взаємин студента-першокурсника. Важким наслідком дезадаптації є стан напруженості і фрустрації, зниження активності студентів у навчанні, втрата інтересу до громадської роботи, погіршення поведінки, невдачі на першій сесії, а в деяких випадках – втрата віри у свої можливості, розчарування у життєвих планах. Усе це призводить до психічного перевантаження, яке власне і знижує адаптативні можливості і, як наслідок, сприяє порушенню психічного здоров'я особистості.

Перший рік навчання є дуже важливим тому, що в цей час у студента відбувається багато емоційно-особистісних і когнітивних змін – нерідко кількість цих змін перевищує ту, яка припадає на весь період навчання у вищому навчальному закладі. Вони зумовлені ситуацією нових і незвичних вимог для студента.

Отже, проблема адаптації першокурсників вимагає як спеціального теоретичного вивчення цього процесу, так і експериментальної перевірки системи навчально-виховних заходів, здатної прискорити входження студентів-першокурсників до колективу:

- психолого-педагогічний супровід, студентів першокурсників усіма працівниками закладу;
- у навчальному процесі використовувати творчі проблемні методи навчання і виховання, прищеплювати практичні навички;
- взяти на контроль випадки студентів із навчального закладу, аналізувати при цьому причини відсіву;
- вдосконалити систему заохочень відмінників навчання;
- психологічній службі подавати кваліфікаційну допомогу з вивчення проблем, пов'язаних з адаптацією студентів.

Заняття з елементами тренінгу «Адаптація першокурсників»

Мета: познайомити кураторів груп нововступників з етапами проходження адаптації студентів, основними труднощами, з якими стикаються студенти в період адаптації, вироблення заходів роботи з поліпшення процесу адаптації студентів.

Обладнання: опорні картки, картки-завдання, картки-ситуації.
Учасники: куратори груп перших курсів. Загальний час проведення: одна година 20 хвилин.

1. Вправа на знайомство

«Про мене найкраща подруга (друг) сказала (в) б, що я...»

Мета: сприяти встановленню контакту між учасниками групи та налаштування на роботу у групі.

Хід вправи. Кожний учасник називає своє ім'я, якими би він бажав, щоб його називали і продовжує речення «Про мене найкраща подруга (друг) сказала (в) б, що я ...»

2. Вправа «Самопрезентація»

Мета: сприяти зближенню учасників групи та виявити їхні сподівання від роботи в групі.

Інструкція. Зараз у нас є 15 хв. для того, щоб кожен з вас міг самопрезентувати себе, давши відповідь на запитання: чого я чекаю від заняття? Що я ціную в самому собі? Що є предметом моєї гордості? Що я вмію робити найкраще? Презентація відбуватиметься так: один з членів групи називає своє ім'я і дає відповідь на поставлені запитання, закінчуючи називанням імені свого сусіда ліворуч та словами «... передаю слово тобі», при цьому злегка торкається його. Наступний учасник дякує попередньому та сам дає відповіді на запитання і т. д., доки не відбудеться самопрезентація всіх учасників групи.

3. Вправа «Правила роботи»

Мета: прийняття правил роботи.

Хід вправи. Учасники складають і приймають правила роботи.

4. Оголошення теми і мети заняття

5. Інформаційне повідомлення

6. Вправа «Труднощі адаптації»

Мета: визначення труднощів, з якими студентами стикаються в період адаптації.

Хід вправи. Учасники об'єднуються в три підгрупи. Презентують свою роботу.

7. Вправа «Фази процесу адаптації студентів»

Мета: розроблення програми виховної роботи куратора відповідно до фаз адаптації студентів.

Хід вправи. Об'єднання в групи учасників за осінніми місяцями: вересень, жовтень, листопад. Отримання командами фаз процесу адаптації та загальні заходи роботи, відповідно до них планують виховну роботу.

8. Вправа «Розбір ситуації»

Мета: вироблення шляхів виходу з різних ситуацій.

Ситуації: студент розчарований своїми навчальними успіхами, має сумніви у своїх здібностях і в тому, що він коли-небудь зможе належним чином зрозуміти і засвоїти матеріал, і каже куратору: «Як Ви вважаєте, чи мені вдасться коли-небудь учитися на відмінно і не відставати від решти студентів в групі?»

- Що має йому на це відповісти куратор?
- Які дії вжити?

Ситуація 2.

Студентка заявила куратору: «Я покидаю навчання в коледжі»

- Ваші дії?

9. Вправа «Валізи в дорогу»

Мета: визначення якостей, які мають бути притаманні куратору групи першого курсу.

Хід вправи. Кожен учасник сідає на стілець у середині кола, а інші учасники по чергово говорять йому різні побажання, поради, рекомендації для того, щоб він був добрим куратором на всі роки.

10. Вправа Підсумок заняття «Дерево підсумків»

Мета: підбиття підсумків занять.

Психолого-педагогічні аспекти особливості адаптації студентів-першокурсників на початковому етапі навчання

*Гриценюк С.С.
Технологічно-економічний
коледж Білоцерківського
національного аграрного
університету*

Сучасне українське суспільство ставить перед системою освіти стратегічну мету – створити умови для розвитку і самореалізації кожної особистості як громадянина України. У зв'язку з переходом до Болонського процесу навчання істотно змінилася форма роботи із студентами порівняно зі школою. Тому важливою проблемою в навчанні є відсутність у випускників шкіл багатьох спеціальних організаційно-навчальних навичок, потрібних у коледжі.

Ефективність процесу адаптації пов'язана з адаптаційними можливостями особистості, що відображають її здатність швидко та ефективно ліквідувати або компенсувати дію несприятливих факторів навколишнього середовища. Це залежить від темпераменту, особливостей характеру, загального та соціального інтелекту, комунікативного потенціалу, рівня самооцінки, вольових параметрів.

Після вступу до вищого навчального закладу відбувається адаптація до умов навчального процесу і соціально-психологічна адаптація в навчальній групі.

Основна мета роботи психологічної служби навчального закладу у цей період є сприяння психологічній адаптації першокурсників до умов навчання, зокрема:

- корекція хибних очікувань і типових ілюзій щодо навчання;
- підвищення мотивації навчання;
- знаходження оптимальних моделей поведінки в студентському середовищі;
- підбір оптимальної стратегії навчання.

У Технологічно-економічному коледжі Білоцерківського НАУ систему роботи із першокурсниками умовно можна розділити на кілька етапів, кожен з яких передбачає свою мету, завдання, методи.

Перший етап – **організаційний**.

Часові рамки: кінець серпня – перші два тижня вересня.

Основна мета: сформувати колектив групи та організувати його оптимальну життєдіяльність.

У цей період відбувається формування списку групи, знайомство одногрупників один з одним під час практики, яку вони проходять після зарахування у навчальний заклад.

На початку вересня студенти включаються у навчальний процес у коледжі. На цьому етапі значну роль відіграє куратор групи, який організовує, спрямовує та навчає новостворений колектив, реагує на проблеми, які виникають у цей період у студентів. Дуже важливою є встановлення довірливих стосунків між дорослим та вихованцями.

Позитивні наслідки дає на цьому етапі спільне проведення вільного часу: куратор організовує екскурсії для групи корпусами навчального закладу, містом (зокрема – відвідання дендрологічного парку «Олександрія»), спільна підготовка до коледжанського шоу талантів «Дебют першокурсника», який відбувається всередині вересня. Також куратори на цьому етапі частіше відвідують студентів, які проживають у гуртожитку, та підтримують тісний контакт з батьками першокурсників. Проводяться батьківські збори як внутрішньогрупові, так і загальноколеджські.

Психолог на цьому етапі знайомиться з особовими справами першокурсників, активно спілкується з кураторами груп нового набору та вихователями гуртожитків, спостерігає за студентами на заняттях за потреби.

Другий етап – діагностичний.

Часові параметри: кінець вересня – початок жовтня.

На цьому етапі практичний психолог коледжу здійснює комплексну діагностику психолого-педагогічних особливостей студентів. Зокрема вивчаються типологічні особливості особистості:

- спрямованість особистості, нейротизм, тип темпераменту (за опитувальником ЕРІ Г.Ю. Айзенка);
- домінуючий тип сприймання за роботою провідного аналізатора (за методикою вивчення типів сприймання);
- самооцінка (за методикою Дембо-Рубінштейн).

Додатково пропонується анкета для вивчення рівня адаптації та виявлення типових проблем у навчанні (Додаток 4).

Результатом цього етапу є психолого-педагогічний консилиум, який проводиться на початку жовтня для кураторів та викладачів груп нового набору.

Куратори дають таку характеристику своїх груп:

- гендерний склад;
- географія (звідки прибули – місто, сільська молодь; де наразі проживають – вдома чи у гуртожитку);

- якісний склад групи: відмінники, хорошисти, невстигаючі (за шкільним атестатом та результатами вступних випробувань);
- категорії дітей, які потребують особливої уваги – сироти, напівсироти, діти-інваліди, багатодітні родини, малозабезпечені, обдаровані діти та інші;
- представники самоврядування групи (староста, заступник старости, відповідальний за журнал та ін.).

Ця інформація дозволяє викладачам-предметникам зорієнтуватися під час планування роботи в тій чи іншій групі. Наприклад, якщо в групі переважає сільська молодь, то навчальна підготовка у них, як правило, не дуже висока, тому звертають першочергову увагу на посилення базових знань. Якщо в групі є діти з високим середнім балом атестата, то їх залучають до роботи предметних гуртків, готують до олімпіад та конкурсів. Викладачі фізичного виховання отримують інформацію про студентів, які посилено займаються спортом, та дітей, які мають ті чи інші проблеми зі здоров'ям, а тому вимагають особливого підходу під час роботи з ними.

На консиліумі також виступає практичний психолог, який в узагальненому вигляді представляє психолого-педагогічну характеристику кожної групи та рекомендації щодо роботи з нею.

Вивчення домінуючого типу сприймання дає викладачу знання про те, який вид інформації і у якій формі краще подавати в тій чи іншій групі. *Наприклад*, результати тестування показали, що домінуючим у конкретній групі є візуальний тип. Він характеризується тим, що людина сприймає інформацію через зоровий канал у вигляді яскравих картинок, зорових образів і миттєво схоплює те, що можна побачити: кольори, форми, лінії та ін.

Для людей цього типу малюнки, образні описи, фотографії мають більше значення, ніж слова. Тому в навчально-виховній діяльності інформацію краще подавати у вигляді слайдів, схем, таблиць, образно змальовувати предмети, використовуючи при цьому міміку і жести, принципи наочності.

Вивчення типологічних особливостей студентів дозволяє прогнозувати поведінкові та емоційні реакції студентів в тих чи інших ситуаціях та правильно планувати взаємодію з групою під час заняття. *Наприклад*, діагностика виявила переважання холеричного типу темпераменту в групі. На заняттях такі студенти здебільшого неспокійні, довго не можуть зосередити увагу, їх відволікає найменший подразник. Переважання процесів збудження над процесами гальмування, що властиві даному типу нервової діяльності, яскраво проявляються у нестриманості, підвищеній емоційності, прямолінійності. Звідси і виразна міміка, різкі жести, поривчасті рухи.

Для таких студентів характерна велика активність та енергія, що позитивно впливає на навчальну діяльність. Дані студенти в умовах, що вимагають швидких та рішучих дій, проявляють себе з позитивної сторони: швидко розуміють сутність питання чи проблеми та знаходять необхідні рішення, проявляють ініціативу, діють з великим емоційним підйомом. Такі студенти ефективно працюють за умов неординарності дій, зміни способів або типів роботи.

Під час роботи з даним типом темпераменту викладачам варто раціонально використовувати енергію дитини шляхом переключення з одного виду діяльності на інший, не гальмувати активність таких студентів у формі прямої заборони. Холерики потребують тактової допомоги та співчуття при ускладненнях. Спілкуватися з ними потрібно спокійним та впевненим тоном, намагатися уникати різких емоційних реакцій, спрямованих безпосередньо на студента, краще впливати опосередковано через колектив. Таких студентів варто залучати до активної діяльності, пов'язаної з виявом ініціативи.

Також аналізуються результати анкетування, які дозволяють виявити приховані проблеми на початковому етапі навчання.

Також на психолого-педагогічному консилиумі слово має медичний працівник коледжу, яка надає інформацію про поведінкові прояви при тих чи інших захворюваннях та рекомендації щодо допомоги в тих чи інших ситуаціях. Зокрема, як проявляється вегетативно-судинна дистонія, підвищений тиск, як поводити себе в разі носових кровотеч і т. інше.

Крім того, на консилиумі присутні вихователі гуртожитків, які, за необхідності, надають інформацію про того чи іншого студента.

Якщо є потреба, організуються додаткові дослідження відповідно до запиту куратора чи адміністрації.

Третій етап – **розвивально-корекційний**.

Він охоплює жовтень-листопад і базується на підсумках діагностичної роботи із першокурсниками та запитах кураторів.

Організують групи, де до складу входять студенти, у яких виникли проблеми з адаптацією до навчального закладу та навчального процесу. З ними практичний психолог проводить адаптаційний тренінг.

Він передбачає кілька зустрічей, кожна з яких орієнтована на той чи інший аспект студентського життя. Слід зазначити, що запропонована програма тренінгу не забезпечує «стовідсоткової» адаптації. Вона здійснює сприяння цьому процесові, посилює його динаміку за рахунок «переведення» цього процесу на актуалізований, усвідомлюваний рівень.

Таким чином, адаптація студента-першокурсника – це складний багатосторонній процес, у який включені і практичний психолог, і куратор, викладач, медичний працівник, адміністрація. Результатом цієї роботи є успішна, активна, впевнена в собі, ефективна молода людина.

Організація психолого-педагогічного супроводу адаптації студентів-першокурсників в умовах коледжу

Ларіна Р.О.

Коледж переробної та харчової промисловості ХНТУСГ

Формування конкурентоспроможного фахівця, різнобічно освіченого, нестандартно мислячого, що володіє світоглядом професіонала, громадянські активного, духовно, морально і професійно підготовленого до праці за обраною спеціальністю є найважливішим завданням, яке стоїть перед вищими навчальними закладами.

З моменту зарахування студентів до коледжу починається робота з їх адаптації до нового студентського життя. Індивідуальний підхід до особистості в системі освіти сьогодні диктує потребу пошуку оптимальних шляхів адаптації людини до мінливих умов соціальної дійсності.

Для навчання нового покоління фахівців потрібні дієві форми і методи організації навчально-виховного процесу, здатні розкривати потенційні можливості студентів.

Прискорення процесу адаптації першокурсників до нового для них способу життя і діяльності, дослідження психологічних особливостей, психічних станів, що виникають у навчальній діяльності на початковому етапі навчання, а також виявлення педагогічних і психологічних умов активізації цього процесу є надзвичайно важливими завданнями.

Першокурсники отримують інформацію про традиції коледжу, педагогічний колектив, внутрішній розпорядок, права та обов'язки студентів, систему навчально-виховної роботи тощо. Тобто, робота класного керівника і всього педагогічного колективу спрямована на згуртування груп, виховання дисциплінованості та відповідальності.

Основними завданнями колективу коледжу є виховання у студентів громадянських, патріотичних якостей, розвиток національної культури, культури спілкування та толерантності.

Студенти, які вступили на перший курс, нелегко сприймають зміст і організацію навчального процесу в коледжі. Це пов'язано також і з тим, що в школі і вдома діти знаходяться під постійним контролем батьків, викладачів. Студенти не звикли до самоконтролю. Основний контингент студентів коледжу надходить з районів Харківської області. Приїхавши в місто, вони виходять з-під опіки батьків і починають своє самостійне життя. Тому постійний контроль з боку батьків неможливий.

Студенту потрібно працювати не тільки на заняттях у коледжі, але й самостійно вивчати матеріал, користуючись різноманітними сучасними інформативними ресурсами.

У навчальному процесі вищих навчальних закладів значну роль відводять самостійній роботі студента. Специфіка процесу навчання в коледжі визначається різницею в методах навчання і його організації, яка породжує негативний ефект, званий бар'єром між викладачем і студентом.

Нова дидактична обстановка багато в чому знецінює придбані в школі способи засвоєння матеріалу. Проходить чимало часу, перш ніж студент пристосується до вимог навчання в коледжі. Багато тих, хто цього досягають великою ціною. Звідси часто виникають істотні відмінності у діяльності, а особливо її результати, під час навчання одного і того самого студента. Звідси і більш низька успішність на першому курсі і «відсів» за результатами сесій порівняно зі старшими курсами.

Важливу роль відіграє психологічна підтримка. Доброзичливість, увага сприяють скороченню термінів адаптації до змісту та організації навчального процесу в коледжі.

Класний керівник групи контролює успішність і відвідування занять, інформує батьків. ***Індивідуальний підхід до кожного – це основний принцип роботи класних керівників: виявити проблеми, надати пораду і допомогу в самостійній роботі, навчити об'єктивно оцінювати свої знання і можливості.***

У нашому коледжі з перших днів навчання в кожній групі проводиться психолого-діагностичне обстеження студентів, де вивчаються психологічні особливості студентів, психологічний клімат у групах, особливості психоемоційного стану студентів. З приводу соціального статусу, про склад і матеріальне становище сім'ї проводиться усне опитування та анкетування студентів. У кожній групі проводиться анкетування студентів для визначення спрямованості особистості (групи) з питань ставлення до батьків і друзів, до освітнього процесу, спрямованості інтересів, моральних принципів тощо. Індивідуальна робота зі студентами планується залежно від рівня соціально-психологічної адаптації.

Вивчення особистості студентів групи

Укажіть, будь ласка, деякі дані про себе:

вік _____, стать _____,

спеціальність _____,

де проживали до навчання у ВНЗ (місто, містечко, селище, село – підкреслити).

1. Які мотиви спонукали Вас до вибору Вашої професії?

а) вплив батьків;

- б) переконаність у своїх здібностях;
- в) сімейні традиції;
- г) престиж вищої освіти;
- д) цікавість до предмета;
- е) бажання цікаво жити;
- е) бажання присвятити себе улюбленій справі.

2. Якщо б знову довелось поступати до ВНЗ, чи повторили б свій вибір?

- а) так;
- б) ні;
- в) не впевнений (а).

3. Як навчання у ВНЗ впливає на розвиток Вашого інтересу до професії?

- а) інтерес виріс;
- б) ніяк не впливає;
- в) формує негативне ставлення;
- г) важко сказати.

4. Які форми організації навчального процесу у ВНЗ мають найбільший вплив на розвиток вашого інтересу до професії?

- а) лекції;
- б) семінарські заняття;
- в) лабораторні заняття;
- г) самостійна робота;
- д) навчально-виробнича практика;
- е) інші види.

5. Наскільки Вам цікаво навчатися?

- а) навчаюсь з інтересом;
- б) важко сказати;
- в) навчатись не цікаво, навчання не подобається.

6. Як оцінюєте рівень Вашої підготовки до майбутньої професійної діяльності?

- а) високий;
- б) середній;
- в) посередній;
- г) низький;
- д) важко сказати.

7. Яку роль відводити вивченню профільюючих предметів у підготовці до майбутньої професії?

- а) значну;
- б) незначну;
- в) важко сказати.

8. Які труднощі у Вас виникають під час навчання? (перерахуйте)

---

9. Чи прагнете Ви до високих оцінок?

- а) активно прагну до високих показників успішності
- б) успішність мене не хвилює
- в) намагаюсь досягти високих оцінок в міру своїх можливостей

10. Чи «знайшли» Ви себе у своєму виборі професії?

- а) задоволений(а) вибором;
- б) розчарований(а);
- в) більш задоволений(а), ніж незадоволений(а);
- г) більш незадоволений(а), ніж задоволений(а);
- д) не визначив(ла) свою позицію.

11. Які мотиви Вашої навчальної діяльності вважаєте домінуючими?

- а) пізнавальні;
- б) самоутвердження;
- в) професійні;
- г) соціальні;
- д) моральні;
- є) побоювання неприємностей.

12. Після закінчення ВНЗ Ви плануєте:

- а) влаштуватися на роботу;
- б) продовжувати навчання;
- в) розпочати власну справу;
- г) інший варіант _____ .

13. Яку посаду Ви вважаєте для себе достатньою, враховуючи Вашу майбутню професію, кваліфікацію, ділові якості?

- а) середній працівник;

- б) керівник великого колективу;
- в) керівник великого підрозділу на виробництві;
- г) керівник підприємства;
- д) керівник більш високих ланок управління;
- є) як Ви думаєте, у якому віці Ви цього досягнете?

14. У майбутньому Вас достатньо влаштувала б робота, яка потребує від працівника:

- а) виконання добре засвоєних прийомів і правил, щоб не витратити час на самостійний пошук нових рішень;
- б) виконання, в основному, засвоєних прийомів і правил, але при цьому не виключається певна особиста ініціатива;
- в) прийняття, в основному, самостійних, оригінальних рішень. але при цьому не виключаються і стандартні операції;
- г) пошуку виключно нових рішень, повної самостійності у виконанні своєї роботи.

15. Оберіть судження про професію. Які найбільш відповідають Вашим поглядам (не більше 2). Для мене найбільш приваблива професія. Яка дозволила б:

- а) найбільшою мірою реалізувати свої фізичні можливості, проявити силу, вправність, вольові якості;
- б) досягнути високого суспільного становища, отримати визнання оточення, прославлення;
- в) працювати в задовільних умовах, щоб робота не втомлювала, не викликала негативних емоцій;
- г) отримувати високий зарібок, який би забезпечив задовільні матеріальні умови;
- д) проявляти творчу ініціативу, повністю розкрити свої інтелектуальні здібності;
- є) зберегти достатньо енергії і часу для розваг, вільного часу, спілкування з близькими та друзями.

16. Як Ви вважаєте, від чого головним чином залежить те, як складається Ваше життя?

- а) головним чином від зовнішніх обставин;
- б) деякою мірою від мене, але більше від зовнішніх обставин;
- в) як від мене, так і від зовнішніх обставин;
- г) більшою мірою від мене, ніж від зовнішніх обставин;
- д) головним чином від мене.

17. Укажіть, будь ласка, наскільки Ви задоволені наступними сторонами свого життя за 5-бальною шкалою (1 – задоволений(а); 2 – скоріше задоволений(а), ніж незадоволений(а); 3 – важко сказати, задоволений(а) чи ні; 4 – скоріше незадоволений(а), ніж задоволений(а); 5 – зовсім незадоволений(а)):

Сторони життя	
Вибором майбутньої професії	
Своїм навчанням	
Станом здоров'я	
Своїм матеріальним забезпеченням	
Тим, як Ви проводите вільний час	
Самим собою, своїми якостями і здібностями	
Тим, як складається Ваше життя загалом	

18. Як Ви вважаєте, що найголовніше в житті?

- а) успішна діяльність за обраною спеціальністю;
- б) сім'я та виховання дітей;
- в) однаково важливі і сім'я, і робота;
- г) інше _____ .

19. Наскільки Ви впевнені в тому, що Вам вистачить сил та енергії на здійснення тих професійних і життєвих планів, про які Вас запитували?

- а) впевнений(а);
- б) скоріше впевнений(а), ніж не впевнений(а);
- в) важко сказати впевнений(а) чи ні;
- г) скоріше не впевнений(а), ніж впевнений(а);
- д) не впевнений(а).

20. Якщо запропоновані нижче твердження відповідають Вашим міркуванням, то зробіть будь-яку помітку біля твердження, якщо ні – то пропустіть його, ніяк не позначаючи:

- після закінчення цього ВНЗ буду влаштовуватися на роботу;
- майбутня робота буде цікавою;
- розраховую стати професіоналом у своїй справі;
- за бажання можна буде зробити непогану кар'єру;
- не буду працювати за цією спеціальністю, якщо навіть буде така можливість.

Анкета першокурснику!

Просимо відверто відповісти на кілька запитань. Опитування є анонімним, тому своє прізвище вказувати не потрібно.

1. **Укажіть свою групу**_____
2. **Чи не жалкуєте Ви, що стали студентом Коледжу переробної та харчової промисловості ХНТУСГ?** (Так чи Ні)____
3. **Які були Ваші перші враження від навчання в коледжі?**
  - а) позитивні;
  - б) негативні;
4. **Що для Вас було поштовхом для вступу в наш коледж?**
  - а) зацікавлення майбутньою професією;
  - б) порада друзів;
  - в) бажання батьків;
  - г) свій варіант.
5. **Які можливості дає Вам навчання у нашому коледжі?**
  - а) отримати в майбутньому фізично неважку і приємну роботу;
  - б) пізнати нове, отримати задоволення від інтелектуальної роботи;
  - в) стати фахівцем високої кваліфікації;
  - г) розвивати свої здібності, інтелект, вдосконалювати себе.
6. **Що для Вас було найважчим на початковому етапі навчання в коледжі?**
  - а) звикнути до нових умов життя;
  - б) ввійти в новий колектив;
  - в) ваш варіант.
7. **Які стратегії вирішення навчальних проблем Ви обирали?**
  - а) самостійно шукали раціональні способи вирішення проблемних ситуацій;
  - б) дотримувалися тактики «якось все владнається», нічого не робив;
  - в) обговорювали проблеми з одногрупниками;
  - г) обговорювали проблеми з друзями;
  - д) звертались за допомогою до викладачів;
  - е) звертались за допомогою до куратора;
  - ж) консультувалися з батьками;
  - з) інше.
8. **Які взаємини склалися у Вашій групі?**
  - а) доброзичливі;
  - б) кожен сам по собі;

в) неприязнь.

9. Найбільше в коледжі мені подобається

---

10. Найбільше в коледжі мені не подобається

---

11. Ви завжди розумієте викладача на заняттях?

- а) так, завжди;
- б) переважно розумію;
- в) час від часу розумію;
- г) як правило, не розумію матеріал (вказати з яких предметів).

12. Якої інформації Вам бракує насамперед:

- а) про студентські права та обов'язки;
- б) студентські гуртки і факультативи;
- в) про наукову роботу студентів та можливість до неї підключитися;
- г) про наявну навчально-методичну літературу і можливість її знаходження;
- д) ваше доповнення.

13. Чи Ви встигаєте підготуватися до занять?

- а) так, завжди готуюсь до всіх занять;
- б) не до всіх, але до більшості;
- в) тільки до занять з основних дисциплін;
- г) тільки до занять, які мені цікаві;
- д) взагалі не встигаю готуватися до занять (вказати причину).

14. Які проблеми сьогодні Вас найбільше турбують:

- а) навчання;
- б) гуртожиток (квартира);
- в) взаємини з друзями;
- г) взаємини з батьками;
- д) свій варіант.

15. Чи відчуваєте Ви допомогу куратора групи? (Так чи Ні) ____

16. Якщо Ви проживаєте в гуртожитку (на квартирі), то чи задоволені Ви умовами проживання? Якщо ні – вказати причину

---

17. Як часто Ви їздите додому? Чому? (Якщо місцевий – вказати)._____

---

18. Якщо Ви харчуєтесь в їдальні коледжу, чи задоволені Ви харчуванням? Якщо ні – вказати причину

---

19. Ваші побажання і зауваження_____

З метою формування здорового способу життя та згуртування колективу в коледжі щорічно проводяться такі заходи: спортивні заходи «День здоров'я!» та туристичний похід з конкурсом на кращу польову кашу присвячений «Дню перемоги!»; «Алло! Ми шукає таланти!» за для пошуку обдарованих студентів, «Осінь симфонія» присвячена «Дню педагогічного працівника»; «День студента» і «Студент року!», конкурси стінгазет, осінніх та зимових творчих робіт, конкурси на кращу вишиванку; відкриті виховні заходи за участю студентів з різної тематики тощо.

Здійснювана нині реформа освіти вимагає нових підходів до навчання студентів в умовах роботи коледжу. Оптимальна організація навчальної роботи студентів, пробудження інтересу до навчальної діяльності, спонукання до активності, успішність професійної діяльності після закінчення коледжу в чому залежить від рівня їх адаптації до нової освітньої середовищі. Під адаптацією ми розуміємо процес звикання пристосування особистості до нових умов середовища.

Колишні школярі, що поступають до коледжу – тільки на шляху до самовизначення. Багато усвідомлено вибрали спеціальність, за якою хотіли б отримати освіту і працювати в майбутньому, але є й такі, у яких життєві плани не визначені. Від того, як відбудеться долучення особистості до нових умов входження в соціальне середовище, наскільки будуть подолані труднощі з придбанням професійних навичок (за відсутності навичок самостійної роботи), залежить, як сформується у студентів вміння знайти способи самореалізації не тільки в рамках професії, а й поза її. На «базі» цих умінь надалі будуватиметься

особистісний та професійний ріст, відбуватиметься формування життєвих планів.

Адаптація студентів до навчання у вищому навчальному закладі має свої особливості. Вхідження молодих людей у вишівську систему навчання, набуття ними нового соціального статусу студента вимагає від них вироблення нових способів поведінки, що дозволяють їм найбільшою мірою відповідати своєму новому статусу.

Такий процес пристосування може проходити досить тривалий час, що може викликати у людини перенапруження як на психологічному, так і на фізіологічному рівнях, внаслідок чого у студента знижується активність і він не може не тільки виробити нові способи поведінки, але і виконати звичні для нього види діяльності.

Початок навчання у вищому навчальному закладі, прийняття нової соціальної ролі «ролі студента» – найбільш значущий період, що істотно впливає на можливості особистої самореалізації, професійного самовизначення і побудови кар'єри. Саме в цей період відбувається перша зустріч студента з тим психологічним середовищем, яке створене в навчальному закладі і з яким йому належить у різних формах і з різних приводів взаємодіяти всі роки навчання. Чи буде закладений у період адаптації студента фундамент його подальшого успішного навчання, професійного становлення або зі вступом до навчального закладу випускник школи потрапить в чужий, незрозумілий, а отже, і ворожий світ, залежить від всього педагогічного колективу коледжу.

Адаптація – це передумова активної діяльності і обов'язкова умова її діяльності. У цьому полягає позитивне значення адаптації для успішного функціонування індивіда в тій чи іншій соціальній ролі. Під адаптаційною здатністю розуміють здатність людини пристосовуватися до різних вимог (соціальних і фізичних) середовища без відчуття внутрішнього дискомфорту і без конфлікту із середовищем.

Під адаптацією ми розуміємо процес звикання пристосування особистості до нових умов середовища. Очевидно, що розгляд процесу адаптації студентів до навчання в коледжі має включати низку аспектів:

- **психолого-педагогічний** (пов'язаний з пристосуванням студентів до нової дидактичної системи, що принципово відрізняється від форм і методів школи);
- **соціально-психологічний** (що має зв'язок із засвоєнням студентами соціальних норм, установленням і підтримкою соціального статусу в новому колективі);
- **мотиваційно-особистісний** (визначає формування позитивних навчальних мотивів і особистісних якостей);
- **психофізичний** (що передбачає, пристосування функцій і реакцій організму до вимог нового середовища).

Процес адаптації тривалий і не завжди успішний і у значній частині студентів першого року навчання виникають проблеми з адаптацією, що пов'язано з особистісними якостями самих студентів, відсутністю навичок до самостійної навчальної діяльності, несформованістю професійного самовизначення.

У поняття адаптації входить мотивація навчання і професійного самовизначення, самостійність розумової праці, ціннісні переваги, взаємини з викладачами та одногрупникам.

Успішну адаптацію студентів можна розглядати як їх включеність:

- у нову соціальну середу;
- у навчально-пізнавальний процес;
- у нову систему відносин.

Специфіка процесу адаптації у ВНЗ визначається різницею в методах навчання і в його організації в середній школі і коледжі, що породжує своєрідний негативний ефект – дидактичний бар'єр. Першокурсникам не дістає різних навичок і вмінь, які потрібні у ВНЗ для успішного оволодіння програмою. Спроби компенсувати це посидючістю не завжди призводять до успіху. Проходить чимало часу, перш ніж студент пристосується до умов навчання в коледжі. Багатьма це досягається дуже великою ціною. Звідси і низька успішність на першому курсі і великий «відсів» за результатами сесії. Пристосування до нових умов вимагає багато сил, через що виникають істотні відмінності у діяльності та результати навчання в школі і коледжі.

Однією з причин низьких темпів адаптації студентів є неузгодженість у педагогічній взаємодії між викладачем і студентом під час організації способів вчення. Труднощі адаптації – це не що інше, як труднощі суміщення зусиль викладача і студента під час організації способів навчання.

Розрізняють три форми адаптації студентів першокурсників до умов навчання в коледжі:

- ***Адаптація формальна***, що стосується пізнавально-інформаційного пристосування студентів до нового оточення, структури вищого навчального закладу, змісту навчання, вимогам та своїм обов'язкам;
- ***Адаптація громадська***, тобто процес внутрішньої інтеграції (об'єднання) груп студентів першокурсників і інтеграція цих самих груп зі студентським оточенням загалом;
- ***Адаптація дидактична***, стосується підготовки студентів до нових форм і методів навчальної роботи у коледжі.

Для успішної адаптації обов'язковим є прояв активної позиції, яка має бути не тільки у викладача, а й у студента, тобто спільна діяльність. ***Студент має сам знаходити і вибрати для себе способи і шляхи***

досягнення тієї чи іншої освітньої мети, викладач – створювати для цього умови.

Головне завдання викладача особливо в адаптаційний період, розкрити перед студентами широке поле вибору, яке часто не відкривається перед людьми юнацького віку через їх обмежений життєвий досвід, брак знань і неусвідомлення всього багатства культури. Розкриваючи таке поле вибору, викладач не може приховати свого оцінюваного ставлення до того чи іншого вибору. Слід тільки уникати занадто однобічних і директивних способів вираження цих оцінювань, завжди зберігаючи за студентом право на самостійне прийняття рішення. В іншому випадку відповідальність за будь-які наслідки прийнятих рішень він із себе знімає і перекладає на викладача чи класного керівника.

Вивчення особистості і колективу навчальної групи

№ з/п	Питання	1	2	3	4
1	2	3	4	5	6
1	Я із задоволенням навчаюсь у КПХП ХНТУСГ				
2	Я працюю із задоволенням разом з моїм сусідом				
3	Я виконую свої домашні завдання				
4	Якщо мені щось не зрозуміло, я запитую у викладача				
5	Якщо мені щось не зрозуміло, я запитую у свого сусіда				
6	Я працюю із задоволенням сам				
7	Я працюю з задоволенням в складі групи				
8	Мені потрібна допомога				
9	Я можу протягом всього заняття спокійно працювати				
10	Я заважаю викладачу під час заняття				
11	Я неухважний під час заняття				
12	Я уважно слухаю викладача				
13	Я висловлюю свою власну думку, не ображаючи інших				
14	Я дозволяю своїм товаришам по групі висловлювати свою думку				
15	Я прислуховуюсь до думок своїх колег по навчанню				
16	Я приймаю чужі думки				
17	Я говорю лише по темі				
18	Я сміюсь над іншими, коли ті допускають помилки				
19	Я говорю правду, коли роблю помилки				
20	Я не заздрю іншим студентам, які отримують добрі оцінки				
21	Я помічаю, коли що-небудь неправильно				

1	2	3	4	5	6
22	Мені завжди приємно, коли викладач перевіряє мою роботу				
23	Я слідкую за порядком на своєму робочому місці				
24	Я з задоволенням виконую додаткові заняття				
25	Я почуваю себе відповідальним за свою групу				

Таким чином вивчається особистість і колектив навчальної групи. Це дає можливість планувати зміст і види діяльності навчального процесу з урахуванням їх потреб і інтересів, можливостей матеріальної бази, особистого досвіду; підбирати форми, методи педагогічного процесу в оптимальному їх поєднанні, планувати систему прийомів стимулювання активності студентів; раціонально використовувати види пам'яті студента; організовувати доцільну форму системи контролю знань; формувати вміння студентів працювати в інформаційному середовищі, визначати бюджет часу студента на позааудиторну самостійну роботу і час засвоєння ним навчального матеріалу, тобто коригувати навчально-виховний процес.

Саме на першому курсі формується ставлення молодшої людини до навчання, до майбутньої професійної діяльності, триває «активний пошук себе». Навіть на відмінно закінчивши школу, на першому курсі не відразу набувають впевненості у своїх силах. Перша невдача часом призводить до розчарування, втрати перспективи, відчуженню, пасивності. У зв'язку з такими причинами адаптація першокурсників може викликати безліч труднощів. Тривалість пристосування до нових соціальних умов становить 5-6 тижнів.

Найбільш складними виявляються перші два тижні, коли фіксується бурхлива реакція на комплекс нових впливів. Особливо важливий кожен день першого тижня адаптації. Тому в ці дні проводяться класні години, присвячені одній з таких проблем: «Я і мій коледж», «Я і моя професія», «Я і моя група», «Я – студент!» та ін.

Першокурсники отримують можливість знайомитися з історією та традиціями коледжу, викладачами, студентами, зі своєю групою і класним керівником.

У процесі адаптації може виникнути стадія затрудненої адаптації. Вона характеризується поєднанням зовнішніх і внутрішніх труднощів, які можуть придбати стійкий характер, перейти до дезадаптованості. На стадії затрудненої адаптації виникає протиріччя між вимогами зміненої соціальної ситуації і потребами, прагненнями, ціннісними орієнтаціями студента; між зовнішнім станом середовища і внутрішнім станом студента, між об'єктивно виникаючими труднощами і недостатніми суб'єктивними можливостями їх подолання.

Основними завданнями щодо сприяння адаптації першокурсників до професійного освітнього середовища коледжу служать:

- 1. Підготовка першокурсників до нових умов навчання.*
- 2. Встановлення і підтримка соціального статусу першокурсників у новому колективі.*
- 3. Запобігання і зняття у першокурсників психологічного і фізичного дискомфорту, пов'язаного з новим освітнім середовищем.*

Робота розрахована на перший рік навчання і пропонує проведення заходів, які умовно можна розділити на 3 етапи:

- Перший етап (вересень, жовтень) – припускає оцінювання соматичного і психологічного статусу першокурсників, їх інформування про умови організації та змісту навчальної діяльності в коледжі; діагностику комунікативних і організаторських здібностей, соціально психологічну підтримку входження колишніх абітурієнтів у нову освітню середу.
- Другий етап (листопад, грудень) – полягає в комплексному індивідуально психологічному обстеженні студентів, виробленні рекомендацій і розробці індивідуальних програм для адекватного засвоєння навчального матеріалу і адаптації першокурсників у новому освітньому середовищі.
- Третій етап (другий семестр) – передбачає використання отриманої інформації для проведення семінарів, індивідуальних і групових консультацій педагогів для запобігання виникненню проблемних ситуацій у навчальному процесі; корекційно-просвітницьку роботу із студентами для формування згуртованих студентських колективів і допомоги студентам, які зазнають високий або дуже високий рівні навчальної тривожності.

Показниками адаптації першокурсників до нового середовища є їх пристосованість до різних вимог навчального процесу без відчуття внутрішнього дискомфорту, низький рівень навчальної тривожності і безконфліктне співіснування з цим освітнім середовищем.

Така комплексна робота протягом першого року навчання дає такі результати: кількість студентів, які мають високий або дуже високий рівні навчальної тривожності в новому освітньому середовищі на початок року становить 20% – 23 % і до кінця року ці показники, зазвичай, знижуються до 10% – 13%.

За результатами багаторічного діагностичного дослідження, проведеного нами, студенти на базі основної школи обирають навчання в коледжі, тому що хочуть самостійності – 23%, були неуспішними в школі – 30%, бояться того, що їх атестати після одинадцятого класу будуть значно гірші – 20%, не хочуть витратити час у школі – 17%.

**Рис. 1. Порівняльний показник «Групи ризику» у %
(Осінь – Весна 2013 – 2014 року)**

Як результати реалізації адаптуючих засобів на цьому етапі адаптаційного процесу виступають:

- визначення групи «ризик» студентів першого року навчання, в адаптації яких можливі глибокі та тривалі кризи;
- усвідомлення першокурсниками сутності проблем адаптаційного періоду, зміна характеру їх сприйняття;
- освоєння адекватних способів подолання та запобігання проблемам;
- розвиток мотивів навчальної діяльності;
- усвідомлення правильності зробленого професійного вибору;
- розробка програм досягнення успіху.

На основі результатів анкетування, експрес-діагностик, соціометрії визначені такі труднощі в адаптації студентів першого курсу:

- негативні переживання, пов'язані з поглядом колишніх учнів зі шкільного колективу з його взаємною і моральною підтримкою;
- невизначеність мотивації вибору професії, недостатня психологічна підготовка до неї;
- невміння здійснювати психологічну саморегуляцію поведінки і діяльності, на які згубно впливають відсутність повсякденного контролю педагогів;
- пошук оптимального режиму праці і відпочинку в нових умовах;
- налагодження побуту і самообслуговування, особливо під час переходу з домашніх умов до гуртожитку;
- відсутність навичок самостійної роботи, невміння конспектувати, працювати з першоджерелами, словниками довідниками та іншими джерелами інформації.

Гарна адаптація студентів нового набору – це сприятлива основа для формування професіоналізму і розвитку загальних компетенцій виховання загальної культури майбутніх фахівців. Проблема адаптації студентів-першокурсників до умов коледжу являє собою одну з важливих загальнотеоретичних проблем і до сьогодні є традиційним предметом дискусій, оскільки відомо, що адаптація молоді до студентського життя – складний і багатогранний процес, що вимагає залучення соціальних і біологічних резервів ще не до кінця сформованого організму. Актуальність проблеми визначається завданнями оптимізації процесу «входження» вчорашнього школяра в систему вишівських відносин.

Студентство визначають як своєрідну мобільну групу, метою діяльності якої є засвоєння за спеціально організованою програмою соціально-професійних ролей, підготовка до виконання важливих соціальних функцій: професійних, культурологічних, громадсько-політичних, сімейних тощо.

Головними напрямками життєдіяльності студентів є професійне навчання, особистісне зростання й самоствердження, розвиток інтелектуального потенціалу, духовне збагачення, моральне, естетичне, фізичне самовдосконалення.

Студент вищого навчального закладу – це молода людина, яка характеризується професійною спрямованістю, готується до висококваліфікованого виконання функцій фахівця в певній професійній галузі.

Загалом студента як людину певного віку і як особистість можна охарактеризувати з трьох сторін: з психологічної – як єдність психічних процесів, станів і властивостей особистості; з соціальної, в якій втілюються суспільні взаємини, якості, породжені приналежністю студента до певної соціальної групи, національності тощо; з біологічної, яка включає тип вищої нервової діяльності, будову аналізаторів, безумовні рефлексії, інстинкти, фізичну силу тощо. Вивчення цих сторін розкриває якості і можливості студента, його вікові і особистісні особливості.

Дослідники розрізняють три форми пристосовування студентів-першокурсників до умов ВНЗ: пристосовування формальне, що стосується пізнавально-інформаційного пристосовування студентів до нового оточення, до структури вищої школи, до змісту навчання в ній, її вимог, до своїх обов'язків; суспільне пристосовування, тобто процес внутрішньої інтеграції (об'єднання) груп студентів-першокурсників і інтеграція цих самих груп із студентським оточенням в загалом; дидактичне пристосовування, що стосується підготовки студентів до нових форм і методів навчальної діяльності у вищій школі.

Пристосовування студентів до навчального процесу (за даними вивчення регуляторної функції психіки) закінчується в кінці 2-го – на початку 3-го семестру. Одним з основних завдань роботи з першокурсниками є розробка і впровадження методів раціоналізації і оптимізації самостійної

роботи. Існуюча система контролю за самостійною роботою студентів через семінарські, практичні і лабораторні заняття ні в якому разі не виключаючи пасивності і ухилення від виконання відповідних вимог із сторони деякої частини студентів.

Великі резерви для підвищення якості підготовки фахівців відкриває вдосконалення контролю за знаннями студентів. Для вироблення тактики і стратегії, що забезпечує оптимальну адаптацію студента до ВНЗ, важливо знати життєві плани і інтереси першокурсника, систему домінуючих мотивів, рівень домагань, самооцінку, здатність до свідомої регуляції поведінки.

Успішне вирішення цієї проблеми пов'язано з розвитком психологічної служби ВНЗ і взаємодією всього педагогічного колективу.

Психолого-педагогічні аспекти адаптації першокурсників до навчання в умовах вищого навчального закладу

Зайка Л.С.

*Технологічно-промисловий коледж
Вінницького національного аграрного
університету*

Однією з актуальних соціально-психологічних проблем сьогодення є проблема адаптації молоді до навчання у вищих навчальних закладах. З досвіду роботи можна зауважити, що проходить вона складно і зумовлює формування під час навчання студентів у ВНЗ, особливо на першому курсі, внутрішньо-особистісного, міжособистісного конфлікту, блокування особистісного, в тому числі і професійного розвитку; молоді люди потребують соціально-психологічної допомоги, супроводу.

В окремих дослідженнях процесу адаптації молоді до навчання у ВНЗ представлені особливості адаптації студентів з боку її динаміки, змісту, критеріїв, видів та результатів (Д.А. Андрєєва, А.М. Колесова, А.Л. Малевич та багато ін.), фактори, у тому числі й особистісні, які спричиняють процес дезадаптації першокурсників (О.І. Борисенко, Т.О. Комар, В.А. Скрипник, М.В. Левченко, Б.А. Рудов, В.С. Штифурак та ін.). Проте до сьогодні не проведено ґрунтовного дослідження процесів соціально-психологічної адаптації молоді до різних типів ВНЗ, відсутній порівняльний аналіз відмінностей у процесах їх соціально-психологічної адаптації. Педагоги, психологи, соціальні працівники вищої школи мають гостру потребу у науково-практичних рекомендаціях щодо оптимальної організації процесу підготовки молоді у ВНЗ до самостійного дорослого життя, професійної діяльності, самореалізації в процесі життєдіяльності.

У сучасних соціально-економічних умовах України, у період розбудови національної системи освіти ми – педагоги, психологи відповідальні за те, щоб студенти відповідали вимогам часу. Ми маємо підготувати молодого фахівця до швидкої адаптації в соціумі, щоб він був готовий до вирішення складних життєвих проблем і ситуацій, задоволений своїм життям і своєю працею, людиною інтегрованою, конкурентоспроможною. Це стане реальністю, коли кожна молода людина відчує відповідальність за власний розвиток, зрозуміє, що навколишнє середовище – не тільки джерело засобів для існування, а й сфера його самореалізації.

Починати здійснювати це завдання потрібно вже з перших днів перебування студентів у навчальному закладі. Адже вчорашній абітурієнт потрапляє в зовсім нове для нього соціальне середовище, де нові товариші, викладачі, нові вимоги, правила та умови життя. Але творча, глибоко

продумана адаптивна діяльність викладача, психолога, куратора дозволить першокурсникам швидко, безболісно пройти цей нелегкий шлях соціальної і психологічної адаптації, допоможе їм розкритися, пізнати себе, стати впевненими в собі, соціально адаптованими висококваліфікованими фахівцями.

На основі узагальнення результатів досліджень з проблеми адаптації можна зробити висновок, що соціально-психологічна адаптація – це процес, який виникає у відповідь на значущу новизну в навколишньому світі, це процес взаємодії особистості та середовища, за якого особистість має враховувати особливості середовища й активно впливати на нього, щоб забезпечити задоволення своїх потреб. Як результат вивчення психологічної та педагогічної літератури з проблем вищої школи, дослідження практичних аспектів адаптації першокурсників у Технологічно-промисловому коледжі ВНАУ виявлені психологічні аспекти адаптації студентів в умовах вищих навчальних закладів:

а) соціально-педагогічний: пристосування до нової дидактичної ситуації, що відрізняється від шкільної формами і методами організації навчального процесу (збільшення обсягу навчального матеріалу, підвищення самостійності);

б) соціально-психологічний: засвоєння нових соціальних норм, встановлення і підтримка певного соціального статусу у новому колективі (переключення уваги з навчання на спілкування, хворобливі переоцінювання самих себе);

в) мотиваційно-особистісний: формування позитивних навчальних мотивів і особистісних якостей майбутніх фахівців.

Незважаючи на безперервний характер адаптації, виникає низка суб'єктивних факторів, які негативно впливають на процес соціально-психологічної адаптації першокурсників ВНЗ, а саме:

1. Недостатній рівень підготовленості за шкільною програмою, ігнорування деяких навчальних дисциплін ще зі школи.

2. Слабо виражені навички навчальної роботи, недостатній розвиток словесно-логічного мислення.

3. Збереження характерної для частини учнів пасивності, відсутність самостійності.

4. Невисокий рівень культури, трудової вихованості.

5. Недостатньо виражені установки на здобуття професії.

6. Невпевненість у власних силах.

Ці та інші фактори на соціально-психологічному рівні спричиняють порушення взаємодії першокурсників і нового середовища та призводять до дезадаптації. Виходячи з цього, можна зробити висновок, що умови навчання у ВНЗ, процес адаптації студентів проходить з ускладненням. Використовуючи

методику діагностики соціально-психологічної адаптації К. Роджерса та Р. Даймонда, в навчальному закладі виявити рівень адаптованості молоді, фактори, які на неї впливають, проблеми адаптації до навчання.

Таблиця 1

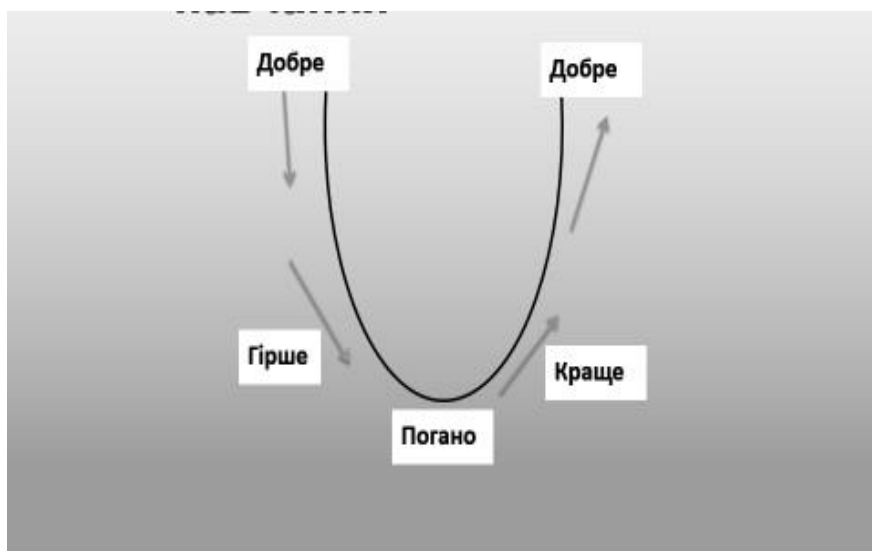
Категорія студентів	Житлові проблеми	Зміна звичних умов	Фінансові труднощі	Інші труднощі	Труднощі у спілкуванні зі студентами	Труднощі у спілкуванні з викладачами	Труднощі з опрацюванням матеріалу	Нестача часу для відпочинку	Велике фізичне навантаження	Вимоги ВНЗ
Повна сім'я, місто	-	-	3,0%		4,0%	1,0%	4,7%	3,0%	5,1%	3,0%
Повна сім'я, село	26%	6%	13,0%		3,0%	1,5%	8,3%	1,5%	6,4%	7,4%
Неповна сім'я, місто	6%		2,0%		4,5%	1,3%	5,2%	2,7%	4,2%	3,5%
Неповна сім'я, село	13%	16,0%	15,0%		2,6%	1,7%	10,0%	2,5%	4,9%	8,0%

За результатами діагностики соціально-психологічної адаптації К. Роджерса та Р. Даймонда було визначено чинники, які впливають на адаптацію: студент з міста чи села; стать, стан сім'ї (повна, неповна); дитина-сирота, напівсирота, соціальний стан батьків. За цими результатами можна зробити висновки: 85% студентів нового набору мають високий або середній рівень адаптації і лише 15% на другий-третій місяць навчання є важко адаптованими. Серед них: діти вразливих категорій (сироти, інваліди), діти, схильні до порушень дисципліни та ті, що мають підвищену тривожність та занижену самооцінку, а це здебільшого діти із сільської місцевості. У процесі дослідження нами виділені фактори, які впливають на процес їх соціально-психологічної адаптації. Такі труднощі спричинені складністю та певною екстремальністю їх життєдіяльності, саме тому, що вона:

- проходить у відриві від близьких людей (батьків, рідних, інших), які підтримували їх раніше у всьому та допомагали;
- має певну регламентацію діяльності (розклад, режим дня) проходить з певними перевантаженнями (фізичними, інтелектуальними, емоційними тощо);
- відбувається нерозумінням їх з боку інших людей, особливо в тих випадках, коли першокурсник не може впоратись із завданням, що є значущим для нього та групи загалом.

Зазначені чинники викликають у частини студентів явища дезадаптації, що провокують у особистості почуття незадоволення, страждань, нерідко призводить до утворення в неї комплексу неповноцінності. Тому співпраця викладача і студента – це своєрідний тренінг, у процесі якого молоді люди оволодівають уміннями і навичками співіснування.

Адаптацію до нових умов навчання можна зобразити у вигляді U-подібних змін більшості стадій самопочуття студентів.

- I. Ентузіазм, великі надії, певна ейфорія.
- II. Розчарування, неприйняття, нерозуміння.
- III. Фрустрації, хвороби, агресія, апатія, безпорадність.
- IV. Почуття задоволення.
- V. Почуття повноти життя, відчуття своєї відповідності новому середовищу.

Дезадаптовані студенти, котрі потребують допомоги як психолога (консультації, тренінги, спілкування, корекційна робота із зняття тривожності, агресивності), викладачів-предметників (додаткові консультації, індивідуальний підхід на заняттях, допомога в організації самостійної роботи), кураторів груп (організація виховного процесу).

Звідси можна визначити завдання педколективу стосовно полегшення адаптації першокурсників: сприяти всебічному розвитку студентської молоді, формувати активну життєву позицію та комплекс мотивацій для подальшого розвитку, допомогти їм здобути кваліфікацію на рівні їхніх можливостей, виховувати соціально-адаптованого та висококваліфікованого фахівця.

РОЗДІЛ 4 ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ

Основні аспекти громадянського виховання студентів у аграрному ВНЗ

*Вознюк О.М.
Житомирський національний
агроекологічний університет*

Головним завданням цивілізованого суспільства у всі часи й епохи було виховати громадянина, людини з чітким набором прав і обов'язків, яка поважає і дотримується норм і правил співжиття, прийнятих у певному суспільстві, традицій, тобто певний тип соціально зумовленої поведінки. Всі державні й суспільні інститути, конституції, мораль, право, ідеологія таких країн спрямовані на виховання свідомого громадянина, що є ознакою сильної країни як морально, економічно, так і політично.

Наша українська земля багата хліборобськими традиціями. Проте перехід у останньому десятилітті ХХ ст. від колективного до колективно-індивідуального способу ведення господарства з різними формами власності на землю продемонстрував кризу кадрового потенціалу в аграрному секторі.

Тому наразі вбачаємо необхідність підготовки фахівців для агропромислового комплексу як свідомих, толерантних громадян України, що здатні працювати в умовах ринкових відносин, забезпечуючи соціально-економічний розвиток аграрного напрямку.

Існує низка проблем громадянського виховання в аграрному ВНЗ, що є актуальними, оскільки:

а) нерозвиненість громадського руху унеможливорює дієвий захист громадських інтересів та ефективний розвиток місцевих ініціатив;

б) сучасний стан аграрного сектору економіки та українського села має ознаки системної кризи, зокрема погіршення якості кадрового складу, масова міграція молоді із села, втрата національних традицій сільського укладу;

в) сучасне село потребує молодих компетентних господарників, працьовитих, відповідальних, толерантних, патріотичних, здатних до розбудови громадянського суспільства.

Саме такі якості формуються у студентській молоді в процесі громадянського виховання.

У незалежній, демократичній країні її громадяни користуються всіма правами й свободами, прийнятими в ній. Якщо країна колоніально залежна, то вільний розвиток членів суспільства може лише проголошуватися, бути конституційною нормою, але не нормою соціального життя.

Із проголошенням самостійності та незалежності Україна стала на шлях побудови громадянського суспільства, кожен член якого має отримати вільний розвиток особистості. З одного боку, молода держава має створити всі умови для виховання свідомих громадян; з іншого – духовно-толерантну, морально-багату і заможну державу збудують лише палкі патріоти, об'єднані національною ідеологією незалежності й державності.

Звідси логічно випливає завдання концептуального осмислення наукових і прикладних засад громадянського виховання, визначення його суті, цілей, завдань, обґрунтування принципів, засобів і методів формування громадянських якостей, у першу чергу, у молоді.

Виховати громадянина – означає сформувати у молоді людини комплекс особистісних якостей і рис характеру, що є основою специфічного способу мислення, спонукальною силою до повсякденних дій, вчинків, поведінки.

Під час розгляду змісту громадянського виховання ми вестимемо розмову про нього не як про результат діяльності, а як про соціально-громадянську спрямованість особистості.

Під час аналізу психолого-педагогічної літератури бачимо, що громадянськість студентів аграрного вищого навчального закладу має інтегративну якість особистості. Вона складається із комплексу громадянських якостей і характеризує особистість студента як громадянина-професіонала, громадянина-патріота і громадянина-демократа, який цілеспрямовано формується в процесі громадянського виховання у ВНЗ. Що, у свою чергу, проявляється у таких сферах, як:

- *емоційно-ціннісній* (сукупність громадянських поглядів, переконань, почуттів, ціннісних орієнтацій студентської молоді, ставлення до інститутів держави, настанов влади);
- *інтелектуальній* (сукупність сільськогосподарських, політичних, правових, соціологічних, економічних, історичних знань);
- *діяльнісній* (громадянська активність).

Сучасна молодь – це рухлива, революційна частина населення нашої держави, яка проявляє активність до змін державних, політичних структур, прагне бути незалежною від волі батьків, має власну, відмінну від попередніх поколінь життєву філософію, ціннісні орієнтації, які є відображенням тих змін, що відбуваються в останні роки як в Україні, так і загалом у світовій спільноті. Сьогодні молодь бажає отримати соціально значущу професію та є досить прагматичною у виборі сім'ї та часу її створення.

Як показують дослідження студентів Житомирського НАЕУ, серед життєвих цінностей на першому місці стоїть сім'я, кохання і лише на 7–8-му – служіння Батьківщині. До того ж, що 97% респондентів підтримують ідею незалежності, суверенності України, 38% з них готові виїхати за кордон на постійне місце проживання.

За таких обставин потрібно по-новому поглянути на проблему формування громадянських якостей у молодих людей, визначення їх позицій та зростання політичної культури. Мова йде про знання, навички, уміння, які мають стати дієвою рушійною силою в повсякденній діяльності молоді, в її власних та загальнолюдських інтересах. При цьому слід урахувати, що невід'ємною особливістю процесу формування соціального громадянина є зміна змісту форм, зусиль виховного впливу. Тому виховний процес розглядається як еволюція, розвиток, орієнтація на створення нових якостей особистості громадянина.

Аналізуючи теорію і практику формування громадянського виховання студентів у аграрній вищій школі, звертаємо увагу на те, що воно виявляється у:

- розробці концепцій національно-патріотичного, громадянського виховання;
- плануванні виховної роботи;
- громадянській спрямованості викладання навчальних дисциплін суспільно-гуманітарного циклу;
- наданні важливого значення у формуванні громадянських якостей позааудиторній роботі студентів;
- методичній та практичній допомозі студентському активу в організації і функціонуванні студентського самоврядування.

Наразі стан формування громадянськості студентів аграрних вищих навчальних закладів свідчить про важливість організації цілеспрямованої підготовки основних суб'єктів громадянського виховання до формування громадянськості студентів та урахування соціальних факторів, суспільної потреби та специфіки підготовки фахівців аграрної сфери.

У реальному житті, в процесі створення системи соціально-громадянської спрямованості особистості громадянська орієнтація розглядається як інтегроване явище, що спрямовує ідеали та зміст життєдіяльності особистості, де органічно пов'язані гуманістична й демократична свідомість та реальна громадянська творчість й соціально зріла активність громадянина. Сьогоденність вимагає утвердження нових соціально-ціннісних орієнтацій, установок та установок на вироблення громадянської компетентності, оскільки існує суперечливість у сучасних соціально-економічних та духовно-політичних потребах нинішнього покоління.

Поняття спрямованості особистості вчені трактують по-різному: К.К. Платонов поєднує із системою установок; Н.Д. Левітов розглядає спрямованість через здібності та прояв характеру; В.М. Мясичев пов'язує із системою ставлення людини до навколишньої дійсності; О.Є. Чарткова розуміє спрямованість особистості як систему ціннісних орієнтацій на цілі життєдіяльності та засоби їх досягнення; Л.І. Божович простежує

взаємозв'язок із системою потреб, мотивів, поглядів, устремлінь; О.Г. Ковальов синтезує спрямування та здібності.

Ці та інші автори ядром у структурі особистості вважають її спрямованість, зорієнтованість як соціально зумовлену основну особливість особистості, яка характеризує її загалом.

Автори сходяться на думці, що адекватна зорієнтованість є центральною основою формування особистості, однак по-різному визначають зміст спрямованості.

Узагальнюючи аналіз змісту наукових положень, будемо визначати соціально-громадянську спрямованість особистості через прояв особистості до соціальної діяльності на основі високих соціальних потреб та домінуючих інтересів. Характерним при цьому є певне ставлення до дійсності, суспільства, держави і яка інтегрується в особистісній позиції.

До ознак, що притаманні соціально-громадянській спрямованості особистості, віднесемо:

- розуміння і збереження демократичних цінностей суспільства;
- активне розуміння і позитивне ставлення до держави та відповідальність за її долю;
- усвідомлення цінностей мови та культури, активна пропаганда їх, визнання історії України та повага до культури, традицій і звичаїв усіх народів, що проживають на території держави Україна;
- невідступне розуміння й дотримання законів держави, активна протидія правовому нігілізму;
- активна участь у зміцненні й збереженні соціальних і духовних цінностей нашого суспільства, гідність і повага у ставленні до рідного народу, народностей, людини та готовність виховувати у такому напрямі молоде покоління.

Основними соціальними факторами, які потрібно враховувати під час формування громадянськості студентів, є сім'я, громадські організації, засоби масової інформації. Тому важливо налагодити співпрацю з батьками, створити сприятливе середовище для участі студентської молоді у роботі громадських організацій та формувати інформаційну культуру студентів.

Шляхи вдосконалення роботи у напрямі громадянського виховання можуть бути такими: формування відповідної інтегративної якості особистості, тобто організація громадянського виховання студентів з урахуванням суспільних потреб, соціальних факторів та специфіки професійної підготовки майбутніх працівників агропромислового сектору; цілеспрямована підготовка основних суб'єктів громадянського виховання у ВНЗ до формування громадянськості студентів.

Отже, соціально-громадянська спрямованість особистості – це її схильність до соціальної діяльності на основі базових суспільних,

громадянських, професійних інтересів та вищих соціальних потреб щодо самовираження, що інтегрує у соціально активну життєву позицію громадянина та характерне позитивним ставленням до цих видів діяльності.

Відтак, проявом соціально-громадянської спрямованості особистості є її ставлення до соціуму, людей, самої себе. Тобто, ставлення є психологічний феномен, змістом якого є поява у людини психологічного утворення, яке акумулює у собі результати пізнання конкретного об'єкта дійсності, інтеграції всіх емоційних відгуків на цей об'єкт та поведінкової реакції на нього. Це є певна система тимчасових зв'язків людини як особистості суб'єкта з її окремими аспектами та існуючою дійсністю.

Таким чином, ставлення відображає, з одного боку, активність як члена суспільства, як суб'єкта власного розвитку, а з іншого – вплив на студентську молодь докільля, виховання набутого досвіду. При цьому, ядром становлень, які свідчать про сформованість соціально-громадянської спрямованості, є моральне та толерантне ставлення. Саме моральністю та толерантністю людини опосередковуються всі соціальні взаємини: політичні, правові, естетичні, науково-розвивальні, трудові, статеві тощо.

Зрозуміло, що всі ці відносини проявляються лише у дії, змінюючись в одній та перетворюють у іншу. Діяльність виступає умовою, основою і засобом прояву соціально-громадянської спрямованості, яка в свою чергу, проявляється і формується через конкретні справи. Саме завдяки соціально-громадянській спрямованості людина пізнає світ, себе, формує власну самосвідомість, моральні й соціальні установки, реалізує власне «Я». І, виходячи з того, на чій саме сфери життєдіяльності спрямовані інтереси молодої людини, в яких формах і наскільки соціально цінно та особистісно значуще реалізує вона себе, можна говорити про успішність і соціальну значущість прояву соціально-громадянської спрямованості особистості.

У процесі формування соціально-громадянської спрямованості особливу роль відіграє пізнавальний компонент (актуальні життєві потреби, цільові установки, ціннісні орієнтації, основні переконання). На нашу думку, він включає формування основних ціннісних орієнтацій, які відображають свідоме ставлення молоді до соціальної дійсності, що дозволяє, в свою чергу, визначити широку мотивацію поведінки молодої людини і одночасний вплив на всі аспекти її діяльності. В свою чергу особистісно визнана цінність набуває надзвичайно важливої функції орієнтування поведінки. Таким чином, розвиток ціннісних орієнтацій тісно пов'язаний з розвитком пізнавального компоненту соціально-громадянської спрямованості особистості.

Загалом пізнавальний компонент характеризується повнотою етичних, правових, політичних та інших знань людини, тобто повнотою

прийнятих у сучасній українській державі положень, принципів, законів, а також глибинного усвідомлення соціально особистісного значення стрижневих етичних і правових норм, що забезпечується їх емоційно-позитивним сприйняттям, яке відображає суб'єктивне ставлення людини до засвоєваних вимог. Цей компонент включає в себе також уявлення індивіда про власні якості, самооцінку, власні можливості, свій статус серед інших людей.

На соціально-громадську спрямованість також має вплив мотиваційно-орієнтований компонент (спрямованість, ставлення людини до суспільства, людей, самої себе, діяльності взагалі), який характеризує ставлення людини до подій, фактів, суспільства, людей, самого себе. Це ставлення розкривається через відповідні переживання. При цьому однією із умов перетворення знань у спрямовані переконання є формування соціально-громадянських почуттів, які відображають переживання людиною власного ставлення до суспільно-громадянських вимог, вчинків, дій (І.Д. Бех, Л.І. Божович та інші). Саме переживання інформують людину про те, в яких стосунках з довкіллям вона перебуває.

Відзначаючи особливості соціально-громадянської спрямованості як складової особистісного самовизначення, окремі дослідники (Б.З. Вульф, А.В. Мудрик та інші) вказують на опосередкованість ставлення людини до себе самої і суспільства, інших людей саме завдяки системі моральних норм, які оформлюються у специфічні форми моральної свідомості (обов'язок, відповідальність, совість, честь тощо). І саме вони підказують не що робити, а як потрібно робити (відповідально, добросовісно, чесно). Останнє «як» і є, за суттю, смислом усього змісту соціалізуючого процесу.

Впливовість поведінкового компонента (практична і морально-психологічна готовність проявляти соціально-громадянську спрямованість, наявність соціально цінного життєвого досвіду, знань, умінь і навичок, обов'язкових для утвердження в реальних умовах принципів, норм, правил, права й моралі) на соціально-громадянську позицію характеризується реальною поведінкою людини, її умінням дотримуватися основних правил співжиття, виконувати соціально-моральні обов'язки. При цьому успіху соціально-громадянського становлення студентської молоді якраз і сприяє власне її соціальна поведінка, набуті знання й уміння. Важливість і значення поведінкового компонента соціально-громадянської спрямованості зумовлені тим, що засвоєння і формування суспільних цінностей відбувається у поєднанні з власною діяльністю людини у сфері самореалізації, коли їх достовірність і значення підтверджуються реальними життєвими процесами.

Загальновідомо: кожна людина потребує соціального визнання себе як особистості, і це спонукає її до пошуку шляхів і засобів самовираження. Форми його можуть бути соціально цінними, соціально корисними, соціально прийнятними, асоціальними, антисоціальними. Оскільки в процесі

самоствердження відбувається усвідомлення самоцінності особистості і відповідно формується позитивний образ «Я», то народжується позитивне почуття власної гідності й честі, що є усвідомленням моральності. У процесі самореалізації проявляється і перевіряється громадянська спрямованість особистості; здатність індивіда зберігати й реалізовувати громадські якості за різних умов; володіти певним імунітетом щодо впливів, які суперечать його особистісним установкам, поглядам і переконанням.

Оскільки характеризуючи соціально-громадянську спрямованість особистості, всі компоненти її розглядаються як єдине ціле, можна стверджувати, що у своєму розвитку всі вони (компоненти) тісно пов'язані поміж собою. І будь-яке послаблення щодо розвитку одного з них неминуче відобразиться на двох інших, а отже, і на загальному рівні сформованості соціально-громадянської спрямованості особистості. У свою чергу, взаємозв'язок, що існує поміж усіма компонентами, сприяє тому, що посилення одного із них одночасно збагачуватиме й інші.

Виходячи із вищезазначеного, зробимо висновок: формування соціально-громадянської спрямованості особистості – процес складний, багатосторонній, довготривалий, оскільки з одного боку, на його формування впливають соціальні фактори (спосіб життя, специфіка процесів, конфліктів, наявних у соціумі тощо), а з іншого, – сформована соціально-громадянська спрямованість є наслідком засвоєння молоддю певного соціального досвіду.

Умовою ж цієї сформованості є власна активна діяльність, спрямована на реалізацію суспільних, професійних та особистих потреб.

Накопичення молоддю людиною власного соціального досвіду створює відповідну базу для прояву себе як особистості у взаємодії з довкіллям, а загалом, – для прояву власної соціально-громадської позиції.

Елементи національно-патріотичного виховання на заняттях економіки

*Короткіх О.Г., Головаш І.О.
Коледж переробної та харчової
промисловості ХНТУСГ*

Завдання сучасних педагогів – удосконалення особистості не тільки як головної продуктивної сили, а й як активного громадянина України, духовно багатой, морально благородної особи. На цьому зосереджуються зусилля всієї системи виховання, формування особи нового типу суверенної держави.

Одними з найважливіших напрямів національно-патріотичного виховання є:

- ставлення до професії (розуміння суспільної значимості своєї професії, відповідальність за якість своєї праці);
- ставлення до своєї особистості як унікальної цінності.

Відродження України, європейська інтеграція неможливі без пробудження національної свідомості українського народу, насамперед, молоді. Тому особливе занепокоєння викликає відсутність у більшості юнацтва усвідомлення себе як частини народу, співвідношення своєї діяльності з інтересами нації.

Сьогодні Україну, яка проголосила державну незалежність, визнали понад сто країн світу, однак ми не стали незалежними. Головною причиною цього є наша економічна залежність від Росії.

Саме молоді належить провідна роль у розбудові економіки країни. Випускники коледжу мають по завершенні навчання бути справжніми патріотами своєї держави, висококваліфікованими фахівцями, закоханими в свою професію та здатними відбудувати економіку України.

Зміст економічного виховання молоді полягає у формуванні в неї моральних та ділових якостей, обов'язкових для майбутньої трудової діяльності. Це забезпечує розуміння економічних законів і проблем суспільства та шляхів їх розв'язання; розвиває мотивацію до праці, усвідомлення життєвої потреби трудової активності, ініціативи, підприємництва, здатність до соціальної творчості як умови соціальної адаптації, конкурентоспроможності й самореалізації особистості в ринкових відносинах.

Важливе значення має розвиток раціоналізаторських здібностей, прагнення працювати рентабельно, оновлювати технологічні процеси і обладнання, підвищувати продуктивність праці, якість продукції, досягти особистого успіху і добробуту.

На заняттях економіки в коледжі навчальний матеріал викладається так, щоб студенти не тільки знали й розуміли економіку галузі, в якій їм доведеться працювати, але і вносили свою маленьку часточку в подальше її удосконалення і розвиток, постійно прагнули до поліпшення навколишньої дійсності.

Виховна мета заняття визначається залежно від теми і передбачає застосування різних методичних прийомів для її реалізації. Так, наприклад, вивчається тема «Прибуток і рентабельність». Виховну мету можна сформулювати так: «Виховання в учнів підприємливості і ощадливості». Це означає, що у процесі розкриття цієї теми викладач розкриватиме шляхи підвищення ефективності виробництва, звертатиме увагу на чинники, які сприяють зростанню продуктивності праці, збільшенню фондівіддачі і зменшенню собівартості продукції і цим самим забезпечують збільшення прибутку і рентабельності.

Виховна мета кожного заняття передбачає розвиток економічного мислення (уміння відображати факти і явища економічного життя, встановлювати зв'язки між ними, розв'язувати економічні задачі), розвиток уміння аналізувати, порівнювати (під час виконання практичних робіт) тощо.

Навчально-виховний процес потрібно вибудовувати таким чином, щоб пробудити в студентів національні почуття, виховувати в них повагу і любов до свого народу, до його віковічних моральних та духовних здобутків, а також самоповагу й гордість за свою Батьківщину, і на цій основі формувати суспільно значущі особистісні риси громадянина України: національну свідомість, духовність, трудову активність, морально-етичну, фізичну, екологічну і правову культуру.

Результативність національно-патріотичного виховання залежить від того, як педагоги стимулюють розвиток самоорганізації, самоуправління студентів, демократичного стилю взаємодії; сприяють формуванню критичного мислення, творчості й самостійності, усвідомленню власних світоглядних орієнтацій, які є основою життєвого вибору, громадянського самовизначення. І тоді студенти не лише ідентифікуватимуть себе з українським народом, але й прагнутимуть жити в Україні, пов'язуватимуть з нею свою долю, служитимуть Вітчизні на шляху її національного демократичного відродження; працюватимуть на її благо, захищатимуть її; поважатимуть Конституцію України і дотримуватимуться законів.

Сучасний погляд на національно-патріотичне виховання як фактор цілісного формування особистості

*Братчикова О.В.,
Скопцова О.А., Маркова Т.Ю.
Коледж переробної та харчової
промисловості ХНТУСГ*

Розбудова Української держави, відродження української нації потребують формування та впровадження відповідної Концепції національно-патріотичного виховання студентської молоді, яка має стати складовою системи національного виховання громадянина України.

Становлення української державності, побудова громадянського суспільства, інтеграція України у світове та європейське співтовариство передбачають орієнтацію на людину, її духовну культуру й визначають основні напрями виховної роботи з молоддю та модернізацію навчально-виховного процесу.

Ідеалом виховання виступає різнобічно та гармонійно розвинений національно свідомий, високоосвічений, життєво компетентний громадянин, здатний до саморозвитку та самовдосконалення.

Роль держави у національно-патріотичному вихованні полягає в координації зусиль усіх інститутів суспільства, забезпеченні єдності та пріоритету загальнодержавних і національних інтересів.

Головною домінантою національно-патріотичного виховання молоді є формування в особистості ціннісного ставлення до навколишньої дійсності та самої себе, активної за формою та моральної, змістом, життєвою позицією.

Що таке національно-патріотичне виховання? Національно-патріотичне виховання – це система поглядів, переконань, ідеалів, традицій, звичаїв, створена впродовж віків українським народом і покликана формувати світоглядні позиції та ціннісні орієнтири молоді, яка реалізується через комплекс відповідних заходів, що має стати фундаментом становлення світогляду молодої людини, на якому формуються фахові знання та професійна відповідальність.

В основу системи національно-патріотичного виховання покладено ідею розвитку української державності як консолідуючий чинник розвитку суспільства й нації загалом. Форми й методи виховання базуються на українських народних традиціях, кращих надбаннях національної та світової педагогіки й психології.

Національно-патріотичне виховання передбачає:

- формування національної свідомості і відповідальності за долю України;

- виховання любові до рідної землі, її історії, відновлення і збереження історичної пам'яті;
- культивування кращих рис української ментальності (працелюбності, індивідуальної свободи, глибокого зв'язку з природою та ін.);
- виховання бережливого ставлення до національного багатства країни, мови, культури, традицій.

Глобальний простір, у який інтегрується наша студентська молодь, передбачає засвоєння надбань культури різних народів. Тому постає потреба в здатності студентської молоді до входження у світовий соціокультурний простір – за умови збереження української національної ідентичності.

Відповіддю на виклики сучасного світу має стати національно-патріотичне виховання студентської молоді, котра формуватиме ядро української інтелігенції на основі національної ідеї.

Національна ідея об'єднує й консолідує суспільство, сприяє виробленню активної життєвої позиції молодій людині, становленню її як особистості. Національний характер виховання полягає у формуванні людини як громадянина України незалежно від її етнічного та соціального походження, віросповідання та передбачає створення спільноти самодостатніх людей, які об'єднані національною ідеєю та оберігають свої цінності й свободи.

Формування особистості – неперервний, дуже складний процес, де функціонує багато факторів, на основі яких розкриваються потреби, інтереси, нахили, здібності, характер, а також здоров'я, працездатність і довговічність. Розвиток особистості здійснюється в процесі її соціалізації, виховання й саморозвитку, що є компонентами цілісного підходу.

Сьогодні сформоване соціальне замовлення на ефективні виховні системи й технології. Зростає увага до виховання засобами музеїв, театральної педагогіки, юнацького спорту. Створюються реальні умови для прояву творчих здібностей молодих людей. Сучасна молодь добре інформована щодо процесів у різних сферах науки, техніки, соціального життя; динамічно оволодіває сучасними комунікаційними технологіями.

Усе це створює сприятливі умови для розвитку національно-патріотичного виховання як пріоритетної сфери соціального життя країни, підвищення його статусу та розвитку потенціалу, досягнення якісно нових результатів у духовно-моральному, патріотичному, трудовому, художньо-естетичному, екологічному вихованні молодого покоління.

Сучасний етап розвитку України особливо потребує від органів державної влади та суспільних інституцій здійснення системних заходів, спрямованих на національно-патріотичне виховання молоді, зокрема з огляду на потребу підготовки потенційних кандидатів для прийняття на державну, військову службу.

Національно-патріотичне виховання є складовою загального виховного процесу молодого покоління, головною метою якого є набуття молодими громадянами 14–20 річного віку соціального досвіду, готовності до виконання громадянських і конституційних обов'язків, успадкування духовних надбань українського народу, досягнення високої культури взаємин, формування особистісних рис громадянина Української держави, фізичної досконалості, моральної, художньо-естетичної, інтелектуальної, правової, трудової, екологічної культури.

Системне національно-патріотичне виховання є однією з головних складових національної безпеки України.

Воно формується на прикладах історії становлення української державності, українського козацтва, героїки визвольного руху, досягнень у галузі політики, освіти, науки, культури і спорту і містить в собі соціальні, цільові, функціональні, організаційні та інші аспекти, охоплює своїм впливом усі покоління, пронизує всі сторони життя: соціально-економічну, політичну, духовну, правову, педагогічну, спирається на освіту, культуру, науку, історію, державу, право.

Це передбачає визначення і реалізацію першочергових і перспективних заходів, спрямованих на формування громадсько активної життєвої позиції молодих громадян, психологічної готовності до добровільного вступу на державну, військову службу та зразкове виконання службових обов'язків.

Таким чином, без почуття патріотизму, як своєрідного кодексу моральних цінностей, історичної пам'яті та ідейно світоглядних принципів, що передбачають всезагальну відданість окремій історичній спільноті, важко уявити процес формування системи інституцій, здатних забезпечити свободу, рівність та громадянську гідність.

Без любові до своєї Батьківщини, без утвердження патріотичної свідомості, ідеї нації як політичної спільноти, об'єднаної історичною долею, державною мовою, інститутом громадянства, без визнання гідності людини й цінності людської особистості як ключового елемента права, без продукування й культивування системи ціннісних орієнтацій загальноцивілізованого характеру у сфері не лише культури, освіти, науки, але й економіки та політики, годі сподіватися на формування фахівця середньої ланки харчової та переробної промисловості, що становить основу майбутнього нашої держави.

**Патріотичне виховання майбутніх менеджерів
засобами позаурочної діяльності
(на прикладі мистецького проекту з нагоди святкування
200-річчя Тараса Шевченка)**

*Копоть І.Є., Вознюк О.М.
Житомирський національний
агроекологічний університет*

У сучасних умовах відродження національної системи освіти, реалізації Національної доктрини розвитку освіти України у ХХІ ст., трансформації та модернізації вищої освіти України відповідно до положень Болонської декларації особливого значення набувають проблеми професійної підготовки майбутнього фахівця в єдності всіх його компонентів (професійного самовизначення, професійної підготовки та професійної самореалізації).

Водночас, сучасний майбутній менеджер, окрім фахових знань, умінь і навичок, має володіти загальною культурою, розумінням екологічних та соціальних наслідків своєї діяльності, світоглядними орієнтирами та духовними цінностями. Тому одним із завдань гуманітаризації та гуманізації аграрної вищої освіти має стати орієнтація її на загальнолюдські культурні цінності, залучення студентів до національних джерел духовності, формування у них патріотичних переконань. Сучасна аграрна вища школа має формувати не тільки фахівця у галузі агропромислового комплексу, але й громадянина-патріота, небайдужого до долі української держави, економіки, освіти та культури. Вирішення цього завдання вимагає належної організації патріотичного виховання майбутніх менеджерів.

Сутність патріотизму як моральної якості визначалася Й. Песталоцці, А. Дістервегом, Г. Сковородою, як стрижневий принцип національного виховання – К. Ушинським, М. Грушевським, І. Огієнком, Г. Ващенком, О. Вишневським. Для нашого дослідження особливо цінними є сучасні наукові розробки: концепція українського виховання О. Вишневського.

Під патріотичним вихованням студентів ми розуміємо організований, планомірний та цілеспрямований процес засвоєння особистістю національних цінностей, надбань і норм культури, спрямований на формування у неї національно-громадянської свідомості.

У процесі патріотичного виховання студентської молоді важливо дотримуватися принципу єдності виховного впливу на свідомість, почуття та діяльність особистості з обов'язковим урахуванням особливостей її духовного життя. При цьому враховується, що патріотичні ідеали

трансформуються в стійкі духовні утворення – погляди, переконання, ціннісні орієнтації, – за умови, коли особистість здобуває їх дослідницьким, трудовим, евристичним шляхом з певної системи знань, відомостей, художньо-естетичних образів, національних традицій, звичаїв.

У патріотичному вихованні студентів важливо правильно пов'язувати минуле і сучасне нашої країни, утверджуючи наступність кращих традицій поколінь. Що сильніше молодь буде відчувати зв'язок часу, минулого і майбутнього вільного України, зв'язок своїх особистих інтересів з інтересами Вітчизни, то більше здатна вона буде сприймати все краще, що створене попередніми поколіннями, і прогресивне, що принесла свобода, то краще вона буде усвідомлювати свою роль у здійсненні завдань розбудови України, то вищим буде ступінь її усвідомлення патріотичної відповідальності.

У патріотичному вихованні студентів важливо, щоб педагог був переорієнтований з ролі інформатора і контролера, організатора виховних заходів на старшого товариша, друга, духовного орієнтира, наукового консультанта, організатора самостійного здобуття знань, творчості вихованців, їхньої самоосвіти і самовиховання (В. Сухомлинський).

Удосконалення світоглядної свідомості особистості патріота здійснюється шляхом оновлення змісту освіти, що за своїм обсягом і характером відображає, насамперед, ідейно-ціннісне багатство рідного народу й вищі здобутки світової культури, сприйняті крізь призму національної свідомості. Участь студентства у виховних університетських заходах має мати патріотичне спрямування, дієву форму розвитку обов'язку і відповідальності.

Ювілей митця завжди є приводом для нового осмислення його творчості, створення наукових робіт, виставок, концертних програм тощо. Якщо йдеться про постать такої величі та значущості, як Тарас Шевченко, то традиційних заходів виявляється, з одного боку, недостатньо; з іншого – усе, що проводиться і до чого залучається молодь, має бути ретельно продумано й виважено, аби завдання нового прочитання, осмислення, визначення історичного значення не перетворилося на низку формальних «заходів», які, в кращому випадку, залишать молодь байдужою, в гіршому – створять не вельми сприятливе тло для подальшого осягнення постаті національного генія.

Про все це йшлося у процесі підготовки мистецького проекту «Велетень у царстві духу...» в Житомирському національному агроекологічному університеті. Виховна концепція проекту полягала, насамперед, у тому, аби уникнути «штампів» і повторів у розкритті образу Тараса Шевченка, ґрунтовно уявити його як людину світової культури та митця світового значення. На думку організаторів, слід було

якомога більше залучити студентів до самостійної роботи над проектом, який мав стати неформальним приводом для заглиблення у творчість митця, а також послужити поштовхом для розкриття таких граней генія, які, вивчаючи творчість Тараса Шевченка у школі, як правило, залишаються нерозкритими.

До безпосереднього втілення проекту вирішено було залучити студентів I-го курсу факультету економіки та менеджменту: менеджерів зовнішньоекономічної діяльності та менеджерів організацій. Вибір був продиктований такими причинами: студенти цих спеціальностей, за характером своєї майбутньої професійної діяльності, мають володіти організаційними вміннями, а також набути певного досвіду діяльності у просторі не тільки національної, а й інших культур світу. Крім того, студенти цих спеціальностей у першому семестрі вивчали предмети «Світова культура і мистецтво» та «Риторика», тобто, певною мірою, торкнулися окресленої проблеми теоретично і практично.

До сценарного плану заходу було вирішено включити розділи: «Пам'ятники Тарасові Шевченку в Україні та світі». Його зміст – розповідь (з відеорядом) про найбільш відомі та художньо досконалі пам'ятники митцю. Велика кількість і широка географія пам'ятників мала акцентувати думку про значущість діянь Тараса Шевченка, якщо його так цінує світ.

Другий розділ проекту розкривав тему «Тарас Шевченко – художник». Автопортрети, пейзажі, жанрові полотна яскраво продемонстрували багатогранність таланту Т. Шевченка як художника.

Третій розділ «Тарас Шевченко і музика» мав яскраво втілене креативне спрямування і мусив подолати певні «штампи», які склалися у розкритті цієї теми. Традиційно, проблемне поле «письменник і музика» поділяють на кілька аспектів дослідження: музичні інтерпретації літературних творів; музику й музикантів на життєвому шляху письменника; музику в літературних творах.

У проекті було вирішено, тією чи іншою мірою, подати всі аспекти проблеми. Адже, у повістях, щоденниках, листах Т. Шевченка постає як різнобічно освічена людина. Загалом, у його творах знаходимо кількості згадок про європейську музику. Якщо народні пісні, які згадує Шевченко у своїх поезіях, є часткою духу самого поета, його внутрішнього світу, то згадки про європейську музику переконливо засвідчують його освіченість. З повісті «Музикант» дізнаємося про особливу любов до віолончелі. Улюбленим композитором нашого поета був Фредерік Шопен.

З музичних знайомств Тараса Шевченка було відзначено Іллю Лизогуба (1787–1867), композитора-аматора, автора першої віолончельної сонати в українській музиці.

Ще одна з «музичних» граней постаті Кобзаря – Тарас Шевченко й народна пісня. Аналіз його поетичної творчості свідчить, що він знав чумацькі, гайдамацькі, родинні пісні, думи. Ці враження, здобуті ще у дитинстві, значною мірою визначили не тільки зміст, а звучання віршів поета, тобто неповторну «музику слова» шевченківської поезії.

І, нарешті, музичне втілення творчості Тараса Шевченка. Не тільки українськими композиторами, а й митцями різних країн. Хоча, беззаперечно, що становлення саме української національної професійної музичної школи не відбулося б без визначального впливу Тараса Шевченка.

Найбільш складне завдання полягало у відборі та живому виконанні музики. З початку проекту організатори відмовилися від думки про звукозапис. Адже, молоді так бракує зараз вражень від живого виконання академічної музики, яка несе у собі неповторні естетичні емоції, надовго залишаючи відбиток пережитого у пам'яті.

Для виконання музичних творів було запрошено професійний колектив камерного ансамблю імені І.Ф. Добжинського (м. Житомир), який, працюючи переважно у полі польської музичної культури, тим часом, завжди охоче бере участь в українських мистецьких проектах. Музиканти ансамблю підготували спеціальну програму, що віддзеркалила всі грані теми «Тарас Шевченко і музика», окреслені організаторами. Були виконані: «Мазурка» Ф. Шопена, «Соната для віолончелі і фортепіано» І. Лизогуба, романс С. Рахманінова «Полюбила я на печаль свою» на вірші О. Плещеева (переклад вірша Т. Шевченка «Полубилася, одружилася»), «Елегія пам'яті Тараса Шевченка» М. Лисенка.

Художнім відкриттям проекту стало виконання двох українських пісень на вірші Т. Шевченка ансамблем незвичайного складу, до якого увійшли старовинний перський інструмент кяманче (виконавець – відомий іранський етномузиколог Агай Кухі Амін), бандура (виконавець – Єлизавета Роговська) та солістка камерного ансамблю ім. І.Ф. Добжинського, лауреат міжнародних конкурсів Галина Омельченко-Агайкухі. У такий спосіб було ще раз підкреслено, що творчість великого українського поета викликає інтерес не тільки в українців.

Фіналом концерту мало стати декламування «Заповіту» Тараса Шевченка різними мовами світу: російською, білоруською, польською, англійською, німецькою, французькою, італійською, іспанською, есперанто. Вірш прочитали студенти та викладачі ЖНАЕУ.

Для ознайомлення зі звучанням вірша східними мовами та з метою відпрацювання умінь налагоджувати ділові контакти студентам-менеджерам було запропоновано зустрітися та поспілкуватися зі студентами першого курсу спеціальності «Китайська мова та література» Київського національного лінгвістичного університету. Майбутні

синологи, студенти I-го курсу, зняли відеонарис «Заповіт» звучить китайською...» і надіслали його до Житомира. Тож у фіналі концерту «Заповіт» прозвучав десятима мовами світу.

Під час втілення проекту свої сили спробували близько сімдесяти учасників. Організаційні питання, підготовка реклами, технічне забезпечення, менеджерський супровід – всі обов'язкові складові будь-якого проекту було виконано відповідними командами учасників-студентів на чолі з лідерами.

Відділ виховної роботи ЖНАЕУ вважав доцільним роботу всіх учасників проекту засвідчити сертифікатами, аби молоді фахівці могли документально підтвердити свій досвід роботи у командних проектах.

Таким чином, завдання проекту як мистецькі, так і виховні було втілено як низку конкретних індивідуальних завдань, що було об'єднано спільною патріотичною ідеєю. Найголовніше ж – геній Тараса Шевченка постав у всій багатогранності та значущості не тільки для України, а й усього світу.

Отже, успішне формування рівня патріотичного виховання студентів забезпечують такі педагогічні умови: усвідомлення студентами виховних можливостей змісту соціально-гуманітарних дисциплін (комплект науково-історичних текстів, зміст яких відображає особливості наукової діяльності менеджера); забезпечення активності студентів у процесі вивчення соціально-гуманітарних дисциплін та підготовки і проведення позааудиторних виховних заходів; готовність викладачів реалізувати виховний потенціал соціально-гуманітарних дисциплін щодо патріотичного виховання студентів.

Краєзнавчо-пошукова діяльність як засіб формування патріотичних цінностей у юнацькому віці

Додурич С.М.

Житомирський агротехнічний коледж

Проблему «краєзнавства» як важливого засобу зв'язку навчання й виховання, що спрямований на пізнання історико-географічного краю з метою його культурно-духовного відродження, досліджували В. Антонович, Д. Багалій, М. Грушевський, М. Драгоманов, Я. Коменський, М. Костриця, В. Кремінь, Т. Лубенець, В. Обозний, І. Прус, Ж.-Ж. Руссо, С. Русова, Г. Сковорода, М. Соловей, М. Стельмахович, В. Сухомлинський, О. Тімець, О. Топузов, К. Ушинський, І. Франко, П. Юркевич.

Ученими М. Бунаковим, О. Красовською, Т. Міщенко, А. Остапцем, В. Струманським, І. Федотовим, Д. Чижевським визначено краєзнавчо-пошукову діяльність як таку, що дає змогу поєднати національне виховання з патріотичним, відроджує духовність, моральність, національну свідомість, формує стійкі патріотичні цінності, виховує міцний і дружний студентський колектив, зміцнює зв'язки між молоддю різних міст, сіл, національностей.

Ефективним засобом формування патріотичних цінностей у молоді є краєзнавчо-пошукова діяльність. Помітну роль у її розвитку відіграли праці В. Антоновича, Д. Багалія, М. Грушевського, А. Лисенко, А. Лободи, Г. Міхеєва, С. Русової, В. Сухомлинського, К. Ушинського. Краєзнавчо-пошукова діяльність, спрямована на вивчення рідного краю.

Ця діяльність виражається у різних формах роботи – екскурсіях, краєзнавчих походах, експедиціях, піших прогулянках та є органічною складовою освітньо-виховного процесу, здійснюється у природному середовищі, створюючи сприятливі умови для пізнання реалій соціуму, історії краю, народу і країни. Формування патріотичних цінностей молоді засобами краєзнавчо-пошукової діяльності відбувається у процесі пізнання історії й сучасності свого краю, народу, Батьківщини, її духовних і культурних надбань.

У «Концепції краєзнавчої освіти та виховання» зазначається, що виховання має бути спрямоване на культурно-духовне відродження українського народу; використання багатовікового досвіду українського народу, на основі якого має здійснюватися перебудова рівня і культури життя; засвоєння народної культури, менталітету свого народу; розуміння молоддю того, що тільки покоління, сформоване на духовних надбаннях предків, зможе стверджувати духовність, творити культуру періоду відродження, продовжувати зберігати і розвивати культурно-історичні традиції; залучення до трудового досвіду свого народу з метою підготовки вихованців до використання і створення матеріальних і духовних цінностей.

Якщо говорити про сьогоднішній день, про ті проблеми, а, можливо й загрозу культурному різноманіттю, то ми маємо розуміти, що треба надзвичайно бережно ставитися до своїх національних цінностей, традицій свого народу, його культури, мови, літератури. І саме краєзнавство може бути одним із дієвих **важелів** національного, патріотичного виховання, формування патріотичних цінностей у студентів. Краєзнавство надає конкретній місцевості певного історизму, відкриває в її минулому щось нове, особливо ціннісне.

Коли ми дізнаємося, хто жив у цьому будинку, як жили в ньому люди, який художній твір тут було створено, тоді цей будинок стає для нас особливим. Ми зовсім по-іншому сприймаємо ту чи іншу місцевість, коли дізнаємося, які історичні події тут відбувалися.

Сьогодні, як ніколи, підвищуються вимоги до викладача-носія як загальнолюдських цінностей і культури, так і традицій окремого регіону. Краєзнавство сприяє вихованню патріотизму, громадянськості, що ґрунтуються на повазі і любові до рідного краю, почутті гордості за «малу батьківщину».

Краєзнавчо-пошукова діяльність – це діяльність, що відповідає специфічним особливостям, характерним юнацькому віку, де юнаки та дівчата можуть проявити свою активність, творчо себе реалізувати як в інтелектуальному, так і емоційно-ціннісному плані. Вона забезпечує створення умов для вільного розвитку особистості, прояв і активізацію її здібностей шляхом залучення до різноманітних видів краєзнавчої діяльності, встановлення зв'язків з навколишнім світом, забезпечення їх різноманітності, створення відповідних умов для усвідомлення свободи прийняття рішень.

За таких умов краєзнавчо-пошукова діяльність є засобом реалізації нагальних освітніх завдань, адже в умовах особистісно орієнтованого навчання вона має значний потенціал для всебічного гармонійного розвитку особистості студента. У процесі цієї діяльності студенти набувають рис, обов'язкових їм не лише для навчальної діяльності, а й для подальшого життя, тим самим вчаться бути самостійними, відповідальними. Це стає можливим, тому що вони, вивчаючи природу, культуру, історію, побут рідного краю, значну частину роботи виконують самостійно: ознайомлюються з різними джерелами краєзнавчої інформації, складають схеми, плани, карти, оформлюють зібраний краєзнавчий матеріал, готують звіти, оволодівають новими способами отримання знань про навколишній світ.

Для ефективного формування патріотичних цінностей засобами краєзнавчо-пошукової діяльності у студентів коледжів створено модель формування патріотичних цінностей. Побудова моделі здійснювалася шляхом виявлення суттєвих факторів, що можуть вплинути на результат формування патріотичних цінностей студентів, об'єднання їх за загальними ознаками, встановлення кількісного співвідношення між елементами процесу.

Елементи моделі відображають структурні утворення патріотичних цінностей та логіку виховного процесу коледжу. У структурі моделі представлено краєзнавчо-пошукову діяльність як засіб формування патріотичних цінностей студентів.

Модель формування патріотичних цінностей студентів коледжів має чітку структуру, основними елементами якої є:

1. *Цільовий елемент*, який включає мету та завдання. Мета полягає у формуванні патріотичних цінностей у студентів коледжів засобами краєзнавчо-пошукової діяльності і конкретизується завданнями: оволодіння студентами знаннями про зміст патріотичних цінностей, особливості краєзнавчо-пошукової діяльності; формування позитивної мотивації до участі у краєзнавчо-пошуковій діяльності; цілеспрямована організація активних форм, методів краєзнавчо-пошукової діяльності, спрямованих на формування у студентів патріотичних цінностей; удосконалення управління процесом формування патріотичних цінностей.

2. *Змістовий елемент* моделі формування патріотичних цінностей студентів представлений взаємопов'язаними компонентами: гностичним, який включає знання про сутність патріотичних цінностей, складові краєзнавчо-пошукової діяльності; емоційно-ціннісним, що характеризується емоційно-позитивним ставленням до себе, ровесників, свого народу, нації, Батьківщини; діяльнісно-практичним, який відображає ступінь сформованості у студентів практичних умінь краєзнавчо-пошукової діяльності, що спрямована на засвоєння патріотичних цінностей. Відповідно вони виконують інформаційну, спонукальну і діяльнісну функції.

3. *Організаційно-методичний елемент* відображає взаємодію суб'єктів виховної системи і репрезентується в організаційно-методичному забезпеченні: формах, методах краєзнавчо-пошукової діяльності, принципах, педагогічних умовах. Модель формування патріотичних цінностей у студентів коледжів засобами краєзнавчо-пошукової діяльності побудована на принципах народності, культуровідповідності, природовідповідності, диференціації та індивідуалізації виховного процесу. Складниками організаційно-методичного елемента є педагогічні умови: усвідомлення особистісної та соціальної значущості патріотичних цінностей; позитивне емоційно-ціннісне ставлення студентів до патріотичних цінностей як моральних регуляторів власної поведінки; залучення юнаків та дівчат до краєзнавчо-пошукової діяльності, спрямованої на ствердження патріотичних цінностей; цілеспрямована підготовка кураторів академічних груп до організації краєзнавчо-пошукової діяльності з формування патріотичних цінностей у студентів.

Серед форм роботи, що використовувалися у процесі експериментальної роботи зі студентами, особливого значення надавали реалізації факультативного курсу. Запропонована програма факультативу «Формування

ціннісних орієнтирів особистості: теорія і практика» побудована з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей студентів. Завданнями курсу передбачалося: розширення знань студентів про сутність понять загальнолюдські, національні, патріотичні цінності, складові краєзнавчо-пошукової діяльності, формування емоційно-позитивного ставлення юнаків та дівчат до рідної Батьківщини, народу, його історії, культури, готовності жити в рідній країні, пов'язувати свою долю з її долею, активно при цьому самореалізовуючися.

Структура занять факультативу передбачала виконання студентами індивідуальних і групових пошуково-дослідницьких завдань (вивчення свого родоводу, краю, видатних постатей країни і краю, архівних документів, підготовка повідомлень, доповідей, рефератів, виготовлення планшетів), тобто акцент ставився на таких видах роботи, що забезпечують практичну реалізацію теоретичних знань та сприяють оволодінню студентами вміннями краєзнавчо-пошукової діяльності. З'ясовано, що засвоєнню студентами патріотичних цінностей підпорядковується робота дискусійних клубів «Житомирщина – земля моїх батьків», «Дорогами рідного краю», «Трудові династії», «Позиція». Доведено ефективність залучення юнаків і дівчат до активної участі у Всеукраїнських туристично-краєзнавчих експедиціях: «Краса і біль України», «Сто чудес України», «Історія міст і сіл України», «Люби і знай свій край», – у регіональних і обласних експедиціях, акціях, конкурсах тощо.

Синтезуючим центром виховання патріотичних цінностей у студентів коледжу є комплекс музеїв Житомирського агротехнічного коледжу: Народний музей бойової слави 322-ої Житомирської Червонопрапорної стрілецької дивізії, музей «Краю мій, моє Полісся», музей історії Житомирського агротехнічного коледжу. Музей коледжу створює умови для входження студентів у суспільство завдяки залученню до різноманітних видів діяльності з метою позитивного впливу на їх особистість, формування у них патріотичних цінностей.

Студенти-пошуковці вивчають пам'ятки історії, культури і природи Житомирщини, матеріали про досягнення науки і техніки, бойові та трудові традиції; збирають речові пам'ятки, що є відображенням важливих культурних, соціальних процесів минулого й сьогодення, що, у свою чергу, дає можливість відтворювати історію рідного краю. Формувальний етап експерименту засвідчив дієвість виховного впливу на юнаків і дівчат екскурсій, які проводять студенти-екскурсоводи у музеї. Зокрема, студенти-екскурсоводи знайомлять відвідувачів з експозиціями, дають загальне уявлення про музейні зібрання, розкривають провідну тему музею, характеризують основні експонати, що мають історичну цінність, а також проводять тематичні екскурсії, що присвячені окремій темі чи історичній події, використовуючи при цьому карти, експонати, архівні матеріали, зібрані

у процесі краєзнавчо-пошукової діяльності. Пошуковці збирають і вивчають матеріали, пов'язані з подвигами солдатів, їх реліквії, листуються з рідними загиблих, відновлюють забуті імена захисників Вітчизни. У процесі пошукової роботи ведеться листування з учасниками подій, які пов'язані з життям та діяльністю загиблих та зниклих безвісті в роки війни, з ветеранами Великої Вітчизняної війни, учасниками бойових дій (більш як із 600 адресатами).

Студенти коледжу виготовляють планшети про видатні постаті Житомирщини, вулиці міста, Героїв Радянського Союзу, які після Великої Вітчизняної війни проживали у Житомирі. Члени групи «Пошук» займаються пошуком відомостей і матеріалів про випускників коледжу, які пройшли війну та загинули в роки війни і долю яких невідомо. У музеї відбуваються цікаві зустрічі з ветеранами війни та праці. Серед активних форм можна виокремити краєзнавчі походи, під час яких студенти вивчають місцевість рідного краю, особливості його мови, історичні пам'ятки, а також збирають легенди, народні пісні, обряди, прислів'я, фотографують об'єкти, що мають історико-культурне значення.

Військово-спортивна діяльність юнаків та дівчат у коледжі реалізується завдяки їх активній участі у підготовці та проведенні урочистих зборів присвячених визначним подіям української держави та її збройних сил, зустрічі з ветеранами і військовослужбовцями, участі у військово-спортивному гуртку «Допризовна підготовка та військово-патріотичне виховання студентів», тижнях оборонно-масової роботи, спартакіадах, спортивних змаганнях, оглядах-конкурсах, військово-спортивних святах.

Участь студентської молоді у гуртку української вишиванки, вокальних ансамблях «Чарівність», «Краяни», студентському хорі «Сузір'я», танцювальному гуртку «Світанок» не тільки розвиває її творчий потенціал, але й підсилює мотиваційні аспекти їхньої творчості, краєзнавчо-пошукової діяльності.

4. *Результативний аспект* моделі формування патріотичних цінностей у студентів містить показники її ефективності, що відображають ступінь досягнення передбачених цілей і суттєві зміни, що характеризують якісний і кількісний аспекти функціонування моделі формування. Як результат – сформованість патріотичних цінностей у студентів коледжів.

Розроблена модель формування патріотичних цінностей у студентів коледжів засобами краєзнавчо-пошукової діяльності відображає необхідність реалізації мети, урахування принципів виховання. Модель містить завдання, змістові компоненти, функції, організаційно-методичне забезпечення, педагогічні умови. Успішне формування патріотичних цінностей студентів коледжів здійснюватиметься за умови: усвідомлення особистісної та соціальної значущості патріотичних цінностей студентами; позитивного емоційно-ціннісного ставлення до патріотичних цінностей як моральних

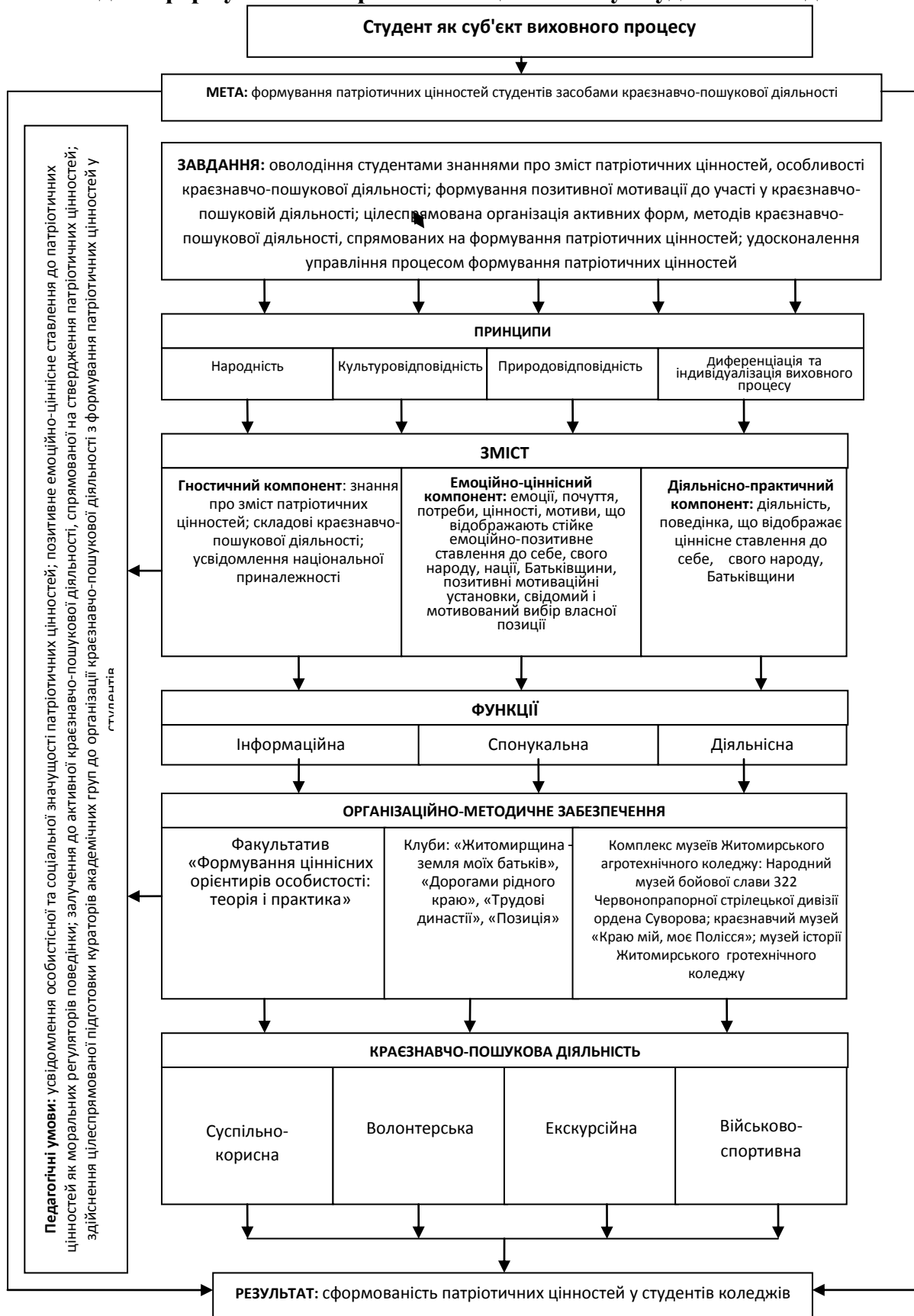
регуляторів власної поведінки; залучення студентів до краєзнавчо-пошукової діяльності, спрямованої на ствердження патріотичних цінностей; здійснення цілеспрямованої підготовки кураторів академічних груп до організації краєзнавчо-пошукової діяльності з формування патріотичних цінностей у студентів. Упровадження у виховну практику коледжів екскурсій, краєзнавчих походів, участь у тематичних вечорах, виставках, конференціях, виховних годинах, уроках мужності, уроках пам'яті, дискусійних клубах, художній самодіяльності сприяли формуванню у студентів коледжів патріотичних цінностей. Значний потенціал у процесі формування патріотичних цінностей студентів мав розроблений факультативний курс «Формування ціннісних орієнтирів: теорія і практика», оскільки він створює оптимальні умови для інтеграції знань про патріотичні цінності особистості, краєзнавчо-пошукової діяльності у конкретні уміння і навички.

Отже, розроблена модель формування патріотичних цінностей у студентів коледжів засобами краєзнавчо-пошукової діяльності відображає необхідність реалізації мети, урахування принципів виховання. Модель містить завдання, змістові компоненти, функції, організаційно-методичне забезпечення, педагогічні умови. Успішне формування патріотичних цінностей студентів коледжів здійснюватиметься за умов усвідомлення особистісної та соціальної значущості патріотичних цінностей, позитивного емоційно-ціннісного ставлення до патріотичних цінностей як моральних регуляторів поведінки, залучення до активної краєзнавчо-пошукової діяльності, спрямованої на ствердження патріотичних цінностей, здійснення цілеспрямованої підготовки кураторів академічних груп до організації краєзнавчо-пошукової діяльності з формування патріотичних цінностей у студентів.

Упровадження у виховну практику коледжів екскурсій, краєзнавчих походів, участь у тематичних вечорах, виставках, конференціях, виховних годинах, уроках мужності, уроках пам'яті, дискусійних клубах, художній самодіяльності сприяли формуванню у студентів коледжів патріотичних цінностей.

Значний потенціал у процесі формування патріотичних цінностей студентів має розроблений факультативний курс «Формування ціннісних орієнтирів особистості: теорія і практика», оскільки він створює оптимальні умови для інтеграції знань про патріотичні цінності особистості, краєзнавчо-пошукової діяльності у конкретні уміння і навички.

Модель формування патріотичних цінностей у студентів коледжів

РОЗДІЛ 5
СЦЕНАРІЇ ВИХОВНИХ ЗАХОДІВ, СПРЯМОВАНІ
НА ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ,
ПАТРІОТИЗМУ

Лінгвістичний турнір
до Дня української писемності та мови

Коломинська Т.Б.
ВСП Тальнівський
будівельно-економічний коледж
Уманського національного
університету садівництва

Зала оформлена книжковою виставкою, плакатами з висловлюваннями видатних діячів про мову.

У центрі сцени – столи для команд із назвою кожної. Студенти у вишиванках, з бейджиками, де вказане ім'я студента, емблема й девіз команди.

Учасники – студенти 1-го курсу (турнір мовознавців), студенти інших груп – вступна і заключна частини (обрамлення).

Ведуча: Шановні студенти, викладачі, гості, запрошуємо вас на слово шире, на бесіду мудру, на свято української писемності та мови. Батьківщина починається з батька і матері, з оселі, де ми вперше побачили світ, з мови, якою розмовляють наші батьки.

Ведучий: Рідна мова – це мова, що першою засвоюється дитиною і залишається зрозумілою на все життя. Рідною прийнято вважати мову нації, мову предків, яка пов'язує людину з її народом, з попередніми поколіннями, їхніми духовними надбаннями.

Ведуча: Мова моя українська,
Батьківська, материнська,
Я знаю тебе не вивчену –
Просту, домашню, звичну,
Не з-за морів покликану
Не з словників насмикану

Ведучий: Ти у мені із кореня,
Поле мені наговорена,
Дзвоном коси накована,

В чистій воді смакована,
Болем очей продивлена,
Смутком багать продимлена,
З хлібом у душу всмоктана,
В поті людським намокнута,
З кров'ю моєю змішана,
І аж до скону захищена.

(У виконанні студентки звучить пісня Наталі Бучинської «Мова єднання»)

Ведуча: 6 листопада 1997 року було підписано Указ Президента України, у якому говориться: «На підтримку ініціативи громадських організацій та з урахуванням важливості ролі української мови в консолідації суспільства постановляю: «Установити в Україні День української писемності та мови, який відзначати щорічно 9 листопада в день вшанування пам'яті Преподобного Нестора Літописця».

Ведучий: Із святом вас, шановні добродії, із святом, шанувальники рідного слова. Корені українського слова проросли з найдавніших діалектів праслов'янських племен, рясними пагонами розвинулися в часи Давньоруської держави. Древнє слово квітами-перлами розцвітало в найдавніших пам'ятках культури Київської Русі, у полемічних творах, у красному письменстві різних часів.

Ведуча: Сьогодні наше свято – це свято української мови та писемності. З часу винайдення писемності фактично почався період документальної історії людства, тому стало можливим не тільки передавати мовну інформацію на відстані, але й закріпити її в часі.

Ведучий: Перші спроби письма відносять приблизно до 35–50 віків до нашої ери. Спочатку це була гілочка пальми – знак миру. Потім – схематичне зображення предмета чи якогось явища. І нарешті – ієрогліфи. Прямим попередником слов'янської мови – є алфавіт, створений великими просвітителами слов'ян – братами Кирилом і Мефодієм.

Ведуча: (зачитує висловлювання П. Мирного) «Найбільше і найдорожче добро в кожного народу – це його мова, ота жива схованка людського духу, його багата скарбниця, в яку народ складає і своє давнє життя, і свої сподіванки, розум, досвід, почування. Мова – така ж давня істота, як і народ, що її витворив, і коли він кине свою мову, то вже буде смерть його душі, смерть всього того, чим він відрізняється від других людей».

Ведучий: Ми не кинемо своєї мови, не зречемося своєї душі, як не зреклися її, не скорилися ворогам наші предки. Зародившись десь на світанні спільного слов'янського життя, українська мова на рідній споконвічно українській землі витерпіла страшні лихоліття, тортури, пережила утиски, заборони окупаційних властей на землях, що перебували під владою Польщі та Російської імперії, сталінські репресії.

Ведуча: Рідна мово! Усім світом ти визнана за одну з найзвучніших мов. Тому ти така мелодійна і неповторна, бо увібрала в себе гомін полів, лісів і морів нашої України. Ти переткана й вишита калиною, барвінком і вишневим цвітом. У тобі дзвенить слава запорожців і січових стрільців. Тобою написані невмирущі твори Котляревського, Шевченка, Франка, Карпенка-Карого, Лесі Українки, Коцюбинського, Гончара, Загребельного.

Ти живеш у прекрасних піснях свого народу.

Ведучий: Так, із сивої глибини віків бере початок наша мова. Шлях її розвитку – це тернистий шлях боротьби. Багато, дуже багато жорстоких літ і століть пережила наша рідна, наша невмируща мова, мужньо знісши і витерпівши наругу і найлютіших царських сатрапів та посіпак шляхетсько-панських, і своїх панів та підпанків недолугих, і запопадливих партійних функціонерів...

Ведуча: Рідна мово! Який тернистий шлях довелося пройти тобі у своєму розвитку, скільки заборон витерпіти, яку мученицьку, але велику долю вистраждати.

Звучить мелодія пісні «Рече та стогне Дніпр широкий».

На сцені учасниці зачитують одну із дат у скорботному календарі української мови. Після кожної дати звук музики посилюється і стихає, коли звучить наступна дата.

(Інсценізація може виглядати так: кожна з учасниць в українському вбранні начитує чергову дату, тримаючи в руках свічку, що згасає, і йде у глиб сцени. Під час читання «Молитви» дівчата повертаються зі знову запаленими свічками)

1720 рік – російський цар Петро I заборонив друкувати книги українською мовою.

1769 рік – видано розпорядження російської церкви про вилучення у населення України українських букварів та українських текстів із церковних книг.

1775 рік – зруйновано Запорозьку Січ і закрито українські школи при полкових козацьких канцеляріях.

- 1862 рік – закрито українські недільні школи, безкоштовно організовані видатними діячами української культури.
- 1863 рік – указ міністра Валуєва про заборону видання книжок українською мовою.
- 1876 рік – указ царя Олександра II про заборону друкування нот українських пісень.
- 1884 рік – закрито всі українські театри.
- 1908 рік – вся культурна і освітня діяльність в Україні визнана царським урядом Росії шкідливою, «могутще визвать последствия, угрожающие спокойствию и безопасности Российской империи».
- 1914 рік – російський цар Микола II ліквідує українську пресу.
- 1938 рік – сталінський уряд видає постанову про обов'язкове вивчення російської мови, чим підтинає коріння мові українській.
- 1983 рік – видано постанову про посилене вивчення російської мови у школах.
- 1989 рік – видано постанову, яка закріплювала в Україні російську мову як офіційну, загальнодержавну, чим українську мову було відсунуто на третій план.

(Музика замовкає, виходить студентка із запаленою свічкою і в цілковитій тиші читає поезію Ольги Яворської)

Студентка 1:

Молитва

Гріховний світ вирує неспроста,
Підступний Демон, що керує нами.

Та піднімається нетлінно над віками
Велична постать вічного Христа.
О, Господи! Знайди нас всіх, знайди,
Бо ми блукаєм хащами ще й нині.
Прости гріхи й провини безневинні,
І до спасіння всіх нас приведи!
О, Господи! Зціли нас всіх, зціли,
Всели в серця неопалиму мрію,
Щоб ми, пізнавши віру і надію,
Жорстокий світ добром перемогли.
Моя прекрасна українська мова.
Найкраща пісня в стоголоссі трав.
Кохане слово, наше рідне слово.
Яке колись Шевченко покохав.
Ти все знесла: насмішки і зневаги,

Бездушну гру ворожих лжелюдей.
Та, сповнена любові і відваги,
З-за ґрат летіла птахом до людей!
Ти наш вогонь на темнім полі битви.
Невинна кров, пролита в боротьбі.
Тебе вкладаєм тихо до молитви
І за спасіння дякуєм тобі.

(Виходять двоє дівчат із свічками і промовляють слова молитви)

Студентка 2: Коли до серця крадеться тривога,
За долю України я боюсь,
З молитвою звертаюся до Бога
І мовою вкраїнською молюсь.
Прошу для України в Бога щастя
І захисту для всіх її дітей.
А мова українська, мов причастя,
Теплом своїм торкається грудей ...

Студентка 3: О Боже мій – Великий, Всемогутній,
Мою вкраїнську мову порятуй.
І в світлий день пришестя, в день майбутній
Вкраїні Царство Щастя приготуй.
Пречиста Діво Мово! Прости! Воскресни! Повернися!
І віщим й вічним Словом освяти серця.
В народі українським віродися,
Бо тут твоя калинова земля!

*Студентка виконує пісню «Молитва» із репертуару Оксани Білозір
(слова Ю. Рибчинського, музика Олександра Албула)*

Ведуча: Ну що б, здавалося, слова?!
Слова та голос – більш нічого.
А серце б'ється, ожива,
Як їх почує. Знать від Бога
І голос той, і ті слова ...

Ведучий: Для кожного народу дорога його мова, а нам, українцям,
найближча до серця – українська. Її державний і офіційний статус
закріплений десятою статтею Конституції України.

Ведуча: Мова – то найцінніший духовний скарб, який створило людство
за всю свою історію. На нашій планеті існує понад 5 тисяч мов,
і всі – неповторні, самобутні і найдорожчі для народу, який їх
витворив. Але багато з них уже зникло або стоїть на краю мовної
прірви. Тому свою любов до солов'їної мови, ерудованість, здатність

пірнути до її найглибінніших таємниць продемонструють сьогодні команди студентів першого курсу в турнірі мовознавців.

Запрошуємо їх на сцену. (*Учасники сідають за два ігрові столи*). Привітаємо учасників оплесками.

Гра має бути напруженою, але чесною й справедливою.

В оцінюванні нашої гри, відповідей учасників, їх артистизму, знань української мови та інших дисциплін, дотепності й спритності нам допоможе вельмишановне журі (представлення членів журі. Привітальні слова голови журі учасникам ігрової програми).

Викладач: Сьогодні учасники турніру мовознавців беруть участь в інтелектуальному ігровому проекті «Синтез наук», завдання якого – поглибити зв'язки між українською мовою та іншими предметами шкільного курсу; за допомогою цікавих ігрових завдань удосконалювати розумові здібності й духовні запити; плекати яскраву й самобутню особистість.

Отже, я оголошую **перший конкурс – «Візитка»**.

Кожна команда представляє своїх учасників, називає девіз і висловлює побажання суперникам.

Журі матиме змогу оцінити за п'ятибальною шкалою.

Викладач: Другий конкурс «Лексичний або Мовне асорті».

Кожна команда має за 2 хвилини дати якомога більше відповідей на однакову кількість запитань.

Журі фіксує загальну кількість правильних відповідей.

Кожна правильна відповідь – 1 бал.

Запитання для I команди

1. Державна мова України (*українська*);
2. Із якого знаку починається діалог? (*з тире*);
3. Наука, що вивчає звуки мови (*фонетика*);
4. Назвіть головні члени речення (*підмет і присудок*);
5. Як називаються літери, що записані в певному порядку? (*алфавіт*);
6. Що вивчає графіка? (*знаки письма*);
7. Скільки літер *О* у слові *молоко*? (*три*);
8. Слово, що має багато значень (*багатозначне*);
9. Остання літера в слові «*сім*» (*ем*);
10. Назвіть одним словом нерозривні словосполучення (*фразеологізми*);
11. Словниковий склад мови (*лексика*);
12. Скільки звуків у слові «*джміль*»? (*чотири*);
13. Винагорода, яку вручають переможцям в конкурсі? (*приз*);

14. Масове інфекційне захворювання (*епідемія*);
15. Музичний супровід (*акомпанемент*);
16. Льодова гора, що плаває в морі (*айсберг*);
17. Слова, що мають протилежне значення (*антоніми*);
18. Певний режим харчування (*дієта*);
19. Відступ у першому рядку тексту (*абзац*);
20. Прохід, прокладений під землею (*тунель*);
21. Жорстока, самовладна людина (*деспот*);
22. Завіса з тканини на дверях (*порт'єра*).

Запитання для II команди

1. Найменша одиниця мови (*звук*);
2. Слова, що мають спільний корінь (*спільнокореневі*);
3. Скільки звуків у слові «легенький»? (*вісім*);
4. Який знак ставиться в кінці розповідного речення? (*крапка*);
5. Яка літера не має звука? (*м'який знак*);
6. Словник, з якого дізнаємося значення слів (*тлумачний*);
7. Сьомий відмінок нашої мови (*кличний*);
8. Частина слова перед коренем (*префікс*);
9. Речення з однією граматичною основою (*просте*);
10. У що береться пряма мова? (*у лапки*);
11. Розмова двох осіб (*діалог*);
12. Що вивчає орфографія? (*правопис слів*);
13. Особа, яка очолює вищий навчальний заклад (*ректор*);
14. Людина, що ставить над усе особисті інтереси (*егоїст*);
15. Слова, різні за звучанням, але близькі за значенням (*синоніми*);
16. Умовні знаки для секретного письма (*шифр*);
17. Передова частина якоїсь суспільної групи (*авангард*);
18. Той, хто любить свою Батьківщину (*патріот*);
19. Розмова між двома особами (*діалог*);
20. Особа, яка виголошує промову (*оратор*);
21. Пристосування живих організмів до кліматичних умов (*адаптація*);
22. Застаріле слово, що вийшло з ужитку (*архаїзм*).

Викладач: Підбиття підсумків. Оголошення результатів.

Наступний **III конкурс** починає команда, яка перша знайде зашифроване слово.

До слів у першому стовпчику доберіть пари з казок – літери вишикуються в потрібному порядку, і ви зможете прочитати назву поеми Т. Шевченка.

1	Лисичка	Т	Ілля
2	Зміючка Оленка	Р	Котик
3	Соловей-розбійник	Н	Вовк
4	Правда	А	Коза-дереза
5	Півник	К	Журавель
6	Дідова дочка	А	Телесик
7	Семеро козенят	И	Бабина дочка
8	Рак-неборак	Е	Кривда

Відповідь:
поема
«Катерина»

Викладач: III конкурс «Ідентифікація слова».

Гравцям пропонується дві групи карток: в одній наводиться 10 слів латинського походження, у другій – стільки само їхніх описових значень.

Завдання полягатиме у встановленні протягом 5 хвилин якнайточнішої відповідності між картками обох груп.

Кожна правильна відповідь приносить команді по 1 балові.

Час підготовки – 5 хвилин.

Завдання для I команди

1. Календар (*показчик із послідовним переліком усіх днів року за місяцями й відомостями про ці дні*).
2. Матеріал (*те, з чого що-небудь виготовляють, будують*).
3. Університет (*вищий навчальний заклад*).
4. Аббревіатура (*складноскорочене слово, утворене з початкових складів або з перших літер слів словосполучення*).
5. Консультація (*порада фахівця з якого-небудь питання*).
6. Гумор (*доброзичливо-глузливе ставлення до чого-небудь, спрямоване на викриття вад*).
7. Оренда (*наймання, тимчасове користування чимось на договірних засадах*).
8. Аудиторія (*зал для читання, лекцій, доповідей*).
9. Аплікація (*виготовлення орнаментів чи яких-небудь художніх зображень нашиванням або наклеюванням на що-небудь кольорових клптиків паперу чи тканини*).
10. Інстинкт (*складні природжені реакції, типові для певного виду організмів, на зовнішні та внутрішні подразники*).

Завдання для II команди

1. Суфікс (*частина слова, що стоїть після кореня*).
2. Директор (*керівник підприємства, установи чи навчального закладу*).

3. Реконструкція (*перебудова, переобладнання чого-небудь з метою вдосконалення*).
4. Інформація (*відомості про які-небудь події, чиясь діяльність тощо*).
5. Диктор (*працівник радіо або телебачення, який читає текст перед мікрофоном*).
6. Імунітет (*несприйнятливність організму до збудників заразних хвороб; стійкість організму до зараження*).
7. Антена (*дріт або система дротів, що служить для випромінювання радіохвиль під час радіопередачі або уловлює їх під час радіо приймання*).
8. Еміграція (*переселення з Батьківщини в іншу країну, зумовлене різними причинами*).
9. Література (*вид мистецтва, що зображує життя, створює художні образи за допомогою слова*).
10. Адвокат (*юрист, який захищає обвинуваченого або веде якусь справу в суді, а також дає певні поради з правових питань*).

Викладач: А поки команди виконують завдання, інтелектуальні запитання для залу. Дати відповіді на питання. За кожну правильну відповідь ви отримаєте 1 бал, що може допомогти потім вашій команді (із поданих запитань можна поставити 15–20).

1. Розділ мовознавчої науки, який вивчає звуки мови... (*фонетика*).
2. Чий день народження 9 березня 1814 року? (*Т.Г. Шевченка*).
3. Хто автор поезій «Солов'їні далі, далі солов'їні», «Вода десь точить білий камінь»? (*В. Сосюра*).
4. Скільки звуків в українській мові? (*38*).
5. Що таке лексика? (*всі слова мови, або словниковий склад мови*).
6. У якому році було перше видання «Кобзаря» Т.Г. Шевченка? (*1840*).
7. Розділ мовознавства, який вивчає слово, його значення і походження... (*лексикологія*).
8. Слова з протилежним лексичним значенням... (*антоніми*).
9. Дієприкметник із залежними словами... (*дієприкметниковий зворот*).
10. Додаткове значення слова, яке виникає на основі уподібнення предметів... (*переносне*).
11. Назвіть автора творів «Не високо мудруй», «Каменярі», «Захар Беркут» (*І.Я. Франко*).
12. Розділ мовознавства, який вивчає правила написання слів... (*орфографія*).

13. Самостійна частина мови, що вказує на предмет, його ознаку чи кількість, але не називає його... (*займенник*).
14. Розмова двох осіб... (*діалог*).
15. Речення, яке має дві і більше граматичних основ... (*складне*).
16. Хто автор повісті «Микола Джеря»? (*І. Нечуй-Левицький*).
17. З якої казки загадка: «Що в світі найситніше, наймиліше, найпрудкіше?» («*Мудра дівчина*»).
18. Частина слова без закінчення? (*основа*).
19. Частина мови, яка позначає предмет і відповідає на питання хто? що? (*іменник*).
20. Розділ мовознавства, який вивчає частини мови... (*морфологія*).
21. Інфінітив – це... (*неозначена форма дієслова*).
22. Образ людини в художньому творі... (*персонаж, літературний герой*).
23. Що буває кількісним і порядковим? (*числівник*),
24. На які групи поділяються всі звуки? (*голосні і приголосні*).
25. Хто автор поезії, що стала піснею «Чуєш, брате мій, товаришу мій»? (*Б. Лепкий*).
26. Новоутворені слова та вислови мови... (*неологізми*).
27. Уривок із художнього твору... (*епізод, фрагмент*).
28. Слова, різні за звучанням та написанням, але близькі чи однакові за лексичним значенням... (*синоніми*).
29. Опис зовнішності людини... (*портрет*).
31. Члени речення, які характеризують предмет з одного боку, відповідають на одне і питання і відносяться до одного і того самого слова... (*однорідні*).
32. Речення, що має одну граматичну основу... (*просте*).
33. Частина слова, що знаходиться перед коренем... (*префікс*).
34. Хто автор п'єси «Сто тисяч»? (*І. Карпенко-Карий*).
35. Розділ мовознавства, що вивчає правила вимови... /*Орфоепія*/
36. Слова, однакові за звучанням, але різні за лексичним значенням... (*омоніми*).
37. Яке слово зайве: відбитий, теплий, легкий, зимовий? (*відбитий*).
38. Співзвучні закінчення рядків у вірші... (*рима*).
39. Скільки літер в алфавіті української мови? (*33*).
40. Обстановка дому чи садиби... (*інтер'єр*).
41. Яке слово зайве: другий, третій, інший, четвертий? (*інший*).
42. Дієприслівник із залежними словами... (*дієприслівниковий зворот*).
43. Ким мріяв стати Т.Г. Шевченко? (*художником*).
44. Незмінна значуща частина слова, що стоїть після кореня... (*суфікс*).
45. Розділ мовознавства, який вивчає знаки письма... (*графіка*).

46. Слова та вислови, що використовуються в переносному значенні в художній літературі... (*тропи*).
47. Службова частина мови, яка виражає залежність іменника, числівника, займенника від інших слів у словосполученні і реченні... (*прийменник*).
48. Художнє означення... (*епітет*).
49. Два слова, серед яких одне головне, а друге залежне... (*словосполучення*).
50. Обман почуттів, дещо уявне, мрія... (*ілюзія, міраж, марення*).
51. Те, що слово означає... (*лексичне значення*).
52. Автор твору, який не називає свого імені... (*анонім*).
53. Як називали мандрівних співців-поетів за часи Т.Г. Шевченка... (*лірники, кобзарі*).
54. Самостійна частина мови, що називає ознаку дії, ознаку предмета, ознаку іншої ознаки... (*прислівник*).
55. Змінна частина слова... (*закінчення*).
56. Самостійна частина мови, що виражає ознаку предмета за дією і відповідає на питання: що робить предмет? що з ним робиться? (*дієслово*).
57. Опис картини природи, частина реальної обстановки, в якій розгортається дія? (*пейзаж, літературний пейзаж*).
58. Розділ науки про мову, що вивчає правильне вживання розділових знаків? (*пунктуація*).

Ведучий: Слово – командам (*учасники озвучують завдання конкурсу «Ідентифікація слова»*).

Ведучий: Перед тим як члени журі оголосять результати конкурсу, я підготую вас до наступного.

Поезія і пісня – дві великі сили. Поезія – це вогник, який запалює душу людини, він схожий на полум'я свічки.

Музика – рідна сестра поезії. Поезія і музика мають багато спільного, тому не дивно, що для багатьох поетів музика є невід'ємною частиною мислення.

Українська пісня... хто не був зачарований нею?! Який митець не був натхнений її мелодіями?!

*Ну де ще така чарівна пісня? Серед яких на світі славних мов?
То серце від журби неначе стисне, а то навіє радість і любов.*

Як ви вже зрозуміли, **наступний IV конкурс** присвячений українській пісні. Але спочатку слово журі.

Отже, конкурс називається «У рідному краї й серце співає».

Завдання. Упізнати пісню. Заспівати українську пісню.

Фонограми пісень

1. «Розпрягайте, хлопці коней»
2. «Чорнобривці»
3. «Пісня про рушник»
4. «Києве мій»
5. «Два кольори»
6. «Червона рута»
7. «Чортополох»
8. «Калина»

Викладач: Наступний V конкурс має назву «Синтез наук».

Я оголошую запитання з різних галузей знань, почергово звертаючись до кожної з команд. Час обговорення запитань – 30 секунд. Якщо команда відповідає правильно, вона одержує 5 балів, якщо неправильно – на запитання може відповісти команда суперників, але вже за 2,5 бали, якщо ж і суперники дати правильної відповіді не можуть, допомогти першій команді може команда вболівальників, відповідь яких оцінюється одним балом.

Запитання:

1. Уважається, що числівник «тисяча» утворився від злиття двох компонентів словосполучення, перший з яких – прикметник, що давав образну характеристику другому складникові – слову «сотня». Яке значення виражав прикметник?

(Відповідь: Перша частина числівника «тисяча» утворилась від слова «тук», що означало «жир, товщ», й надала слову «сотня» значення «товста, жирна, велика»).

2. Дія багатьох слов'янських казок відбувається у «тридев'ятому царстві», а їхні головні персонажі часто вирушають у мандрівку «за тридев'ять земель».

Що це за чудернацькі прислівники – тридев'ять, тридев'ятий?

(Відповідь: Ці числівники використовувалися як звичайні в давньоруській мові й пов'язані з існуванням дев'ятиричної системи лічби, коли об'єкти обраховувалися не десятками, а дев'ятками. З огляду на це, числівники «тридев'ять» і «тридев'ятий» означали три по дев'ять, тобто двадцять сім і, відповідно, двадцять сьомий).

3. Дуже часто нашу планету називають за допомогою перифрази «земною кулею». Яка неточність, з наукової точки зору, міститься в цьому перифразі?

(Відповідь: Земля має форму не кулі, а еліпсоїда, тобто є овалоподібною).

4. Чому сузір'я **Кита** одержало таку назву?

(Відповідь: Це найбільше за кількістю зірок сузір'я (понад 100), тому його і поійменовано назвою найбільшої тварини).

5. Назва пахучої туалетної води – **одеколон** – зберігає тісний зв'язок із назвою міста, де її вперше почали виготовляти й вивозити на продаж.

Що це за місто?

(Відповідь: Це німецьке місто Кельн, яке французькою мовою звалось Колонь, а ароматна вода – о де Колонь, тобто вода з Кельна; поляки й досі називають «вода кольонська»).

6. Усі ми знаємо, що назва сорту морозива – **ескімо** – пов'язана своїм походженням з назвою північноамериканської народності. І всі ми, певне, гадаємо, що саме морозиво і є найулюбленішою стравою ескімосів. Хоча це далеко не так – сама назва цієї народності свідчить про кулінарні вподобання її представників. Що ж найбільше любляють їсти ескімоси?

(Відповідь: Назва цієї народності походить від індіанського слова ескімансік – люди, що їдять сире м'ясо; саме це слово й почали вживати сусідні племена для називання цього племені).

7. Відомо, що слово **корифей**, яке використовується для образного називання видатного діяча науки, мистецтва, походить від давньогрецького слова **керівник**.

Чим керували корифеї в Давній Греції?

(Відповідь: Хором у трагедії).

8. Традиційно назву першої квітки весни **пролісок** пов'язують зі словом **ліс**. Але насправді це не так. Установіть слово, від якого походить назва квітки, і поясніть зв'язок між ними.

Підказка: у первісній, висхідній формі цього слова змінилась лише одна літера.

(Відповідь: Пролізок. Назва квітки утворилась від слова лізти. Дійсно, на світ вона з'являється, пролазячи, продираючись крізь сніговий покрив).

9. Від назви якого плоду утворився прикметник на позначення того кольору, що його відповідником в українській мові є прикметник **жовтогарячий**?

(Відповідь: Ідеться про оранжевий колір; справді, це слово утворилось від французької назви апельсина – оранж).

10. Як це не дивно, але причиною появи деяких слів стають елементарні мовні помилки. Так сталося зі словом **кенгуру**. Коли англійці вперше висадилися на австралійських берегах, то були чимало здивовані своєрідністю місцевої флори та фауни. Найбільшу увагу мандрівників привернула велика й незграбна тварина з короткими передніми лапами,

надто довгими задніми та великою сумкою на животі. Коли англійці поцікавилися у місцевих жителів, як зветься ці тварини, то почули у відповідь: «кенгуру». Ця назва залишилася за тваринами. І тільки згодом з'ясувалося, що сталася прикра помилка.

З'ясуйте зміст цієї помилки.

(Відповідь тубільців англійцям мала значення «не розумію», а мандрівники сприйняли це як назву тварин).

11. Нині стипендію виплачують студентам, які заслуговують на це якістю свого навчання. А в часи Давнього Риму її сплачували зовсім іншим особам. Кому саме?

(Відповідь: Стипендією в ті часи називалась щомісячна виплата заробітку для солдатів державної армії).

12. Цим словом давні римляни називали стрілку на терезах; утворилося воно від латинського слова зі значенням **зважувати, випробувати**. Його сучасне значення – **перевірка знань або вмінь**. Назвіть це слово.

(Відповідь: Це слово екзамен).

Викладач: Прошу членів журі оголосити результати конкурсу.

Наступний VI – конкурс-гра «Віднови приказки».

Гравці обох команд одержують по аркушеві з десятьма віддрукованими приказками, у яких на місці числівників поставлено три крапки. Завдання гравців – відновити пропущені числівники. Час, що відводиться на гру, – 5 хвилин, кожна правильна відповідь оцінюється одним балом. Отже, у кінцевому підсумку гравці можуть отримати за цей тур 10 балів.

Завдання для першої команди:

- У ... господинь хата не метена (*семи*).
- За... зайцями не женися, бо й ... не впіймаєш (*двома, одного*).
- ... «зараз» краще ... «потім» (*одне, трьох*).
- Хто мовчить, той ... навчить (*двох*).
- Ходив... дні, а виходив злидні (*три*).
- Ідеш на день – бери хліба на... дні (*три*).
- За шмат кишки – ... верст пішки (*сім*).
- Гарна господиня: ... городи, ... диня (*три, одна*).
- ... літ минуло, як музика грала, а він ще тепер скаче (*сім*).
- Сидить надувається, ... дні в чоботи взувається (*три*).

Завдання для другої команди:

- Заробив, як Хома на качалках: ... продав, а ... баби на плечах побили. (*одну, дев'ять*).

- Де діточок ..., там щастя всім (*сім*).
- ... день нічого не робимо, а на ... відпочиваємо (*п'ять, шостий*).
- Прийде ... баб та скаже...рад (*сім*).
- ... син – не син, ... сини – пів сина, ... сини – ото тільки син (*один, два, три*).
- Де ... панує, там ... бідує (*один, сотня*).
- Жінка за ... угли хату держить, а чоловік — за ... (*три, один*).
- Мати ... рукою б'є, а ... гладить (*однією, другою*).
- Як напише ... дурень, то ... розумних не розбере (*один, сто*).
- Як молодим бував, то ... вареників з'їдав, а тепер хамелю-хамелю і насилу ... умелю (*сорок, п'ятдесят*).

Ведучий: Поки учасники команд виконують свої завдання, я оголошую **гру з глядачами «Аукціон».**

Завдання полягає у такому: дібрати фразеологізми з певними числівниками. Глядачі по чергово називають потрібні мовні одиниці.

Перемагає й одержує приз той з-поміж глядачів, хто називає потрібний фразеологізм останнім.

Завдання для гри:

1. Назвіть фразеологізми, до складу яких входить числівник «один» (*усі, як один; одним словом; в одну мить; одного поля ягоди; за один крок; один в один; одним миром мазані; на одному подиху; жити одним днем; одним махом і т. інше*).

2. Назвіть фразеологізми, до складу яких входить числівник «два» (*за два кроки; у двох словах; дві сторони медалі; працювати за двох; убити двох зайців; два чоботи – пара; на два фронти; від горшка два вершка і т. інше*).

3. Назвіть фразеологізми, до складу яких входить числівник «три» (*до третіх півнів; їсти за трьох; іти під три чорти; з третіх рук; знати в три шії; дерти три шкури; зігнутися в три погібелі і т. інше*).

Ведучий: Прошу членів команд озвучити виконані завдання **конкурсу гри «Віднови приказки».** Журі оголошує результат.

Наступний VII конкурс-бліц «На перехрестях наук».

Один студент із команди дає відповіді на запитання без обдумування.

Одна відповідь – 1 бал.

Запитання для I команди

1. Чому подружжя видатних французьких учених Марії та П'єра Кюрі назвали відкритий ними в липні 1898 року новий хімічний елемент

полонієм на честь Польщі? (бо Марія Кюрі була полькою, її дівоче прізвище – Склодовська).

2. Як було названо квітку, яку привіз із Японії до Європи чернець-езуїт Йосип Камель? (камелія).

3. Назва водойм якого типу походить від фінікійського слова **ог**, що означає *безбережний, усеохопний*? (океан.)

4. У зв'язку з чим давні індійці впровадили поняття від'ємного числа? (від'ємне число було впроваджено для позначення боргів.)

5. Назва якого фольклорного та літературного жанру перекладається з латинської мови як *«те, що треба читати»*? (легенда).

6. З мов яких народів походить слово *козак*? (із мов тюркських народів, де воно позначало вільну, неосідлу людину, яка живе з воєнного промислу).

7. Чи є спільнокореневими слова **музика й музей**? Чому? (так, вони походять від давньогрецького слова **муза** – загального позначення дев'ять богинь, що були покровительками наук і мистецтв.)

8. Назва якої спортивної гри походить від французького вигуку **«На!»**, **«Візьми!»**? (теніс).

9. Що є предметом такої науки, як астронавтика? (польоти літальних апаратів у міжпланетному просторі).

10. Від назви поселень якого типу походить слово **поліція**? (слово поліція походить від давньогрецького *polis* – місто; первісно поліцією називали воєнізовані підрозділи, що стежили за порядком у містах).

Запитання для II команди

1. Чому одержаній середньовічними алхіміками рідині було дано назву спирт, утворену від латинського слова *spiritus*, що означало дух?

(спирт уперше було одержано шляхом дистиляції з вина, душею, духом якого й уважали відкриту рідину).

2. Від якого прикметника походить назва бобра? (від прикметника **бурий**, що пов'язане із забарвленням його шерсті).

3. Як було названо групу островів у Тихому океані, відкриту голландським мореплавцем Я. Роггевеном у Великодню неділю 1722 року?

(островами Пасхи на честь свята, яке відзначалось у цей день).

4. Назва якого з малих драматичних жанрів є спільнокореневою зі словом *фарш*?

(фарс, тобто малий комічний жанр західноєвропейського театру середніх віків, який використовувався у перервах між частинами

*серйозних творів; обидва слова походять від латинського **farsio** – начинною, наповнюю).*

5. З назвою якого військового звання споріднене слово **гетьман**?
(зі словом німецького походження **гауптман**, яке відповідає званню капітана).

6. Назва якого музичного жанру перекладається з італійської мови як «робота, праця»? (*опера*).

7. Яку відстань позначала одиниця виміру довжини, від назви якої утворилося слово **стадіон**?

(стадія у греків позначала 125 кроків; таким завдовжки був перший стадіон в Олімпії, призначений для змагань із бігу).

8. На чю честь систему судочинства держави і тих, хто її представляє, було названо юстицією?

(на честь богині правосуддя і справедливості в давніх римлян Юстиції).

9. Які електротехнічні показники вимірює одиниця названа на честь французького фізика Шарля Огюстена Кулона?

(кількість електрики).

10. Чому вислів «Астрологія – позашлюбна донька астрономії» є неправильним?

(бо астрономія виникла з астрології, а не навпаки).

Викладач: Журі оголошує результати цього конкурсу.

Потім підбиває загальний підсумок гри.

На сцену виходять ведучі:

Ведучий: О слово рідне! Пращура молитва,
Громи Перуна, Велеса поля,
Софія Київська – творіння Ярослава,
Слов'яномовна праведна земля.

В мені, в тобі Бояна віщим співом
Воно живе, здолавши тьму віків,
Воно Мстиславича Романа голос
І ратний клич Данилових полків.

О слово рідне! України слава!
Богдана мудрість і Тараса заповіт.
І гул століть, і сьогодення гомін
В тобі злились, як духу моноліт.

О слово рідне! Мудре і прадавнє,
Ти вирросло з могутньої землі!
Тебе валуєви жорстоко розпинали,
А ти возносилося і не корилося – ні!

О слово рідне! Подарунок мами!
І пісня ніжна, і розрада нам!
Я всім на світі поділюся з вами,
Та слова рідного нікому не віддам.

Ведуча: Мова – показник культури народу. Недаремно кажуть: «Заговори, щоб я тебе побачив». Але, на жаль, сьогодні не всі люди володіють досконало рідною мовою. Причиною є використання «суржика».

Говорити слід правильно, щоб відродилася і розквітла Україна, культура й мова народу. Засмічують нашу мову й іншомовні слова та терміни, які нині часто вживаються. Ще 40 років тому М. Рильський закликав полоти мовний бур'ян.

Студент читає вірш М. Рильського «МОВА»:

Як парость виноградної лози,
Плекайте мову. Пильно й ненастанно
Політь бур'ян. Чистіша від сльози
Вона хай буде. Вірно і слухняно
Нехай вона щоразу служить вам,
Хоч і живе своїм живим життям.
Прислухайтесь, як океан співає —
Народ говорить. І любов, і гнів
У тому гомоні морським. Немає
Мудріших, ніж народ, учителів;
У нього кожне слово — це перлина,
Це праця, це натхнення, це людина.
Не бійтесь заглядати у словник:
Це пишний яр, а не сумне провалля;
Збирайте, як розумний садівник,
Достиглий овоч у Грінченка й Даля,
Не майте гніву до моїх порад
І не лінуйтесь доглядать свій сад.

Ведучий: Ось і добігає кінця наше свято української писемності та української мови. Ми живемо на чудовій, багатій, мальовничій землі – нашій славній Україні.

Тут жили наші прадіди, діди, тут живуть наші батьки, тут корінець роду українського, що сягає сивої давнини. І негоже, просто соромно, бути поганими нащадками у таких великих і славних батьків.

Ведуча: Людині визначено Богом місце народження, країна, небо; вона не може нічого того поміняти, як не може поміняти саму себе. А якщо щось із того призначеного їй, поміняє, то не на краще, бо чуже ніколи не буває кращим. І куди б ти не пішов – твоя Батьківщина, земля твоя, твоя мова, твій народ завжди будуть з тобою.

*Студентка виконує пісню «Звучи, рідна мово» із репертуару
Раїси Кириченко
(слова Андрія Демиденка, музика Олексія Семенова)*

Цілує сонце рушники
(літературно-музична композиція)

Філозон Л.В.

*Борзнянський державний
сільськогосподарський технікум*

Мета. Розвивати в молоді інтерес до народних звичаїв і традицій, культурної спадщини свого народу; плекати, розвивати і примножувати кращі традиції народного мистецтва, на національно-культурних зразках виховувати покоління українців, прилучати їх до чистих національних джерел; виховувати любов до українських оберегів, символів, які є невід'ємною частиною нашої культури.

Виховувати почуття національної гордості, відповідальності за збереження українських звичаїв і традицій та передачу їх із покоління в покоління.

Обладнання. Приміщення, де проводиться захід, святково прикрашене рушниками. Посередині світлиці – стіл, накритий вишитою скатертиною. Ікона Матері Божої, прикрашена вишитим рушником.

Виставка книг – «Рушник у житті людини»

Плакати : «Хата без рушників, що родина без дітей»,
«Рушники на кілочку – хата у віночку».

Вступне слово викладача

Україно-мамо, сестро, жінко,
в'ється блискавицею твій стан.
Ти ж бо, Україно, українка,
склала серденьком свої вуста.

Ти ж бо українка, Україно
стрічкою в косах твоїх – Дніпро,
ти моє безсмертя солов'їне,
плоть моя калинова і кров.

Україно – жінко, мамо, сестро!...
Сонце – мов дитя біля грудей –
ти несеш її завше, будеш нести,
вірячи у свій грядущий день.

Україно – жінко, сестро, мамо
у блакитному вінку небес,
так, як матір, обійму тебе ...

Україно!

Ти – джерело мого дихання,
Ти – перший промінь мій
Натхненниця краси й кохання
Криниця снів і мрій.
Ти – раніше моя молитва
Ти – світло дня, жагуча битва
За щастя і життя.
Ти туга серця, іскра думки
Ти – полум'я дерзань
Любов і віра, пекло муки
Огонь душевних ран
Ти – пісня снів, одвічний просвіт
В думках про тебе мрію
Одну твою частину в засвіт
З собою заберу.

Український рушник! Як багато промовляє до нас це слово, яке воно рідне й миле нам! В Україні не було жодної оселі, навіть найбіднішої, яку б не прикрашали рушники.

Скільки зворушливих спогадів та образів з народного родинного життя пов'язано з рушником! Чи можна знайти в нас на Україні – у минулому, та й нині – більш опоетизовану і популярну мистецько-побутову реліквію? Хіба що наша українська пісня. Власне рушник – це та ж сама задушевна пісня чи дума, заспівана розмаїтими засобами ткання, вишивання, вибійкою, безмежно буйною фантазією орнаменту, в який наш народ вклав свою поетичну душу.

На нашому святі зібралися ті, кому не байдуже, як далі будуть зберігатися і примножуватися наші прадавні звичаї, зокрема один з них – у радості й біді не залишатись байдужими, черствими, виливати свою душу, свій настрій на білому полотні – на рушнику, вишиванці, скатертині, серветці – розмаїттям кольорів та візерунків. Все зробити для того, щоб і молодь наша виховувалась духовно багатою.

Звучить пісня «Цілує сонце рушники»
(муз. М. Сведюка, сл. М. Сингаївського)

Ведуча

Сивіють і народжуються роки – минають століття, однак у побуті значну, а часом і вирішальну роль продовжують грати прості речі, якими ще користувався наш далекий предок.

Полотнище – обрус було для нього і скатертиною, і вузлом, де зберігалися харчі, і при необхідності елементом одягу, і оздобою оселі. З

часом – це полотнище стали називати рушником (ручником). Чому так? Руками рушники були виткані і вишиті, руки знаходили їм застосування у побуті, врешті-решт неможливо уявити собі руки господині, які хоча б раз на день не доторкнулася до того чи іншого рушника. «Хата без рушника, що сім'я без дітей», – говорили в народі. Майже в кожній, навіть найбіднішій оселі, завжди на видному місці висіло декілька рушників.

«Утирач» використовували для рук і обличчя, «стирок» – для посуду, стола і лав, «покутник» і «кільковий» – для облямування дорогих ікон.

Плечові призначалися для сватів, весільні – для різноманітних весільних обрядів. Оформляючи шлюб молоді «ставали на рушник». «Та ми з тобою на білому рушнику стояли золотії перстенечки міняли», співали у народній пісні.

У рушник загортали народжених, на довгих рушниках опускали домовину в могилу. Рушники «на смерть» господині готували заздалегідь.

Найкращі в світі рушники вишивають наші мами.

Вірш Б. Олійника «Пісня про матір».

У скринях можна знайти і численні подарункові рушники. Ними вшановували дорогих гостей, їх дарували родичам, друзям, майстрам.

Обрядові і побутові рушники використовувалися дуже широко. Рушник був символом гостинності і доброзичливості.

Перед тим, як запросити гостя до столу, господиня вішала йому на плече чистий «утирач», лила на руки воду з кухлика.

Ведучий

Хліб і рушник – одвічні людські символи. Рушник залишається незмінним символом доброзичливості й гостинності, коли на ньому навіть на найбільш офіційних прийомах та зустрічах шанованим гостям підносять хліб-сіль.

Хліб-сіль на вишитому рушнику були високою ознакою гостинності українського народу. Кожному, хто приходив із чистими помислами, підносили цю давню слов'янську святиню.

Прийняти рушник, поцілувати хліб символізувало духовну єдність, злагоду, глибоку шану тим, хто виявив її. Цей звичай пройшов віки, став доброю традицією і в наш час.

Ведуча

Найбільше обрядових сюжетів, пов'язаних з рушником, збереглося у весільній церемонії, їх подавали і брали, коли йшли у свати, ними пов'язували молодих, прикрашали вільце на дівич-вечорі, бо й саме слово «заручини» пішло від слова «рушник». Для цієї події рушники готувалися вибагливо-декоративні, різного розміру та довжини.

За давнім звичаєм, як тільки в родині підростала дівчина, мати заздалегідь турбувалася про рушники. До їх виготовлення привчали ще з юного віку.

Довгими осінніми та зимовими вечорами дівчата мережили узорі. Кожна намагалася вигаптувати свій, чимось не схожий на інші.

Вишивала матусенька
З вечора до ранку,
А із нею й доньки шили
Свої вишиванки.

Від того, скільки встигла дівчина вишити рушників, складалася думка про її працьовитість, вдачу... За народним повір'ям дівчина, котра не надбала собі рушників для сімейного життя, заміж не вийде.

Гостям і сусідам показували придане, виготовлене дівчиною на виданні. Якій матері не хотілося, щоб селом пішла добра слава про доньку «із золотими руками». Дівчина, діждавшись сватів, висловлювала подяку матері:

Та спасибі тобі, моя ненько,
Що будила мене раненько,
А я слухала, вставала
Та рушнички напряла,
По тихому Дунаю білила,
На сухому бережечку сушила...

Ведучий

Найпершою ознакою, коли приходили свати, було давати рушники. Якщо дівчина і її батьки бажали того, вони пов'язували сватів і молодого рушниками.

Ой ти мати, пораднице в хаті,
Порадь мені, що людям сказати?
А чи мені рушники давати,
А чи мені іншого чекати?

Вважалося за велику образу, якщо дівчина, пов'язавши рушниками сватів, опісля відмовлялася від шлюбу чи навпаки – взявши рушники, хлопець пускав негарну славу про дівчину, тобто розривав заручини. Дати рушники традиційно означало готуватися до весілля.

У процесі обряду ці вироби також виконували свій ритуальний символ – ними обдаровували родину молодого, перев'язували боярів.

А в коморі сволок,
На ньому рушників сорок,
Біжіте, внесіте
та боярів прикрасіте.

Після запрошення гостей, коли молода з дружками повертається до своєї хати, заносять прикрашене стрічками «гільце», яке ставлять на рушник.

Викуп молодої подають також на рушнику. Молода й дружки на дівич-вечорі, коли відбувається обряд прощання з дівуванням, також обв'язуються рушниками.

Ведуча

Батьки нареченої благословляють молодих іконами на спеціальних рушниках, а також зустрічають їх з церкви хлібом-сіллю на рушнику. Під час вінчання рушником зв'язували руки молодих, бажаючи їм одностайності, взаєморозуміння, щасливого і довгого подружнього шляху.

Кульмінацією весілля, власне закріпленням шлюбу було стати на рушник. Пам'ятаєте відому пісню: «Ой хто ж теє відерце дістане, той зі мною на рушничок стане...». Цей поетичний обряд широко оспіваний у народних піснях. На рушник ставали молоді під час вінчання. «Ми з тобою на білому рушнику стояли, кохати вірно обіцяли», – співається в народній пісні.

І зараз утворюють весільні ворота з рушників, молоді стають на рушник.

Ой стелися, рушничку, стелися,
Щоб на тобі дві долі зійшлися.
А ви, молодята, станьте на рушник,
Щоб прожили разом довгий вік.

Коли молодий та молода, або князь і княгиня ставали на рушник, то був апогей весілля.

Коли б мені, господи, неділі діждати –
На рушник стати.
Тоді не розлучить ні батько, ні мати,
ні суд, ні громада.
Хіба розлучить
Заступ та лопата.

Найголовнішим був той рушник, на якому батьки благословляли молодих. Такий рушник – особлива святиня, яку не показували стороннім і берегли як зіницю ока, передаючи із покоління в покоління.

Ведучий

Рушники мають свою історію і долю, за ними стоїть чиесь життя, пісні, сподівання... Але забуваються звичаї.

Рушниками прикрашають ікони в церкві. Кращими рушниками обв'язували хрести, що стояли на перехрестях доріг і битих шляхах, їх не можна було міняти, поки вони самі не впадуть від негоди.

Багато було обрядових рушників, на всі випадки довгого людського життя. Із зникненням з нашого життя й побуту рушника загубилося чимало самобутніх звичаїв, які надавали життю значущості, неповторності. Адже здавна рушник супроводжував людину від самого народження й до смерті.

На рушник у селянських родинах приймали новонародженого. Для цієї щасливої події був спеціально призначений рушник. На відзнаку народження дитини рушниками пов'язували кумів.

Існують десятки видів рушників іншого призначення. З-поміж них і ті, якими дівчата перев'язують хлопців під час проводів до армії. І ті, які є символом щасливої долі і пам'яті про рідний дім, які є найдорожчим подарунком матері в дорогу синові, коли той вирушає у нове життя.

Дай в дорогу, мамо, оберіг.
Той рушничок, завітчаний квітками,
Щоб нас від зла й біди оберігав,
Давав наснагу і поїв піснями,
До рідної світлиці повертав.

Ведуча

Два рази на рік – на Різдво і Пасху – прикрашають у нас хату рушниками.

У кожній оселі були свої рушники, й візерунки на них не схожі на інші. Колись рушник був не лише окрасою, неодмінним атрибутом сільської хати, а мав ритуальне значення, візерунки несли в собі певну інформацію. Це був і своєрідний календар, і книга родоводу.

Вимережуючи хрестиком орнаменти, жінки вкладали в них свої заклинання від злих сил, просили здоров'я, удачі й щедрої долі для тих, кому рушники призначались.

Читець

Доріжки білі ненька вишивала,
А заповоч блакитну в хвилі брала,
З клубочка свого серця жар – червону,
Із пасма ночі та із смутку – чорну.
П'ять ниточок на голку,
П'ять – під голку,

Ой білий шовку, непокірний шовку!
Швидкі роки ковзнули п'ятірнею
За матір'ю ласкавою моєю.
Та в'ю із хмелю радощі зелені,
Бо вірю я у вишивання нені.
Хто сам малюнок долі вибирає,
Той пустоцвіту у житті не має.

Ведучий

Гірка доля в наших рушників. Як білі пtiці з червоно-чорними позначками на крилах, відлетіли в незнаний вирій, розгубились десь, розійшлися по людях і родичах, а то й зникли в круговерті сучасності. Переплелися у тих рушниках, як у пісні, два кольори: «Червоне – то любов, а чорне – то журба». Вони почали вмирати на хрестах по кладовищах. Молоде покоління, гадаючи, що рушники – непотріб, на Великдень виносили їх на сільський цвинтар, пов'язували ними хрести. Під дощем, вітром і снігом умирали рушники-символи.

*(Звучить: «Пісня про рушник» сл. А. Малишка, муз. П. Майбороди.
У цей час поволі студенти з рушниками обходять сцену і виходять)*

Рідна мати моя, ти ночей не доспала,
І водила мене у поля край села,
І в дорогу далеку ти мене на зорі проводжала,
І рушник вишиваний на щастя дала.
І в дорогу далеку ти мене на зорі проводжала,
І рушник вишиваний на щастя, на долю дала.
Хай на ньому цвіте росяниста доріжка,
І зелені луги, й солов'їні гаї,
І твоя незрадлива материнська ласкава усмішка,
І засмучені очі хороші твої.
І твоя незрадлива материнська ласкава усмішка,
І засмучені очі хороші блакитні твої.
Я візьму той рушник,
Простелю, наче долю,
В тихім шелесті трав, в щебетанні дібров.
І на тім рушничкові оживе все знайоме до болю:
І дитинство, й розлука, і вірна любов.
І на тім рушничкові оживе все знайоме до болю:
І дитинство, й розлука, й твоя материнська любов.

Ведуча

Рушник був винятково багатий засобами декорування та орнаментом. Рушники орнаментувалися тканням, вишивалися декоративною гладдю – київською та полтавською, чи гаптуванням, часто поєднувалися ткання з вишиванням. Одні вишиті хрестиком, інші рушники вирізані, мережані та вибійчасті. Одні вишиті мішуурою або сухозлоттю (парчевими нитками), інші мальовані або вибивані на папері. І нарешті рушники просто з декоративних тканин. Були рушники, ткані простим тканням з орнаментом по краях, інші перетиналися орнаментом через усе полотно, і за орнаментом його й називали. Таких назв було безліч (особливо цікавий тип орнаменту рельєфним тканням на крелевецьких, київських та подільських рушниках).

Вишиваються рушники по всій Україні не тільки хрестом, а й декоративним швом, гладдю, низинкою, тамбурним швом або крочком, мережкою.

Ведучий

Для українських вишиваних рушників характерні спільні ознаки, проте кожен регіон має свої відмінності за формою, оздобленням, кольоровою гамою. У кожній області був свій неповторний орнамент: у Західній Україні – геометричний, у Східній – рослинний.

Характером і засобами декорування різнилися між собою рушники Слобожанщини, Полтавщини, Чернігівщини, Київщини, Поділля, Житомирщини, рушники Волині та Волинського Полісся, рушники Галичини, Карпат (гуцульські, бойківські, лемківські), Буковини та Закарпаття. Склався особливий характер рушників півдня України: Кіровоградської, Одеської, Херсонської та Дніпропетровської областей, де етнічний склад населення сформувався пізніше, в другій половині ХУІІ століття, і був досить різноманітний.

Ведуча

Рушники Чернігівщини, переважно, ткані, декоровані багатющим орнаментом геометричного походження. Іноді ми можемо зустріти на них героїв стародавньої слов'янської міфології, скажімо, Берегиню. Трапляється й зображення монастирів, дзвіниць, трибаних українських церков. Жодна, мабуть, з областей України не славиться таким багатством і досконалістю тканих рушників, як Чернігівщина. І не дивно, що саме Чернігівщина дала цілій Україні найхарактерніший рушник – крелевецький, що прибрав свою назву від міста Крелевця, нині Сумської області. Чернігівщина, особливо південна, славилася ще й вишиваними рушниками, багатство декору яких не поступалося тканим рушникам.

Із червоної ниті, із білого льону –
Наче ноти по пісні, котрій жити повік,
Ще до саржі й лавсану, до бавовни й нейлону
Мій народ якось вигadaв крoлевецький рушник.
Щоб і хата була – красивішою,
Щоб і доля була – прихильнішою,
Щоб весілля було – та й клечальнішим,
Щоб зажинки були величальніші.
О, народне мистецтво! Ти сягнуло зеніту.
Рушники полишають малий Крoлевець.
Їхні взори простують по білому світу
І відгукують мир у мембранах сердець.
Щоб і хата була – красивішою,
Щоб і доля була – прихильнішою,
Щоб весілля було – та й клечальнішим,
Щоб зажинки були величальніші.
Стежку Скoвороди і Тарасову думу,
І безмежного поля солону можуть,
І колосся любові, і зернятко суму
Рушники крoлевецькі у вічність несуть.

Щоб і хата була – красивішою,
Щоб і доля була – прихильнішою,
Щоб весілля було – та й клечальнішим,
Щоб зажинки були величальніші.

Для крoлевецького рушника характерне поєднання білого і червоного кольорів. На білому фоні між густо-червоними паралельними смугами ткався багатий орнамент з ромбів, чотирикутників, хвилястих ліній. Одні рушники були суціль заткані візерунками, на інших вони густішали по краях і рідшали до середини. Відомі й старовинні крoлевецькі рушники, надзвичайно густо заткані червоним, це був фон, а орнамент на ньому творили залишені не затканими білі багатокутники. Розташовані то ланцюжком, то врозсіп, то зірчасто рівні й хвилясті паралельні лінії. В геометризованому стилі зображувались на рушниках квіти, листя, колоски, зірки.

(Пісня «Крoлевецькі рушники» сл. М. Шевченка, муз. Ю. Рожкова)

На білім полотні
І біль, і туга, й радість,
І вибита сльоза,
І виткані пісні.
Любов, любов, любов,
Немає тільки зради
На білім полотні (2 р.)

Приспів:

І ключами журавлиними,
Легко пущені з руки,
В небесах над Україною
Кролевецькі рушники.
Пройдеш земель чужих,
Небес чужих побачиш,
А стежка рушником
Поманить, і збагнеш,
Як мама зустріча,
Пригорнеться й заплаче,
Тоді лише й живеш (2 р.)

Приспів:

Із надіями й тривогами
Через далі і віки
Пролягли у світ дорогами
Кролевецькі рушники.
Приб'є тебе печаль,
Зламає сіра втома,
Лиш пам'ять розбуди,
Розвіються жалі.
Де б ти не заблукав,
Верта тебе додому
І в небі журавель,
І стежка на землі.

Ведучий

Рушники вручали їй тоді, коли подружжя будувало хату. Щоб у хаті княжили злагода, добробут і затишок, сволоки для перекриття стелі піднімалися на рушниках, а потім їх дарували як символ вдячності майстрам, рушниками застеляли підвалини. У подарунок годилося давати рушник і тоді, коли майстер-криничник закінчував на садибі копати або чистити колодязь.

На знак особливої вдячності йому вручали сорочку, відро, хлібину і рушник, примовляючи: «Щоб вода не згіркла в криниці, щоб завжди вона була молода і свіжа», Рушником скріплювали купівлю-продаж свійських тварин.

Ведуча

Не обходилося без рушників і на хліборобських обрядах.

У перший день огляду озимини (на Юрія) йшли на поле гуртом або цілим родом. Попереду – батько з хлібом-сіллю на рушнику, мати несла в

кошику різне частування. На зеленому полі стелили рушник, викладали на нього їжу, пригощалися.

Обряд закінчувався дівочим хороводом, обрядовими піснями. Так робили і в перший день оранки, сівби і жнив.

Ведучий

Рушники є книгою родоводу та оберегами рідного роду, які і сьогодні цінуються в нашій оселі. Оспіваний рідною мовою, цей оберіг викликає в нас та дітях наших почуття захищеності, добра і тепла, яке можна отримати лише від батьківського родинного вогнища.

Ведуча

Мистецтво виготовлення рушників, як бачимо, досить давнє на Україні. Воно широко відоме ще за часів Київської Русі. Ця традиція постійно розвивалася, удосконалювалася, набираючи регіональних ознак.

Нині українська вишивка експонується в США, Канаді, Франції, Німеччині та інших країнах.

Читець

Дивлюсь я мовчки на рушник,
Що мати вишивала.
і чую: гуси зняли крик,
зозуля закувала.
Знов чорнобривці зацвіли,
запахла рута-м'ята.
Десь тихо бджоли загули,
всміхнулась люба мати.
І біль із серця раптом зник,
так тепло-тепло стало...
Цілую мовчки той рушник,
що мати вишивала...

Ведучий

Вишивка – чи не найголовніший національний символ нашого народу. Це своєрідний літопис народного буття. І символи на ньому – не випадковість. Тут втілена народна філософія, світосприйняття, розуміння важливих проблем, пов'язаних з усім довгим життєвим шляхом. Таким чином закодована інформація з давнини передається майбутнім поколінням.

Найдавніші рушники вишивалися узорами-символами, кожен з яких щось означав: ромб – поле, крапка – засіяне зерно, ламана лінія – вода, просто лінія – земля, квітки з'єднані – зірки, дерево з гілками – символ родючості, голубки на рушнику – то символ любові, їх вишивали на весільних рушниках.

Вишита восьмикутна зірка означала Бога, Сонце, хвиляста лінія – нескінченність життя, червона калина – уособлення дівочої краси, молодості, кохання, лілія – символ дівочих чарів, чистоти, її в орнаменті доповнює хрестоподібний знак, який благословляє пару на утворення сім'ї, виноград – символ благополуччя, квіткові пуп'янки вказували на дітей і продовження роду, золотавий колос – символ багатства української землі, листя дуба – символ продовження життя, роду. Маки – то символ печалі, їх вишивали на згадку про чоловіка, сина чи коханого, який загинув, не повернувся з війни.

Та найпоширенішим і найдавнішим орнаментом українського рушника є дерево життя. Це – прекрасна квітка, чи букет квітів, верхня частина якого означала сферу богів, середня частина – то життя людей і всього суцього на землі, а нижня частина – то коріння, першооснова і початок світу.

Читець

З дитинства пам'ятаю рушники,
Що так любовно їх творила мама.
По-українськи хата на святки
Сіяла вишитими рушниками.
На полотні співали солов'ї,
І красувались кетяги калини.
Зелений хміль в'юнився на гіллі.
Зоріли в колосках волошки сині.
Неначе долю вишила свою,
Заплівши в неї промінь світанковий
Кохання і пісні, і молоду зорю...
Світи мені навік, матусине любове.

Пісня «Рушники у мамі...»

Ведуча

Класична весільна вишивка виконана нитками одного кольору. Весільний рушник не вишивають на вечорницях, тільки в тиші, на самоті. А коли хтось зайде до хати, потрібно виріб сховати, щоб не наврочили. Перш ніж узятись за роботу, дівчина постилася, молилася, мила руки, щоб позбутися не лише фізичного бруду, а й негативної інформації на пальцях. Існувало і таке правило, починати рукоділля найкраще зранку в четвер. Цей день вважається, так би мовити, «енергетичною вершиною тижня». Наші далекі пращури, як стверджують дослідники, саме цього дня приступали до весільних рушників.

Не рекомендується під час вишивання думати про щось погане, сваритися, злитися на когось. Обрядовий рушник має зберігати в собі лише найкращі мрії, найсвітліші думки й почуття, тобто зберігати позитивну інформацію. Адже то закладається програма майбутнього подружнього життя.

Весільний рушник не порють, бо у прожитий день назад не повертаються. Рушник має два кінці: перша половина, із зарядом «плюс», символізує чоловічий рід, друга половина вважається жіночою і має заряд «мінус». Щоб знати, де чия половина, можна зробити маленьку позначку. У церкві діти мають стати кожен на свій бік рушника. Це гарантує гармонію сімейного життя...

Мудрі люди кажуть, що від тієї вишивки і доля залежатиме.

Низ рушника – то світ пращурів: квіти і листя мусять дивитися вниз, аби усі померлі родичі благословили ваш шлюб.

Середина рушника – то радість і надії нареченої. І вишиті усередині мають бути квіти лілеї, очерет. Вони – дівочий цвіт і цнота. І мають бути пуп'янки квіткові – аби стала наречена щасливою матір'ю, і колоски – аби було в її хаті достатку усякого. А колосків тих має бути парне число, щоб не стала наречена удовою чи зрадженою дружиною.

У верхній же частині весільного рушника має бути дерево життя, котре єднає землю з космосом. А на ньому обов'язково дві пташки у вітах – аби щастя і злагода були у родині.

Ведучий

Рушник весільний мати простилала
Та щастя долі донечці бажала.

Ведуча

Проведи мене, мамо,
Будь ласка,
Проведи до воріт.
Хай простелиться ніжність, мов казка,
Мені, рідна, услід.
Відгородить вона мене всюди
Від нещастя й біди.
Проведи мене, мамо, між люди,
В білий світ проведи.

Ведучий

Українські рушники як витвір декоративно-прикладного мистецтва є символом української ментальності, виразником однієї з найпрекрасніших морально-естетичних традицій нашого народу.

Педагогічна цінність цих традицій полягає в тому, що їх відродження і збереження забезпечує розвиток кращих рис і якостей українського народу, його менталітету, емоційних та інтелектуальних особливостей, примноження матеріальних і духовних надбань нації.

Вишиванням споконвіку займались жінки, які з покоління в покоління передавали найтиповіші, найяскравіші зразки орнаменту, кольору, вишивальну техніку.

Читець

Вишивати учила онуку –
Дарувала рушник в науку:
«Білий колір – то білий світ,
Чиста совість людини.
А червоний – то сонця цвіт,
Над землею єдиний.
Чорний колір – то темна ніч,
Смертна ніч – неминуча річ...»
Вічний мудрістю заповіт:
Білий світ.
Сонця цвіт.
Ніч німа
Вже бабусі нема.
Дошивати мені
На узорах рясні
Квіти.
Шить і шить.
А урветься у мене нить –
Шитимуть діти...

Ведуча

Україно моя мила, Україно,
Моя рідна земле, матінка єдина.
Твої роси моє личко умивають,
Твої вітри мої коси розплітають,
Твої діти рідну землю рушниками прославляють.

Ведучий

Ось ми і перегорнули останню сторінку нашого свята, присвяченого історії української вишивки. Знову доторкнулися до споконвічного джерела народної мудрості, адже у багатьох народів, зокрема і в українського, існує свята істина: щоб жити у достатку, в усвідомленні

щастя та радості свого буття, нічого не відкидай від досягнутого, а лише додавай.

Без знання минулого – немає майбутнього.

Наш український рушник пройшов крізь віки, він і нині символізує чистоту почуттів, глибину безмежної любові до своїх дітей, до всіх, хто не черствіє душею, він щедро простелений близьким і далеким друзям, гостям.

Хай символ цей завше сусідить у нашій добрій хаті як ознака великої любові й незрадливості.

«Борітеся – поборете, вам бог помагає!»
(вечір пам'яті героїв Небесної сотні)

Корецька Н.С., Река О.П.
Білгород-Дністровський морський
рибопромисловий технікум
Керченського морського
технологічного університету

На задньому плані сцени – герб України, поряд – Державний прапор України, в центрі фотоколаж героїв Небесної сотні, загиблих на Майдані Незалежності.

Звучить українська лемківська тужлива народна пісня «Пливе кача по Тисині...» у виконанні гурту «Піккардійська терція».

Голос за сценою: «Вічна пам'ять захисникам Української Держави, загиблим під час подій Європейської революції 2014 року в Україні».

Під звуки пісні на сцену виходять ведучі.

1-й ведучий

Гірким і тернистим був шлях України у боротьбі за волю та незалежність. Українці мають всі підстави пишатися тим, що наша Батьківщина переживала дні слави, мужньо переносила найважчі випробування. Не одне покоління її кращих синів та дочок беззавітно клали своє життя до ніг рідної неньки України.

2-й ведучий

Сьогодні ми зібралися, щоб вшанувати пам'ять Небесної сотні, пам'ять загиблих у Києві на Майдані, вулицях Грушевського та Інститутській під час Єврореволюції, Революції гідності, як її називають у народі. Вшанувати героїв, які гинули за честь, за волю, за право бути народом – джерелом і мірилом влади у власній державі, за країну, в якій не страшно жити і народжувати дітей.

1-й ведучий

Загиблих, за цю самопожертву українці канонізували, назвали Небесною сотнею, щоб захищали країну від лиха, пильнували й оберігали з небес...

1-й читець

А сотню вже зустріли небеса...
Летіли легко, хоч Майдан ридав.
І з кров'ю перемішана сльоза...
А батько сина ще не відпускав.

Й заплакав Бог, побачивши загін –
Спереду – сотник, молодий, вродливий,
І юний хлопчик в касці голубій,
І вчитель літній – сивий-сивий.
І рани їхні вже не їм болять...
Жовто-блакитний стяг покритим їм тіло...
Як крила ангела, злітаючи назад,
Небесна сотня в вирій полетіла...

2-й читець

В один день тисячі стали солдатами свого народу. Звичайні мирні люди. Інтелігентні, жартівливі, люблячі. Інженери, водії, вчителі, колишні військові, безробітні, студенти, учні. «Ми прийшли сюди перемогти або померти», – запряглися вони на барикаді на вулиці Грушевського.

Це була остання барикада нашої свободи. «Це була наша країна. І ми її не віддамо нікому», – казали вісімнадцятирічні юнаки, йдучи на штурм. І Бог почув. Він не міг не почути. Перемога прийшла.

Це були люди з гарячими серцями і мужніми думками, в яких прокинувся непоборний і невловимий дух свободи, переданий нашими предками.

3-й читець

Слухайте, слухайте, слухайте, люди!
Дзвонить десь дзвін безупинно –
То задзвонила воля здобута,
То Україна скинула пута,
То на свободі родина!

4-й читець

Протести почалися 21 листопада 2013 року як реакція на рішення Кабінету Міністрів України про призупинення процесу підготування до підписання Угоди про асоціацію між Україною та Євросоюзом і значно поширилися після силового розгону демонстрації у Києві вночі 30 листопада. Під час протестів відбувалися мітинги, демонстрації та студентські страйки.

1-й читець

З початку Майдану за офіційними даними загинуло близько 100 протестувальників, поранено понад 2000, серед них двоє – громадяни Польщі, а кілька десят осіб зникло безвісти. Загальна кількість постраждалих близько 2,5 – 3 тисяч людей. Серед них 136 журналістів, які виконували свої професійні обов'язки.

2-й читець

На Майдан вийшло і багато молодих людей, для яких ідеали свободи були важливіші навіть за власне життя. Ще вчора вони жили мирним життям, вчилися в училищах та університетах, мріяли, закохувалися, а наступного дня – стояли на майданах, передавали гроші у церкви, їжу чи одяг, плакали чи молилися, боролися, гинули ... Юнаки та дівчата заплатили велику ціну за перемогу – своє життя... Згадаймо їх.

Звучить музика Бетховена «Мелодія сліз». На фоні музики на екрані з'являються портрети героїв Небесної сотні. Ведучі називають їх імена.

3-й читець

Вшануймо пам'ять загиблих за нашу свободу хвилиною мовчання.

Звучить метроном.

1-й ведучий

Героями стали звичайні парубки та дівчата, молоді, талановиті, з нестримною жагою до життя.

2-й ведучий

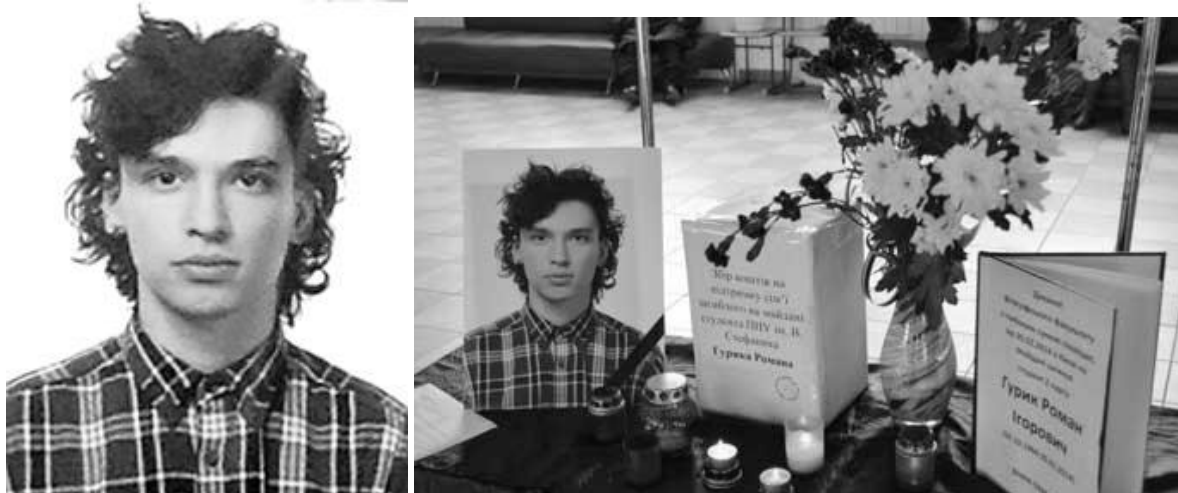
За кожним прізвищем – особистість, про яку варто розповісти.

1-й ведучий

Роман Гурик

На екрані демонструється відео танцювального номера Романа Гурика.

2 жовтня герою Небесної сотні Роману Гурику виповнилося б 20 років.

Роман з дитинства відвідував усі можливі гуртки, ходив на тренування з гімнастики і плавання, вчив іноземні мови (англійську – з 4 років, польську). Екстерном завершив навчання у школі. Не був відмінником, але добре знав і вчив ті предмети, які були йому до вподоби. Мав загострене відчуття справедливості. Готувався до навчання у Гданську – пройшовши відповідні курси, обрав для себе в польському виші спеціальність «навігаторство». Через недобір групи, навчання перенесли на липень 2014-го. Тим часом навчався на філософському факультеті Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. Мріяв про вступ до морської академії.

Чотири рази їздив у столицю. Ввечері 20 лютого зателефонував брат матері з Києва і повідомив, що знайшли Романа. Час смерті в інтернет-джерелах суперечливі. Його останній запис на персональній сторінці в соціальній мережі «ВКонтакте»: «...зараз або ніколи. Всі на Грушевського. На смерть».

У соціальній мережі дівчина, яка робила усе можливе, щоб врятувати життя юнака, поділилася спогадами про останні хвилини життя хлопця:

«Поки я притримувала його руку, щоб поставити крапельницю, він без тями, рефлекторно, інстинктивно (бо він був у комі через тяжку травму) стиснув мої пальці в своїй долоні. Я ніколи не забуду цю, свого роду, спробу втриматися за життя. Ніколи не забуду це останнє рукостискання.

Червоний хрест та мітингувальники, які заносили його на ношах у карету швидкої допомоги, кричали «Тримайся! Героям Слава!!!». Наша влада не варта цих юнаків, наших ГЕРОЇВ. Героям Слава! Ромі Слава! Посмертно».

«Юнак з очима, які дуже хотіли жити», – такі слова сказав хірург, котрому принесли закривавленого хлопця з великою раною та сильною кровотечею.

13 березня 2014 року в Івано-Франківську з'явилася вулиця Романа Гурика.

2 жовтня 2014 року було відкрито меморіальну стелу пам'яті Романа Гурика на подвір'ї Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, де він навчався. Герої не вмирають!

2-й ведучий

Владислав Зубенко

Народився 22 квітня 1991 року, загинув 28 лютого 2014 року. Мешкав у Харкові. Писав вірші, колекціонував афоризми, записував філософські думки.

Бунтівну та раниму душу юнака розкриває вірш «Сбежать от удара».

Читець

Светлое небо затянуто тучами,
Матово-серый томится мой взор.
В шумной пивной вздремнуть не получится,
И я завожу сам с собой разговор.
Что-то меня томит, угнетает,
Взявши за ворот, тянет ко дну.
Знаешь, порой так со всеми бывает:
Солнце с Мечтою гибнут в плену.
Даже просвета надежды не видно,
Увяз в паутине солнечный луч.
Нет, не досадно мне, не обидно,
Но пустота хуже всех туч.
Да хватит мне тусклой судьбы прозябанья!
Негодно пылиться душе в храме лет.
И, смело отбросив причуды страданья,
Я выхожу на сей белый свет!
Пусть дождь льёт потоки холодной печали,
Пытаясь обратно в паб заманить.
Пусть сапоги давно кушают мечтали –
Я не хочу на всё снова забить.

Мечта души светлым пламенем греет,
Сердце на подвиг ратный зовёт.
Всякий твердит: «Он любить не умеет».
Мне наплевать, мне ещё повезёт!
Нечасто такое с вами бывает...
Готов взять винтовку и прямо на фронт!
Лишь в пламени боя душа забывает
Попытки не видеть, взорвать горизонт.
Набравшийся смелости сделать что надо,
На неё направляю испуганный взор.
Всё ещё рьяный, одет неопрятно,
Небритый, голодный, ловлю... нет, не укор.
Но не согласие, даже надеждой
Заброшен сей милый улыбчивый взгляд.
Кто мне подскажет, как мысли мятежной
Сбежать от удара, вернуться назад?
Удачи улыбкой награждён, поцелуем.
Пусть в щёку – не мог я этого даже желать.
На секунду задумался: «О чём все мечтаем,
За ЧТО готовы жизни отдать?»
Да пошло же всё к чёрту!
Шлем одеваю,
В руки топор, на спину щит.
Становлюсь в первый ряд и... забываю,
Всё, что терзало, уже не болит».

Харків'янин Владислав Зубенко був активним учасником відродження «Грюнвальдської битви» в Польщі. Влад, не раз одягаючи лицарські лати, брав участь у багатьох інших турнірах як в Україні, так і за кордоном. Його репортажі про ці події публікувалися в студентській газеті. Владу подобалося перевітлюватися в героїв тих часів, мужньо, посправжньому, боротися з гідними суперниками, виконувати кодекс лицаря, ставати на захист інших людей. А все тому, що Владислав був лицарем не тільки на турнірах, а й по життю. Він до всього був небайдужим, він любив допомагати людям, займався благодійністю, був волонтером-скаутом, брав участь у програмах із пропагування здорового способу життя.

Під час подій на Майдані Владислав допомагав носити поранених і вбитих до медичних пунктів. 21 лютого був тяжко поранений, 8 днів боровся за життя в лікарні № 4, куди його доправили машиною посольства Великої Британії, вивісивши скривавлений медичний халат. Машину з дипломатичними номерами ніхто не зупиняв, тому до лікарні його доправили вчасно. Владислав одержав свою кулю тоді, коли

прикривав щитом і власним тілом у лицарських обладунках скривавлені ноші з пораненим.

За словами лікарів, Влад «народився в сорочці», адже куля, влучивши в спину, не дуже пошкодила хребет, ніби обійшла його стороною й вийшла назовні. Але були пошкоджені нирки, печінка, легені, діафрагма, відрізок спинного мозку, цілим залишилося лише серце...

Величне й милосердне серце Влада, яке в мирному житті лише зігрівало, любило й піклувалось... – воно єдине вціліло й, борючись за життя юнака, билось ще вісім днів...

Вісім діб надії, сподівань, очікування дива...

Довгих вісім днів і ночей тривала боротьба за життя. А Влад то приходив до тями, то знову втрачав свідомість. Він втратив багато крові, але в його жилах текла кров таких самих небайдужих, як і він людей.

У соціальних мережах Владислав на своїй сторінці залишив останній запис: «Як тебе не любити, Києве мій...». Десь там, високо в небі, хвилюється за нас і всіх оберігає СВІТЛА ДУША Влада – Воїна й Лицаря Небесного Братства, що стоїть сьогодні на сторожі всієї держави.

Демонструється відеосюжет ТСН про поховання героя у Харкові.

Герої не вмирають!

1-й ведучий

Голоднюк Устим

Народився в м. Збараж 12 серпня 1994 року, загинув 20 лютого 2014 року, борець 38-ої сотні самооборони Майдану.

У 2011 році закінчив Львівський державний ліцей з посиленою військово-фізичною підготовкою імені Героїв Крут, навчався у «Бережанському агротехнічному інституті».

Був захисником Майдану з листопада 2013 року. 30 листопада був побитий, на потилиці був шрам, наклали 12 швів. Як тільки рани загоїлися, знову поїхав на Майдан. 20 лютого 2014 року внаслідок вогнепального поранення в голову загинув. Отримав його, допомагаючи забирати загиблих біля верхнього виходу станції метро Хрещатик. Куля снайпера влучила над правим оком і на виході пробила голубу миротворчу каску. Коли його доправили до готелю «Україна», лікарі вже не могли допомогти хлопцю.

«Тієї ночі я кричала... Небо падає! Небо падає! Небо падає! Устиме, чому ти не сказав, що впадеш замість неба?! Останнє, що ти написав на сторінці в соцмережі: «Рабів до раю не пускають!». Таких, як ти, Устиме, туди запрошують, Герої потрібні всюди... Сподіваюсь, ми колись зустрінемося! Тримай для нас небо, хлопче!», – написала Ліда Панків у Фейсбуці.

«12 серпня Устимчику мало б виповнитися 20 років. Мені й досі не віриться, що його немає. Весь час відчуваю, що треба не забути зателефонувати чи хоча б написати привітання. Мій рідний, мій хороший, турботливий братику, усміхнений і щирий.

Я дякую Богові, що ми хоч і були далеко, але ти бачив моїх дітей, і вони знають тебе і пам'ятають не з розповідей. Я дякую Богові, що ти кохав і був коханим, що ти встиг бути щасливим. Я люблю тебе, я знаю, що ти десь є, і мені байдуже де, байдуже, що я тебе не бачу, ти є! Я щаслива, що ти у мене є, братику мій! Тобі б мало виповнитися 20, мій рідний, мій хороший, турботливий братику, усміхнений і щирий. Я дякую...», – пише сестра Устима.

*Демонстрація відеосюжету каналу ТВ1
«Інтерв'ю з батьком Устима Голоднюка»*

27 березня 2014 року 24-та сесія Бережанської міської ради вирішила присвоїти Устиму Голоднюку звання «Почесний громадянин міста Бережани» посмертно. Також депутати перейменувати міський сквер у «Сквер Устима Голоднюка» і встановили там меморіал на честь Героїв Майдану.

Герої не вмирають!

2-й ведучий

Назарій Войтович

Народився 2 червня 1996 року в селі Травневе Збарзького району Тернопільської області, а загинув 20 лютого 2014 року в Києві.

Учасник Євромайдану, студент Тернопільського кооперативного торговельно-економічного коледжу. Був єдиною дитиною в сім'ї.

Назар Войтович поїхав до Києва вночі 19 лютого, а вже наступного дня під час протистоянь на Майдані хлопця вбили з вогнепальної зброї.

З друзями до Києва прибув о пів на восьму ранку, а за дві години на дзвінок від мами замість сина відповіла незнайома жінка із Михайлівського собору, яка повідомила, що Назара вбито пострілом у голову. Снайперська куля влучила хлопцеві в обличчя і вийшла через хребет. Зі слів однокласників ще в середу, 19 лютого, Назар був на парах, а ввечері мав тільки віднести до автобуса, який їхав на Київ, речі для столичного майдану. В останню хвилину чомусь вирішив, що й сам поїде. Це рішення коштувало йому життя.

Односельці кажуть, що батьки, для яких Назарчик був єдиною дитиною, переживали і не пускали його в Київ. Але наче якась невидима сила тягнула його у вир подій.

Демонструється відеосюжет телекомпанії ТВ-4 про Назара Войтовича

«Наш Назарчик», «Назарко», – називали хлопця однокласники. Кажуть, що його не можна було не любити. Світловолосий, з веснянкуватим обличчям, сірими добрими очима та щирою усмішкою.

Завжди привітний, доброзичливий, співчутливий, інколи – замріяний, заглиблений у свої потаємні думки.

Ще навчаючись у початкових класах, Назар зачитувався енциклопедіями, шукаючи відповіді на свої дитячі запитання щодо таємниць живої природи, побудови Всесвіту, природних явищ, а на уроках і під час перерв ділився знаннями з друзями та вчителями. Його цікавило майже все: зброя козаків і події Другої світової війни, життя видатних людей та старовинні монети, історія рідного краю й принцип побудови повітряної кулі, на підняття якої Назар приходив подивитися пішки з Травневого до Збаража.

Любив слухати музику, малювати, подорожувати, творити. Назар умів товаришувати, веселитись, підтримати й поспівчувати, а тому мав багато друзів.

У Тернопільському кооперативному торговельно-економічному коледжі студенти й викладачі облаштували **Куток пам'яті Назарія Войтовича**, де відтворили символічні елементи Майдану: шини, ялинку, бруківку, на стендах розмістили світлини Назара під час навчання, а також графічні роботи його авторства.

Відтепер школа села Травневе носить ім'я Назарія Войтовича, на фасаді навчального закладу встановлено барельєф убитого снайпером

хлопця, а також поблизу школи односельці звели Пагорб Гідності Героя «Небесної Сотні».

Герої не вмирають!

1-й ведучий

Іван Тарасюк

«Я повернуся в суботу», – сказав Іван Тарасюк мамі телефоном за кілька днів до загибелі. До останнього вона думала, що син на навчанні в Луцьку.

Ще о дев'ятій годині ранку 20 лютого вона говорила з ним, він їй сказав, що, як завжди, у такий час, на парах у коледжі.

О десятій годині Іван уже загинув.

Через кілька годин мати впізнала його на фотографіях із закривавленого Майдану. Десятки розстріляних тіл лежали просто на землі у центрі Києва. Медики-волонтери приносили тіла одне за одним і не встигали накривати загиблих. Серед них мати і побачила бездиханне тіло свого сина.

20 лютого став найкривавішим днем Майдану. Зранку снайпери почали стріляти на ураження.

Іван Тарасюк був одним з перших, кого вбили силовики. Спочатку снайпер поцілів у хлопця, який стояв поряд з Іваном. Він спробував відтягти загиблого, тоді снайпер поцілів і у нього. Куля, яка влучила у сонну артерію і вилетіла через груди, не залишила жодного шансу.

Іван Тарасюк був єдиною дитиною в сім'ї. Навчався у Луцькому медичному коледжі Монада. До цього відслужив в армії. Вважав, що зі своєю військовою і медичною підготовкою просто не може не допомогти Майдану.

Іван завжди був життєрадісним, усміхненим, мав багато друзів. У нього було багато зацікавлень у житті: шахи, шашки, теніс, але найбільшою пристрастю був футбол. Він грав за клуб смт Олика, не пропускав жодного

матчу по телевізору, його кумиром був Роналду. Батьки, Україна і футбол – були головними цінностями Івана.

Коли почалися протести в центрі Києва, Іван Тарасюк уважно слідкував за подіями. Його дуже обурило побиття студентів на Майдані Незалежності в ніч з 29-го на 30 листопада. «Мамо, треба щось робити», – казав він. Мати намагалася стримати сина, казала, що не можна силою вирішувати такі питання. Але юнацький запал не давав хлопцеві заспокоїтися. «Хто, як не ми?», – відповідав він матері.

Іван поїхав у Київ на Майдан в ніч з 18-го на 19 лютого, не сказавши батькам. Уже підїжджаючи до столиці, Іван зателефонував татові, сказав, що в Києві, і попросив не розповідати про це мамі. Батьки досі не знають, чи був їхній син раніше на Майдані... Якби не трагічна загибель, мати, напевно, й досі не знала б, що її син був у вирі протестів.

Іван Тарасюк повернувся додому, як і обіцяв матері... у суботу.

Повернувся вже героєм Небесної сотні. Близько трьох тисяч людей з кількох навколишніх сіл прийшли провести Тарасюка в останню путь.

Море квітів, сльози, скорбота...

«Героям слава!», «Герої не вмирають!» – такими словами прощалися з 21-річним героєм Небесної сотні Іваном Тарасюком.

Герої не вмирають.

Виходять читці із запаленими свічками в руках.

Під мелодію Бетховена «Свічка»

читають вірш Оксани Максимішин-Корабель.

Читець 1

Мамо, не плач. Я повернусь весною.
У шибку пташинкою вдарюсь твою.
Прийду на світанні в садок із росю,
А, може, дощем на поріг упаду.

Читець 2

Голубко, не плач.
Так судилося, ненько,
Вже слово, матусю, не буде моїм.
Прийду і попрошуся в сон твій тихенько
Розкажу, як мається в домі новім.

Читець 3

Мені колискову ангел співає
І рана смертельна уже не болить.
Ти знаєш, матусю, й тут сумно буває
Душа за тобою, рідненька, щемить.

Читець 4

Мамочко, вибач за чорну хустину
За те, що віднині будеш сама.
Тебе я люблю. І люблю Україну
Вона, як і ти, була в мене одна.

2-й ведучий

Тільки за офіційною статистикою Міністерства охорони здоров'я, під час зіткнень на Майдані загинули 105 людей. Скільки активістів пропало безвісти – невідомо. Серед них наші однолітки, яким ще жити й жити...

Серед тих, хто душу й тіло поклав за нашу свободу є Січові Стрільці, герої Крут, а тепер і Небесної сотні. У бою за правду, за свободу, за гідне життя на рідній землі загинули одні з найкращих синів і доньок українського народу.

Новітні герої своєю великою любов'ю, мудрістю та душевним теплом зберегли неньку Україну від найбільшої загрози – втрати її незалежності.

1-й ведучий

«Всі ми, хто любить Україну і молиться за її щасливе майбутнє, маємо бути сильними та єдиними, берегти нашу землю та не дати панувати ворогам у ріднім нашій краї.

І нехай слова національного Гімну України завжди будуть нашим дороговказом».

Звучить Гімн України

Сценарій відкритого виховного заходу «Невгасима свіча пам'яті»

Кисіль Г.В., Яцюк Н.М.

Мирогощанський аграрний коледж

Це поминальне дійство «Невгасима свіча пам'яті» має на меті ствердити думку про те, що життя неможливе без любові, а любов може мати різні прояви. Найвищим проявом любові до ближнього за Біблією є та любов, коли людина віддає душу, життя за друзів своїх. Таку найвищу міру любові виявили ті, хто віддали своє життя за Україну під час «Революції Гідності».

Свіча пам'яті

Ведучий 1: Людині мало клопотів щоденного життя, у ній закладене природне прагнення любові. Люблять бідні й багаті, молоді та старі. Любов приходить таємниче в душу чисту, у ту, яка, власне, і відкрита для її приходу. Любов, мов сонце, світить і зігріває душу людську. Вона є чимось неземним, кажуть – це дар Божий.

Ведучий 2: «Улюблені, любім один одного, бо від Бога любов, і кожен, хто любить, родився від Бога та відає Бога! Хто не любить, той Бога не пізнав, бо Бог є любов!». Вдумаймося у ці слова святого Іоанна. Адже, якщо не будемо вірити святим, то кому ж?!

Ведучий 1: Любов – то полум'я. Вона може спалахнути і горіти вічно, а може згаснути від негоди чи вітру, якщо не берегти і не охороняти її тремтливого вогника. Життя без любові – це, власне, не життя, а існування, це смуток і внутрішня невдоволеність. Але любов – це не тільки кохання між чоловіком і жінкою, а й любов материнська, батьківська, синівська, любов вірних друзів, любов до Батьківщини.

Вірш про Батьківщину

Є тисячі доріг, мільйон вузьких стежинок,

Є тисячі ланів, але один лиш мій.

І що мені робить, коли малий зажинок

Судилося почать на ниві нерясній?

Чи викинути серп і йти байдикувати,

Чи долю проклясти за лютий недорід

І до сусід пристать наймитувати

За пару постолів і шкварку на обід?

Коли б я міг забути убоге рідне поле,
За шмат цієї землі мені б усе дали...
До того ж і стерня ніколи ніг не коле
Тим, хто взува холуйські постоли.
Та мушу я іти на рідне поле босим,
І мучити себе й ледачого серпа,
І падати з утоми на покоси,
І спати, обнявши власного снопа.

Бо нива ця – моя! Тут я почну зажинок,
Бо кращий урожай не жде мене ніде,
Бо тисяча доріг, мільйон вузьких стежинок
Мене на ниву батьківську веде.

Ведучий 2: Коли людина навчиться земної любові, до неї тоді зможе прийти та Любов неземна – вічна, безконечна, найпрекрасніша з усього прекрасного: це любов до Творця. До Того, хто дав людині життя, послав на землю для вдосконалення і чекає та любить безмежно своє дитя. В Євангелії від Іоанна сказано: «У любові Божій перебувайте, її навчайтеся, нею дихайте! Бог є любов, і хто в любові перебуває, той – у Бозі, і Бог у ньому».

Ведучий 1: Ось що говорив про любов Іоанн Золотоустий.

- Так полюбив Бог світ, що віддав Сина Свого Єдинородного в світ за нас.
- Любов не знає війни, не має ворогів, піклується про мир, приборкує гнів.

Ведучий 2: - Любов не знає гордості і прославляє смиренних.

- Любов уникає злослів'я і знаходить задоволення в благословенні.
- Любов виховує тіло, захоплює дух, вибілює душу.

Ведучий 1: Нам ніколи розмовляти з Богом, бо ми дали поглинути себе прагненню до матеріального збагачення. Ми більше дбаємо про тіло, ніж про душу. Душа вимагає 80% уваги, а тіло – 20%, а більшість з нас робить навпаки.

Ведучий 2: Мало людей знає, що таке молитва. Молитва – то розмова з Ісусом, прохання з'єднатися з Ним навечно. Справжня молитва – велике блаженство. Це коли зумієш пояснити своє серце і послати любов Ісусові Христові, Господу нашому.

Ведучий 1: Молитва – це велика сила. Сам Ісус Христос говорив, що через молитву можна випросити в Бога все потрібне для життя і спасіння. У народі говорять: «Що в людей можна придбати за гроші, то в Бога – через молитву». Або ще: «Молитва залізо ломить і мур пробиває».

Звучить молитва «Отче наш»

Ведучий 2: Прикладом великої сили молитви є факт з нашого сьогодення, коли під час трагічних подій упродовж грудня-лютого в Києві представники всіх церков в Україні вийшли на майдан з першого його дня. Святі отці безперестанно молилися за мир і спокій у державі, і під час цих молитов замовкали постріли, а люди на майдані ставали спокійнішими і смиреннішими.

Ведучий 1: Бог завжди готовий дати нам усяке добро, усяке благо і турбується про нас більше, ніж добріший батько про своїх дітей.

Ведучий 2: Жахливо усвідомлювати те, що в ці дні загинула така велика кількість людей, представників еліти України: студенти, вчителі, інженери, режисери... Їх стали називати «Небесною сотнею».

Ведучий 1: То ж, враховуючи те, що владою не були почуті неодноразові заклики Церкви не застосовувати зброю проти народу, 20 лютого Синод Української православної церкви Київського Патріархату прийняв рішення припинити поминання влади під час богослужінь. І сталося чудо. Як сказав Святіший патріарх Філарет: «Немає в Бога благословення на тих, хто піднімає зброю проти свого народу. Потрібно йти дорогою любові до людей. І коли ми перестали молитися за владу – влади не стало. Бо те, що неможливо людям, можливо Богові».

Ведучий 2: Архієпископ Євстратій, керівник інформаційного департаменту УПЦ КП, сказав про ставлення Церкви до загиблих: «Вони виконали те, про що Господь говорить в Євангелії: «Немає більше від цієї любові, як хто душу свою покладе за друзів своїх». Вони виявили найвищу міру любові, любові до нас усіх. Це була жертва за нас, за весь український народ. Вищої міри любові не може бути, бо що є вище у людини, ніж її життя. Вони показали нам приклад, що можна віддати життя за Батьківщину. Важливо, щоб їхні жертви не були марними, а ми були гідними цих жертв. Тому треба і нам

тепер віддавати життя, тобто служити Україні так, як кожен може на своєму місці. Це справжні герої, всі вони любили Україну: і вірмени, і грузини, і білоруси, і львів'яни, і харків'яни, і кримчани... Ми маємо так само шанувати їх, як героїв Крут».

Ведучий 1: Тому Церква закликає продовжити дні жалоби за всіх убієнних до свята Великодня. В дні Великого посту в православ'ї у церквах ведуться богослужіння, в яких поминаються душі раніше спочилих отців, матерів, сестер та братів наших. Православна Церква вчить нас, що душа безсмертна. Люди помирають у різний час, беручи із собою досвід прожитих літ.

Якщо людина прожила життя праведно та достойно, тоді душа її буде в Царстві Небесному, а якщо життя людини було сповнене гріхів, тоді душа буде перебувати в пекельних муках. І така душа потребує допомоги, тобто нашої молитви.

Ведучий 1: Люди помирають, а любов до них залишається у живих. Саме любов є основою нашої молитви за померлих. А оскільки ми маємо за заповіддю Христа Спасителя любити ближніх як самих себе, то це означає, що ми маємо не тільки бажати, а й чинити усе можливе для блага наших близьких. Звершуючи поминальні молитви, ми виконуємо заповідь любові до ближнього, а своєю милостинею ми заслуговуємо милість у Господа до себе, бо сказано: «Блаженні милостиві, бо вони помилувані будуть».

Ведучий 2: Поминання померлих є важливим та необхідним, через те, що полегшує для душі спочилого перехід від землі на небо, через, так звані, митарства. Наша любов до них робить нас небайдужими до їхнього загробного життя, бо любов не може терпіти, коли померлі, яких ми продовжуємо любити, страждають за свої гріхи.

Виступ настоятеля Свято-Михайлівської церкви с. Мирогоща протоієрея Володимира Ніколюка

Ведучий 1: Давайте і ми пом'янемо не тільки «Небесну сотню», а й усіх, хто загинув під час кривавих протистоянь.

Кліп «Небесна сотня», звучить жалобний гімн Майдану «Пливе кача», студенти виходять із запаленими свічками і читають вірші, по закінченні ставлять свічі на підлогу у вигляді хреста.

Не плач за мною, мамо, не ридай,
Я не хотів війни, я боронив свій край...
Не плач за мною, мамо, я – герой
Стояв я гордо, коли снайпер той
Стріляв у голову й таранив груди –
Тоді не думав я – «а що ж з тобою буде?»...

Не плач за мною, рідна, не лий сліз,
Пишайся мною, бо я патріотом виріс,
Ти, мамо, лиш за мене помолись,
І не вини себе – у цьому я, напевно, винен..

Я винен, що любив свою країну,
Я винен, що хотів здобути волю...
Але я не хотів стояти на колінах,
Пробач за стільки завданого болю...
Не плач за мною, мамо, я у Бога,
Бо кожен, хто загинув за Україну йде до Нього
Я вже не повернуся, мамо, але знай –
Я стану ангелом і боронитиму свій край....

***

А сотню вже зустріли небеса..
Летіли легко, хоч Майдан ридав...
І з кров'ю перемішана сльоза...
А батько сина ще не відпускав...

Й заплакав Бог, побачивши загін:
Спереду – сотник, молодий, вродливий
І юний хлопчик в касці голубій,
І вчитель літній – сивий-сивий...

І рани їхні вже не їм болять...
Жовто-блакитний стяг покритим їм тіло...
Як крила ангела, злітаючи назад,
Небесна сотня в вирій полетіла...

***

Пливуть гроби по морю, як човни –
по морю рук, по морю сліз і гніву.
Пливуть в човнах розтерзані сини
на хвилі молитов і переспіву.

Так ніби в жилах замерзає кров,
а потім б'є у скроні голос крові
за тим, хто тихо жив, а відійшов
у дзвонах слави праведним героєм.

Пливуть човни, гойдає кожну лодь
людська долоня, тепла і тремтяча,
човнами править втішений Господь,
а серце розривається і плаче.

І кожна мати плаче, і пече
їй кожна рана у чужого сина.
Стоїть Майдан братів – плече в плече
і разом з ним ридає Україна.

Нехай же вам, герої, віддає
Святий Петро ключі від того раю,
де убієнний ангелом стає,
бо він герой. Герої не вмирають.
Герої не вмирають. Просто йдуть
з Майдану – в небо. В лицарі – зі смерті.
Пливуть човни. Пливуть човни. Пливуть...
Героям слава – вписано у серці.

***

На щиті вже охолола кров,
Молодого сотника – солдата,
Вже не чує він розмов,
Ворожа куля знайшла адресата.

Дорога в небо вже кличе,
Де чутно ваші молитви,
Небесна брама мальовнича,
Героїв приймає кривавої битви.

Боровся я за ваше майбутнє,
За щастя й здоров'я дітей,
За волю й країну могутню,
За вільних людей!

Лиш стогне мамине серце тихенько,
Як же там душа сина самотня,
Не плачте мамо, я не сам...
Нас тут ціла сотня.

***

Небесна сотня вже несе на небі варту...
Простіть мене, хлоп'яточка, простіть!
Я не змогла вас рідні захистити,
І тілом кулі, що летіли в вас, спинить...

Душа ридає, очі гірко плачуть,
І серце рветься навпіл від думок...
Я не змогла вас, рідні, захистити
А вас на небі, певно, вже прийняв Пророк...

Тарасе, батьку, захисти їх прошу!
У рай всю сотню пишно проведи,
Вони вмирили не за славу й гроші –
За Україну вмерли в боротьбі!

Хай прийме їх святе козацтво
До лав своїх звитяжних і ясних!
Небесна сотня – вже в небеснім братстві
Сміливців воїнів простих...
Простіть хлоп'ята, і спочиньте з миром,
Простіть, і не тримайте, прошу, зла..
Ви показали, що Вкраїна має силу,
А сила не помре, вона завжди жива!

***

Плач Україно!
Хороним героїв...
Тих, хто прожив...
І лише починав...
Тих, хто любив,
І надіявсь, і вірив...
Тих, хто за нас на Майдані стояв!

Плач Україно!
Хороним найкращих –
Тих, хто наш Мир
Своїм тілом закрив...
Хто не хотів, щоб ми були рабами,
ВЛАДНЕ БЕЗУМСТВО життям зупинив.

Плач Україно!
Молись Україно!
«Сотня небесна» хай в небо злетить,

Лиш у молитві ти стань на коліна,
Свічка скорботи у душах горить...

Встань Україно!
Ми вже стали інші –
Снайперська куля у кожному з нас...
Східна і Західна – ВІЧНОЄДИНА!
Нас не розділить – «Стріляти!» – наказ.

23.02.2014 р. Каріна Ірина. м. Рівне

***

Мамо, знаєш, як хочеться жити,
вірив, що боремось не даремно,
не хотілося бути убитим
бездиханним упасти на землю.

Із останніх я сил намагався,
як люблю тебе розказати,
та вони не залишили шансів,
щоб життя моє врятувати.
Ця нестерпна біль, моя ненько,
усе тіло моє пронизало,
клята куля попала в серденько,
і в очах усе світло згасало.

За країну, за честь, за свободу,
ми прийшли на Майдан відстояти,
та прийшлося простому народу
у нерівнім бою воювати.

Що покинув тебе, пробач, ненько,
така в мене життєва дорога,
помолися за мене, рідненька,
бо тепер я у сотні у Бога.

***

Чи чуєш, брате, Україна плаче?
Увесь Майдан співає «Пливе кача» ...
- Та так, Устиме, вони нас не бачать,
Тому-то плачуть, от тому-то й плачуть.

Скажіть нам, Юро, Ви вже тут давненько,
Чому і тут, і тут щемить серденько?
- Тому, Назарцю, що воно безсмертне,
Тому-то й терпне, от тому-то й терпне.

Георгію, Михайле і Сергію,
Не українці за українську мрію?
- Ми українцями давно по духу стали.
Тому повстали, от тому повстали.

А ти, Андрію, що служив театру,
Мабуть, сумуєш за вогнями рампи?
- Та так, сумую... Їх народ вмикає –
Дивись палає, он Майдан палає!

Скажіть, Миколо, Ви ж вчителювали?
Ви ще багато дітям не сказали...
- Я так любив їх!.. Та вони зуміють...
Все зрозуміють, швидко зрозуміють.

Сусіде, брате, і синочку, й тату,
Чому на небо вас пішло багато?
- Тепер небесна сотня ми крилата,
Щоб зберігати, вас оберігати!..

Ведучий 2: Пам'ятайте, самотні, убогі, ображені: вас не забуто, вас любить Бог, і любов Його цінніша й вища за будь-яку любов на землі.

Ведучий 1: Тому не падаймо духом ніколи, ні в якій скруті, бо Він знає все й бачить і прийме нас та витре наші сльози.

Звучить духовний гімн України «Божже Великий, Єдиний»

Ведучий 2: То ж слава і шана живим і вічна пам'ять полеглим!

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексеєва Т. В. Психологічні фактори та прояви процесу адаптації студентів до навчання у ВНЗ / Т. В. Алексеєва ; КНУ ім. Т. Шевченка. – К., 2004. – 20 с.
2. Архипова С. П. Студентське самоврядування як складова професійної підготовки і виховання майбутніх фахівців / С. П. Архипова, О. І. Кретьова // Вісник Черкаського ун-ту.. – 2002. – Вип. 34. – С. 154-160. – (Серія : Педагогічні науки).
3. Бабахан Ю. С. Самооценка студента как показатель его способности к учебной адаптации / Ю. С. Бабахан // Психологические и соціально-психологические способности адаптации студента. – Ереван, 1973. – С. 24.
4. Белова Л. О. Виховна система ВНЗ : питання теорії і практики / Л. О. Белова. – Х. : НУА, 2004. – 262 с.
5. Бибрих Р. Р. Мотивационные аспекты адаптации студентов к учебному процессу в вузе / Р. Р. Бибрих // Психолого-педагогические аспекты адаптации студентов к учебному процессу в вузе : сб. научн. тр. – Кишинев : Изд-во Кишинев. гос. ун-та, 1990. – С. 17-27.
6. Бойко А. М. Виховання людини, нове і вічне: Методолого-теоретичний і практичний коментар. Статті. Виступи. Рецензії / А. М. Бойко. – Полтава, 2006. – 566 с.
7. Бровчак Л. Студентське самоврядування як засіб розвитку організаційних здібностей майбутніх учителів / А. М. Бровчак // Освіта як фактор забезпечення стабільності сучасного суспільства : Міжнар. наук.-теорет. конф., 26 берез. 2004 р. : статті / Ін-т наук. і освіт. технологій та ін. – Тернопіль, 2004. – 235 с.
8. Войтович Н. Відмінності шкільного та студентського колективів як аспект проблеми адаптації першокурсників до умов ВЗО / Н. Войтович // Психологічна адаптація студентів першого курсу до умов навчання у ВЗО : зб. наук. ст. – Луцьк : Держ. ун-т ім. Лесі Українки, 1999. – С. 57-65.
9. Волкова Н. П. Педагогіка / Н. П. Волкова. – Київ, 2001.
10. Гармаш А. Методика і практика виховної роботи у вищих навчальних закладах / А. Гармаш // Імідж сучасного педагога. – 2003. – № 7/8. – С. 119-122.
11. Гевко О. Формування національно-патріотичних рис у студентів / О. Гевко // Рідна школа. – 2001. – № 11. – С. 47-48.
12. Гнатенко С. А. Виховання громадянськості у студентів в системі вищої освіти / С. А. Гнатенко // Вісн. Філософія. Психологія. Педагогіка ; Нац. техн. ун-т України «КПІ». – К., 2003. – № 1. – С. 177-182.
13. Гришанов Л. К. Социологические проблемы адаптации студентов младших курсов / Л. К. Гришанов, В. Д. Цуркан // Психолого-педагогические аспекты адаптации студентов к учебному процессу в вузе : сб. научн. трудов. – Кишинев : Изд-во Кишин. гос. ун-та, 1990. – С. 3-17.

14. Грищенко Ж. М. Студенческое самоуправление : состояние, проблемы, перспективы / Ж. М. Грищенко. – М., 1988. – 60 с.
15. Дебич М. Гуманізація навчально-виховного процесу у вищій школі / Марія Дебич // Вища школа. – 2011. – № 5-6. – С. 47-52.
16. Дем'янюк Т. Д. Громадянське виховання студентської молоді / Т. Д. Дем'янюк // Нова пед. думка. – 1999. – № 1. – С. 61-64.
17. Казміренко В. П. Програма дослідження психолого-соціальних чинників адаптації молоді до навчання у ВНЗ та майбутньої професії / В. П. Казміренко // Практична психологія та соціальна робота. – 2006. – №6. – С. 77.
18. Мельник Я. Студентське самоврядування і Болонський процес / Я. Мельник // Вісник Київського політехнічного інституту. – 2004. – № 35. – С. 24-33.
19. Нечепоренко Л. С. Методологічні засади теорії і практики педагогічної майстерності / Л. С. Нечепоренко. – Харків : Вид-во ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2004. – 128 с.
20. Оболенська Т. Нова парадигма виховної роботи в університеті / Тетяна Оболенська // Вища шк. – 2011. – № 12. – С. 66-73.
21. Плотнікова О. Важливість вивчення індивідуальних особливостей першокурсників у період дидактичної адаптації / О. Плотнікова // Рідна школа – 2001. – № 10. – С. 62-64.
22. Подоляк Я. В. Самосовершенствование студента / Я. В. Подоляк, В. В. Шведова. – Харків : ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2011. – 172с.
23. Похресник А. К. Соціокультурні орієнтації українських студентів: динаміка розвитку на рубежі століть / А. К. Похресник. – К. : Знання України, 2002. – 23 с.
24. Сиомичев А. В. Психологические особенности адаптации студентов в сфере познания и общения в вузе / А. В. Сиомичев. – Л., 1987.
25. Студентське самоврядування в Україні. – К. : «Молодіжна Альтернатива», 2004. – 60 с.
26. Сучасна педагогіка : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Нечепоренко Л. С. [та ін.] ; Харківський нац. ун-т ім. В.Н. Каразіна, Харківський гуманітар.-педагогічн. ін-т. – Х., 2007. – 216 с.
27. Хазратова Н. Психологічні проблеми та особистісні кризи студентського віку / Н. Хазратова // Особистісні кризи студентського віку : зб. наук. статей ; за ред. Т. М. Титаренко. – Луцьк, 2001. – С. 14.
28. Шкіра О. Бібліотека ВНЗ як осередок духовного і культурного розвитку особистості / О. Шкіра // Бібл. планета. – 2006. – №3. – С. 32-34.

ДУ «НМЦ «Агроосвіта»
03151, Київ-151, вул. Смілянська, 11

Підписано до друку 18.03.2015. Формат 60x84 $\frac{1}{16}$.
Гарнітура Times New Roman. Папір офс. Друк офс.
Наклад 500 прим. Зам. № 1